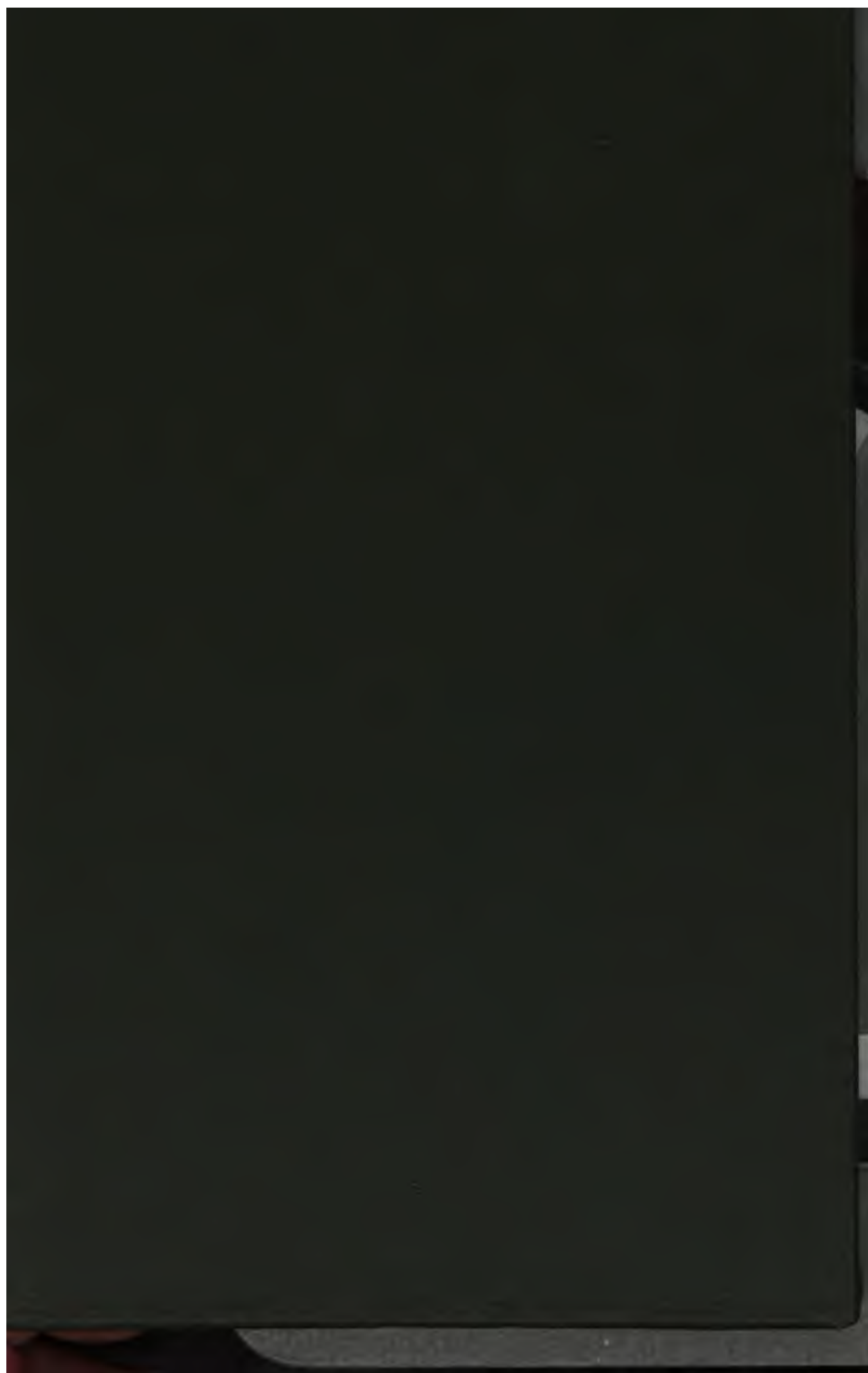

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

DĚJINY MORAVY.

SESTAVIL

DR. BEDA DUDÍK,
O. S. B.

Díl IV.

OD ROKU 1173 AŽ DO ROKU 1197.

Pomocí slav. výboru zemského markrabství Moravského.

V PRAZE 1878.
NÁKLADEM F. TEMPSKÉHO.

OBSAH.

KNIHA V.

Morava co údělné knížectví České. Od r. 1029 až do r. 1197.

KNIHA V.

MORAVA CO ÚDĚLNÉ KNÍŽECTVÍ ČESKÉ.

Od r. 1029 až do r. 1197.

HLAVA ŠESTÁ.

POČÁTKY MARKRABSTVÍ. Od r. 1173 do r. 1197.

Kníže Bedřich sesazen 1173. — Soběslav II. Soběslavic vladařem 1173. — Oldřich a Václav Soběslavici, a Kunrat III. Kunratovic správci Moravy 1173. — Obecný sněm zemský v Brně 1174. — Kunrat III., knížetem Znojemským, Oldřich Olomúckým a Václav Brněnským 1174. — Kníže Oldřich účastní se ve válečné výpravě císaře Fridricha I. do Italie 1174. — Soběslav II., kníže selský, ve válce s Rakousy 1176. — Kníže Oldřich uvězněn 1177. — Kunrat III. umírá, rovněž i Oldřich 1177. — Ota knížetem Znojemským a Václav Olomúckým 1177. — Kníže Bedřich opět v Čechách dosazen 1177. — Válka mezi Bedřichem a Soběslavem II. 1177. — Kníže Bedřich vítězem 1178 a 1179. — Morava pod ním sloučena 1179. — Soběslav II. umírá 1180. — Pelhřim biskupem Olomúckým 1180. — Kněžic Jindřich biskupem v Praze 1182. — Kníže Bedřich vypuzen na krátko skrze Otu Moravského 1182. — Ota markrabětem Moravským 1182. — Kúnice, první klášter panenský na Moravě 1183. — Biskup Pelhřim umírá 1184, po něm nastupuje Kajim 1184. — Kníže Václav proti knížeti Bedřichovi 1184. — Bedřich zase vítězem 1184. — Vá-

lečná výprava z Čech do Moravy, bitva u Loděnic 1185. — Smír Knínský 1186. — Rozepře biskupa Jindřicha Pražského s knížetem Bedřichem 1186. — Nová výprava křižácká 1188. — Knížete Bedřicha smrť 1189. — Markrabě Ota knížetem Českým 1189. — Sjezd Pražský a obecný sněm zemský v Sadské 1189. — Morava rozdělena opět mezi Přemyslovce 1189. — Založení kláštera premonstrátského v Louce u Znojma 1190. — Kníže Ota umírá před Neapolí, načež Václav Olomúcký stane se knížetem 1191. — Kníže Václav svržen kněžicem Přemyslem 1191. — Přemysl knížetem českým a kněžic Vladislav vladařem moravským 1191. — Kníže Přemysl ssažen a biskup Jindřich prohlášen knížetem 1193. — Po Kajimovi nastupuje Engelbert v Olomúci 1193. — Válka na Moravě 1194. — Morava opětně rozdělena 1195. — Přemysl proti knížeti Českému 1197. — Smrť biskupa knížete Jindřicha v červnu 1197. — Sněm zemský v Praze 1197. — Vladislav III. knížetem a Daniel biskupem v Praze 1197. — Vladislav se vzdává stolce českého ve prospěch Přemyslův a stane se markrabím Moravským v prosinci 1197.

Na sjezdě Norimberském v druhé polovici l. 1173 kníže Bedřich prohlášen za zbavena stolce česko-moravského nálezem soudu k účelu tomu zvláště sestaveného. Vytýkáno mu, že přijal korunu královskou bez souhlasu země, čili chceme-li určitěji se vyjádřiti, bez souhlasu česko-moravských velmožův duchovního i světského stavu, a bez svolení císařova, pouze z ruky otcovy. Právo, jehož se dovolávali jmenovaní velmožové, voliti knížete i tenkráte, když tu byl kněžic dle zákonitého řádu o posloupnosti k nástupnictví povolaný, může vykládáno býti jenom v ten smysl, že stavové vyjádření panovníkovo, „ten neb onen bude nástupcem“, jakožto návrh považovali a jej schválili, že cítili se povolanými, touto tak zvanou volbou zkoušeti, pokud při ustanovování nástupce vyhověno všem formálním a hmot-

ným podmínkám, kteréž jej ku vládě oprávňovaly. Jestliže „ordines země“, jak letopiscové velmože zemské k tomu povolané nazývají, stránku poslední svědomité uvážili, pak vším právem upírali knížeti Bedřichovi nápadnictví trůnu. Náleželtě po zákonu o posloupnosti podlé stáří nejstaršímu Přemyslovci, a tím byl Soběslav II. Soběslavic. Uznav volbu tuto za podmínek nám známých, císař Fridrich učinil jenom, co dle tehdejšího ponětí právního císařskému veličenstvu příslušelo — stvrditi, co za právo platilo — jinakých závěrek z tohoto činu tenkráte nevyvozováno. Ani vnitřní správa v říši česko-moravské, ani soudnictví zemské, finančnictví nebo právo, válku vésti a mír uzavírati — samé to příznaky svrchovanosti — nevzaly tím ni nejmenší ujmy. Kromě toho, že panovník říše česko-moravské pozbyl názvu královského, který mu bez toho stolicí apoštolskou ještě nebyl potvrzen, čehož ku přenešení jeho na nástupce nezbytně bylo zapotřebí, zůstala říše tato ve svých poměrech k císaři německému nezměněna. Obvyklých tři sta oděnců k výpravě do Italie bylo jediné skutečné břímě, jemuž se vyhnouti nebylo lze, každé jinaké muselo dříve smlouvami býti ustanoveno aneb vyprošeno. Ne tak v zemi samé. Neobmezené vlády, kterouž provozoval, král Vladislav musil se zříci. Oprávnění Přemyslovci, posud dílem ve vyhnanství, dílem závislí ve své výživě na milosti králově, pozdvihli hlasu svého a naléhali na provedení starého zákona Břetislavova; Morava měla obdržeti zase údělná knížata svá, a sotva asi pobloudíme domnívajíce se, že ještě na sjezdě Norimberském, kdež byl převzal Soběslav II. vládu říše česko-moravské, kněžicové poděleni knížectvími Moravskými. V listině z r. 1174 čte se již o údělných knížatech Moravských. Žil-li král Vladislav po tomto činu ještě čtyři měsíce, a zemřel-li dne 18. ledna 1174; tedy obdržela Morava nejspíše v září 1173 údělná knížata svá opět. Od r. 1160 král Vladislav spravoval tuto zemi ve vlastním jméně [1]).

[1]) Viz díl III. str. 243 t. d.

Nyní ustanoveni jsou Soběslava II. mladší bratr, kníže Oldřich, a knížic Václav a pak Kunrat III., syn Kunrata II. z linie moravské, za správce Moravy. Listina latinská zove je gubernatory [1].

Aby právně mohla býti provedena, vyžadovala změna ve správě vládní, jako byla právě svrchu zpomenutá, společné porady. V Norimberce vyjednáno by Moravě dostalo se opět knížat údělných: tam snad již i jmenováni nápadníci této hodnosti: leč jak krajiny rozděliti, o tom se rozhodovati mělo teprvé na obecném sněmě zemském. Že tento sněm zemský l. 1174 v Brně skutečně se odbýval, víme z listiny knížete Václava, svědčící klášteru Želivskému v Čechách. Moravští Ranožirovici, jichž vládyka tenkráte byl manem knížete Václava, postoupili jmenovanému klášteru za dvůr Stanimír v kraji Jihlavském, kterýž druhdy byl daroval biskup Jindřich Zdík premonstrátům Želivským [2], veliký les svůj „Borek“ na hranicích česko-moravských a nad to ještě 30 hřiven stříbra. Tuto výměnu stvrdil kníže Václav, dovolávaje se svědkův, kteří přítomni byli této tržbě směnné a nyní „na obecném sněmě zemském v Brně zasedají“. Mezi nimi jsou Stanimír a Ranožír [3]. Jesti to první zpráva o sněmě zemském na Moravě, a to za okolností zajisté povšimnutí hodných. Neobmezená vláda krále Vladislava podvrácena odstrčením syna jeho Bedřicha, obejití zákona a posloupnosti podle stáří, jehož se byl domáhal

---

[1] Cod. Dipl. Mor. I. 288. Listina z r. 1174. Listina tato ostatně bez udání dne a roku náleží vzhledem k události vypravované ovšem do r. 1174, vydána však teprvé okolo r. 1177, poněvadž se v ní praví o Oldřichovi, Václavovi a Kunratovi: „tempore quo . . . Moraviam gubernabant.“

[2] Cod. Dipl. Mor. I. 289 z potvrzení královny Konstancie, daného v Olomúci v lednu 1233. Cod. Dipl. Mor. 245, jakož se udává dle rukopisu Tišnovského ze stol. XIV., kterýž však posud nemohl býti nalezen.

[3] Cod. Dipl. Mor. I. 297.

Vladislav, zmařeno Přemyslovci samotnými; řád Břetislava I. nabyl platnosti.

Aby však řád tento nebylo lze opět staviti, k tomu čelila větší politická samostatnost knížat Moravských. Rozšířenotě právo společných porad a uzavírání na sněmu zemském, k němuž svolány rozličné svobodné třídy lidu, duchovenstvo, kastelánové či správcové župní a svobodní manové, také na Moravu. Zejmena pak přítomni byli na sněmu zemském opat Třebíčský Kuno, kanovník Olomúcký Chválek, kastelán Hodonínský Ratibor, župan neb kastelán Jihlavský Stanimír a manové knížecí, rytířové Ranožír a Miroslav. Pohříchu však nezachováno ni nejnepatrnější zprávy o tehdejším rokování; nelze ani s určitostí pověděti, jak krajiny mezi tři nápadníky, Oldřicha, Václava a Kunrata III. rozděleny byly. Ale tolik jisto jest, že Kunrat stal se knížetem Znojemským, neboť jmenuje se jím l. 1177 výslovně, druzí oba však pouze „Moravskými knížaty“ slují. Leč z té okolnosti, že kníže Oldřich r. 1174 v Olomúci tamnímu chrámu biskupskému [1]) a kníže Václav v Brně blízkému klášteru Rajhradskému [2]) listiny dali a darování stvrdili, což by zajisté, nejsouce k tomu oprávněni, nebyli směli učiniti, soudíme, že Oldřich stal se knížetem krajiště Olomúckého a Václav knížetem krajiště Brněnského. Území Znojemské sdílel s knížetem Kunratem III. mladší bratr jeho Ota, jejž cizozemi, pokud Kunrat vedl správu [3]), zhola jenom „hrabětem Moravským“ nazývali.

Zemský sněm v Brně měl však ještě také jiný účel. V Norimberce, jak nám známo, zavázali se přísahou kníže Soběslav II. a kníže Oldřich Olomúcký, že budou císaře Fridricha podporovati na jeho výpravě do Lombardska [4]). Chtěje výpravě této, v níž velikou naději skládal, zabezpe-

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 287.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 288.
[3]) Cont. Claustroneoburgen k r. 1176. U Pertze IX. 631.
[4]) Viz díl III. str. 293 t. d.

čiti prospěch pokud možná největší, Fridrich zahájil v Řezně dne 24. června 1174 tak skvělý sněm říšský, jaký v Bavořích od paměti lidské nebyl ani viděn [1]). Vždyť mělo na něm také dostati se zadostiučinění důstojnosti císařské, uražené arcibiskupem Salcpurským Vojtěchem! Vojtěch dostavil se, provázen příbuzným svým, vévodou rakouským Jindřichem Jasomirgottem, aby vyslechl konečně rozsudek z úst císařových. Od r. 1170 spor ten stále se vlekl. Mohl se nadíti výroku příznivého, poněvadž vzdoropapež Kalixt III. skoro již zapomenut byl; a však tu nová, netušená věc se do toho vpletla. Na počátku l. 1174 zemřel katolický biskup Brixenský Jindřich; nástupci jeho Richerovi odepřel arcibiskup Vojtěch, jakožto jeho metropolita z důvodů závažných posvěcení, pročež Richer obžaloval Vojtěcha na říšském sněmě Řezenském a vydatně jsa podporován císařem jakož i druhým podbiskupem Krckým, dovedl toho, že Vojtěch byl ssazen; všude pak rozšiřoval křivou pověsť, že sám papež Alexander III. jej ssaditi zamýšlel [2]). Císaři byla věc ta velice vhod, poněvadž jí dosáhl, čeho se byl dávno domáhal: úcty před svou vůlí a možnosti, arcibiskupství Salcpurské dle své chuti obsaditi a z poslušenství Alexandra III. je vymaniti [3]). Všichni přítomní knížata, kromě vévody rakouského, podepsali dekret. Arcibiskupství Salcpurské obdržel posavadní probošt Berchtensgadenský Jindřich, a tím že dostatečně potrestal Vojtěcha za zúmyslné porušení zákona svého, císař domníval se. Vojtěch postrádaje bez toho od smrti otce svého, krále Vladislava, pevného místa ku pobytu svému, hledal útěchy i útočiště u katolického papeže Alexandra III., jejž o všem, co se bylo událo, skrze kaplana svého Erkenbolda zpravil. Duchovenstvo řeholní

[1]) Annal. Colonien maximi k r. 1174. Chron. Magni presb. k t. r. U Pertze XVII. 887 a 498. Chron. Magni má „VII. Cal. Junii“ jistě místo „Julii“, což také potvrzuje Erben, Regest. I. 152 č. 344.

[2]) Erben, Regest I. 159 č. 360.

[3]) Erben, Regest. I. na uv. m.

zůstalo mu věrno [1]) a na něm zakládal svou budoucnosť, kteráž uzavřením Řezenským valně se mu kalila [2]). Však ssazení Vojtěchovo nebylo hlavním předmětem na sněmu říšském; císař chtěl táhnouti do Italie, a k tomu potřeboval souhlasu říšských stavů, jehož také dosáhl. Bylo uzavřeno, vypraviti se za Alpy ještě průběhem tohoto léta. Říšský sněm trval dlouho; ještě dne 6. července podepisoval zde císař listiny [3]). Dne 2. září byl již v Basileji na cestě [4]), a dne 29. října započal obléhati Alessandrii [5]), vtrhnuv skrze Burgundsko přes Mont Cenis, Turin, Susu a Asti do Italie.

Výpravou touto zabýval se rovněž sněm zemský v Brně. Zdá se nám to vysvítati ze zvláštní doložky, kterou právě v této době nalézáme v listinách Oldřichových. Vyskytá se tu totiž jakožto datum formule: „když kněžic Oldřich se chystal na cestu s císařem Fridrichem do Italie“ s důležitým přídavkem: „po společné o tom poradě se všemi předními pány země“ [6]); společná porada však odbývána se všemi pány na obecním sněmě zemském v Brně r. 1174. Přítomni byli v Brně r. 1174 ovšem dle listin [7]) jenom knížata Oldřich a Václav a pak kněžic Spytihněv, syn Brněnského knížete Vratislava z linie moravské, zemřelého l. 1156. Poněvadž však máme listiny od knížete Soběslava II., na nichž uvádí se Znojemský kníže Kunrad III. za svědka, jichž

---

[1]) Erben, Regest. I. 154 č. 350.

[2]) Chron. Magni presbit. k r. 1174. U Pertze XVII. 498—501. Cont. Admunt. k r. 1174. Cont. Claustroneoburgen secunda k r. 1174. Annal. St. Rudberti Salisburgen k t. r. U Pertze IX. 585, 616 a 777.

[3]) Meiller, Regest. str. 51 č. 87.

[4]) Böhmer, Regest. str. 137 č. 2571.

[5]) Böhmer na uv. m.

[6]) „Ego Oldericus, dux predicte terre (Moraviæ), communicato cum omnibus terre primatibus consilio, in expeditionem Italorum cum imperatore Friderico profecturus“ Cod. Dipl. Mor. I. 287. Pak na uv. m. 288.

[7]) Cod. Dipl. Mor. I. 289.

[illegible] jediné na rok 1174 se vztahuje a kteréž těsně sou[illegible] s listinami Oldřichovými z tohoto roku, na Brněnském sněmě zemském bezpečně vydanými, nerozpakujeme se tvrditi, že shromáždění byli na obecném sněmě zemském v Brně [illegible] tenkráte na Moravě a v Čechách žijící do[illegible] Přemyslovci, nýbrž i pánové čeští a moravští a to za [illegible] samého knížete. Neboť jakmile byl Soběslav II. [illegible] Olomúcti žalobou, [illegible] tak zvané [illegible] otec jeho [illegible] na Olšavě u Brodu Uherského z každého [illegible] bylo odňato. [illegible] Soběslav II [illegible] ‚u přítomnosti pře[illegible] a to právě tenkráte, [illegible] Moravský, [illegible] paměť [illegible] ležící [illegible] Olomúcí a Kroměříží. To však stalo [illegible] chtěl [illegible] A podivnáť právě [illegible] Soběslav II. [illegible] jmenované [illegible] náležející [illegible] Dyje a [illegible] Soběslav od [illegible] chrámu [illegible] sněmě [illegible] také [illegible] Soběslav II. a [illegible] byli pří[illegible] sněmě [illegible] novému [illegible] Hradišťskému [illegible]. A skutečně známe

[illegible]

[illegible]

listinu bez udání dne [1]), dle které kníže Soběslav ihned „jakmile účastným se stal stolce otcovského“, klášteru Hradišťskému za velikou ztrátu, kterouž byl tento skrze něj vzal po smrti Oty III., knížete Olomúckého, daroval moravskou dědinu Bukovany a les u Nákla, čemuž připojil kníže Oldřich tamější svůj podíl lesa i krčmu svoji v Nákle a cokoliv tu byl ještě koupil od rytíře Sedlka ze Skrbně [2]).

Přímo před odjezdem svým z Olomúce vydal kníže Oldřich listinu o darování vsi Uhřičic, kteréž byl v Brně učinil. Bratr jeho kníže Václav byl u něho. Na listině této dočítáme se poprvé úplného seznamu kanovníků Olomúckých. Dle ustanovení biskupa Jindřicha Zdíka mělo jich býti dvanáct při chrámě sv. Václava; zde vyskytá se jich třináct s biskupem Dětlebem v čele; snad že tedy rozmnožena byla kapitola od času biskupa Jindřicha o jedno místo. A jelikož kastelánové Olomúcký, Hodonínský, Přerovský, Brněnský a Podivínský listinu spolu podepsali a vedle nich také soudcové zemští a jiná jména vzácná se objevují [3]); viděti z toho, že tu běželo o slavné loučení, když kníže Oldřich v měsíci srpnu se hnul, do Prahy se ubíraje, kdež jej bratr jeho Soběslav II. očekával. Kromě jiných šlechticů vydali se s ním na cestu: Držata, Zbraslav, Míchal, Ješutbor, Soběslav a Miroslav, týž, který na obecném sněmě v Brně byl podepsal směnnou smlouvu pro klášter Želivský. Před odjezdem daroval tento man knížete Václava Benediktinům Rajhradským dvůr svůj v Začanech v kraji Brněnském, doloživ k tomu, aby v každém případě nadání klášteru zůstalo, vrátil-li by se zdráv domů z italské výpravy knížete Oldřicha,

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 293, stvrzena 1179 Olomúckým biskupem Dětlebem.

[2]) V letopisech Hradišťských, rukop. v archivu zemském I. 36, děje se zmínka o lese u Nákla, jejž byl Oldřich daroval, ale nepraví se kdy; Boček, Cod. Dipl. Mor. I. 288 uvádí r. 1174.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 287. V knize přepisův arch. kapit. Olom. Sig. E. I. 27, část II. č. 1. str. 1.

[illegible] přítomen[1]). [illegible] jeho [illegible] v Brně 1174, když [illegible] Oldřich, Václav a Konrad na Moravě [illegible] s císařem Fridrichem právě se chystal do Italie. Také biskup Bedřich Pražský měl se odebrati k císaři, tak alespoň bylo přání císařovo, však Soběslav II jej zadržel zpět, což mu císař ve zlé vykládal, žádaje za to v náhradu proboštství Mělnické pro jednoho ze svých příbuzných[2]).

Ku dni 8. září 1174 bylo vše k pochodu uchystáno; vojsko ne příliš četné hnulo se, a kníže provázel je až k Domažlicům u hranic bavorských. Přes Koubu na Řezně táhli Čechové za vůdcovství Oldřichova k Ulmu, kdež loupeživost jejich zavdala podnět ku srážce krvavé s tamními obyvateli, pak po staré silnici skrze Burgundsko do Italie. U Asti setkali se s císařem, byli s ním v Suse a započali dne 29. října 1174 společně s vojskem císařským obléhati Alessandrii. Špatné počasí[3]), nedostatek potravin, málo aneb praždná naděje na kořisť a při tom všem žádný plat, to vzbudilo nevoli v řadách českých, ano i chuť k útěku. O vánocích 1174 rozkradli se jich valný počet, když byli marně u knížete Oldřicha za pomoc žádali, a vrátili se Pavií, kolem Milána, kdež někteří Čechové v zajetí upadli, přes jezero Comské a přes Alpy v příštím roce bídně domů[4]), nestarajíce se již dále o osud svého vůdce, o němž jediné se dovídáme, že přítomen byl dne 19. prosince 1174 obléhání města Rovereda[5]). Jmena zběhův šlechtických zazna-

[1]) Cod. dipl. Mor. I. 288.

[2]) Erben. Regest. I. 155 č. 353.

[3]) Annal. Colonien maximi k r. 1174. U Pertze XVII. 787.

[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1175 (mylně místo 1174), neboť Gerlach praví na uv. m. „recedentes prima vigilia noctis illius, que lucescebat in vigiliam dominice nativitas, exstantis tunc temporis feria quarta“, narození Páně připadá však na středu nikoliv 1175, nýbrž 1174. U Pertze XVII. 687 a násl.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 290.

menal opat Jarloch [1]), jsouť to pánové, kteří podepsali výše jmenovanou listinu darovací rytíře Miroslava ve prospěch kláštera Rajhradského. Též jakýsi Spera (jméno ještě v XIII. století v Čechách a Moravě povědomé) a Orazza vyskytají se mezi nimi, nikoliv však Miroslav; osud jeho zůstal neznámým. Pánové právě zpomenutí neukázali prý se nikdy již na dvoře knížecím, pokud Soběslav II. panoval [2]). Snadně pochopitelno! Když totiž císař Fridrich, nejspíše za příčinou války italské, byl vypravil zvláštní poselství s nějakými dotazy ku králi Uherskému Belovi III., psal knížeti Soběslavu II., žádaje ho, aby mu odeslal odpověď krále uherského po známém nám arcibiskupovi Magdeburském Wiegmannovi [3]), při tom však aby neopominul vrátivším se rytířům uvoditi co nejpřísněji povinnosť jejich na mysl s vyhrůžkou, že zběhům na vždy zůstanou uzavřeny hranice říse českomoravské [4]). Kníže Soběslav II., stvůra císaře Fridricha, o němž letopisec Reichersberský bez obalu praví, že zacházel s říší česko-moravskou zcela libovolně [5]), měl dle všeho, co další jeho dějiny nám ukazují, sotva asi tolik samostatnosti do sebe, aby nebyl vyhověl přání císařovu, a odtud ona úzkostlivost, s kterou vyhýbali se knížeti pánové do Moravy se vracející. Kníže Oldřich zůstal u císaře přes velikonoce 1175. Tu však i on s nečetnou družinou svojí byl propuštěn [6]), a takž v rouše poutnickém vraceli se domů, kdož před rokem se byli vypravili se štítem a mečem na čackých

---

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1175. U Pertze XVII. 688.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. r. 1175 na uv. m.

[3]) Viz díl III. str. 280 t. d.

[4]) Erben, Regest. I. 156. č. 353 z r. 1175 dle Sudendorfa, Registrum I. 80. Jestliže snad list tento, ostatně bez udání dne, psán jest za příčinou četného prchání z řad českých, tedy nikoliv r. 1174, nýbrž 1175, výsledek jest vždy týž, a týká se rovněž zběhův z r. 1174, jakož asi oněch z r. 1175.

[5]) Chron. Magni presbit. k r. 1174. U Pertze XVII. 498.

[6]) Otto Sanblasian k r. 1175. Böhmer Fontes III. 605.

ořích plni důvěry v slávu, česť a poklady [1]. O knížeti Oldřichovi nedějí se od nynějška po delší dobu nižádné zmínky.

A jakož letopisec Reichersberský toho byl mínění, že vlastně jenom vůle císaře Fridricha vládne říší česko-moravskou, pociťoval rovněž i Soběslav II. pravdivosť tohoto výroku. Když kníže neodeslal ihned dle přání Barbarossova biskupa Pražského Bedřicha do Italie, psal mu císař: „jest nám s podivením, proč jsi nedovolil příbuznému našemu, biskupovi Pražskému, k nám přijíti, jak jsme si přáli, z čehož soudíme, že náklonnosť tvoje k nám není ještě dokonalá. Hledíce k dobrodiním, jež jsme tobě prokázali, byli bychom se nadáli do tebe lepších věcí [2].“ Takými slovy mluvil by pán ku svěřenci svému!

Chtěje v pravý čas i v říši česko-moravské opříti se následkům, kteréž by snadně byly mohly vyplynouti z úsilné snahy císařovy, státi se imperatorem v klassickém smyslu toho slova, hleděl si kníže Soběslav utvořiti silnou stranu, na niž by v čas nouze mohl spoléhati. Stal se „knížetem selským“, t. j. hledal si přívržence v lidu. Tento svůj záměr dal na jevo, když v listině, vydané v měsící únoru 1177 ve prospěch kláštera Kladrubského v Čechách, užil slov: „zbaven jsa milosrdenstvím božím útrap vězení, postrádal jsem všelikých prostředků, důstojnosti kněžice přiměřených, a přec nechtěl jsem k vůli penězům utiskovati lid, kterýž po dlouhém čekání toužebně hleděl vstříc panování mému.“ To kníže vytknul, když Benediktinům Kladrubským v náhradu za půjčku, kterouž mu byli poskytli při jeho nastolení, postoupil veliké pozemky mezi řekami Suchou, Trnavou a Mží, a poddané kláštera osvobodil od ubytování knížecích psovodů, a zprostil je všeobecné povinnosti lesy mýtiti. Oba biskupové zemští, Bedřich a Dětleb, pak knížata Oldřich a

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1175. U Pertze XVII. 688.
[2]) Erben, Regest. I. 146 č. 333.

áclav, uvedeni jsou za svědky jakožto „bratří knížete“ eze všeho dalšího titulu [1]).

Po takém osvědčení mohl ovšem letopisec Soběslavův, pat Jarloch, upřímně se přiznati, že kníže, byl-li donucen odniknouti výpravu do pole, jenom tenkráte cítil se bezpečým, viděl-li kolem sebe lid obecný. Aby lidu prospěl, nezpakoval se i šlechtice uraziti, a ačkoliv spravedlivost ho nedala se oblomiti nižádnými ohledy, bylo mu přece láštním potěšením hájiti chudého před bohatcem a násilkem, a proto, dokládá Jarloch, nazýván knížetem selským [2]). stliže tato jeho snaha, býti věrným strážcem a ochrancem lu naproti urozeným pánům, z ryzího vyplynula úmyslu, ık ovšem považovati můžeme pojmenování svrchu uvedené jméno čestné. Považíme-li však, že kníže Soběslav II. ned po svém nastolení krvavě se pomstil na Kunratovi turmovi, svém někdy strážném a kastelánu na hradě Přimdě, av jej zmrzačiti a odpraviti, ačkoli vycházeje z vězení byl u slíbil odpuštění [3]); pak jiného významu nabývá výrok patův, že Soběslav jenom tenkráte mněl se býti bezpečným výpravách válečných, jichž šlechta se účastnila, když jej d chudý obklopoval; bezděky tane nám tu na mysl pomsta revní, kteráž příbuzným věrolomně popraveného Šturma atou byla zajisté povinností. Veřejné pokání, jemuž se podrol kníže po tomto skutku, smířilo jej sice s církví, nikoliv iak s příbuzenstvem zavražděného.

Pověděli jsme již, že na sněmu říšském v Řezně dne 4. června 1174 ssazen byl arcibiskup Salcpurský Vojtěch na jeho místo povýšen od císaře probošt Berchtesgadenský ndřich. Kdožkoli z knížat říšských stavu duchovního světského byli přítomni, souhlasili s tím, kromě vévody kouského Jindřicha Jasomirgotta, jak nám povědomo,

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 295 a násl. V datování nehodí se epakty konkury III. k r. 1177. Tehdáž byly epakty XVII. a konk. 5.
[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1174. U Pertze XVII. 687.
[3]) Cont. Gerlaci Abb. k t. r. na uv. m.

[illegible] arci-
[illegible] Že
[illegible] nepřížil
[illegible] škola
[illegible] papež
[illegible] mohl
[illegible] zemích
[illegible] pod-
[illegible] podpory
[illegible] zařídil
[illegible] Českému
[illegible] štýrskému a vévodě
[illegible] válku proti Rakou-
[illegible] nepochodil, ano
[illegible] 10 [illegible] Jindřicha a
[illegible] pomocí přispěl [1]. Opat
[illegible] tomu [illegible] že byl příčinou této války, ve které
[illegible] se spojily [2], spor jakýsi
[illegible] podnět les rozprostírající se
[illegible] a rakouskou, jak se ostatně i v letopisech
[illegible] o tom zmínka děje [3]; připomíná však
dále, že Konrat III., kníže Znojemský, uchýlil se ku straně
Rakušanův. Poznámkou touto se uvozuje příčina zpomenutá
[illegible] v pochybnost, kterou však lze vysvětliti, považujeme-li
Vojtěcha a jeho politický směr za původ krvavého sporu,
ačkoliv nelze popírati, že tenkráte skutečně tu byly neshody

1) Chron. Magni presbit. k r. 1174. U Pertze XVII. 498.

2) Téhož list papežův k Vojtěchovi dto. Anagniæ 8. září 1174. Chron. Magni presb. na uv. m.

3) Chron. Magni presbit. k r. 1175. U Pertze XVII. 501. Cont. Claustroneoburgensis tertia k r. 1175. Cont. Admunten k t. r. Cont. Zwetlen altera k t. r. U Pertze IX. 630, 585 a 541.

4) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1176. U Pertze XVII. 688.

5) Cont. Zwetlen altera k r. 1175. U Pertze IX. 541.

6) Cont. Claustroneoburgensis tertia k r. 1175. U Pertze IX. 630.

o meze, kteréž teprvé r. 1179 urovnal císař Fridrich [1]). Poněvadž by knížeti Soběslavovi bylo na nejvýše nepříjemným bývalo, míti v knížeti Kunratovi protivníka, kterýž by v případě války s Rakousy ve vlastní jeho zemi byl mohl naň udeřiti, odvrátili jej prý, jak Jarloch praví, přátelé Soběslavovi, Ota mladší, později tchán Kunrata III. a od r. 1180 falckrabě císařský, pak matka jeho a biskup Olomúcký Dětleb, od spolku rakouského, smířivše jej s knížetem Soběslavem [2]). Otovi mladšímu, bratru falckraběte Oty z Wittelsbachu, zejmena na tom záleželo, aby osamotněl vévodu Rakouského, vlastně arcibiskupa Vojtěcha; zastávaltě Ota zajisté, jakož Vitelsbachové vůbec, politiku císařovu, začež se jim v říjnu 1180 hojné dostalo odměny: Ota starší obdržel Bavorsko, vévodě Jindřichu Lvovi odňaté, Ota mladší pak falckrabství bavorské.

Jakého prospěchu však biskup Dětleb ve smíru tomto asi vyhledával, není nám jasno. Objevuje se sice ve všech listinách, které kníže touto dobou vydal, na př. v listině

1) Cod. Dipl. Mor. I. 301.

2) „Socer eius (Conradi) palatinus Imperatoris.“ Cont. Gerlaci Abb. k r. 1176. U Pertze XVII. 688. Poznamenavači na uv. m. u Pertze dokládají k tomu: „Otto, palatinus de Vitelsbach anno 1180 dux Bavarie factus“. Někdejší falckrabě Ota z Vitelsbachu, jenž byl od r. 1180 vévodou bavorským a téhož r. dne 11. června zemřel, byl by dle toho býval tchánem Kunrata III. Znojemského, čemuž však naprosto odporuje Buchner, Neuere Geschichte von Baiern I. 17. (V Mnichově 1831). Vévoda měl však bratra tehož jména, Otu mladšího, jemuž císař Fridrich propůjčil v říjnu 1180 bavorské falckrabství (Buchner, Geschichte von Baiern, kn. IV. str. 259, v Mnichově 1826), a o tomto Otovi mluví Jarloch; ten ovšem nebyl tenkráte ještě „císařským falckrabětem“. Dcera tohoto Oty, Eilika (Hedvika) stala se chotí „markraběte Moravského“. Jelikož Ota „princeps Moraviæ“, Kunrata III. Znojemského bratr, r. 1187 v listinách „Marchio Moraviæ“ se nazývá (Meiller, Regest. str. 64 č. 33); jest jasno, že Jarloch jednoho bratra mylně vzal za druhého. Vyznávátě Jarloch sám na uv. m. k r. 1176, že zejmena tyto zprávy psal teprvé za děda vévody, Jindřicha Jasomirgotta, a to z paměti a dle ústního podání.

dané r. 1175 klášteru českému v Plasech [1], okolo r. 1176 klášteru Strahovskému [2], 1177 klášteru Kladrubskému [3], vždy po boku knížecím, z čehož bychom mohli souditi, že biskup Dětleb ve prospěch knížete Soběslava mír prostředkoval, jestliže u něho nepřevládal ryzejší úmysl, aby zachránil vlasť před hrůzami války bratrské. Marie srbská, matka Kunrata III., zdá se že vyhledávala již soběčtějších záměrů v tomto smiřování. Mladší bratr Bely III., krále uherského, Gejza prchl k vévodě Rakouskému a nebyl i přes vyzvání vydán. To zavdalo podnět k hrozbám, z nichž by snadné byla mohla vzniknouti válka s Rakousy, jejíž zhoubné následky by tím spíše se byly jevily v území Znojemském a vůbec v Moravě, kdež vdova po Kunratovi II. zajisté měla statky své, kdyby kníže Kunrat byl spolčil se s Jindřichem Jasomirgottem. Různé tyto zájmy vnukly s dostatek výmluvnosti přátelům Soběslavovým, aby v roce 1175 zachován byl ještě mír mezi Rakousy a říší česko-moravskou [4]; kníže Kunrat odtrhl se od Rakouska a spolčil se s knížetem Českým.

Nepřestávaje na tom, že byl straně své získal knížete Znojemského, spravedlivostí a moudrostí proslulého, kníže Soběslav potáhl k sobě celé zástupy námezdníků ze Sas, z Míšně, z Polska, z Rus i z Uher, a mohl tudíž l. 1176 vytrhnouti proti Jindřichu Jasomirgottovi s vojskem 60.000 mužův čítajícím [5]. V měsíci srpnu dal se na pochod Moravou dolů k hranicím rakouským. Tak veliké síle odolati netroufal sobě vévoda Jindřich, pročež ustoupil na pravý břeh Dunaje; i mohltě nepřítel popleniti a zhubiti celé po-

1 Cod. Dipl. Mor. I. 290.
2 Cod. Dipl. Mor. I. 294.
3 Cod. Dipl. Mor. I. 295. Vročení neurčité.
4 „Anno 1175 Heinricus, dux Austriae, multis minis a Bohemo [illegible] pulsatur." Cont. [illegible] Pertz IX. 630.
5 [illegible] Magn. presbit. k r. 1176. U Pertze XVII. 501.

říčí od Eggenburka v kraji nad Manhardským pohořím až k Dunaji a k Moravě. Když pak nepohodlné počasí nastávalo, vrátil se Soběslav do země své zpět s hojnou kořistí i přemnohými zajatci. Obléháním tvrzí vojsko jeho ani se nemeškalo; neběželoť o to, aby dobytou zemi obsadili, nýbrž toliko poplenili a tím protivníka zbavili prostředkův k útoku. Ale jakmile nepřítel zemi opustil, ihned sáhl vévoda Rakouský ku právu odvety. Oba synové jeho, Leopold a Jindřich, vtrhnuvše do území Znojemského [1], plenili a pálili, obklíčili, ale toliko na den, Znojmo a spůsobili, že Soběslav II. ještě jednou vypraviti musil voje své. Od 10. až do 19. prosince 1176 byly krajiny dolnorakouské podél hranic moravských, zvláště pak roviny u cisterciáckého kláštera Světlé, opětně jevištěm divého, barbarského pustošení. Co předešlé zkázy bylo zniklo, dohubeno nyní [2]). Tenkráte zavražděn na hradě Vöttavském bratr jakéhosi Havla; za spásu duše jeho upsal právě jmenovaný Havel, jak se podobá bratr řeholní kláštera Třebíčského, tomuto klášteru svému 160 hřiven. [3]) Poněvadž ve válce této oloupena a zneuctěna byla i místa posvátná, jako chrámy, při čemž zvláště vynikl jakýs hrabě moravský Vilém, pán na hradě Pulínském (snad Pulice u Znojma), jenž za to později vykonal pokání a zadostiučinění [4]), musil dříve nebo později stihnouti knížete Česko-moravského trest klatby, církví na takovéto počínání ustanovený, což stalo se mu tím osudnějším, když v příštím roce 1177 pozbyl hlavního podporovatele svého, císaře, a arcibiskup Salcpurský Vojtěch ještě v tomto roce 1176 proti němu

---

[1]) „Moraviam terram, comitis Otonis ingressi." Cont. Claustroneoburgen tertia k r. 1176. U Pertze IX. 631. Pánem v zemi byl vlastně Kunrat, ale Ota tu byl usedlý.

[2]) Cont. Claustroneoburgen tertia na uv. m. Cont. Admunten. Cont. Zwetlen altera k r. I. 1176. U Pertze IX. 585 a 541 a Cod. Dipl. Mor. 319 k r. 1186.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 348 k r. 1197.

[4]) Cont. Gerlaci abb. k r. 1181. U Pertze XVII. 691.

vystoupil s vážnou žalobou. Víme, jak tento pronásledovaný a krutě potlačovaný muž jenom ještě v papeži Alexandrovi III. měl přítele a pomocníka [1]). Žaloby na říšském sněmu v Řezně 1174 naň uvalené, kteréž měly za následek jeho ssazení, byly znovu zkoumány a křivými shledány na sjezdě církevním, jejž byl vyslanec papežský Walter položil v Ostřihomě ku dni 24. června r. 1176. Arcibiskup Vojtěch byl ode dne 1. srpna osobně přítomen a měl tudíž příležitost, podati zprávu o všem, co se bylo mezitím přihodilo na Moravě i v Rakousích, kdež vévoda Jindřich Jasomirgott dne 13. ledna 1177 byl skonal. Že zpráva ta nebyla asi ve prospěch Soběslavův, dosvědčují potomní události [2]), avšak i Vojtěchovi nebyl sjezd církevní rozhodujícím; vyšší ohledy státní, jež nastaly příčinou porážky císařovy u Legnana [3]) dne 29. května 1176, prospěch jednotlivce podřizovaly obecnému dobru. Císař ustal ve svém odporu proti papeži Alexandrovi III., kterýž za to vyhověl mnohému přání císařovu, pokud se nepříčilo jeho politice. Při slavném smíru, jejž uzavřely dne 24. a 25. července 1177 před hlavním vchodem do chrámu sv. Marka v Benátkách obě nejvyšší mocnosti, císařství a papežství [4]), přítomni byli arcibiskup Salcpurský Vojtěch a česko-moravský metropolita Kunrat Mohučský [5]). Po dlouhé důvěrné rozmluvě s papežem, prohlásil Vojtěch jemu i císaři, že jest odhodlán vzdáti se práva svého k Salcpurku; totéž učinil také probošt Berchtesgadenský, císařem ustanovený, kterýž obdržel 1178 biskupství Brixenské. Papež přijav „k vůli míru“ [6]) zřeknutí se Vojtěchovo, dal arcibiskupství Salcpurské v náhradu Kun-

[1]) Erben. Regest. I. 158 a 160 č. 359 a 361.
[2]) Chron. Magni presbit. k r. 1176. U Pertze XVII. 501 a násl.
[3]) Annal. Pegavien k r. 1176. U Pertze XVI. 261.
[4]) Conventus Venetus k r. 1177. U Pertze, Leg. II. 151—159.
[5]) Chron. Magni presbit. k r. 1178. U Pertze XVII. 501.
[6]) „Ob gratiam et favorem imperatoris“. Cont. Claustroneoburgen tertia k r. 1177. U Pertze IX. [illegible]

ratovi z Vitelsbachu [1]), jehož arcisídlo zůstalo po přání císařově posavadnímu kancléři jeho Kristianovi z Buche [2]) Kristian spravoval je až do své smrti, kteráž jej stihla nedaleko Říma dne 25. srpna 1183. Po jeho smrti vrátil se zase Kunrat do Mohuče, Salcpurk pak převzal Vojtěch, kdež i skonal; čas mezi tím uběhlý byl ztrávil pod opatrováním patriarchy Voglejského Oldřicha [3]), spokojiv se důchody proboštství Mělnického [4]), tytýž i Prahu navštěvuje.

Bitva u Legnana a smír Benátský měly však ještě jiné následky v zápětí, ano působily i v samu říši česko-moravskou. Jako se totiž císař Fridrich před oněmi událostmi přičiňoval, aby odvrátil hodně mnoho duchovních i světských knížat od pravého papeže Alexandra III., a chtěje dosíci účelu toho, ne vždy úzkostlivě sobě počínal ve volbě prostředkův; rovněž tak snažil se nyní napraviti škodu, kterouž byl spůsobil posavadní politikou svojí. Budiž tu pouze jediný příklad uveden. Za dlouhotrvalého sporu salcpurského octlo se přemnoho majetností tamějšího arcibiskupství v cizích rukou. Při slavnosti smíření v Benátkách ustanovil císař, aby všeliká tato odcizení pozbyla platnosti a aby majetek církevní opět byl tak upraven, jako se shledával 1164 při smrti arcibiskupa Eberharda [5]). A jako se zbožím hmotným, zacházel císař rovněž i s osobami. Kdož nebyli papeži vhod, nelíbili se také jemu. Kníže Soběslav II. však nezabránil minulého roku v Rakousích skutkův, za něž mu bylo zakusiti pokárání církevního. Opat Jarloch neuvozuje to za věc jistou, poněvadž se na ni dobře již nepamatoval, když spisoval události r. 1176, ale pravdě se podobá, co

---

[1]) Literæ Imperat. ad clerum Salzburgen ze dne 9. srpna 1177. U Pertze, Leg. II. 159. Erben, Regest. I. 160 č. 363.

[2]) Erben, Regest. I. 160 č. 362.

[3]) Erben, Regest. I. 161 č. 364.

[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 694.

[5]) Literae Imperat. ad clerum Salzburgen. U Pertze, Leg. II. na uv. m.

byl slyšel, že totiž papež Alexander III. vydal kletbu na Soběslava za příčinou hrozných výjevů v Rakousích [1]). Zůstati na dále ve spolku s knížetem do klatby daným, nesrovnávalo se zajisté s prospěchem císařovým, a to tím méně, když kníže Soběslav vydal Gejzu, jenž ubíraje se 1177 k císaři, aby žádal ochrany jeho proti bratru Belovi III., se záměrem tímto se byl svěřil knížeti Soběslavovi [2]); neboť vydáním Gejzy s dostatek dal na jevo Soběslav, čího spolku by vyhledával v případě potřeby, a jak velice zasluhuje výtky vyslovené mu již r. 1174, „že mysl jeho nepřilnula posud dokonale k císaři“ [3]). Ba ještě více. Z letopisův Pražských dovídáme se k r. 1177, že Oldřich, kníže Olomúcký, uvězněn byl knížetem Soběslavem [4]). V únoru 1176 byl však ještě s bratrem svým Václavem a s biskupem Pražským a Olomúckým na dvoře knížecím [5]). O příčinách jeho uvěznění nižádné neděje se zmínky, jenom letopisec Klosterneuburský mluví o útiscích, jež snášeti bylo tenkráte některým šlechticům českým od knížete selského, a aby útisků těch se zbavili, sháněli prý se po zahraničné pomoci [6]). Byl snad kníže Oldřich ve spojení, aneb posléze v čele nespokojené šlechty? Knížectví jeho obdržel Václav, posavadní kníže Brněnský, a Brno přešlo na Kunrata III. [7]), kdežto Znojmo nyní připadlo knížeti Otě samotnému [8]). O Oldřichovi mlčí od nyněj-

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1176. U Pertze XVII. 689.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1177. U Pertze XVII. 689. Chron. Posonien u Endlichera, Script. rerum Hungar. I. 57. ale nesprávně k r. 1178 místo 1177. Pak Cont. Claustr. tertia mylně k r. 1178. U Pertze IX. 632.

[3]) Viz str. 12 t. d.

[4]) Annal. Pragen k r. 1177. U Pertze III. 121.

[5]) Erben. Regest. I. 156 č. 354.

[6]) Cont. Claustroneoburgen tertia k r. 1178. U Pertze IX. 601.

[7]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1177. U Pertze XVII. 689.

[8]) Mínění svrchu vyslovené opíráme jenom o tu okolnost, že od r. 1181 vyskytá se v listinách Ota jakožto „dux, princeps Moraviae“, kdežto jméno Kunratovo na prosto zmizelo rokem 1177, ve kterém jmenuje se „princeps de Znoiem“.

ška dějiny úplně. Kniha úmrtní v Olomúci vzpomíná jeho v den 18. října jakožto dobrodince chrámu, jemuž byl daroval zboží Uhřičické [1]). Snad že to byl den úmrtí, ale kterého roku nevíme; rovněž i o jeho choti [2]) a potomcích neumíme ničeho pověděti. Avšak Kunrat III. vyskytá se ještě dne 12. března 1177 jakožto kníže Znojemský [3]) v listině biskupa Pražského Bedřicha. Jest to poslední zpráva, již nalezáme o něm v listinách. Nekrolog Olomúcký jmenuje jej ku dni 11. listopadu. Měl-li choť jakou a kterou, o tom nejsme zpraveni. Však dosti již, vidíme, že r. 1177 v říši česko-moravské děly se veliké změny, svědčící o dosti samostatném počínání si knížete, což asi nebylo císaři valně po chuti; neboť již dříve praveno o něm, že chtěl, „aby jeho vůlí spravovala se říše česko-moravská“ [4]). Za takých okolností nabývá hodnověrnosti zpráva letopisův Světelských, že císař za pobytu svého v Italii ssadil knížete Soběslava II. a Čechy opět udělil v léno kněžici Bedřichovi [5]), jejž byl 1173 v Norimberce zbavil trůnu, a kterýž zdržoval se od té doby dílem v Uhřích, dílem na dvoře císařském aneb

---

[1]) Necrol. Olom. ku dni 18. října. „Vlricus dux donator obedientie de Vchrichych“. Viz str. 8 t. d.

[2]) Dobner, Annal. VI. 478 jmenuje Oldřichovu choť Žofii, dceru markraběte Oty Míšenského. Podobně učinil i Böttinger, Geschichte von Sachsen I. 126. Praví: Jedna z dcer (Oty Bohatého), Žofie, provdala se za kněžice Oldřicha Českého a po druhé pak za purkrabí Fridricha Norimberského; druhá, Adela, za kněžice Otakara Českého.“ Ota Míšenský z rodu Vitinského měl ovšem dceru Adelu, kteráž stala se chotí Otakarovou, ale od něho byla zapuzena; leč o jiné dceři neví současnosť ničeho. (Viz rodopis domu Vitinského u Dambergera, synchronist. Geschichte sv. IX.). Purkrabí Fridrich Norimberský, hrabě Zollernský, oddán byl ovšem se Žofií; ta však byla hraběnkou Rätzkou a dědičnou dcerou třetího purkrabí Norimberského, Kunrata. (Gfrörer, Gregor VII. sv. VII. 342).

[3]) Erben, Regest. I. 158 č. 358.

[4]) Viz str. 11 t. d.

[5]) Cont. Zwetlen altera k r. 1177. U Pertze IX. 541. „reinvestivit.“

kdekoli [illegible] jinde [illegible] se [illegible] za to asi Bedřich [illegible] později [illegible] Morava musily se- [illegible] příležitost k slavnému udělení se na- [illegible] dne 24. února [illegible] v zámku Candelare, poněkud [illegible] od císaře. [illegible] léno propůjčoval vévodství rakouské Leopold [illegible] po smrti otce jeho Jindřicha Jasomirgotta, jenž [illegible] dne 13. ledna t. r. byl skonal. [illegible] kterouž ve prospěch Bedřichův započal vévoda Leopold v měsíci červnu proti knížeti Soběslavovi, může býti dokladem.

Propůjčeny sobě měl ovšem Čechy kníže Bedřich, nejstarší syn krále Vladislava, ale pánem tu ještě nebyl. Spůsob, jak by se v zemi uvázal, ponechal císař vlastnímu jeho důmyslu. Následovaltě zde příklad císaře Jindřicha IV., jenž také roku 1101 podobným spůsobem udělil říši česko-moravskou knížeti Oldřichu Kunratovici [3]). Jako tehdáž, i nyní zbraněmi musela se klestiti dráha ke stolci knížecímu. Ve svatu svém, novém vévodovi rakouském Leopoldovi, shledal kníže Bedřich ochotného podporovatele — měltě Leopold posud ještě v živé paměti pustošení Soběslavovo u Světlé! — a v knížeti Znojemském Otovi přítele, jakým se nepovrhuje, jenž, jak později se ukáže, uměl dáti jednotu i směr ruchu, kterýž jevil se u jedné části šlechty česko-moravské za příčinou [illegible] o [illegible] Soběslava II. Letopisové Klosterneuburští [illegible] že tito šlechticové celé se poroučeli v řízení a moc vévody Leopoldovi, dovolávajíce se pomoci jeho „proti uchvatiteli Čech“ [illegible] máme pravý výklad přijatého názvu „kníže [illegible]

[illegible] tak hrozivému, zdvihl [illegible] 1177: doufaltě pevně

[illegible] fine.

[illegible] k r. 1177.

[illegible] IX. 631.

Jhry, a v naději té vtrhl do území Znojemského. Bratr o Václav, kníže Olomúcký, byl mu nápomocen; snad i té z Brněnska dostalo se mu pomoci [1]), poněvadž spojenvé protiknížete Bedřicha neušetřili ni jedné ni druhé země, yž bylo štěstí válečné neoblíbeného nyní knížete opustilo. y totiž spojenci svému, knížeti Otovi, přispěl ku pomoci [2]), ekročil vévoda Leopold, jehož bratr Jindřich Medlický hdy právě byl pojal za manželku dceru krále Vladislava, chsu [3]), která dne 19. dubna 1182 skonala a v Svatém íži jest pochována [4]), s vojskem svým dne 23. června řeku yji, — tedy čtyři neděle před slavným smírem císaře s paežem v Benátkách, při kteréžto slavnosti také nejspíše kníže edřich byl přítomen, poněvadž ještě dne 14. června 1178 císaře v Turině meškal [5]) — udeřil hned na zejtří na nížete Soběslava II. v táboře jeho a obrátil jej na útěk. ronásledování trvalo až do pozdní noci. Také v příštích nech vojsko vítězné stíhalo prchající, a ačkoliv zdržováno ylo velice u pochodu svém krajinami hornatými i bažinatými,

1) Brněnsko popleněnoRakušany, což by se nebylo stalo, kdyby ebylo bývalo při Soběslavovi, z čehož zároveň zjevno, že mělo přece i jiného knížete nežli Znojemsko, kteréž účastnilo se pustošení. ont. Claustroneoburgen secunda et tertia k r. 1178. U Pertze IX. 17 a 631. „Leopoldus, dux Austriae, contracto exercitu, terminos oemorum intravit, et duabus provinciis, Olmunz scilicet et Brunne, astatis, in sua rediit." Srovnáme-li s tímto místem vypravování Jarchovo, dle něhož by byl měl kníže Kunrat oba úděly „cui (Conradi) rius dederat terram Brunensem nunc velit non solum datam retrare, ipsumque, si posset, vita privare atque etiam suam Znoymensem vadere" (U Pertze XVII. 689 k r. 1177): shledáme, že právě tuto lze spoléhati na Jarlocha.

2) „Cum Austriensibus, quibus iam confederatus erat." Cont. rlaci Abb. k r. 1177. U Pertze XVII. 689.

3) Cont. Zwetlen altera k r. 1178. U Pertze IX. 541.

4) Cont. Zwetlen altera k r. 1182 a Auctarium Sancrucense r. 1223. U Pertze IX. 542 a 732. Necrol. Claustroneoburgen. Pez I. col. 493.

5) Meiller, Regest. str. 234 č. 256.

podařilo se přece vévodě Leopoldovi a spojenci jeho, knížeti Otovi, rozraziti vojsko české. Soběslav II. ustoupil do Čech, bratr pak jeho, kníže Václav, zavřel se do Olomúce. Letopisec Rakouský, z něhož tuto čerpáme, nazývá Olomúc „hlavním a biskupským městem Moravy“. Ješto nepřítel byl v patách, zataraseny rychle brány kamením, a zdi obehnány kolím. Ale již ve svatvečer před sv. Petrem a Pavlem, dne 28. června, vévoda Leopold položil se táborem před město. Na zejtří skoro všechno vojsko z čista jasna hnalo útokem na město, ale bez vyššího rozkazu, podnětem toliko dvou mladinkých mužů: od rána až do večera trval útok, že však podniknut byl bez náležitého rozmyslu, minul se na dobro s prospěchem. Ačkoliv chatrně ozbrojeni — bojovinové kyjy a kamením, ano z nedostatku kopí hazecích z některé zdi a hradby přední pobořeny, aby jen bylo čím házeti — obléženci vedli sobě chrabře. Na straně rakouské přišli prý o život toliko dva, jeden kamenem a druhý, lučištník, šípem, který jedem byl napuštěn, kdežto na straně protivné přemnozí prý zhynuli, dílem před hradbami, dílem v blízké řece Moravě. Třetího dne svolána rada vojenská v táboře Leopoldově i uzavřeno, dáti se pochodem zpět, poněvadž uherský král Béla III. [illegible] Soběslava II. [illegible] v úplném [illegible] Brněnské [illegible].

[illegible] Leopold Rakouský [illegible] nebylo ho [illegible] Bedřichem

[illegible] IX. 631 a [illegible] Cont. [illegible] svěd- [illegible] vyšel [illegible] spů- [illegible] známo.

nikoliv není u konce, nýbrž teprvé v počátcích, a že Bedřich, jemuž byla otevřena nyní celá Morava, co nevidět asi se objeví. Bylo tudíž radno, činiti v té příčině důrazná opatření. Máme z této doby dvě pamětihodné listiny knížete Českého Soběslava II. Jedna, dána před zářím 1178 [1], rozhojňuje důchody a majetek kapituly Vyšehradské, kromě jiných výhod, podílem z mýta pod Podivínem a okresem sv. Martina v podhradí Pražském, kterýž náležel druhdy matce Soběslavově, Adlétě. Biskup Olomúcký Dětleb uvozuje se tu za svědka zároveň s biskupem Pražským. Druhá listina bez vročení sice, ale nejspíše téhož roku 1178 vydána [2], jest, pokud známo, první psaná výsada, Nemcům Pražským udělená, kterouž vyňati byli ze soudní moci úřadů župních a osvobozeni od některých obecních povinností župních. A ješto si směli sami rychtáře svého voliti, dle právních obyčejů svých německých žíti a nálezy činiti, ano i vlastního faráře sobě jmenovati při kostele sv. Petra na Poříčí: bylo tím samostatné jich postavení v Praze stvrzeno, ustanovením pak, aby spravoval se rovněž jich právy a obyčeji, kdokoliv by z ciziny přišel a s nimi tu společně bydleti chtěl, zabezpečena Němcům neobmezená volnosť, šířiti obec svoji v podhradí Pražském přijímáním nových sousedů, pokud by se jim zdálo za podobné. Meškal-li kníže vně země, příslušelo dle této výsady Němcům hájiti bran hradu Pražského. Tak důležitou listinu výsadní nevydal asi bez uvážení bedlivého kníže Soběslav tou dobou právě, když císař Fridrich jej prohlásil za zbavena trůnu. Chtěl si takto nejspíše získati přízeň cizinců, pozbyv jí u velmožů vlastní země. Bylo to jednání opatrné, ale neopatrno bylo, že nedal opatřiti cesty do Čech vedoucí. Za nedlouho bylo mu pykati této neprozřetelnosti.

---

[1] Cod. Dipl. Mor. I. 297. Poněvadž k roku 1178 položena jest indikce XI., která však se končí 25. zářím; domníváme se, že spadá listina tato ještě před září 1178.

[2] Erben, Regest. I. 161 č. 365.

Že byly žně již přede dveřmi a vojsko jeho ponejvíce ze sedlákův se skládalo, rozpustil je doufaje, že v čas nebezpečenství je bude moci opět svolati. Když však nebezpečenství skutečně nastalo, a protikníže Bedřich s česko-moravskými nespokojenci a s Němci, jež mu byl císař poslal, v létě r. 1178, na všechen spůsob po 14. červnu, neboť toho dne byl ještě v Turině, na pomezí se objevil a to se strany rakouské, kdež u Světlé vojsko jeho se shromažďovalo [1], a silnicí se dal nedaleko Nových Hradů, kde nyní ves Záhoř se spatřuje [2], nebylo tu nikoho, jenž by mu byl zabránil vtrhnouti do země. Sebraltě sice na spěch Soběslav co mohl, ale zástupové jeho byli brzy rozprášeni, a vítězné vojsko mělo cestu do Prahy otevřenu. Tu utekl se Soběslav na hrad Skálu [3], pokoušeje se odtud zachrániti věc svoji skoro již ztracenou. Bedřich rozbil hlavní stan svůj v klášteře Strahovském; neboť byl přirozeným zástupcem a patronem kláštera toho, poněvadž jej otec jeho byl záložil. Odtud mělo býti řízeno obléhání hradu Pražského, v němž byla zůstala srdnatá a odhodlaná manželka Soběslavova, Eliška Polaká. Snad by bylo možno bývalo doprositi se skrze ni pomoci z vlasti její; avšak postavení otce jejího Měčislava III. bylo velmi neutěšené. Buď nespůsobilosť aneb bezstarostnosť

[1] Cod. Dipl. Mor. I. 320 k r. 1186.
[2] Cod. Dipl. Mor. I. 319 k r. 1186.
[3] Hradův toho jména bylo ve starých Čechách několik, a sice v kraji Chrudimském, Čáslavském, Prácheňském, Klatovském a Boleslavském. Všeobecně má se za to, že ležela Skála v Klatovsku u vsi Radkova. Viz „Hrad Skála" v Památkách archaeol. IV. 2. str. 124 a násl. Povážíme-li však, že stihán byl kníže Soběslav po své porážce pod Vyšehradem dne [illegible] 1179 až do Posek na Rokytnicí, tedy že dále se od Prahy [illegible], kde leží kraj Klatovský, nýbrž [illegible] bychom se spíše [illegible] Mon. I. 92 n. pro [illegible] asi čtyry míle [illegible] vtrhl do Čech [illegible] pravým. Poražen [illegible] cestu otevřenu.

jeho učinila vyšší i nižší úředníky tou měrou zpupnými a peněz chtivými, že konečně biskup Krakovský, Gedeon, všeobecné nespokojenosti dav výraz, nabídl trůn Velkopolský mladšímu bratrovi Měčislavovu, Kazimíru Spravedlivému. Kazimír přišed do Krakova, uvítán byl s jásotem. Měčislav musil opustiti zemi, a ač prý slíbil císaři Fridrichovi 10.000 hřiven stříbra za opětné nastolení [1]), nemohl předce dosíci ničeho jiného, leč že dopřáno mu bylo čekati v Ratiboři doby příznivější [2]). Od tohoto knížete zapuzeného nemohla ovšem kněžna Eliška nadíti se pomoci, a hradčané vidouce štěstí na straně Bedřichově, nebránili se dlouho, nýbrž vydali jemu hrad dobrovolně. Zdá se tudíž, že Nemci zřekli se tentokráte práva, propůjčeného sobě výsadou Soběslavovou, hájiti bran hradu Pražského. Opanovav hrad, byl Bedřich skutečným knížetem v Čechách. Jak se pravdě podobá, stalo se to asi na podzim r. 1178. Nyní mohl opět choť svoji Elišku, sestru Bely III., kteráž od r. 1174 žila v Starých Hradech u Merany [3]), představiti lidu jakožto kněžnu a dal ji tedy z vyhnanství přivésti ve slavném průvodu do Prahy [4]). Zajatou manželku Soběslavovu propustil velikomyslně na svobodu. Léta panování svého počítá kníže Bedřich od té doby, kdy propůjčen mu byl stolec Český.

Bylotč věcí přirozenou, že kníže Bedřich, dobyv sobě stolce knížecího, nejbližší užil příležitosti, aby vzdal úctu císaři. Příležitosť ta naskytla se mu, když Barbarossa okolo doby vánoční 1178 dvorem byl ve Vircpurku [5]). Tam odebral se kníže Bedřich [6]), však ku svému neštěstí. Soběslav zajisté trůnu zbavený vytrhl z hradu svého Skály a obklopiv se

---

[1]) Annal. Colon. maximi mylně k r. 1180. U Pertze XVII. 790.
[2]) Magistri Vincentii chron. Polon. lib. IV. Edit. Cracoviae 1862. str. 160 až 177.
[3]) Viz díl III. str. 293 t. d.
[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1178. U Pertze XVII. 689.
[5]) Annal. Colonien maximi k r. 1178. U Pertze XVII. 789.
[6]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1178. U Pertze XVII. 690.

[illegible] Že však [illegible] že za to [illegible] že kníže [illegible] jenom ko- [illegible] a [illegible] značné se- [illegible] jeho zmařen [illegible] však jest záhy [illegible] a tudíž mu [illegible] Rychlí poslové [illegible] do Moravy pro knížete Otu. [illegible] povolali k němu [illegible] Bedřich na pomezí, když [illegible] německé a o příchodu kní- [illegible] Moravy [illegible] zpraven, táhl srdnaté protivníku [illegible] V okolí nynějšího Berouna nade Mží, kteráž tu přijímá jméno Berounka, zdržel se sedm dní od 16. až do 22. ledna. V úterý dne 23. ledna stál u Loděnic na potoce téhož jména, severovýchodně od Berouna [illegible] ku Praze. V třeskuté zimě, kteráž navštívila [illegible] celou střední Evropu [1]), nebyly stráže rozestavené [illegible] a tak stalo se, že Bedřich byl přepaden a [illegible] Ani již nemohl rovnou a nejbližší cestou [illegible] do Prahy, [illegible] Soběslav založil mu ji; Bedřich [illegible] odkud očekával pomoci moravské, s níž [illegible] po namáhavém pochodu v noci před [illegible] Smilkovem a Sedlcem, na jihu [illegible] místa, kde se potkali, [illegible] přes Jihlavu. Dne 24. [illegible] Sázavě. Ztrá- [illegible] našich dnů již [illegible] poselství od

[illegible] Annal. Pa- [illegible] k. t. r.

kněžny Elišky z Prahy, že Soběslav zamýšlí přepadnouti je příští noci. Zajisté oznámen jim také určitě směr, jímž dal se Soběslav, neboť vidouce cestu ku Praze otevřenu, hnuli se v pátek dne 26. ledna a táhnuvše i za noci, dorazili v sobotu dne 27. ledna po východu slunce před Prahu [1]). Soběslav, jehož záměr tímto způsobem zmařen, stíhal je v zápětí, přešel snad někde u Nusel přes Botíč, a postavil se na vysočině, kteráž s té strany vystupuje až k nynějšímu hořejšímu Novému městu. Zde nalezl vojsko Bedřichovo, sesílené bezpochyby z posádky Pražské i Vyšehradské, někde blízko tehdejšího velikého tržiště mezi podhradím a Vyšehradem, přihotoveno k bitvě. V tuhém mraze, který byl toho dne, strhl se boj krutý za hřmotného hlaholu trub i zvonů z blízkých hradů i podhradí. Bedřich bojoval v prvním zástupě. Kníže Ota přispěl mu s druhým ku pomoci, když se bitva počala kolísati; po velkém a dlouhém namáhání byl Soběslav přinucen dáti se na útěk, a stíhán jest do sklonku dne až daleko za Prosek za Rokytnicí. Nastávající noc zachránila zbytek vojska Soběslavova. S obou stran padlo mnoho lidí; mnoho raněných zahynulo také zmrznutím na bojišti. Místo, na kterém se stala tato bitva, nazývalo se od Pražanů odtud vůbec „bojiště“. Kněžna Eliška, dle slibu, jejž učinila, kdyžby se vítězství dostalo manželu jejímu, založila na tom místě kostel sv. Jana, kterýž nadán rozličnými statky od knížete Bedřicha, darován jest řádu Johannitů [2]).

Bitva pod Vyšehradem u Prahy dne 27. ledna 1179 potáhla za sebou konec všeho panování Soběslavova v Čechách. Opět schoval se do hradu svého Skály, odolávaje tam přece ještě do pozdní zimy tohoto roku všem útokům

---

[1]) Přesně lze to vypočísti podle udání dne, kdy bitva zde svedena „Sabatho, hoc est VI. Kal. Februarii“ u Cont. Gerlaci Abb. u Pertze XVII. 690.

[2]) Podle Cont. Gerlaci Abb. k r. 1179. Tomkův Dějepis města Prahy I., 133.

vojínů Bedřichových, kteří jej byli těsně sevřeli; posléze octla se tvrz v rukou Bedřichových nejspíše za podmínky, aby někdejší kníže Český Soběslav opustil zemi. alespoň vypravuje opat Jarloch, že skonal Soběslav v cizině dne 30. ledna 1180, a že jen tělo jeho opět přivezeno do Prahy a pochováno v hrobce rodinné na Vyšehradě [1]).

Měl-li Soběslav děti jaké a které, o tom dějiny nepraví nám ničeho; ale o vdově jeho dovídáme se, že pojala za manžela markraběte Lužického, Konráda z Landsbergu, a s ním splodila dceru Mechtildu, s níž vešel později v manželství Albrecht II. Braniborský. Eliška zemřela r. 1209 neb 1210 [2]). Chrámu Olomúckému daroval kníže Soběslav zbytek vsi Brunovic (u Hodonína?), kdež proboštství sv. Václava dávná léta již mělo 7 lanů [3]). Za dar tento, jakož i ještě za jiné dostal se Soběslav do Olomúcké knihy úmrtí.

Bratr Soběslavův Václav musel opustiti knížectví Olomúcké a odebral se do Uher [4]), a ješto také Brněnsko zbaveno tou dobou knížete svého Kunrata III. [5]), podržel kníže Bedřich Olomúcko i Brněnsko po celý rok 1180 ve správě vlastní, pročež se nazýval také v listinách roku tohoto „knížetem Českým a Moravským“ [6]). Ba sotva asi pochybíme tvrdíce, že i kníže Ota postoupil na čas Znojemsko knížeti Českému, poněvadž jmenuje se v listině ze dne 1. července 1179 pouze „Comes Moravy“, kdežto r. 1181 přichází

[1]) [illegible] 1180. [illegible] XVII. Cont. Zwetlen [illegible] v rukopisu nekrol. [illegible]

[2]) [illegible] v Pambergerově synch. [illegible]

[3]) [illegible]

[4]) [illegible] X 562.

[5]) [illegible]

[6]) [illegible] 1180) existens [illegible] neužívají pa- [illegible]

již co „kníže Moravský", jsa v držení celé země [1]). Příčinu tohoto nápadného počínání si shledáváme v značných poplatcích, jimiž povinen byl kníže Bedřich císaři ještě za propůjčení stolce Českého. Opat Jarloch praví, že Bedřich ihned po vítězství Pražském vypravil do země výběrčí, kteří jí byli velmi za obtíž, vymáhajíce nových, neobyčejných berní [2]). Však Barbarossa měl peněz také zapotřebí. Ne jenom italské, nýbrž i záležitosti německé pohlcovaly sumy, jež sotva bylo lze uhraditi obyčejnými příjmy císařovými. Právě octl se zase s vévodou Bavorským, Jindřichem Lvem, v poměrech ne valně přátelských. Pořáde ještě zdráhal se Jindřich vydati léna. Císař obeslal jej ku dni 13. ledna 1179 do Vormsu, kamž se byl z Vircpurku odebral [3]). Známo nám, že ve Vircpurku přijal knížete Bedřicha za doby vánoční 1178. Jindřich nepřišel.

Bylo potřeba, užiti vší opravdivosti, a zvláště pak ujistiti se v té příčině Saskem. Jindřich Lev povolán na den 24. června do Magdeburku. Ubíraje se tam, císař zavítal do Chebu, kdež u přítomnosti obou panovníků, Bedřicha Českého a Leopolda Rakouského, ve shromážděné radě knížat říšských v měsíci červnu 1179 konec učinil sporu o meze, který po léta již působil kyselosť mezi Čechami a Rakousy, ano i v zjevné propukl nepřátelství [4]). Běželo ve sporu tom o krajinu severně od Vitoraze, kde nalezá se vesnice farní Höhenberg na úbočí hory dosti vysoké. Odtud, nejspíše podél potůčku od Höhenbergu tekoucího až ku říčce Lužnici, kde se do ní vlévá Skřemelice, pak dále podle toku Lužnice až ku české dědině Suchdolu, a odtud podél potoka řečeného „Kastainzabach", jenž teče od Haugschlagu k české vesničce Auern, upravena hra-

1) Cod. Dipl. Mor. I. 302 a 306.

2) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1179. U Pertze XVII. 690.

3) Annal. Colonien maximi k r. 1179. U Pertze XVII. 789.

4) Viz str. 14 a 15 t. d.

nice [1]) a od sporných stran za stálou přijata, když s obvyklými slavnostmi zasazeny byly mezníky. Vidíme, že kromě okolí Vitorazského, které náleželo ještě do Čech [2]), zachovala se hraničná čára, tehdáž právně utvrzená, dosti neporušena až na naše dni. Mezi svědky uvozují se tchán hraběte Moravského, Oty Znojemského, Ota z Vitelsbachu, mladším zvaný, Ota Znojemský sám a pak syn krále Vladislava, Přemysl. Přemysl jmenuje se v listině „markrabětem Moravským.“ Název tento můžeme si vysvětliti jenom jakožto název čekanství, jejž byl propůjčil císař bratrovi knížete Českého z vlastní moci; jinakého významu neměl tehdáž název onen, ale ukazuje nám, kam nesl se záměr císařův, co měl s Moravou za lubem. Musely se ovšem ještě mnohé převraty udáti, než stala se Morava po přání císařově markrabstvím; převraty, jež skoro veskrze způsobeny politikou císařskou; ale myšlénka k tomu zrodila se v Chebu, a brzy uzříme ji v Moravě uskutečněnu.

Z Chebu odebral se císař do Magdeburku, kdež dne 24. června zahájen opovězený sjezd [3]). Přibylo sem mnoho pánů stavu duchovního i světského, a sotva asi mineme se s pravdou domnívajíce se, že shromáždila se v Magdeburce všechna knížata, jež přítomna byla v Chebu při porovnání o hranice. Knížata z Vohburgu, Peilsteinu, Bocksbergu, Langenbachu, Ota Znojemský a kněžic Přemysl, tito všichni a ještě mnozí jiní podepsali onu listinu o upravení hranic, kteráž nikoli v Chebu, nýbrž teprvé v Magdeburce zdělána jest dne 1. července 1179 [4]). Hlavní však věci, jíž dosíci mělo se v Magdeburce, nedosaženo; Jindřich Lev nedostavil se, v hrdosti své nechtěl se podrobiti nižádnému soudu. A když neuposlechl i třetího obeslání do Falce Koynské,

---

[1]) Meiller, Regest. str. 234 č. 256.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 316 k r. 1185. Kníže Bedřich dal Vitoraz téhož roku v léno manovi rakouskému Hadmarovi z Kunringu.

[3]) Annal. Magdeburgen k r. 1179. U Pertze XVI. 194.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 302.

nedaleko Zeizu, ku dni 17. srpna, dán jest do klatby říšské a prohlášen za zbavena všech len svých v Sasku [1]). Arcibiskup Kolínský a hrabě Bernard Anhaltský učinili ihned opatření potřebná, aby se v ně uvázali [2]); Jindřich mužně jim odpíral a ještě na sklonku léta 1179 vedl si vítězně; ale za nedlouho svržen s výše své. Knížata jihoněmecká obeslala z Augšpurku vévodu Jindřicha na sněm říšský do Ulmu, kdež slavil císař r. 1179 vánoce, pak ještě v lednu 1180 do Vircpurku a posléze na den 24. června do Řezna, a když i tenkráte Lev nepovšiml si obeslání, prohlásil císař s trůnu, „že dědictví i léna vévodova v Bavořích propadají, a co měl sobě propůjčeno v léno od knížat duchovních a od chrámů, že spadá zase zpět, vévodství bavorské však že připadá říši [3])“. Falckraběti Otovi z Vitelsbachu přisouzeno ihned Bavorsko, a bratrovi jeho Otovi mladšímu, otci kněžny Znojemské, falckrabství bavorské. Léna ta dána jim teprvé dne 16. září 1180 v Altenburku [4]). Jindřich, opuštěn od štěstí i od přátel svých, odebral se do Anglie ku svému tchánu a musel za velikou milosť považovati, že mu císař kázal vydati rodové statky Brunšvicko a Lünebursko [5]). Kdežto všichni současní rodové bavorští vymřeli, kvete rod Velfů na trůně anglickém a rod Vitelsbachů na trůně bavorském. Přemyslovci s oběma rody jsou příbuzni.

Že císař Fridrich podle přání svého mohl ukončiti věc tuto, kteráž drahně časův znepokojovala říši německou, stalo se jediné následkem smíru jeho s církví. V Němcích nebylo již nižádné strany protivné, a to právě bylo neštěstím pro vévodu Jindřicha. Veliký obecný sněm církevní, jejž

[1]) Annal. Pegavien k r. 1179. U Pertze XVI. 262.
[2]) Annal. Colonien maximi k r. 1179. U Pertze XVII. 789. Annal. Erphesfurden k t. r. U Pertze XVI. 24.
[3]) Annal. Magdeburgen k r. 1180. U Pertze XVI 194. Annal. Pegavien k t. r. U Pertze na uv. m. 263.
[4]) Böhmer, Wittelsbachische Regesten, str. 1.
[5]) Annal. Erphesfurden et Pegavien k r. 1182. U Pertze XVI. 25.

dne 19. března 1179 papež Alexander III. v Lateráně skon — třetí to Lateránské koncilium — vrátil církvi a ti samým i říši opět mír, jehož postrádala od r. 1159, kardinál Oktavián byl vystoupil jakožto protipapež Viktor I Ze všech zemí křesťanských súčastnili se biskupové toho shromáždění církevního, a tudíž uzavření jeho nabyla pla nosti pro veškero křesťanstvo.¹) Z církevního území Mohu ského, jehož metropolita Kristian, potvrzen byv již v Benátká 1177 od papeže Alexandra III., roku svrchu položenél 1179 obdržel nové pallium,²) přítomni byli zejména O Bamberský, Andechsan, Hartwig Augšpurský, Bertho Kostnický, Oldřich Špýrský, Kunrat Vormský a Oldři Churský. Biskup Pražský a Olomúcký pohřešují se. Biskupst Pražské bylo právě uprázdněno, neboť biskup Fridri zemřel, jak opat Jarloch praví,³) dne 31. ledna 1179, poněvadž dle zákonů kanonických povinen byl biskup Ol múcký uvázati se jakožto interventor v duchovní správ diécese Pražské, nemohl přítomen býti v Římě za příčino uprázdnění nad míru dlouho trvavšího; přes to však usneše Lateránská nepozbyla platnosti pro Čechy a Moravu. Usnese tato týkají se ovšem jen takých nařízení, která dávno ji přikázána byla ustanoveními církevními, jako na př. ab nikdo nebyl volen za biskupa, komu není 30 let a kdo ne z lože manželského a vůbec neúhonný; vzpomněli jsm

---

¹) Annal. Pegavien k r. 1179. U Pertze XVI. 262. „Concilium habitum cum tribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis et abbatib millenarium numerum excedentibus.“ Chron. Magni presbit. k r. 11 U Pertze XVII. 506 „cui etiam interfuerunt sexenti et amplius ep copi.“ S počtem tím souhlasí Cont. Claustroneoburgen secunda. U Per IX. 617. Annal. S. Rudberti Salisburgen k r. 1179. U Pertze IX. 7 „Alexander sinodum Rome 400 episcoporum habuit.“ Cont. Admu k r. 1179. U Pertze IX. 585 „plus quam 300 episcoporum et alior plurimorum patrum.“ Tento počet asi jest pravý.

²) Annal. Staden k r. 1179. U Pertze XVI. 348.

³) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1179. U Pertze XVII. 690 „anno dinationis decimo“.

starého zákona toho při volbě biskupa Olomúckého Jindřicha Zdíka; aneb, aby posvěcení na kněžstvo, udílené od protipapežův, nemělo platnosti — protipapež Kalixt III. (Johannes de Struma), podrobiv se dne 29. srpna 1178 pravému papeži Alexandrovi III., obdržel biskupství Beneventské [1]) — aby při každém katedrálním chrámu nadán byl učitel, jenž by za darmo vyučoval kleriky a chudé žákovstvo a t. d.; ale z usnešení oněch některá významna jsou pro dobu tehdejší, tak na př. se nařizuje, aby propůjčeno bylo arcibiskupovi, přehlížel-li by obvod svůj církevní, podle rozmanitosti zemí a zámožnosti osad farních 40 až 50 koní k jeho službě, kardinálům 25, biskupům 20 anebo nejvýše 30, arcijahnům 5 až 7; děkanové přestati měli na dvou. Lovčí psy a ptáky s sebou bráti, nákladných hodův žádati, příspěvky vybírati a jakékoliv jiné vydírání zapovězeno bylo. [2]) Pak ovšem snadně pochopíme, že ti, kdož nejvíce měli a na nichž tedy nejvíce bylo žádáno, domáhali se osvobození od takých břemen diécesánských.

Nevíme, kdy byla vyhlášena usnešení třetího obecného koncilia Lateránského v Čechách a v Moravě; dělo se to obyčejně vyslancem papežským; ku Krajincům a Dalmatům, vůbec k Jihoslovanům vyslán však teprvé v říjnu 1180 podjahen Theobald jakožto legát [3]); také nevíme, stalo-li se tak, pokud ještě byl prázden stolec biskupství Pražského anebo teprv po jeho obsazení. Dne 31. ledna 1179 zemřel biskup Fridrich, a teprve v lednu příštího léta 1180 pomýšlel dvůr Pražský na obsazení místa uprázdněného. Již po smrti Danielově 1167 zůstal stolec biskupský po 6 měsícův prázdným, nyní dvojnásob. Potvrdilo se tudíž za pravdu, co byl pověděl

---

[1]) Jaffé, Regest. str. 834 a Annal. Staden k r. 1179. U Pertze XVI. 348.

[2]) Chron. Magni presbit. k r. 1179. U Pertze XVII. 506. Mansi XXII. 217. Jaffé, Regest. str. 783 a 784.

[3]) Jaffé, Regest. str. 791 č. 8807.

opat Jarloch u příležitosti volby Fridrichovy [1]), že pokud se pamatuje, král Vladislav a knížata Bedřich i Vladislav III. vždy protahovali volbu nového biskupa. Příčinou toho byl asi nejspíše obyčej, že důchody biskupské za uprázdněného stolce připadly komoře knížecí. Mělť ovšem metropolita nad tím bdíti, aby diécese nezůstala tak dlouho na sirobě; ale metropolita Mohučský Kristian prodléval v záležitostech císařových v Itálii, a biskupové, jimž byl udělil moc, světiti nově jmenované za jeho nepřítomnosti, nevšímali sobě asi valně Prahy, zvláště co věděli, že může Olomúcký biskup Dětleb obstarávati diécesi, a že Salcpurský arcibiskup Vojtěch, vzdav se úřadu, bude moci vypomáhati v čas potřeby se svolením metropolity, jak skutečně také 1182 činil [2]). Takž stalo se, že teprvé na počátku ledna 1180 nařízena volba nástupce. Neobjevují se již laikové při ní jako za dob dřevnějších [3]), jenom duchovenstvo a to zase zvláště jenom opatové a kanovníci, kteří úplně se podvolovali kněžně, měli v ní účastenství. Opat Jarloch praví u příležitosti té, „že vedla sobě Eliška ve správě veřejných záležitostí Českých jako muž [4]).“ Za kandidáta navrhla jim kaplana svého Valentina, muže to naprosto nevzdělaného a takého postavení nehodného, kterýž neznal se ani v jazyku latinském, ba o němž se ani nevědělo, odkud by byl; a přece bylo podmínkou při každé volbě biskupa, aby uchazeč zběhlý byl alespoň v evangeliích, v listech apoštolských, v kanonech a v pastýřském pravidle papeže Řehoře [5])! Ale jako již po

---

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1167. U Pertze XVII. 685.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 692.

[3]) Dne 29. června 1180 poučuje Alexander III. kapitolu Bremskou: „laicos ad eligendum archiepiscopum non esse admittendos, licet in electione pontificis fauor principis debeat assensusque requiri.“ Jaffé, Regest. na uv. m.

[4]) „Elisabeth publicam rem Boemiæ plus quam vir regebat.“ Cont. Gerlaci k r. 1180. U Pertze XVII. 691. Pulkava k r. 1180. „Elisabeth, quæ tunc plus quam maritus regnabat.“ Dobner Mon. III. 195.

[5]) Hefele, Konciliengeschichte IV. 85.

smrti Danielově tehdejší královna Jitka, matka panujícího knížete Bedřicha, dovedla toho, že povýšen na stolec biskupský opat cisterciácký Hořislav a pak Sasík Fridrich [1]); rovněž podařilo se také Elišce, že pronikla s uchazečem svým i přes pohoršení tím způsobené. Povšimnouti sobě přání lidu, jak v kanonech se předpisuje [2]), neuznáno ani za hodné. Z rozkazu jejího provázeli zvolence do Němec opat Strahovský Vojtěch, probošt od sv. Víta Pelhřim [3]), jenž později stal se biskupem Olomúckým, a několik kanovníků Pražských, aby jej tam dali posvětiti a investovati. Ve Vircpurku setkali se s císařem a oněmi biskupy, jež byl metropolita Mohučský Kristian jmenoval náměstky. Ješto císař přítomen byl ve Vircpurku dne 15. ledna 1180 sněmu říšskému k vůli Jindřichovi Lvu, a v městě tom až do 31. ledna setrval [4]), určili jsme tím poněkud dobu jich příchodu. Ale přes všeliké dary, jež Valentin rozdával, nenalezl se přece nikdo, kdo by naň byl vložil ruce, neboť nebylo shody o právnosti volby jeho. Konečně po dlouhém váhání pomohl probošt Pelhřim z nouze. Vrátiv se do Prahy, získal souhlasu ostatních kanovníkův a vymohl tímto způsobem posvěcení nového biskupa Pražského. Valentin řídil církev Pražskou po dvě léta. Skonal dne 6. února 1182. Již opat Jarloch praví, že neučinil biskup Valentin za své správy nic pamětihodného [5]). Známe jej toliko z jediné listiny knížete Bedřicha, svědčící klášteru Valdsaskému na pomezí česko-moravském z r. 1181, ve kteréž uvozuje se za svědka s Přemyslem, s Děpoltem II., s Vyšehradským proboštem Jindřichem a

---

1) Viz díl III. str. 268 a 269 t. d.

2) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 692.

3) Proboštem kapitulním u sv. Víta Pelhřim tehdáž nebyl, nýbrž jakýsi Martin, jak vyrozuměti lze určitě z Erbenových Regest. I. 166 č. 372. Pelhřim jako kanovník u sv. Víta byl snad „præpositus“ čili starosta některého pořádku, bratrstva.

4) Böhmen, Kaiserregesten str. 140.

5) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1180. U Pertze XVII. 691.

s Moravským knížetem Otou. Pět Přemyslovců jmenuje se tedy na této listině: kníže Český Bedřich a Přemysl, synové krále Vladislava, z nichž druhý pochodí z manželství s Jitkou, Děpolt II. a Jindřich, synové mladšího bratra králova téhož jména, všichni čtyři z hlavní linie české, a Ota z vedlejší moravské linie Kunratovy. Kněžic Jindřich právě přibyl z Paříže, kdež zabýval se studiemi bohosloveckými [1]). Může nám to býti důkazem, že konečně přece uhostily se mír a svornosť v obou liniích, a že Morava r. 1181 cele byla pod správou Otovou, když se nazývá pánem a knížetem jejím. Pohříchu však nepoznamenáno místo, na kterém se sešli.

Vnitřní mír tento jevil se brzy rozličnými nadáními a založeními, jež nahrazují za oné doby v mnohé příčině naše spolky dobročinné, rolnické a vědecké. Tak potvrzuje Bedřich 1180 jakožto „kníže Český i Moravský“ kostelu biskupskému v Olomúci směňu vsi Mohelnice za Mikalku [2]), ku kteréž byl svolil ještě jako kníže Olomúcký okolo r. 1169 za biskupa Jana IV., a daruje zároveň s chotí svou témuž kostelu k ruce biskupa Dětleba za spásu duše zemřelého syna svého Vratislava vesnici Olšané v kraji Olomúckém; ale tuto postoupil biskup se svolením knížete za újezd kolem Mohelnice „k vůli míru“ vládice Zbraslavovi, synu Vokově, jejž považují páni z Rožmberka za praotce svého [3]). Podobně vydal kníže Bedřich téhož roku 1180 kostelu Olomúckému listinu, kterouž stvrdil mu právo k vybírání mýta z koní na Olšavě u Brodu Uherského a k držení vsi Uhřičic a okresu Dobřetínského [4]). Těchto darův důležitější bylo založení prvního kláštera panenského v Moravě, kteréž spadá právě v tuto dobu. Známe hraběte Viléma Pulínského (Pulice u Znojma?), jenž na zimní výpravě knížete Soběslava II.

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 692.
[2]) Viz díl III. str. 285 t. d.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 303. Friebek viděl ještě původní listinu. Nyní v arch. kapituly Olomúcké v knize přepisův E. I. 27. č. 2. str. 2 a 3.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 304. Viz str. 8 t. d.

do Rakous r. 1176 se svolením Znojemského knížete Kunrata súčastnil se pustošení krajiny Světelské rozhodněji než mohla snésti duše jeho křesťanská [1]). Trápen hryzením svědomí vydal se na pouť do Říma, a vyzpovídav se kajicně papeži samotnému, nalezl tu úlevy; za pokání uloženo mu, aby ve vlasti své založil klášter panenský. Po návratu svém uchýlil se v příčině té k opatu premonstrátů Želivských, Gotšalkovi, a ten poslal 1181 převora svého Mandvína, kněze Eberharda, příbuzného hraběti Vilémovi, a mnicha Rychvína, aby vyhledali na statcích hraběte místo vhodné pro klášter taký a ihned do díla se dali. Tam, kde za našich dnů na pravém břehu Jihlavy v kraji Brněnském nalezá se dědina Kúnice, položili základ k novému klášteru, a když byl opat Gotšalk předložil nadační list pánů Viléma a Svatoslava z Pulína (Pulice) generální kapitole Norbertinů, téhož roku v Prémontré odbývané, a souhlasu všeho řádu pro toto nové nadání byl dosáhl, vysláno r. 1183 dne 9. října s převorem Petrem několik jeptišek z českého kláštera premonstrátského v Louňovicích v kraji Kouřímském, jenž byl osadou Dunevaldskou z diécese Kolínské [2]), aby zalidnily novou osadu [3]). Patronát farního chrámu Mikulovského náležel k původnímu nadání [4]), jež nelze podrobněji vytknouti, poněvadž tu není nadační listiny. Ač nebylo v zemi valně oblíbeno [5]), udrželo se přece převorství toto, jehož převorové dosazováni byli z kláštera Želivského, až do roku 1526. Tenkráte přešlo zboží klášterní do rukou světských, a sbor se rozešel, když poslední

[1]) Viz str. 17 t. d.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1184. U Pertze XVII. 700.

[3]) Cont. Gerlaci Abb. z r. 1181 a 1183. U Pertze XVII. 691 a 694.

[4]) Cod. Dipl. Mor. VI. 28, odkud zároveň se dovídáme, že klášter založili pánové „Wilhelmus et Svatoslaus de Pulyn.“ V Pulíně měl chrám Břeslavský nějaké zboží. Cod. Dipl. Mor. I. 127.

[5]) Erben, Regest. I. 283 a 330 č. 606 a 711 k r. 1219 a 1227.

probošt, stav se novokřtěncem, byl pojal jeptišku Kúnickou za manželku [1]).

Posvěcení kláštera toho biskup Dětleb se již nedožil. Dle zápisků Olomúckých zemřel 1181 dne 4. listopadu. [2]) Biskupství své spravoval prý Dětleb dobře a dle ustanovení; nalezli jsme jej z pravidla zároveň pospolu s biskupem Pražským všudy, kde šlo o potvrzení důležitých listin darovacích, jako klášteru Rajhradskému, Hradišťskému, Plaskému, Kladrubskému, Vyšehradskému; také na několika listinách svědčících biskupskému chrámu v Olomúci vyskytá se jméno jeho. Po smrti Dětlebově zůstalo za příkladem Pražským také biskupství Olomúcké několik měsícův uprázdněno [3]). Knížeti Bedřichovi, zvláště však choti jeho Elišce, bylo uprázdnění tak dlouho trvající žádoucno již z té příčiny, že mohla tím volněji skrze své úředníky vyssávati zboží církevní [4]). Nástupcem Dětlebovým jmenován kanovník Pražský Pelhřim, jenž r. 1180 šťastně toho byl dovedl, podle vůle kněžny Elišky, že Pražský biskup Valentin ve Vircpurku konečně byl posvěcen. I bylo tudíž přirozeno, že nezapomněla mnohomocná kněžna služeb tak důležitých, když běželo o jmenování biskupa Olomúckého, a že dopo-

---

[1]) Woluy, kirchliche Topographie von Mähren II. odděl. sv. I. str. 363 a násl.

[2]) Necrol. Olom. rkp. v arch. kapit. Dle nekrol. Doksanského dne 2. listop. Dobner, Annal. VI. 544 a dle Granum, Richter, Series, str. 46 dne 5. listopadu. Pro rok 1181 svědči Granum u Richtera, Series, str. 45, pro rok 1182 Cont. Gerlaci Abb. k t. r. U Pertze XVII. 691. Opat Jarloch, vypravovav o smrti Dětlebově, dokládá ihned: „ea tempestate mortuus est etiam Wolis (Valentinus), Pragensis episcopus,“ z čehož vychází na jevo, že Valentin skonal dne 6. února 1182; a jelikož Jarloch jinak šetřívá pořádku chronologického ve svém vypravování, můžeme snad položiti rok úmrtí Dětlebova dle Granum Olom., a to tím bezpečněji, poněvadž Pelhřim posvěcen byl na biskupa v Mohuči zároveň s Jindřichem, což stalo se dne 23. května 1182.

[3]) V Granum, dle Richtera, Series str. 45 praví se: „celý rok,“ čemuž odporují však dějiny.

[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 692 a 693.

mohla Pelhřimovi k biskupství, ale ovšem teprvé r. 1182, ve kterém dne 6. února zemřel Pražský biskup Valentin, jehož nástupcem stal se již za několik neděl Vyšehradský probošt Jindřich. Jindřich byl, jak jsme již k r. 1181 poznamenali, synem kněžice Jindřicha z hlavní linie Vratislavské, bratrancem knížete Bedřicha, a slul vlastně Břetislav. V Paříži, kdež jazyk francouzský nemohl vysloviti jména jeho, přezval se asi Jindřichem, kteréžto jméno mu i později zůstalo, tak že zhusta jmenuje se v dějinách Břetislav Jindřich. Již před léty otec jeho byl vstoupil v Jerusalémě do řádu Johanitů; když stal se Jindřich biskupem, byli otec i matka jeho Marketa již mrtvi [1]). Ač zastával hodnosť probošta Vyšehradského, byl jenom podjahnem; obdržev dne 13. března jahenství od příbuzného sobě Vojtěcha, někdy arcibiskupa Salcpurského, jenž za uprázdněného také biskupství Olomúckého právě tehdy vysvěcoval v Praze kleriky se svolením metropolity Mohučského, zvolen jest Jindřich po té na zelený čtvrtek dne 25. března biskupem Pražským. Opat Jarloch projevuje radosť [2]), že šetřeno při volbě té řádně všeho, co předpisuje se v kanonech: aby volen byl biskup od duchovenstva, za souhlasu panovníkova, ku všeobecnému přání lidu. Domníváme se, že nejspíše touto dobou jmenován Pelhřim biskupem Olomúckým, na všechen spůsob po smrti biskupa Valentina, čímž mohlo se státi, že opat Jarloch klade obě tato úmrtí současně vedle sebe. Ku svěcení odebrali se oba zvolenci, kněžic Jindřich a Pelhřim, do Mohuče; dne 22. května posvěcen tu Jindřich na kněze, a v neděli na to, dne 23. května, svěceni jsou oba zároveň na biskupství. Arcibiskup Mohučský Kristian z Buche, upadší 1179 v zajetí Kunrata z Monferatu, propuštěn byl 1181 na svobodu [3]),

---

[1]) Erben, Regest. I. 172 č. 382 k r. 1184 a 326 č. 705 k r. 1226.
[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 692.
[3]) Annal. Colonien maximi k r. 1179 a 1181. U Pertze XVII. 789 a 790.

i mohl tudíž ovšem v měsíci květnu 1182 v Mohuči uděliti konsekraci biskupovi Pražskému a Olomúckému. Ješto se však o něm praví za příčinou smrti, která jej zastihla v Itálii 1183, že skoro 11 let ztrávil v zemi této v záležitostech císařových [1], sluší pochybovati o jeho přítomnosti v Mohuči. Potvrzeni jsou oba biskupové papežem Luciem III., zvoleným [2]) dne 1. září 1181 za nástupce Alexandra III., jehož úmrtí klade se na den 30. srpna téhož roku. Lucius III. panoval až do r. 1185. Obvyklé investitury dostalo se jim od císaře Fridricha, jenž tehdáž právě, kdy vysvěceni byli, meškal v Mohuči, drže tu sněm říšský od 27. až do 31. května [3]. Opatřeni vším, čeho jim bylo zapotřebí, navrátili se obě knížata církevní do vlasti, kdež brzy nastalo hnutí v následcích svých daleko sáhající.

Veliké závazky, jimž musil se podvoliti kníže Bedřich, když 1177 proti Soběslavovi II. obdržel v léno od císaře Barbarossy říši česko-moravskou, měly nezbytně v zápětí, jak jsme již dříve napověděli, neobyčejné berně. Všichni, kdo je musili platiti, a to byla zejmena šlechta, jevili se nespokojenými, reptajíce již po delší dobu; když však nespokojenosť, bez toho již valně se rozmohší, nad to ještě rozdmychována vladychtivostí kněžninou, když neopatrné a nespravedlivé počínání si úředníků kněžniných i knížecích zavdávalo příčinu k žalobám i duchovenstvu: bylo potřeba jenom střediska, pevného cíle, aby překypující kvašení propuklo v zjevnou vzpouru. Středisko nalezli v knížeti Mo-

[1]) Annal. Colonienses maximi k r. 1183. U Pertze XVII. 791.

[2]) Jaffé, Regest. [illegible]

[3]) Boehmer, Regesta [illegible] Pravdě [illegible] Cont. Gerlaci k r. 1182; u Pertze XVII [illegible] averat. ambo electi [illegible] consecrationem non [illegible] paměti. Že svě- [illegible] k r. 1197; u Pertze XVII [illegible] biskupů ně- [illegible]

ravském Otovi, a cíl v pevném předsevzetí, že svrhnou knížete Bedřicha se stolce.

Po samém návratu biskupově od vysvěcení bylo snad ještě všudy klidno; nalezáme zajisté biskupa Jindřicha, arcibiskupa Vojtěcha, jenž dne 26. dubna znovu světil chrám Strahovský za příčinou přestavění jeho [1]), a knězice Přemysla ještě 1182 jakožto svědky na listině knížete Bedřicha pro Valdsasy [2]). Ale již v létě téhož roku 1182 velmožové říše česko-moravské, pokoušejíce se o štěstí své, vzbouřili se a donutili knížete k útěku. Povolavše na jeho místo Otu [3]), chystali se dobyti jediné, ale nejdůležitější tvrze, která jim vzdorovala, hradu Pražského. Byla to krušná práce, několik neděl odpírala posádka, posléze vzdala se, zdali z donucení nebo z dobré vůle, není známo. Nyní mohl Ota, jak toho volba vyžadovala, aby byla platnou, na stolec knížecí býti povýšen, co zatím Bedřich svržený doprošoval se na císaři podpory. Císař byl mu dopomohl ku stolci Českému, on jej měl na něm udržeti. I ujal se Barbarossa vyhnance; nebyloť mu nepříjemno právě nyní, co hrdý Jindřich Lev teprvé před několika měsíci byl ležel v Erfurtě u stupňů trůnu a kajicně přijal nález vyhnanství, přivésti k platnosti základní zákon politiky své, totiž, že každý kníže říšský podrobiti se musí nálezu soudu knížecího. Kromě toho však poskytovalo mu také povstání české nejvhodnější příležitosť, súžiti nějakým způsobem moc říše česko-moravské vždy víc a více vzrůstající, aby nebyla nebezpečna někdy snahám jeho vlastním i rodu jeho.

Chtěje podrobiti sporné strany zamýšlenému soudu knížecímu, vypravil císař tchána knížete Oty právě zvoleného, Otu z Vitelsbachu, jejž byl teprve před dvěma roky

---

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 693.

[2]) Erben, Regest. I. 167 č. 374.

[3]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 693. „Conradum Moraviensem, qui et Otto," jakž se vyjadřuje Jarloch tuto pouze a pak ještě k r. 1183 a 1189. Viz díl III. str. 192 pozn. 4. t. d.

obdařil falckrabstvím Bavorským, do Prahy, aby povolal nového panovníka i s předním panstvem v zemi na sjezd položený na den sv. Michala do Řezna. V Praze dlouhý čas o takovém volání nic ovšem slyšeti nechtěli, konečně vidouce nezbytí, vypravili se kníže, šlechta a nejspíše i arcibiskup kněžic Vojtěch na cestu, aby slyšeli nález soudu knížecího. Bylo to asi dne 26. září 1182, když objevili se v Řezně před císařem [1]. Na odpor Barbarossa byl uchystán, jinak byly by popravní sekery v síni radní, o nichž nám vypravuje opat Jarloch, bývaly jalovým strašákem. Avšak tento oznak neobmezené moci nezůstal bez účinku žádaného, odpor utlumen a páni podrobili se nálezu, jenž zněl v tento smysl: knížeti Bedřichovi navracuje se dřevnější hodnosť, kníže Ota ustoupí a spokojí se Moravou co markrabě sv. říše římské, a kněžic Vojtěch zaujme opět arcibiskupský stolec svůj v Salcpurku, až někdy uprázdní se stolec Mohučský a Kunrat, nynější arcibiskup Salcpurský, naň dosedne [2]. Když pak roku příštího dne 25. srpna metropolita Mohučský, Kristian z Buche, v Itálii nedaleko Říma podlehl zlé zimnici, dosazen Kunrat Vitelsbašský do Mohuče a kněžic Vojtěch uvázal se opět v arcibiskupství své. Dne 19. listopadu nastolen byl opět slavně v Salcpurku a udržel se, poctěn byv od papeže Cœlestina III. r. 1194 hodností vyslance apoštolského [3], až do smrti své na stolci arcibiskupském. Dne 8. dubna 1200 skonal [4] tento „opravdový, mírumilovný muž [5],“ jenž, aby spomohl arcibiskupství,

---

[1] Böhmer, Regest. 142 č. 2651.

[2] Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 693. Cont. Zwetlen altera k r. 1182. U Pertze IX. 542.

[3] Jaffé, Regest. str. 896 č. 10. 455.

[4] Annal. S. Rudberti Salisburgen k r. 1200. Cont. Admuten k t. r. Cont. Garsten k t. r. U Pertze IX. 779, 589 a 595. Pak Necrol. S. Petri Salisb. V arch. c. k. akademie, sv. XIX. str. 344 a sv. XXVIII. str. 85.

[5] Chron. Magni presbit. k r. 1183. Annal. Colonien maximi k t. r. U Pertze XVII. 507 a 791. Cont. Zwetlen altera k r. 1183.

zvláště přísně nakládati musil s many svými. Tito odvyknuvše pořádku, zmocnili se za vhodné příležitosti 1198 arcibiskupa, a drželi jej v zajetí na hradě zvaném Werfen (Werfenau u Broumova?), až mu po 14 dnech dopomohl opět k svobodě interdikt na arcibiskupství uvalený [1]). Od září 1182 až do listopadu 1183 trávil Vojtěch dni své v Čechách, snad v Mělníce [2]), neboť jej nalezáme zároveň s biskupem Pražským Jindřichem a s kněžici Václavem, Děpoltem a Přemyslem r. 1183 na knížecím zámku loveckém v Zbečně, nedaleko Křivoklátu v kraji Rakovnickém, kdež zavražděn úkladně kníže Břetislav II. r. 1100 v den sv. Tomáše [3]). Kníže Bedřich podepsal zde listinu nadační, svědčící klášteru v Plasích, a zpomenutí pánové uvozují se na ní za svědky [4]). Listina ta jest nám zároveň důkazem, že kníže Václav, syn Soběslava I., byl se navrátil z vyhnanství, ve kterém žil po několik let v Uhřích. Snad že návrat jeho souvisí s opatřeními Řezenského soudu knížecího. Nový markrabě není na listině té podepsán.

Listinu, kterou dne 1. července 1179 v Magdeburku stvrdil císař Fridrich upravení hranic, podepsal kněžic Přemysl jakožto „markrabě Moravský.“ Řekli jsme již [5]), že si neumíme název ten jinak vysvětliti nežli co název čekanství. Barbarossa chtěl, aby svět uvykl jménu, jemuž zamýšlel při nejbližší příležitosti platnosť a uznání zjednati. Žádaná příležitosť naskytla se nyní r. 1182 v Řezně. Jak mile byla odloučena Morava od Čech, stojíc ve spojení přímém s hlavou říše německé, pak bylo ovšem snadno, čeliti odtud proti Čechám, vždy víc a více síly nabývajícím. Seslabování mocných knížat říšských

---

Cont. Admunten k r. 1183. Cont. Claustroneoburgen secunda k t. r. Annal. S. Rudberti Salisburgen k t. r. U Pertze IX. 542, 586, 617 a 777.

1) Annal. S. Rudberti Salisburgen k r. 1198. U Pertze IX. 778.

2) Viz str. 19. Srov. díl III. str. 273 pozn. 7. t. d.

3) Viz díl II. str. 373 t. d.

4) Cod. Dipl. Mor. I. 310.

5) Viz str. 32 t. d.

bylo vůbec tehdy politikou císařovou; zřejmé toho doklady spatřujeme v Bavorsku a v Sasku. Kníže Bedřich nesměl ozvati se nyní proti výroku císařovu, poněvadž toliko milosti Barbarossově měl děkovati za opětné nastolení své; přítomní pánové čeští byli by ovšem pozdvihli hlasu svého, však pohled na sekery popravní utlumil jim slova v hrdle, a kníže Ota zajisté mohl se radovati z toho, že stal se markrabětem říše německé a že tudíž spatřoval cestu před sebou, již tak šťastně bylo nastoupilo Bavorsko a Rakousko. Doposud záviselo propůjčování Moravy pouze na vůli knížete Českého, ačkoliv řádem Břetislavovým o posloupnosti jinak ustanoveno; kněžic, jemuž dostala se údělem Morava celá nebo část její, nikdy nebyl tím jist, že kdo ze synův jeho následovati ho bude v držení; každý považoval se tudíž v údělu svém za cizince, jemuž příslušelo toliko brání požitkův, což asi nepůsobilo příznivě v blahobyt země. Nyní ovšem věci se změnily. Tím, že povýšena Morava na markrabství a Otovi v léno udělena od císaře [1]), stalo se novému markraběti možným, zachovati krásnou tuto zemi rodině své za příkladem velikých len německých. S vřelým asi účastenstvím pohlíželi Vitelsbachové na toto povýšení, bylyť jim zajisté seslabené Čechy velevítaným státem sousedním, a nad to ještě stala se při této politice Eilika z Vitelsbachu markraběnkou! I Rakousko nebylo by se ozvalo proti tomu. Vévoda Leopold VI. meškal právě tenkráte vně země, podniknuv na jaře 1182 výpravu křižáckou, z níž vrátil se teprve v prosinci t. l. [2]). Dne 5. března 1187 podepsal se Ota poprvé „markrabě Moravský“ na listině císařské benediktinskému klášteru Seitenstettenskému v horních Rakousích, kterouž stvrdil Barbarossa řečenému klášteru les, darovaný mu arcibiskupem

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1185 U Pertze XVII. 705.

[2]) Cont. Zwetlen altera k r. 1182. Cont. Cremifanen k t. r. Cont. Admunten k t. r. Cont. Claustroneoburgen secunda k t. r. U Pertze IX. 543, 546, 586 a 617.

Magdeburským Wigmannem [1]). Opat Jarloch, jemuž přece bylo známo, o čem jednáno na sněmu říšském dne 26. září 1182, nazývá Otu, jakmile událo se mu o něm mluviti, již markrabětem, a příležitosť tá naskytla se mu příštího roku 1183.

R. 1183 první obyvatelky zavítaly do panenského převorství v Kúnicích z českého kláštera Louňovského [2]), jenž podřízen byl věhlasnému opatu Želivskému Gotšalkovi. Gotšalk uvedl za biskupa Zdíka první premonstráty ze Steinfeldu do Prahy. Všechny osady nové řádu jmenovaného, založené z mateřského kláštera Strahovského, ctily v něm generálního visitatora svého a opata; bylyť to zejmena mužské kláštery Strahovský, Želivský a Pernecký, a panenští klášterové v Doksanech, Gerasu, Louňovicích a Kúnicích. Geras a Pernek leží v kraji nad Manhartským pohořím v Dolních Rakousích, u samých hranic moravských, a byly založeny okolo r. 1150 [3]). Ješto teprvé dne 9. října 1183 osada do Kúnic se odebrala, záleželo opatu Gotšalkovi na tom, aby si prohlédl novou budovu a za té příležitosti před se vzal generální visitaci klášterův řádu svého v Čechách, Moravě a Rakousích. Opustiv tudíž v úterý dne 6. prosince klášter Želivský, navštívil nejprvé Louňovice a po té Kúnice, kdež setrval několik dní. Odtud se odebral do Perneku a Gerasu. Na zpáteční cestě zastavil se na hradě Bítovském [4]) nad Dyjí, kdež jej šlechta moravská, dávno po něm již toužívší, uvítala velmi slavně. Dověděv se, že biskup Pelhřim a markrabě Ota meškají v Znojmě, jenom několik hodin od Bítova vzdáleném, zavítal k nim a slavil tu vánoce. Biskup Pelhřim chystal se právě ku posvěcení kostela Dačic-

---

1) Erben, Regest. I. 178 č. 391. Od roku 1181 až 1187 žádné listiny knížete Oty nejsou známy.

2) Viz str. 39 t. d.

3) Srov. Meiller, Regest. str. 171 č. 100. Klášter Pernecký zrušen, Geras posud má premonstráty.

4) Také na straně 17. v řádku 16. s hora dlužno čísti Bítovském místo Vöttavském.

kého v nynějším kraji Jihlavském[1]. Před několika měsíci přítomen byl svěcení chrámu u Prahy. Kněžna Eliška dala chrám votivní, dokončený již a Johanitům odevzdaný, jejž založila na bojišti Pražském ze dne 27. ledna 1179, posvětiti r. 1183 biskupem diécesanským Jindřichem[2], při kteréž příležitosti stvrdil kníže Bedřich klášteru Plaskému listinu směnnou, na níž jmenují se oba biskupové, Jindřich a Pelhřim[3]. Nyní v prosinci vidíme biskupa Olomúckého u markraběte Oty. Obě knížata, tak vyjadřuje se Jarloch[4], což jest důkazem, že i v obyčejném životě nazýván biskup Olomúcký „knížetem, princeps," všemožnou měli o to péči, aby opata, jenž z domova již beztoho churav na cestu se byl vydal, co nejlépe ošetřovali v zmáhající se vratkosti jeho; zvláště markrabě Ota měl velikou starost o zbožného muže, jehož poučná a povzbuzující slova, kdykoliv mu jen bylo lze, naslouchal vždy s upjatou pozorností, neboť opat Gotšalk byl jemu i biskupovi osobně znám již ode dávna. Opustiv po svátcích vánočních hostinný dvůr, ubíral se Gotšalk nejspíše silnicí Jihlavskou do dnešního kraje Kouřimského, kde leží Louňovice. Sesláblejšího a chatrnějšího, než byl asi před pěti nedělemi vydávaje se

---

[1]) „Divertit quoque ad episcopum Olomucensem, nomine Peregrinum, qui tunc morabatur circa marchionem Moraviæ Conradum, qui et Otto dicebatur, consecraturus eidem ecclesiam in villa, quæ vocabatur Dassyce." Cont. Gerlaci Abb. k r. 1183. U Pertze XVII. 701. Ačkoliv se tuto nepraví zřejmě, že markrabě meškal toho času v Znojmě, lze přece za to míti, povšimneme-li sobě okolností vedlejších, zde vytknutých — Bitov — morabatur episcopus circa Marchionem a nikoliv na opak — Dačice — návrat opatův do Louňovic.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 313.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 306 a násl. Opětný to důkaz, že listina Johanitův, ve které jmenuje se biskup Kajim, nemůže spadati na rok 1183, a to tím méně, když biskup Pelhřim skonal dle nekrologu Olomúckého dne 2. března, což přece nemohlo se státi r. 1183, poněvadž slavil dne 25. prosince t. r. vánoce s Gotšalkem.

[4]) „Ambo principes" Cont. Gerlaci k r. 1183. U Pertze XVII. 701.

na cestu, přijali jej tu bratří. Také náš zpravodaj Jarloch byl mezi nimi. Nemoc jeho, tuchnutí všech sil, kterouž si byl spůsobil přísným životem asketickým, s tělem neustále zápasícím [1]), zmáhala se v Louňovicích tou měrou, že již dne 18. února vypustil zde duši. Měl věku svého 68 let. V neděli dne 19. února převežena mrtvola jeho do Želiva, a tu pohřbena dne 23. února biskupem Pražským Jindřichem. Biskup Jindřich a kněžic Děpolt, syn Sybilly z Vitelsbachu a Děpolta I. zemřelého r. 1167, nesli sami rakev k hrobu ještě se čtyřmi opaty. Kněžic Děpolt II. spravoval tenkráte z milosti knížete Bedřicha čtvrtinu Čech [2]). Zbožným skutkem tím na jevo dal Děpolt velikou úctu, kterouž proniknut byl k opatu Gotšalkovi.

Kdy zpráva o smrti všeobecně ctěného opata došla markraběte Oty, který, jak se zdá, i na dále zůstal dvorem ve Znojmě, zapomněl Jarloch pověděti; ale zajisté dosti záhy, aby hluboce zarmoutila markrabího, jejž za nedlouho potkal také ještě druhý zármutek. V nekrologu Olomúckém poznamenáno totiž ku dni 2. března úmrtí biskupa Pelhřima. Dle toho, co posud jsme pověděli, netřeba již pochybovati, že to bylo roku 1184; i panoval tudíž dotčený kníže církevní 21 měsíců a 9 dní, byv vysvěcen na biskupství dne 23. května 1182 v Mohuči. Když r. 1183 kníže Bedřich

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 311 podává důkaz o směru rozhodně asketickém opata Gotšalka. Kaplan jeho Jarloch zůstavil v díle svém často uvozovaném nástin života jeho, vylíčený s láskou i pravdivostí.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1183. U Pertze XVII. 692, 701 a násl. Ješto opat Jarloch výslovně praví, že Gotšalk skonal za panování Pelhřima, biskupa Olomúckého, doba úmrtí jeho pak nade vši pochybnost jest zjistěna: vyplývá z toho, že Pelhřim v únoru 1184 byl ještě na živě, a že tedy zdělání listiny, kterouž kníže Bedřich potvrdil Johanitům mezi jiným také ves Ivanovice na Hané, a v níž uvozují se za svědky „Wladimir dux de Holomuc cum fratre suo Břetislav“ a „Cain, episcopus Olomucensis,“ nesmí klásti se na r. 1183. Cod. Dipl. Mor. I. 307 a násl. Kněžic Vladimír obdržel knížectví Olomúcké teprvé po r. 1185.

[illegible] mýto v Děčín[illegible] [illegible] biskup Pelhřim výměn[illegible] [illegible] aby předkem vy[illegible] klatbu na ty, kdož by výměnu zrušili [1], a když vládyka Petr z Borsinova byl daroval komendě Johanitů v Ivanovicích kapli Hoštickou u Ivanovic i s desátkem, zdělal o tom biskup Pelhřim potřebnou listinu [2]. O životě a působení nástupce jeho Kajima, jejž Olomúcká kniha umrtní nazývá zcela důsledně dvanáctým biskupem, nemáme skoro žádných zpráv. V zaznamenáních Olomúckých praví se o něm, že byl premonstrátem kláštera Želivského a že obdržel čepici biskupskou z rukou markraběte Oty přes námitku biskupa Pražského i kapituly jeho [3], — což jest ovšem možno, uvážíme-li následující události [4].

Bylo by se nadáti, že Ota, jenž za své povýšení děkoval toliko milosti císaře Fridricha, nezanedbá nižádné příležitosti, aby prokázal se vděčným příznivci svému, a [illegible], ačkoliv Barbarossa celý rok 1183 meškal v Němcích, nenalézáme nového markraběte nikdy u něho. Ba ani když

[1] Cod. Dipl. Mor. I. 307.
[2] Cod. Dipl. Mor. II. 1 k r. 1200.
[3] [illegible] str. 19. V době mnohem pozdější (1207) [illegible] právo, aby svobodně [illegible] in episcoporum electionem [illegible] canonicis ipsius ecclesie [illegible] concedimus." Cod. [illegible]
[4] [illegible] biskupa Kajima [illegible] Oty III., dokládajíce [illegible] Mon. IV. 252, [illegible] Kaim Moraviensis [illegible] Moravie." [illegible] v státním archivu Vi[illegible] episcopi. Wla[illegible] Bočka a Er[illegible] Břetislav byl [illegible] Oty III.

dne 11. července 1183 v Kostnici zemřel bratr tchána jeho, vévoda Ota Bavorský, a v rodinném klášteře Scheiernském byl pochován [1]), a císař zastupovati se tam dal dvěma syny svými, ani tenkráte nebyl markrabě přítomen, alespoň nevyskytá se ni na jediné listině vydané tou dobou. A poněvadž ho pohřešujeme i na slavném obecném sněmu říšském, jejž rozepsal císař o letnicích 1184 do Mohuče, jsme přímo nuceni pátrati, co toho příčinou.

Říšský sněm v Mohuči měl dvojí úkol, jednak se ustanovil císař na tom, že bude tu co nejslavněji pasovati na rytířství oba syny své, kněžice Jindřicha, jenž od 15. srpna 1169 byl králem německým, a vévodu Fridricha Švábského [2]); byla to tedy slušnosť, císaři samému vzdána od každého, kdo v Mohuči zavítal, a proto zavítalo sem, jak letopiscové praví, asi 50 až 70 knížat [3]) Pánové ti byli hostmi císařovými; i z Italie a ze Španěl přibyla knížata; pak měla také ujednána býti na sněmu říšském v Mohuči nová výprava do Italie, an papež Lucius nebyl již s to, aby odolal republikánům říšským. Také výprava křižácká nebyla nemožnou. A na tomto sněmě říšském, na němž shromáždilo se skoro vše, co v Němcích, a mnoho, co v sousedních zemích bylo vzácného, pohřešujeme Moravského markraběte Otu. Opat Jarloch podává nám vysvětlení k tomu, pravě [4]): v polovici roku 1184 zdvihl kníže Václav, syn Soběslava staršího a bratr mladšího, zbraně proti knížeti Bedřichovi, učinil útok na Prahu, ale nedobyl jí, poněvadž kněžna Eliška

[1]) Chuonradi Chron. Schir. pozn. 21. U Pertze XVII. 621. Mon. Boic. X. 401.

[2]) Otto Sanblasian k r. 1184. Böhmer, Fontes III. 607. Annal. Pegavien k r. 1184. Annal. Staden k t. r. U Pertze XVI. 265 a 350. Annal. Marbacen k r. 1184. Annal. Colonien maximi k t. r. U Pertze XVII. 162 a 791. Cont. Claustroneoburgen tertia k r. 1184. U Pertze IX. 633.

[3]) Annal. Marbacen na uv. m. „plures quam septuaginta magni principes.“ Raumer, Hohenstaufen II. 281.

[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1184. U Pertze XVII. 705.

s posádkou statně odpírala". Václav Soběslavic tuto vzpomenutý jest týž, o němž pravili jsme, že snad mu udělena milosť v září 1182 na sjezdě Řezenském, neboť žil již kolik let ve vyhnanství v Uhřích. Podnět k tomuto novému povstání jest na bíle dni. Vzpomeňme si jenom, jakým spůsobem oktrojován Čechům kníže Bedřich. Všichni pánové čeští, kteří, vidouce sekery popravní před sebou v Řezně, byli upustili od Oty již zvoleného a holdovali Bedřichovi od císaře dosazenému, čekali jenom na příležitosť, aby se ho opět zbavili. Pokud markrabě Ota snášel se s těmito záměry šlechty domácí, není sice zřejmo; ale jeho nápadné vzdalování se dvoru císařského, kamž jej volaly povinnosť a slušnosť, a klidné jeho chování, když kníže Václav, a to, jak praví letopisové Pražští, z donucení [1]), obléhal hrad Pražský, toť závažné věci pro posuzovatele. Však jiná ještě záhada tu jeví se, zdaž opětné toto vzbouření bylo osamotnělé, zdaliž snad nespoléháno spíše na pomoc polskou: neboť na sněmě Mohučském, trvavším od 20. až do 23. května 1184 [2]), uzavřena výprava válečná proti Kazimíru Polskému a svěřena králi Jindřichovi VI., na rytířství právě pasovanému [3]). O příčině zvláštní této výpravy z letopisův nedovídáme se ničeho. Hnutí v Polsku a v Čechách spadají v jednu a touž dobu a měla jeden a týž výsledek, což zajisté hodno povšimnutí.

V Čechách vypuklo povstání právě když kníže Bedřich, bratr jeho arcibiskup Vojtěch Salcpurský, příbuzný jemu Leopold vévoda Rakouský, arcibiskup Mohučský Kunrat a přemnozí jiní ještě přítomni byli v Mohuči slavnostem a sněmu říšskému [4]). Vedeni knížetem Václavem, který o ně-

[1]) Annal. Pragen (mylně) k r. 1185. U Pertze III. 121. „Wenceslaus dux Pragam coactus obsedit, et spe fraudatus recessit."

[2]) Otto Sanblasian k r. 1184. Böhmer, Fontes III. 607.

[3]) Cont. Zwetlen altera k r. 1184. Röpell, Geschichte Polens I. 378 s příslušnými doklady.

[4]) Listina daná v Mohuči, v květnu 1184. Urkundenbuch des Landes ob der Ens II. 388. Ludewig, Reliq. IV. 170.

kolik měsíců dříve, na všechen spůsob před květnem 1184, s knížetem Bedřichem byl svolil k výměně zboží ve prospěch kláštera Plaského, obléhali povstalci hrad Pražský již desátou neděli, když přicházelo Hradčanům vojsko na pomoc. První, kdo čelil k osvobození Prahy, byl arcibiskup Vojtěch. Vojsko jeho dalo se na Milévsko, v kraji Táborském; za ním ubírali se pomocní vojové vévody Leopolda [1]), a když bezpečná zavítala zvěsť, že i kníže Bedřich blíží se s námezdníky německými ku pomezí českému [2]), a že Kazimír Polský vypravil posly s plnou mocí k uzavření míru králi německému vstříc, jenž za posledních dnů měsíce července byl pronikl až do Hally [3]), nebylo nadíti se již zdaru povstání. Uváživše prospěch svůj, vůdcové odpadli od knížete Václava. Kníže Bedřich s dobrou se potázal, že propustiv voje pomocné, zavítal s palmou míru v Praze. Tím naklonil k sobě mysli nepřátelské, neboť od té doby klidně seděl až do své smrti na stolci knížecím. Srdnaté choti své Elišce po druhé děkoval ze zachránění hradu Pražského. Jak srovnal se s markrabětem Otou, příští rok nám ukáže. Nyní zaměstnával se ještě příliš upevňováním pořádku ve vlastní zemi a výpravou italskou, ku které zajisté, byť i letopiscové nečinili o tom zmínky, poskytl obvyklých 300 oděnců a přivedl je k císaři ubírajícímu se do Italie. V říjnu 1184 potkal se Barbarossa s papežem Luciem III. ve Veroně [4]), jenž by tu rád byl shromáždil hodně četnou a hlučnou synodu generální; avšak k vůli překážkám nepředvídaným dostavilo se sem jen málo prelátů, mezi nimi byl také Vojtěch Salcpurský. Rezepře s podbiskupem Krckým nutily jej, aby tu před císařem a papežem vyhledával dobrého práva

---

[1]) Erben, Regest. I. 171 č. 380.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1184. U Pertze XVII. 705. Cont. Claustroneoburgen tertia (mylně) k r. 1186. Cont. Zwetlen altera (mylně) k r. 1185. U Pertze IV. 633 a 543.

[3]) Röpell, Geschichte Polens I. 379. Pozn.

[4]) Annal. Marbacen k r. 1184. U Pertze XVII. 162.

svého. Dosáhl ho, ano dosáhl ještě více; jemu i nástupcům jeho na všechny časy budoucí udělena hodnosť vyslance papežského pro celé Noricum [1]. Biskup Jindřich zůstal v Praze, zaměstnávalo jej zajisté obsazení uprázdněného stolce biskupského v Olomúci.

Po starém právu jmenoval kníže, pokud totiž Morava byla závislou na Čechách, biskupa Olomúckého. Od r. 1182 odtržena však Morava od Čech, a výrokem císaře Fridricha povýšena na markrabství svaté říše římské. Markrabě Ota osoboval sobě ihned všechna práva svrchovaného panovníka a jmenoval, nevšímaje si zvyku starého, z vlastní moci biskupa pro Moravu. Věda pak, že biskup Pražský Jindřich a kapitula jeho z té okolnosti, že několik biskupů Olomúckých povoláno bylo z kapituly Pražské, vyvozovali pro vlastní církev právo, jakoby biskupové Olomúčtí, což ostatně bylo veřejným míněním [2], jmenováni býti musili jenom z kanovníků Pražských, povolal, vyvrátiti chtěje mínění toto ovšem nepravé, premonstráta z kláštera Želivského do Olomúce, čemuž se přirozeným spůsobem Čechové opírali, ale bez úspěchu. Kajim zůstal biskupem až do smrti své r. 1194. Dle toho jeví se ovšem zaznamenání Olomúcká, o nichž byla svrchu řeč, nikoliv nedůvodnými [3]. V listinách Kajim vyskytá se po prvé r. 1185 [4]. Kdy a kde byl svécen a investován, není nám povědomo. Císař stále ještě prodléval v Italii, teprvé na jaře 1187 vrátil se do Němec.

Nabyv opětně moci, kníže Bedřich vzpomněl si tu na svého protivníka v Moravě. Jmenujeme markraběte Otu protivníkem knížete Českého, ač nepraví se v nižádném současném pramenu o něm, že by se byl účastnil podniknutí Václavova proti Praze. Samou nestranností již byl by se Ota osvědčil nepřítelem, poněvadž jako markrabě říše německé

[1] Erben, Regest. I. 172 č. 383.
[2] Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 691.
[3] Viz str. 50 t. d.
[4] Cod. Dipl. Mor. I. 309.

byl povinen chrániti v sousedství svém přátely císařovy, a kníže Bedřich byl přítelem císařovým; ale Ota zajisté asi více zavinil, než by byl mohl jediné nestranností, byltě dusí povstání, a za to dostalo se mu od knížete Českého potrestání. Neboť praví-li opat Jarloch [1]), že v létě r. 1185, co Barbarossa meškal v Italii, kníže Bedřich zdvihl válku proti markraběti Moravskému, jednak že naň nevražil pro křivdu spůsobenou sobě před třemi roky, jednak že odtrhnuv Moravu od Čech, honosil se, že nikoliv od knížete, nýbrž od císaře obdržel markrabství, jest to jenom mínění, jak právě vrstevníkům bylo na snadě, kteří nepřisuzovali tomu zvláštní důležitosti, jakým spůsobem Bedřich nabyl knížectví. Bylotě knížectví takořka darem císařovým [2]), kníže Bedřich povznešen na trůn opětně milostí jeho, a Ota obdržel Moravu, aby učiněna byla přítrž svárům rodinným, a jak jsme podotkli, aby Čechy byly seslabeny. Vypraviv tedy v létě roku 1185 vojsko do Moravy pod velením mladšího bratra svého Přemysla, kníže Bedřich učinil tak zajisté přesvědčen jsa, že císař schválí krok jeho, poněvadž trestal jím pouze toho, který jednal naproti úmluvě Řezenské z měsíce září 1182 a nyní právě byl se dopustil felonie. Následkův této výpravy trestní nemohl ovšem tenkráte ještě kníže Bedřich předvídati. V létě r. 1185 učiněn první vpád. Území Znojemské, zvláště pak okolí Bítovské a Kúnické, hrozně popleněno. Kúnice spáleny úplně až na kostel a klášter, jeptišky utekly se do hradu Bítovského. O srážce s markrabím Otou neděje se žádná zmínka, praví se toliko, že Čechové, poplenivše zemi bez všelikého odporu, vrátili se opět domů. A tím dosaženo účelu, potrestati totiž markraběte. Co dále následovalo, o tom nemáme pražádných zpráv. Jarloch praví: „Po výpravě letní poslal svrchu jmenovaný

---

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1185. U Pertze XVII. 705.

[2]) „Imperator regnum ipsum Boemicum vi obtinens, pro velle suo illud disposuerat.“ Chron. Magni presbit. k r. 1174. U Pertze XVII. 498.

kníže Bedřich v zimě, totiž po sv. Klimentu, bratra svého Přemysla opět s vojskem četným k nejzazšímu pomezí Moravy proti Otovi." Když dle zprávy této kníže Bedřich se odhodlal podniknouti výpravu proti Otovi, ještě po 23. listopadu 1185, tedy v době neobyčejné k podnikům válečným: můžeme ovšem míti za to, že Ota konal přípravy, jimž Bedřich, aby nevzal škody, záhy musil se opříti. Přípravy tyto záležely v silném vojsku, jež byl Ota sestavil z Němcův a z Moravanův. Příbuzní jeho, Vitelsbachové a s těmito spříbuznění Ortenburgové, přivedli mu asi many své. Hrabě Ortenburský Rapoto zdá se, že zle pochodil při tom, byv zajat od přítele Bedřichova, od vévody Rakouského Leopolda [1]). Srážka stala se u Loděnic, tam kde nyní mezi Krumlovem a Pohořelicemi stýkají se hranice kraje Brněnského a Znojemského. Soudíce podle položení bojiště — velká rovina mezi Loděnicemi a vsí Litměřicemi — můžeme za to míti, že vojsko české pod knězicem Přemyslem přitáhlo z Brna a že mělo zajisté záměr Znojmo napadnouti. Při takové operaci však se předpokládá, že záda byla kryta; nejspíše tedy údolím Svitavky se přitáhlo, kdežto Švarcava tvořila basis operační. A skutečně shledáváme, že r. 1185 na listině Johanitům dané objevuje se Vladimír, nejstarší syn Oty III. Olomúckého, co kníže Olomúcký [2]). To nás přivádí na myšlenku, že kníže Bedřich,

---

[1]) Annal. Melicen k r. 1185. U Pertze IX. 505.

[2]) Cod. dipl. Mor. I. 307 a sled. Listina má datum 1183, principatus mei (Friderici) VII., pontificatus vero Brecislai fratris mei anno secundo. Údání tato úplně se shodují, a přece vročení, soudíc podle svědků uvedených, je nesprávné. Mezi nimi objevuje se Olomúcký biskup Kajim, ale r. 1183 panoval ještě Pelhřim. K určení času, kdy byla tato listina vydána, slouží svědek Lamprecht, opat Kladrubský. Jelikož r. 1186 panoval v Kladrubech opat Albert (Erben, Regest. I. 178 č. 390), nástupce Lamprechtův, mohla býti tato listina vydána jen 1184 a 1185. Roku 1184 byla vzpoura Václavem způsobena, proto je rok 1185 nejvhodnější. Srovná-li se listina tato s listinou č. 337 na uv. m. 313 a s listinou z r. 1185, je nesprávné vročení tím nápadnější.

aby Otu seslabil, běžícího roku 1185 podle starého práva zase Olomúcko dal v úděl nedbaje dále markrabí Moravského. Pak ovšem byla záda kryta, a Ota zatlačen k nejkrajnějším jižním hranicím moravským.

Podle starého podání [1] a podle jiných spolehlivých zpráv svedena byla bitva u Loděnic dne 10. prosince. Tehdáž byl zajisté velký mráz, poněvadž se o zakladateli kláštera Kúnického, Viémovi, praví, že přes pancíř měl krzno liščí, kteréž po bitvě svědčilo o četných nepřátelských bodech a ranách, kteréž se měly dostati šlechetnému hraběti. Také třetí jeho bratr Oldřich udatně bojoval; o spoluzakladateli Svatoslavovi neděje se zmínka, ale uvádí se okolnosť, že za bitvy, jejíž lomoz pronikal až do Kúnic, tamější sestry horlivě se modlily k bohu za spásu zakladatele. Na obou stranách bojovalo se s největší rozhořčeností. Pod zakladatelem českého kláštera premonstrátského v Milévsku, hrabětem Jiřím, zabit byl kůň; dva manové jeho zachránili jej před jistou smrtí; číšník jeho zemřel krátce po bitvě na těžká poranění. Že padlých byl na obou stranách velký počet, dokazuje ta okolnosť, že po 15, 20, ba až 30 mrtvolách házeno bylo do jedné jámy a přikryto zemí a kamením — což bylo podle tehdejšího náhledu věc děsná; přálť si i nejchudší člověk, aby byl slušně pochován. Ale tehdáž po 10. prosinci nebylo lidí, aby byli stačili tolik mrtvých v čas pochovati. Bojiště opanoval sice kněžic Přemysl, ale vítězství bylo draze vykoupeno, nemohlť ho dále sledovati. Vojsko jeho bylo tak seslabeno [2]), že táhl zpět do Čech. Avšak i markrabí Ota vzdal se dalšího odporu proti knížeti Bedřichovi. V nynějším městečku Kníně v Berounském kraji sešli se r. 1186 oba knížata a vyrovnali se tady zprostředkováním vážených lidí, že byli po celý svůj život dobrými přátely [3]); bohužel

[1]) Lupáč u Dobnera, Annal. VI. 564 pozn.
[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1185. U Pertze XVII. 705.
[3]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1186. U Pertze XVII. 705.

že se nám o porovnání tomto nedostalo žádných zpráv. Podle všeho postavení a poměr obou vladařů ostal tentýž, jaký byl před válkou. Bedřich ostal knížetem Českým a Ota markrabím Moravským; jen snad propůjčení Olomúcka v úděl kněžici Vladimíru Otovici odvoláno; a kníže Václav Soběslavic byl poslán do vyhnanství, nebo žil snad někde na Moravě; neboť by se nedalo vysvětliti, jak markrabě Ota, když sem r. 1189 dosedl na stolec český, by byl mohl s Olomúckem volně naložiti a sice právě ve prospěch tohoto Vladimíra, a proč kníže Václav v listinách teprvé tehdy se objevuje, když markrabí Ota stal se knížetem. Zdá se nám, že schůzkou Knínskou docíleno jen slavný slib, že kníže Bedřich se žádné strany nebude více znepokojován.

Nejpádnějším důkazem, že Ota Kunratovic ostal markrabím Moravským také po schůzce v Kníně, je nám říšský sněm, jejž odbýval císař Fridrich v Řezně dne 5. března 1187. Od příchodu svého do Verony, kde v říjnu 1184 sešel se s papežem Luciem [1]), Fridrich kromě upevnění panství svého v Lombardsku sledoval hlavně dva účely: zjednati synu svému Jindřichovi korunu lombardskou a tak mu pojistit nástupnictví na trůně císařském a pak připoutati k sobě bezdětného krále Sicilského Viléma II. Obojí se mu zdařilo: Jindřich byl po letnicích 1185 v Miláně korunován a v září téhož roku svolil Vilém, aby teta jeho Konstancie, domnělá dědička říše jeho, provdána byla za krále Jindřicha VI. [2]) Papež z důvodů snadno pochopitelných nepřál nikdy tomuto spojení; avšak také tato překážka pominula, když Lucius III. dne 25. listopadu 1185 ve Veroně pochován [3]). Nástupcem jeho zvolen ještě téhož dne arcibiskup Milánský, Uberto Crivelli, jenž se nazval Urbanem III. Zemřel 20. října 1187, načež Řehoř VIII. seděl sotva dva měsíce na stolci papež-

---

[1]) Viz str. 53 t. d.

[2]) Annal. Colonien maximi k r. 1184, 1185 a 1186; u Pertze XVII. 791. Otto Sanblasian k roku 1184 a sled. Böhmer, Fontes III. 608.

[3]) Jaffé, Regest. str. 854.

ském, aby jej postoupil Klimentovi III. Tento panoval do r. 1191 [1]). Urban III. dožil se toho, co předchůdce jeho při každé příležitosti neschvaloval; král Jindřich VI. dne 27. ledna 1186 v hlavním kostele Milánském oddán s 32letou Konstancií [2]). Jindřichovi bylo tehdáž teprvé 21 let. Ukojiv tak žádosti svoje, vrátil se císař z jara, ač bylo napnutí s papežem Urbanem III. [3]), z Lombardska, aby tam více nezavítal. Koncem února vkročil na půdu německou a bez prodlení vydal se do Řezna [4]), kde mu bylo urovnati nové spory, any v Čechách vypukly.

Příčinu nových sporů hledati dlužno v neurčitém postavení Pražského biskupa k panujícímu knížeti. Viděli jsme mnohého biskupa Pražského, kterak býval přítomen císařským dvorním sjezdům a sněmům říšským jako jiní knížata říšští, kterak všickni v říši byli investováni, z čehož lze vyvozovati, že považováni byli jako členové říše Německé a že tedy si přáli, aby panovníci jejich nakládali s nimi podle těchže svobod, jako se svobodnými knížaty říšskými. K svobodám takovým náleželo přede vším osvobození od všelikých dávek a robot, knížeti a zemi povinných. Biskup Jindřich asi velmi přísně se držel práva toho a kladl asi při vymáhání mimořádné berně, o níž jsme se zmínili, silný odpor knížeti, kterýž peněz velice potřeboval [5]). Bylť sám také peněz nesmírně žádostiv a vůbec byl dobrým hospodářem [6]). K osobnímu tomuto důvodu pojil se také ještě důvod objektivní. Kněžic Děpolt II. v údělu svém: Chrudím, Čáslav, Vratislav, úředníkům a správcům svým tak uzdu

[1]) Jaffé, Regest. str. 855 a sled.

[2]) Muratori, Annali d'Italia VII. 53 k r. 1186. Raumer, Hohenstaufen II. 311.

[3]) Raumer, Hohenstaufen II. 312 a sled.

[4]) Annal. Colonien maximi k r. 1187. U Pertze XVII. 792.

[5]) Viz str. 31 t. d.

[6]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182. U Pertze XVII. 692 „inter multas virtutes, quibus (Henricus episcopus) claruit, vitio parcitatis non caruit."

pouštěl, že zvláště se zbožím církevním nakládali jak se jim líbilo. Jelikož napomínání biskupovo nic neprospělo, uvalen interdikt na úděl Děpoltův a na něj naléháno, aby škody nahradil. Tak, pakli ne hůře, řádili úředníci knížete a kněžny. Také tady biskup nedocházel sluchu. Biskup Pražský tedy, aby si zjednal právo, vydal se asi v říjnu 1186 k císaři do Italie. Byl sice přátelsky vyslyšen, ale vyrovnání jeho stížností odročeno až se císař vrátí do Německa. Aby však biskupovi, který proto musel ostati skoro půl léta při dvoře císařském, pomáhal v zásobování 70 koňů a příslušného služebnictva, rozkázal císař vydávati jim ze svých skladů denně 35 porcí tak hojných, že často i ostatek družiny býval podělen. Nyní však prodlévá císař koncem února 1187 na půdě německé, vypisuje sjezd do Řezna a vysýlá biskupa Jindřicha s císařským poselstvím do Prahy, aby předvolalo knížete Bedřicha. Koncem března 1187 setkáváme se s žalobníkem Jindřichem již v Řezně, kdež jsou také kníže Bedřich Český, jeho bratr, arcibiskup Salcpurský Vojtěch, blízký jich příbuzný Leopold Rakouský, Ludvík vévoda Bavorský, syn nedávno zemřelého vévody Oty, arcibiskup Mohučský Kunrat Vitelsbachovec se svými podbiskupy: Otou Bamberským, Gotfridem Vircpurským, Kunratem Řezenským, Otou Eichstädtským, Otou Frysinským, Theobaldem Pasovským a Albertem Tridentským; ze světských pánů přítomni jsou: císařův syn Fridrich Švábský, Bertold Meránský a Ota markrabí Míšenský, jeho bratr Děd z Východního krajiště (Lužice), Berthold z Andechsu a mnozí jiní. A mezi nimi jeví se z Moravy Ota, uveden výslovně co markrabí Moravský. Všickni objeví se společně na listině, kterou císař vydal rakouskému klášteru Seitenstettenskému na kus lesa darovaného od Magdeburského arcibiskupa Wigmanna a sice, jak se v listině praví, v Řezně „na slavném sjezdě“ dne 5. března 1187 [1]). Za jich

[1]) Meiller, Regest. Str. 63 č. 33. Erben, Regest. I. 178 č. 391 dto 1187 indict. V. in solemni curia Ratisbone III. Non. Martii. Cont.

přítomnosti o sporu mezi biskupem Jindřichem a knížetem Bedřichem bylo pojednáno a rozhodnuto.

Jako obhájce biskupův žaloval na knížete Děd z Rochlice, markrabí Východního krajiště, zároveň pán na Grojči. Bratr jeho Fridrich hrabě z Brenne, měl za manželku Hedviku, dceru Děpolta I., která tehdáž žila ještě jako vdova [1]). Velmi výmluvně líčil bezpráví, jaké způsobil kníže Bedřich biskupovi a když domluvil, odpověděl prý kníže Český skrze svého prokuratora: „Jelikož je obecně známo, že nynější biskup jako všickni jeho předchůdci, je kaplanem panujícího knížete, proto nechať se napřed rozhodne, zdali vůbec smí žalovati na svého bezprostředního pána a zdali tento je povinen mu odpovídati.“ Na dotaz tento odpověděl sněm říšský a na něm zvláště členové duchovní jednohlasně: „biskup Pražský zrovna tak jako biskupové němečtí, musí býti prost všeliké poddanosti knížeti Českému, neboť jako kníže říšský podroben je pouze císaři, na jehož sněmy říšské chodí a od něhož je investován.“ Výrok tento od sněmu ihned schválen a Jindřichovi vydána o tom císařská listina se zlatou bulou. Letopisec Jarloch při tom poznamenává, že je to listina, která měla velkou cenu, dokud žil biskup Jindřich, pak ale že neměla ceny žádné; proč, o tom prý raději pomlčí [2]). Panovníci mocnější nežli

---

Cosmae k r. 1187; u Pertze IX. 166. „Fridericus dux cum omnibus primatibus terrae suæ similiter et dominus Henricus cum Abbatibus et universo clero vocati sunt ad curiam Cæsaris, et magna synodus habita est.“

[1]) Viz d. III. str. 267 pozn. 3 t. d. Hedvika zemřela 19. února 1210, choť její Fridrich 1181. Damberger synchron. Geschichte IX. Stammbaum der ostsächsischen Dynasten.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1187; u Pertze XVII. 692 a 693. Že Jarloch, ačkoliv věci tuto uvedené připojuje k r. 1182, dobře znal čas, kdy se to sběhlo, vysvítá z jeho slov závěrečných: „facta sunt hæc anno suæ (Henrici) ordinationis quinto, et dux Fridericus postea duobus supervixit annis“. Jindřich byl r. 1182 posvěcen a kníže Bedřich zemřel 1189.

Bedřich, kterýž zahanben a se všech stran výčitkami zasypán slíbil, že příčiny žaloby odstraní, znali již, jak by biskupy Pražské na trůnu svém učinili závislými. Tentokráte podrobil se kníže Bedřich slovem, ale ne skutkem. Duchovenstvo bylo od lidí jeho i dále týráno. K jevné roztržce však věci více nedospěly, jen kněžic Děpolt musel padnouti za oběť. Měl jíti do vězení, byl však dosti záhy o tom zpraven, co kníže Fridrich obmýšlí a šťastně unikl [1]. Když Ota trůn nastoupil, obdržel zase svůj úděl.

Císař Fridrich ostal v Řezně až přes velkonoce [2]; kdy jej opustili kníže Český Bedřich a Ota Moravský, není známo. Ota, jenž na skvělém tomto sněmě zasedal poprvé co markrabí Moravský, mohl se tak ukázati před svými vitelsbašskými příbuznými, aniž by se byli přítomní Přemyslovci Bedřich a Vojtěch, nebo jejich přítel Leopold Rakouský a Berthold Meranský ohražovali proti této nové hodnosti. O listiny nemůžeme se opírati, abychom ustanoviti mohli dobu, kdy Ota odjel z Řezna, poněvadž markrabí Ota roku toho žádných nevydal a listiny od knížete Bedřicha vydané teprvé dnem 2. května 1187 počínají. Tohoto dne přenechal kníže Bedřich Vyšehradskému kostelu pokuty, jaké poddaní jeho, jakož vůbec všickni zločinci za pych nebo za vraždu měli odváděti do knížecí pokladny. Jeho bratři Přemysl a Vladislav — Vladislav uveden tu poprvé, důkaz to, že r. 1187 byl již plnoletým — a biskup Jindřich objevují se za svědky na této listině [3]. Druhá listina, kterouž poddaní téhož kostela vyjímají se z právomocnosti cúdy župní, pochází z 6. května. Oba bratří jsou na ní zase za svědky [4]. Kníže odvolává se tu výslovně na veliké škody, jaké kostel utrpěl v poslední době — „do-

---

1) Cont. Cosmae k r. 1187 u Pertze IX. 166.

2) Annal. Colonien. maximi k r. 1187 u Pertze XVII. 792.

3) Cod. Dipl. Mor. I. 323. V datování na místě Indic. II. státi Indic. V.

4) Cod. Dipl. Mor. I. 321.

posud" praví, „lid, ale zvláště klerikové zažili mnoho bezpráví, nyní jich chceme ochraňovati," — znamenají se následky Řezenského sněmu z března 1187 — náhrada za škodu způsobenou a dobrá předsevzetí.

Brzy mělo se mu dostati ještě jiné příležitosti, aby veřejně skutkem osvědčil zbožnou horlivosť, jakou jevil po sněmě Řezenském. Jerusalém, svaté město, za něž od dobytí jeho Gotfridem z Bouillonu teklo již tolik krve křesťanské, dostal se dne 3. října 1187 v držení sultána Saladina [1]). Žalosť nad tím byla veliká. Papež Řehoř VIII. hlásal bulou z 29. října 1187 všeobecnou výpravu křižáckou [2]). Jako obyčejně tak i tentokráte všecken majetek křižáků přijat v ochranu celé církve katolické a křesťanům odporučeno, aby po pět let se zdrželi požívání masitých pokrmů každé středy a soboty s tím doložením, aby v pátek přestali na jídlech postních; papež, kardinálové a jejich služebnictvo nebudou kromě toho, praví se v bule, také ještě v pondělí požívati pokrmů masitých. [3])

V Evropě panovalo napnutí, jak se zachová císař Fridrich; najednou přišla zpráva, že rozepsal obecný sněm říšský na středopostí do Mohuče. Bylo po pochybnostech. Knížata před sněmem odbývali soukromé porady. Zdá se, že jedna taková porada děla se v Pasově. Tam setkáváme se dne 24. února 1188 s knížetem Českým Bedřichem, příbuzným jeho Leopoldem vévodou Rakouským, arcibiskupem Salcpurským Vojtěchem, Mohučským Konradem, jeho podbiskupy: Pasovským, Bamberským a Frysinským, pak s bratrem císařovým Fridrichem, vévodou Švábským a vévodou Meranským Bertholdem. Vyskytujíť se na ochranném listě vydaném jmenovaného dne z vůle císařovy od vévody Leopolda klášteru Wilherinskému, „když právě se hotovili

[1]) Wilken, Geschichte der Kreuzzüge III. 2. 311. Chron. Magni presb. k r. 1187; u Pertze XVII. 509.

[2]) Bullarium, Taurinen Edit. III. 49. sled.

[3]) Bulla dto. Ferrara 29. října 1187. Bullarium na uv. m. str. 52.

na sněm říšský," [1]) jenž se odbýval, jak pověděno, o středopostí 1188. V neděli Lætare, dne 27. března, císař u přítomnosti papežského legáta Jindřicha, biskupa Albánského, přijal kříž z rukou biskupa Vircpurského Gotfrida. Příklad jeho následovali Fridrich, vévoda Švábský, Berthold Meranský, Leopold Rakouský, Bedřich Český, biskup Pasovský — tito všickni byli dne 24. února v Pasově — pak Otakar Štýrský, Ludvík Durinský atd. [2]) Biskup Jindřich Pražský sám nemohl se dostaviti, i dal se zastupovati strahovským mnichem Rikolfem, pro svou učenosť velice váženým [3]). O biskupu Olomúckém Kajimovi a o markrabím Otovi není zmínky. Téhož roku odhodlali se k výpravě křižácké také králové Filip Francouzský a Richard Anglický [4]). Křižácké vojsko mělo se shromážditi příštího roku 1189 o Jiří u Řezna. Arcibiskup Salcpurský vyslán do Uher k Belovi III., aby se postaral o potraviny a o prostředky dopravné a Leopold vévoda Rakouský byl téhož roku na druhém sjezdě ustanoven za rukojmě vedle jiných dvou vynikajících knížat, že válečná výprava nesměřuje proti Cařihradu, jak se císař Izák obával [5]).

Zpráva, že císař Fridrich okolo 23. dubna 1189 hodlá se dáti na pochod, nezůstala bez účinku na Čechy a Moravu. Kníže Bedřich na „sjezdu Kristově", (tak nazýván říšský

---

1) Urkundenbuch des Landes ob der Ens II. 409 „ad curiam imperatoris Friderici." Erben, Reg. I. 181 č. 395.

2) Chron. Magni presb. k r. 1188; u Pertze XVII. 509. Annal. Colonien maximi k r. 1188; u Pertze XVII. 795. Annal. Magdeburgen k t. r., u Pertze XVI. 195. Annal. Staden (mylně) k 1189: u Pertze XVI. 351: „Imperator curiam habens Moguntiæ, se crucis caractere insignivit et cum eo filius ejus, dux Sueviæ, Fridericus dux Boemiæ, dux Austriæ et multi nobiles et Magnates." Ansberti historia de expeditione Friderici imper. Ed. Dobrovský, Pragae 1827, str. 18. nové vydání ve Fontes cís. ak. ve Vídni r. 1863. Otto Sanblasian k r. 1188. Böhmer, Fontes III. 611. sled.

3) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1188; u Pertze XVII. 706.

4) Annal. Marbacen k r. 1188 a 1189; u Pertze XVII. 164.

5) Annal. Colonien maximi k r. 1188; u Pertze XVII. 794 a 795.

sněm ze dne 27. března v Mohuči [1]), ozdobil se křížem; totéž učinil na Moravě markrabí Ota; neboť všady biskupové a duchovní hodnostáři měli právo kříže světiti a sliby o ozbrojené pouti přijímati [2]). Příklad takový zajisté táhl. Bohužel, že nemůžeme uvésti podle jména muže, jenž se odhodlali k výpravě s oběma panovníky; nepřízeň doby jména jejich zahladila [3]); ale že nezůstali za Němci, o tom svědčí světoznámá jejich udatnosť, kterouž se sám císař Fridrich honosíval [4]). Že kníže Bedřich připravoval se na výpravu křižáckou rozličnými zbožnými skutky, o tom svědčí nadace a darování, jaké učinil r. 1188 Johanitům, tedy zrovna řádu,

---

[1]) Annal. Colonien maximi na uv. m. 794. „Curia celeberrima apud Moguntiacum . . . a serenissimo imperatore et filio ejus, rege, curia Ihesu Christi ante fuit intitulata.“ Ansbertus na uv. m. 18.

[2]) Že markrabí Ota zaznamenán byl mezi křižáky, ukazuje Ansbert na uv. m. 24., kde jej uvádí mezi knížaty, „qui ex principibus signatis christianæ militiæ diversis occasionibus . . . abierunt . . . et voti sui violatores recesserunt.“

[3]) V Cod. Dipl. Mor. I. 320 k r. 1187 uvádí se Hynek z Serotína (podle Bočka z Žerotína), který prý se súčastnil této výpravy. Dobner toto Breve první uveřejnil podle papírového rukopisu ze XIV. století z karlšteinského archivu s datum „Beneventi Pontif. an. I.“ (Dobner Mon. IV. 250). Jelikož Řehoř VIII. dne 21. října 1187 ve Feraře byl zvolen a 25. tamtéž posvěcen a 17. prosince 1187 zemřel, k tomu okolo 16. listopadu píše z Bologně všem biskupům a arcijahnům: „se tanta negotiorum frequentia diebus singulis perurgeri, ut imbellicitate proprii corporis laborans, omnibus non possit commode superesse“; tož to bylo zajisté zvláštní vyznamenání Hynka z Žerotína, že papež v tak krátké době odpověděl na žádosť neobyčejnou, aby jej, jeho rod a veškery jeho pozemky vzal do své ochrany, což se ostatně podle buly z 29. října samo sebou rozumělo. Pro okolnosť tuto, jakož i pro místo „Benevent“, z něhož je listina datována a kteréž nelze zjistiti, Jaffé toto breve jakožto vymyšlené nepojal do svých regest.

[4]) „Boemia suis feris ferocior“ psal prý císař kromě jiného Saladinovi, aby jej přiměl k vydání Svaté země, pakli že celý tento ovšem že velmi starý list, není pouhým cvičením slohovým, jak již Luden podotýká. Cod. Dipl. Mor. I. 326. Jak Čechové pro svou udatnosť váženi byli ve vojště křižáckém, ukazuje Ansbertus na uv. m. 69 a 86.

jenž o svatou zemi a o její zachování již pro své sliby musel se co nejvíce starati. Tak daroval na žádosť a na přímluvu své choti Elišky, jmenovanému řádu k rukoum velkopřevora českého a moravského, magistra Bernarda, za jakési pozemky, 12 hřiven stříbra ročního platu ze stříbrných dolů při Mži [1]) a potvrdil téhož roku 1188 pod pečetí biskupa Jindřicha všecka darování, kteráž tomuto řádu byl učinil vladyka Hroznata [2]). To je však také poslední jeho listina. Slibu, kterýž byl učinil v Mohuči, nesplnil; překvapilať jej smrť dne 25. března 1189. Kníže Bedřich pochován u sv. Víta na hradě Pražském [3]) a v dubnu mělo se shromážditi vojsko křižácké u Řezna. Jeho choť Eliška, sestra panujícího krále Bely III., oddaná s Bedřichem od r. 1157, dobroditelka řádu Johanitského, zemřela roku následujícího [4]). Před rokem 1180 ztratila novorozeného syna Vratislava [5]). Kdy zemřely dcery Olga a Markéta, není známo; Olga uvádí se v Olomúckém nekrologu k 21., Markéta k 28. červenci a obě jmenují se výslovně dcerami knížete Bedřicha [6]). Helena byla od r. 1164 zasnoubena a později provdána za Petra Řeckého [7]), Žofie měla od r. 1186 za manžela Al-

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 325.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 325 a 326: A. l. 1188. „principatus vero nostri anno X, pontificatus nostri Henrici anno V.“ Tuto biskup Jindřich nepočítá léta panování svého, jako v jiných listinách od svého posvěcení dne 23. května 1182, nýbrž od ledna 1183. Rok panování knížete Bedřicha svědčí, že listina vydána byla před 24. únorem 1188. Léta panování svého počítá tady od února 1177.

[3]) Cont. Gerlaci abb. k r. 1188; u Pertze XVII. 706. Podlažický nekrolog klade 24. březen; Dudík, Schwedische Forschungen str. 409 „Bedřich dux.“ V olomúckém úmrtní jeho den není zaznamenán. Nekrolog oberalteichský má také 25. březen. Archiv der k. k. Akademie Sv. XXVI. 320. Úmrtní den v Annal. Pragen k r. 1188; u Pertze III. 121.

[4]) Genealogie der Könige Ungarns nach authentischen Quellen. Ve Vídni 1861.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 303.

[6]) Necrol. Olm. Rkp. v olom. kap. arch.

[7]) Viz d. III. str. 255.

brechta Pyšného, markrabí Míšeňského, syna markraběte Oty příjmím Bohatého [1]). Ten zemřel 1195 dne 24. června. O jeho smrti podávají zprávu letopisy altenzelské. Praví ť, že choť Albrechtova zemřela v třicíti dnech po svém manželi. Poslední dcera Ludmila provdána byla za Vojtěcha (také Albertem, Albrechtem jmenovaného) hrabě z Luku, a když zemřel 1198, provdala se r. 1204 za vévodu Bavorského, Ludvíka Kehlheimského, syna Oty, prvního vévody celého nerozděleného Bavorska, z rodu Vitelsbachů. Smrť její klade se na den 5. srpna 1240. Choť její zavražděn byl dne 16. září 1231 [2]). Syn její, Ota II. Osvícený, jenž se narodil okolo r. 1206, je praotcem nynějšího královského rodu Bavorského.

Máme-li se vysloviti o 12tiletém panování knížete Bedřicha, musíme je řaditi mezi méně šťastné. Vzpoury, velká břemena, panství žen, vnitřní rozbroje, spor v rodu Přemyslovském, nesvornosť mezi mocí duchovní a světskou, bezuzdnosť a libovůle veřejných úředníků, sílu a vážnosť české říše za knížete Bedřicha tak snížily, že císař Fridrich vykonával na ni takový vliv, jako žádný Německý císař před ním a po něm. Od té doby, co kníže Fridrich přijal v Itálii 1177 od císaře léno a velké peníze za to zaplatil, Čechy jako by nebylo předešlých korunovaných králů Vratislava a Vladislava, považovány zase za komorní zem císaře Německého a podle toho s nimi nakládáno. Z říše českomoravské, do r. 1182 jednotné, utvořil císař tři na sobě nezávislá knížectví říše Německé: knížectví České, markrabství Moravské a biskupství Pražské; účelu svého, aby

[1]) Ludewig, Relig. VIII. 180. Letopočet z Cod. Dipl. Mor. I. 317, kde manžel omylem jmenuje se Ota a kde také léta jmenování knížete Bedřicha udána jsou nesprávně. Plným právem listina tato u Erbena na str. 624 položena mezi listiny podezřelé.

[2]) Böhmer, Wittelsbacher Regesten str. XIX. Genealogia Ottonis II. ducis Bavariæ etc.; u Pertze XVII. 377. Hermanni Altahen Annal. k r. 1231; u Pertze XVII. 391.

všelikou moc rozdělil a pak panoval. Barbarossa v Čechách úplně dosáhl. Že u kolébky markrabství stál anděl smrti dokázala bitva u Loděnic. Byla krvavá, ale bez politických následků. Vítězný kníže Český ustoupil a Morava ostala markrabstvím [1]. Škoda že se nám nedostává listin, abychom mohli posouditi panování prvního markrabí Moravského; víme jen, že s knížetem Bedřichem žil v dobré shodě až do jeho smrti. Křížovou výpravu měli společně podporovati. Smrť Bedřichova však způsobila jiné poměry.

Kníže Bedřich zemřel 25. března 1189, a markrabí Ota Moravský nadán byl od císaře lénem českým [2]), na sněmě říšském v Řezně, kteréž císař zahájil dne 23. dubna a kterýž se odbýval ještě v prvních dnech měsíce května [3]). Je to nejbezpečnějším důkazem, že tentokráte změna trůnu klidně se dála. Jarloch praví, že novému panovníkovi všady přichylnosť osvědčovali, ano že mu také kněžna Eliška na přísežný slib, že Olomúc jí bude dána za vdovské sídlo, bez nesnází postoupila hrad Pražský, kde, jak známo, odbývalo se nastolení. Kníže Ota prý sice vdovu sklamal v její očekávání, Olomúce jí nepostoupiv, ale jelikož zemřela již příštího roku 1190, nebyla asi škoda, jakou tím utrpěla, příliš veliká [4]). Olomúc a vůbec Moravu potřeboval kníže pro mladší členy svého rodu. Vladimír a Břetislav, synové Oty III. Olomúckého z větve Otonské, pak Spytihněv a

---

[1]) Od r. 1182 do 1189 nesetkáváme se se žádným skutkem knížete Českého Bedřicha, který by svědčil, že kníže Český vykonával nějaké suverenní právo nad Moravou. Listina z r. 1183, nebo lépe z r. 1185, v níž kníže potvrzuje řádu Johannitskému Ivanovice na Moravě a Hrobnicky, Robersdorf (?) a Rohučivalov v Hrubčicku, nebude zajisté na újmu náhledu nahoře vyslovenému, ježto se touto trochu pochybnou listinou potvrzuje všecko zboží řádu Johannitského v Čechách a na Moravě.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1189; u Pertze XVII. 706.

[3]) Annal. Colonien. maximi k r. 1189; u Pertze XVII. 796. Cont. Zwetlen. altera k t. r.; u Pertze IX. 543.

[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1189 na uv. m.

Svatopluk, synové Vratislava Brněnského, z větve Konradské, tedy vesměs moravští Přemyslovci, čekali na zaopatření. V cizině žili také ještě dva členové české hlavní větve Vratislavské, kníže Václav Soběslavic a Děpolt Děpoltovic a v Praze bratří zemřelého knížete Přemysl a Vladislav; také tyto bylo uspokojiti. Když kníže Ota přijal v Řezně od císaře léno české, nebylo snadnou úlohou spravovati záležitosti říše česko-moravské k všeobecné spokojenosti. O věcech těch jednalo se asi s císařem v Řezně; a nový kníže vyložil zajisté také císaři, kterak je mu nemožno, aby se súčastnil osobně v nové výpravě křižácké.

Který z biskupů četně přítomných sprostil Otu slibu učiněného, nevíme; ale je nám známo, že Ota přiměl strýce svého Děpolta z ciziny povolaného, aby vedl křižáky české a moravské. V neděli dne 7. května 1189 přehlížel císař voje křižácké. „Nádhery nebylo sice viděti, neboť marná ozdoba přísně byla zakázána [1]), ale zříti bylo řady hrdinů bojovných, výborně vyzbrojených, mužnou silou, obětavou rekovností a přísnou kázní vynikajících, tak že jich sotva kdy nesla půda německá. Byl to skvělý okamžik běhu světového, v němž zazářilo týmě národů a to nikoliv jasností pozemskou; náboženské nadšení všecky povznášelo a oduševňovalo. Tisíce vojínů vyslechli kázaní, přijali svátosť pokání a oltářní, obnovili svůj slib, prositi Boha za smilování a všecky svaté za pomoc takovou opravdovostí, vřelostí, ponížeností a obětavostí, jako by se loučili s tímto světem [2]). Dne 11. května dalo se vojsko z Řezna na pochod, císař v jeho čele, synu svému, králi Jindřichu VI. odevzdal správu říše [3]). Nejpozději dne 18. května dorazil císař do

---

[1]) Bula Řehoře VIII. z 29. října 1189. Bullar. III. 49. sled. Ed. Taurin.

[2]) Damberger, Synchron. Geschichte IX. 185.

[3]) Ansberti histor. Ed. Dobrovský str. 21. Annal. Stederburgen k r. 1189; u Pertze XVI. 221.

Vídně [1]). Vévoda Leopold jej tady uvítal, ale nejvroucnější své přání, aby ve službě Hospodinově s ostatními knížaty potíral nepřítele kříže, obětovati musel povinnostem panovnickým. Měl totiž s králem Belou III. prudký spor o ustanovení jakýchsi hranic, kdyby totiž Štýrsko po smrti málomocného svého vévody Otakara spadlo na Rakousy [2]). Zůstal tedy doma, ale poskytl na výpravu prostředky, kterých k tomu chtěl sám užiti [3]). U Prešpurku děla se zase velká přehlídka vojska a čekalo se tam přes letnice, až by se dostavili opozdění vojíni. Kde se křižákům přirazil voj česko-moravský pod kněžicem Děpoltem, není známo; dosti na tom, že byl na výpravě a že se zase vyznamenal [4]).

Vojsko křižácké táhlo Uhrami; císař zasnoubiv tam syna svého Fridricha s Konstancií, dcerou Bely III. [5]) a potomní chotí Přemysla I., dostal se šťastně přes dolní Dunaj a teprvé v říši Byzantské, kde na pochodu a při útoku stáli Čechové podle Uhrů, avšak každé vojsko pod vlastními prapory, setkal se pro nerozhodnosť císaře Izaka Angela a pro lstivosť Řeků s obtížemi, pro které před velkonocemi následujícího roku 1190 nemohl dospěti do Asie [6]). Zatím knížeti Českému a markraběti Moravskému provésti bylo v Míšni úkol, jejž byli na se vzali od císaře ještě v Řezně. Markrabí Ota Míšeňský z rodu Vitinského pro vydatný výtěžek ze stříbrných dolů freiberských v Sasku Bohatým nazývaný, měl dva syny Albrechta a Dětřicha. Proti staršímu, jenž měl za manželku Žofii, dceru knížete Českého Bedřicha, popuzen prý byl chotí svou Hedvikou, ana jej

1) Meiller, Regest. Str. 66 č. 43.

2) Cont. Zwetlen altera k r. 1189; u Pertze IX. 544. Hermanni Altahen Annal. k r. 1187; u Pertze XVII. 385. Smlouva o spadnutí v Meillerovi, Regest. str. 62 č. 29. Vévoda Štýrský Otakar VI. zemřel 9. května 1192.

3) Cont. Zwetlen altera k r. 1189; u Pertze IX. 544.

4) Annal. Pragen k r. 1189; u Pertze IX. 544.

5) Ansberti historia etc. Ed. Dobrovský str. 36.

6) Ansberti historia str. 21 a 78.

přiměla, aby Albrechta vydědil. Albrecht zmocnil se proto po hromnicích 1189 otce svého a dal jej střežiti strýci Kunratovi, synovi Děda, hraběte Východního krajiště, na hradě Děvíně (Düben u Grimy?) [1]. Na posledním říšském sněmě v Řezně bylo sice smluveno, aby zajatý markrabí Ota nabyl svobody; ale jelikož výminěk při tom ustanovených se nešetřilo, vypukl spor mezi otcem a synem, do něhož kníže Český Ota hned po odjezdu císařově na jeho rozkaz potud zasáhl, že sbory jeho v Míšni řádily a jak se praví při svém odchodu markrabské pokladně o 30.000 hřiven ulehčily [2]. Teprvé na sjezdě ve Vircpurku po sv. Vavřinci (10. srpnu), jejž odbýval král Jindřich VI., zjednán mír a svornosť mezi spornými stranami [3].

Touto výpravou do Míšně zahájena jaksi nová vláda. Líbila se asi, jelikož při prvním překročení hranic štěstí bylo tak velice příznivo zbraním českým. Za takového smýšlení vypsal kníže Ota hned po návratu z Míšně sněm český do Prahy na den 15. června. Byloť uspořádati mnoho záležitostí. Osm Přemyslovců čekalo na uspořádání svých poměrů, které byly velice zpleteny tím, že se nedbalo Břetislavova zákona o posloupnosti. O kněžici Děpoltovi je ovšem známo, že jej Ota hned po svém dosednutí na stolec knížecí uvedl v držení majetku otcovského [4]; nyní bojoval v čele českého vojska křižáckého. Také o kněžici Václavu Soběslavici je jisto, že r. 1189 byl již doma z vyhnanství [5]; avšak aby všecko uvedeno bylo do starých kolejí, muselo se především jednati o poměru markrabství Moravského ke knížectví Českému.

---

[1]) Damberger, Synchron. Geschichte IX. 184.

[2]) Annal. Pegavien k r. 1189; u Pertze XVI. 266 a 267: „Dux Boemiæ, nomine Otto, qui de Mererin transpositus fuerat, Misnam cum exercitu venit.“ Cont. Gerlaci Abb. k t. r.; u Pertze XVII. 706.

[3]) Annal. Pegavien k r. 1189; u Pertze XVI. 267.

[4]) Annal. Pragen k r. 1189; u Pertze III. 121.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 329.

Všeobecně bylo známo, že Ota obdržel r. 1182 od císaře Moravu v léno [1]. Nyní, když se stal knížetem Českým a dětí neměl, mohl mu býti lhostejným titul a postavení markraběte Moravského, ale ne spokojenosť nebo nespokojenosť členů rodu a lechů země České. Rozpomeňme se jen na výjev, jak císař Fridrich zastrašil českou oposici ukázáním několika sekyr katovských. Kdo mlčí z donucení, nesouhlasí vždycky; a tak i zde. Sotva nátlak pominul, sotva panovník projevil ochotu, přání panstva českého vyslyšeti, již dějiny mluví o sněmě zemském do Prahy vypsaném. Za předsedání knížete byli přítomni: Pražský biskup Jindřich, kníže Václav Soběslavic, kancléř a vyšehradský probošt Florian, zemský sudí a mnozí jiní. Osoby tyto poznáváme z darovací listiny kněžny Ejliky klášteru Plaskému ze dne 15. června 1189 [2]). Usnešení tohoto sněmu nejsou sice zaznamenána, avšak podle událostí v nejbližších létech záležely asi v následujících věcech. Přede vším vzdal se Ota, avšak jen pro svou osobu, názvu a práv markraběte Moravského; — to vyvozujeme z okolnosti, že již r. 1190 píše se „někdy markrabí Moravský“ [3]). Pravíme: „pro svou osobu“, neboť bez svolení císaře nebo zástupce jeho v Německu, krále Jindřicha VI., byl by se asi sotva odvážil zvrhnouti usnešení sněmu říšského; nejspíše slíbil, že učiní potřebné kroky zákonné, aby usnešení toto naprosto pozbylo závaznosti. Došlo-li k tomu nebo ne, nevíme; ale za něho každým spůsobem přestala nejméně politická důležitosť markrabství. Po smrti jeho držel krátký čas Vladislav celou Moravu lénem [4]); zdali již r. 1192 nazýval se markrabětem Moravským, není zjištěno. Biskup Jindřich, jenž po něm na trůn dosedl, názvu toho jistě užíval. Když

[1]) Viz str. 44 t. d.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 329.

[3]) „Otto, dux Boemorum, quondam Marchio Moraviæ.“ Cod. Dipl. Mor. I. 331.

[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1192; u Pertze XVII. 706.

totiž dosedl na stolec knížecí, nazýval se r. 1195 „knížetem Českým a také markrabětem Moravským“, ačkoliv právě za něho r. 1195 rozdělena byla Morava mezi několik Přemyslovců. A právě toto rozdělení Moravy mezi Přemyslovce bylo dalším předmětem Pražského sněmu 15. června 1189. Roku 1190 nazývají se Otovici Vladimír a Břetislav „knížaty Moravskými“ [1], a podle listin v příštích letech (1195) měli jmenovaní Vladimír a Břetislav v úděl Olomúcko a Vratislavici Spytihněv a Svatopluk Brněnsko [2], tak že kníže Český, jak se zdá, držel jen Znojemsko. Jak zaopatřeni byli bratří Soběslavici Přemysl a Vladislav, neumíme udati; nejspíše meškali při dvoře knížecím v Praze, za kterouž příčinou nazýváni také „knížaty Českými.“ Poměr biskupa Pražského k říši Německé, utvrzený listinami veřejnými, u příležitosti této nejspíše pominut mlčením.

Aby tato usnešení sněmu Pražského nabyla platnosti také pro Moravu, jež považovala se od r. 1182 za krajinu nezávislou na Čechách, podrobenou toliko císaři Německému, aby jinými slovy Morava opět se octla v dřevnějším poměru závislosti ku knížeti Českému, rozepsán generální sněm do Sadské v kraji Bydžovském, nedaleko od Poděbrad. Známe toliko rok, nikoliv však den tohoto generálního sněmu zemského. Opatové, mezi nimi Dětřich, opat Hradišťský u Olomúce, klerikové, mnichové, vládykové z Moravy i z Čech shromážděni tu s úředníky župními a jinakými hodnostáři duchovními i světskými za předsednictví knížete Českého. O jedné části přítomných dovídáme se z listiny, kterouž kníže Ota stvrdil řádu Johanitův všechny statky, darované

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 331. Zakladací listina kláštera Lúckého u Znojma.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 339. Datování této listiny „A I. 1195. Indict. VII. Epact. XXV. Concur. V.“ je zcela nesprávné. Roku 1195 byla Indict. 13. Epact. 7. Concur. 6. V textu uvádí se také kníže Kunrat, bratr knížete Jindřicha, což je zajisté mylné, a přece může listina býti pravá. Náhled svůj o ní proneseme při r. 1195.

jim od bohatého pána českého, Hroznaty [1]). Významný přídavek této listiny, — praví se v ní, „že všichni tito opatové, klerikové, mnichové, vládykové a t. d. moravští i čeští přišli do Sadské, aby slyšeli řád knížete Oty“ — nechť ospravedlní mínění naše svrchu vyslovené. Řádem rozuměla se tenkráte vůbec každá veřejná listina, každý zákon, nechť byl povahy mezinárodní, soudní aneb spadal-li v obor práva občanského, i neváháme tudíž tvrditi, že zde v Sadské prohlášena byla zároveň ona ustanovení právní, jež pode jménem práva Otova obsahují nejstarší a nejdůležitější prameny ku poznání župního zřízení v Čechách a v Moravě [2]). Kde prohlašovaly se zákony tak důležité, jež měly býti základem všeho života občanského i společenského [3]), bylot ovšem zcela přirozeno, že vytknuto dříve státoprávní postavení Moravy k Čechám, a z toho vyvozujeme mínění své, dříve vyslovené.

Jakmile byly záležitosti česko-moravské urovnány, pak mohl se již odvážiti kníže Ota, účastniti se také vně země v rozmanitých podniknutích krále Jindřicha VI. Jako správce říše stržen byl Jindřich bezděky ve staré rozepře Velfovce Jindřicha Lva, žijícího v Anglii. Kol sv. Michala přibyl Velf sám do Brunšvicka, chtěje tu, jak pravil, hájiti po-

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 328.

[2]) Nejlepší vydání textu těchto „Jura Županorum“, „Jura primæva Moraviæ“, známého z potvrzení od r. 1222, 1229 a 1239 (Cod. Dipl. Mor. k těmto létům), opatřil Dr. Hermenegild Jireček ve svém spise „Über Eigenthumsverletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischen Rechte“. Ve Vídni 1855, str. 38, 8⁰. Vydání zpomenuté jest k vůli dějepisu právnímu v paragrafy rozděleno a protříbeno. Později budou nás ještě zaměstnávati tato „Statuta ducis Ottonis.“

[3]) Z úvodu: „Noverit tam præsens ætas, quam eius sequens posteritas, quod nos (Otto) habito diligenti tractatu cum fidelibus nostris suppanis, Boemis pariter et Moravis, volentes ab omnibus perpetuo inviolabiliter observari, iura statuimus in hunc modum“ (Cod. Dipl. Mor. II. 209 a násl.) vychází na jevo, že měl řád tento platnosť pro obě země.

šených práv svých [1]). Jindřich VI. odebral se ihned do s, ale naproti svému protivníku, jejž všude s jásotem tali ve starých zemích jeho, dosáhl jediné toho, že se bízela některá knížata jako na př. arcibiskup Kolínský, rostředkovati, pokud možná, mír mezi králem a Velfovcem. ír ten byl králi asi tím vítanějším, ana smrť Viléma II., ále Sicilského (zemřelého dne 16. listopadu 1190), nezbytně žadovala jeho přítomnosti v Neapolsku, kdež choť jeho onstancie měla nastoupiti dědictví. Za tím účelem rozepsán ezd o velikonoci 1190 do Frankfurta [2]). Mezi přítomnými ichází také kníže Český Ota, markrabě Míšeňský Albrecht, arkrabě Východního krajiště, Děd, Mohučský metropolita unrat a j. [3]). Mluveno mnoho o smíření [4]); že však Lev byl přítomen, nemohlo státi se usnešení o věci nejpodatnější, jak jej totiž uspokojiti, ale ustanoveno, aby příštího ra podniknuta byla výprava do Říma.

Zatím došla zpráva z Palestiny, že císař Fridrich ynul dne 10. června 1190 v řece zvané Selef u Tyru, že řádil ve vojště křižáckém hrozný mor, jehož obětí stal také kněžic Děpolt [5]). Zpráva tato, přišedši asi v září Němec, přiměla krále Jindřicha VI., že podnikl výpravu Říma, ustanovenou na příští rok, ještě léta 1190. Slíbiv častenství ve výpravě této, kníže Ota položil v říjnu 1190 něm zemský do Prahy; rokováno tu jednak o ustanovení ladaře, jednak o pomoci, kterouž měla země povoliti. Pro

---

1) Damberger, synchron. Geschichte IX. 229.

2) Böhmer, Regest. str. 147 č. 2741.

3) Cod. Dipl. Mor. I. 330.

4) Chron. Magni presb. k r. 1190. XVII. 513.

5) Raumer, Hohenstaufen II. 436 s potřebnými doklady. O úmrtí Děpoltově, Annal. Pragen (mylně k r. 1189). U Pertze III. 121. O křižáckém tažení pak: Ansberti historia na uv. m. a zpráva Paovského děkana Tagena, jenž tam provázel biskupa svého Děpolta. Otisknuto u Trehera I. 407—416. Ed. Struve. O poměru Tagenově k Ansbertovi, Büdinger, Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1859. Str. 373 a násl.

[illegible] důležitost, že [illegible] pro nový klášter premonstrátský. [illegible] Ota „z boží milosti kníže Český, někdy markrabě Moravský“ se svou starou matkou Marií, dcerou srbského knížete Uroše, teprvé nedávno dokonal stavbu kláštera v Lúce v úrodné kotlině na levém břehu Dyje, a bohatě jej nadav, postoupil jej na počest panny Marie a sv. mučeníka Václava řádu premonstrátskému [1]. Dle domácího podání Lúckého přišli prý první bratří ze Strahova a obdrželi Jiřího za prvního opata [2]. Zrušen byl klášter dotčený dne 29. července 1784 [3]. Za svědky uvozují se na listě nadacím biskupové Jindřich Pražský a Kajim Olomúcký, pak bratří Vladimír a Břetislav jako „knížata Moravská.“ Klášter v Lúce jest druhým nadáním premonstrátským na Moravě a dle chronologie vůbec pátým klášterem na Moravě: Rajhrad, Hradiště, Třebíč, Kúnice a nyní Lúka. Papežského stvrzení dostalo se novému klášteru od papeže Klimenta III. dne 27. dubna 1196 [4].

Zdá se, že kníže Ota krátce po sněmu zemském v Praze odebral se ku dvoru krále Německého [5], poněvadž se hnul Jindřich VI., jak se pravdě podobá, hned po vánocích 1190, aby dal sebe i manželku svoji v Římě korunovati a aby uvázal se v dědictví její Sicilské. Dne 6. ledna 1191 nalézal se již u Bolzana [6]; zima byla zajisté velmi povolná, když

[1] Cod. Dipl. Mor. I. 331. „Actum publice in curia nostra Prage anno verbi incarnati 1190. Indict. VIII. Concur. VII. Epact. XXIII. Octavo kal. November.“ Epakty počítány tu od 1. září.

[2] Wolny, kirchliche Topografie von Mähren. Brünner Diöcese. Bd. IV. 13[illegible]

[3] V nadacím listě jest doložka: „quodsi ego vel mei haeredes [illegible] nostre donationis beneficium retraxerimus, et [illegible] vel aliquam molestiam inferre temptaverimus [illegible] maledictione obligo perpetua.“ Cod. Dipl. Mor. I. 332.

[4] Cod. Dipl. Mor. I. 342.

[5] [illegible] 1190 [illegible] n. 107.

[6] [illegible]

ndřich VI. s vojskem svým doraziti mohl dne 21. ledna do Lodi [1]. Vojsko bylo švárné, ačkoliv nebylo přítomno noho knížat; skládalo se asi ponejvíce z najatých vojínův. pánův jmenují se arcibiskup Filip Kolínský a Ota, kníže eský [2], kteří se účastnili výpravy hned z Němec. Později bjevují se tu: vévoda Jindřich Saský, syn Jindřicha Lva, onstancie, manželka králova, bratří jeho Kunrat Rothenurský a Filip, vévoda Medlický, Jindřich, bratr Leopolda akouského a j. [3]. V únoru odpočíváno několik dní v Bologni [4]. dtud dali se pak přes Prato, Luccu, Pisu a Corrazzano Římu. Na cestě stihla krále zpráva o úmrtí papeže limenta III. Kliment zemřel asi dne 25. neb 26. března 1191; ástupcem jeho byl kardinál-jahen Hyacinth, rozený Říman, erý tenkráte již čítal přes osmdesát let, a přece řídil co apež Celestin III. církev katolickou s podivuhodnou svěžestí jarostí až do r. 1198. Dne 14. dubna posvěcen nový papež, dne 15. obdržel král Jindřich a nazejtří pak královna onstancie korunu císařskou z jeho ruky v chrámě sv. Petra [5]. níže Ota přítomen byl s vojíny svými česko-moravskými muto velebnému a slavnému výkonu; dne 17. dubna alézáme jej, podle listiny císařovy, mezi Římem a Tusculum rascati) ve společnosti patriarchy Voglejského Bohumíra, rcibiskupa Kolínského Filipa, biskupův Frysinského, Bamerského a Štrasburského, vévody Jindřicha Medlického, nž měl za manželku dceru krále Vladislava, Richsu, a arosty města Říma, Petra [6]. Dále potkáváme jej dne 9. dubna v lese u Tivoli. Tázán byv biskupem Štrasburským unratem, císař vyřkl zde nález, že biskupové a opatové

---

[1]) Böhmer na uv. m. č. 2748.

[2]) Arnoldus, chron. Slavor. u Dobnera, Annal. VI. 597. Annal. ederburgen k r. 1191. U Pertze XVI. 223.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 333 k 17. červnu 1191.

[4]) Böhmer, Regest. str. 147. č. 2749—2754.

[5]) Jaffé, Regest. str. 887.

[6]) Erben, Regest. I. 185 č. 407.

nesmějí prodávati statky náležející ku chrámu jejich [1]). A tak to jde stále vždy na blízku císaře až před Neapol. Dne 25. května 1191 bylo již město viděti. Místodržící a strýc Tankredův, hrabě Richard z Accery zavřel se v něm [2]), neboť Tankred, hrabě z Lecce, jenž co vnuk krále Rogera táhl se na stolec Sicilský, pokoušel se uhájiti ho proti nárokům, jichž císař nabyl skrze manželku svoji. Na počátku června bylo obléhání města započato [3]) a trvalo až do září; dne 17. června děje se ještě zmínka o přítomném knížeti Českém [4]). Avšak brzy na to dokonal zde před Neapolí ve službě císařově život svůj. V srpnu vypukl znova ve vojsku mor, jímž skoro všechna přítomná knížata zahynula, zejmena arcibiskup Kolínský Filip [5]), biskup Lutišský Rudolf [6]) a dne 9. září také kníže říše česko-moravské, Ota Kunratovic [7]). O rok dříve zachvácen touže nemocí kněžic Děpolt [8]), a nyní také kníže Český. Podle zprávy opata Jarlocha přenešeny kosti knížete, jež od ostatního těla byly odloučeny, do Prahy; pozůstavší části pohřbeny v Monte Casino [9]).

[1]) Pertz, Legg. II. 194.

[2]) Muratori, Annali d'Italia VII. 73.

[3]) Böhmer, Regest. str. 148. č. 2765.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 333.

[5]) Necrol. Casinen, rkp. (kod. č. 47) obsahuje tuto zprávu: „Philippus Colonien Archiep. obiit Nonis Augusti“ (5 srpna).

[6]) Annal. Colonien maximi k r. 1191. U Pertze XVII. 801.

[7]) Annal. Marbacen k r. 1191. U Pertze XVII. 165. Annal. Pragen. U Pertze III. 121, ale, jako obyčejně, o rok dříve. Continuat. Claustroneoburgen secunda k r. 1191 et tertia k t. r. U Pertze IX. 618. a 633. Annal. Staderburgen k r. 1191. Annal. Aquen k t. r. U Pertze XVI. 224 a 687. Chronica Slavorum Helmoldi et Arnoldi, Edit. Bangertus, Lubecæ 1659, Lib. IV. cap. 6. pag. 390. „mortuus est . . . et Philippus, episcopus Coloniensis et Otho, dux Boiemiæ, in quibus maximum robur consistebat.“ O Otovi Kunratovici praví Necrol. Casinen na uv. m. „IV. Idus Sept.“ tedy 10. září, nejspíše to den pohřbu.

[8]) Obiit Diepuldus miles die XIX. Kal. Sept. (14. srpna). Necrol. Casinense. Kod. Rkp. stol. X—XIII. Sig. č. 47.

[9]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1101 k 9. září. U Pertze XVII. 706. Nekrol. Podlažický má rovněž 9. září.

Tak skončil první markrabě Moravský, k velikému zajisté zármutku svých poddaných, kteří v něm skládali nevšední naděje [1]). Jest to poslední člen vedlejší linie Znojemské, jež měla za praotce Litolta, syna Kunrata I. O manželce jeho Eilice došly nás zprávy jenom skrovné [2]). Knížectví Znojemské dále již neudělováno, zůstaloť ve správě knížat česko-moravských.

Na zprávu o smrti knížete dosedl, ani císaře se neotázav, na stolec Český někdejší kníže Olomúcký Václav, nejmladší syn Soběslava I. Byltě bez odporu nejstarším kněžicem panujícího rodu v Čechách a na Moravě, tudíž vztahovalo se k němu ustanovení zákona Břetislavova o posloupnosti. Ukládaje zákon tento, aby vždy nejstarší kněžic rodu byl pánem celých Čech, a mladším členům aby dostalo se údělův na Moravě, čelil jím Břetislav k udržení moci své říše. Čechy měly se zákonem tímto sesíliti, aby neporušeny uhájily se nejnebezpečnějšího svých nepřátel, císaře Německého. Úmysl byl dobrý; ale poněvadž kníže Břetislav při ušlechtilosti duše své nebyl pamětliv vášnivosti srdce lidského, minul se s cílem. Co mělo vliv císařův Německých zameziti, přitáhlo jej a učinilo trvalým v říši česko-moravské. Příkladův ku stvrzení této pravdy historické nebyl posud nedostatek. Také Václavovo dosednutí na trůn rozhojní je. Opat Jarloch praví, že seděl Václav na stolci knížecím toliko tři neb čtyři měsíce [3]); neboť již v listopadu zdvihl se proti němu Přemysl, syn krále Vladislava, a poněvadž jej podporoval biskup Jindřich, prohlásila se brzy celá země pro něj, tak že knížeti zůstal

---

[1]) Annal. Pragen k r. 1190. U Pertze III. 121. věnují památce jeho „Conrade, dux crebro comemorande" několik leonských veršů.

[2]) O Eilice čili Hailice viz: Monumenta Bavarica, díl XIV. str. 141, 142 a 169 k r. 1214. V nekrol. Unterstorfském čte se k „Idus Augusti" (13. srpnu) „Hailica ducissa Boemie."

[3]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1191. U Pertze XVII. 706. Cont. Cosmæ k r. 1192. U Pertze IX. 166.

[illegible] Pražáky, [illegible] sevřen. Blízký [illegible] tenkráte vojskem [illegible] se týkalo [1].

[illegible] k tomu nedostává se nám přímých dokladů; ale z té okolnosti, že biskup Jindřich odebral se v třetím měsíci obležení, jak se podobá pravdě [2], s knížecem Přemyslem a s bratrem jeho Vladislavem k císaři, jenž podle listin [3]) dvorem byl v Řezně od 17. až do 27. ledna 1192, z této okolnosti soudíme, že prohlášeno nastolení knížete Václava z nedostatku císařského propůjčení v léno a císařského souhlasu za neplatno; tak daleko přálo to tenkráte v Čechách! neboť Jindřich VI. vypravil ihned do Prahy zvláštního vyslance s jmenovanými třemi knížaty, z nichž jednomu (Přemyslovi) udělil v léno Čechy a druhému (Vladislavovi) Moravu za slib 6000 hřiven stříbra [4]), vyslanci podařilo se přiměti knížete Václava k tomu, aby vzdal se stolce [5]). Hrad přešel v ruce biskupa Jindřicha, Václav pak odebral se s mladým kněžicem Spytihněvem, synem Brněnského knížete Vratislava do ciziny. Biskup Jindřich zaručil se za řádné splacení sumy trhové, a Přemysl, jinak také Otakar zvaný, uchopil se otěží vlády v Čechách a kněžic Vladislav oněch na Moravě.

Propůjčiv v léno kněžici Vladislavovi Moravu a kněžici Přemyslovi Čechy, císař Jindřich VI. opětně dal činem [illegible] páná (Dominus [illegible] dostávají světla [illegible] mohli, od

[illegible] Dipl. Mor.
[illegible]
[illegible]
[illegible] epiphanie
[illegible] Colonien
[illegible]
[illegible] XVII. [illegible]
[illegible]

císaře [1]).“ Toť byl obecný důvod právní císaře Německého! Se strany české přímo mu vnucena příležitosť ku provedení zásady tuto vyslovené. Pokud při tom šetřeno ustanovení říšského sněmu Řezenského z roku 1182, jímž povýšena Morava na markrabství svaté říše římské [2]), není nám známo; Vladislav sám nenazývá se před rokem 1199 nikdy jinak než „knížetem Moravským [3])“; také nám zcela nepovědomo, jaký osud stihl moravská knížata Vladimíra, Břetislava a Svatopluka, a jak vůbec zaopatřeni ostatní členové panujícího rodu. Leč ta okolnosť, že jmenovaní kněžicové, kteří připomínají se roku 1190 na Moravě jakožto knížata, teprvé zase k roku 1195 vyskytají se v listinách, nezdá se valně svědčiti ve prospěch samostatného jich postavení. Ale také od Vladislava nemáme žádného výkonu, z něhož by dalo se souditi o činnosti jeho na Moravě. Bylyť však také poměry, za nichž ujal vládu, na nejvýše nepříznivy. Kníže Přemysl zapletl se do věcí, jež připravily jej o přívržence v zemi a pak o přízeň císařovu, a že svržený kníže Václav, postoupiv Prahy, opustil v lednu 1192 se Spytihněvem Vratislavovicem Čechy, právě jsme slyšeli. Chtěl snad Václav také u císaře vyhledávati pomoci, či měl žíti v Němcích ve vyhnanství? To nám není známo, víme toliko, že dal se Míšní na cestu, z čehož mu vzešlo neštěstí. Markrabě této země, Albrecht Hrdý, zeť někdy knížete Českého Bedřicha a svat panujícího právě Přemysla — Albrechtova sestra Adela byla manželkou Přemyslovou — zajal ihned na pomezí nešťastného knížete a dal jej uvězniti na tvrzi, jejíž jméno se neuvozuje; zde upadl v zapomnění [4]). Roku 1192 zdá se, že byl ještě na živě; kníže Přemysl zmiňuje se o něm jakožto o současníkovi v listině, kterou

[1]) Cæsar Heisterb. mirac. X. 23. Abel, König Philipp der Hohenstaufen, str. 311, pozn. 10.
[2]) Viz st. 44 t. d.
[3]) Erben, Regest. I. 190 č. 420 a 196 č. 433.
[4]) Cont. Cosmæ k r. 1192. U Pertze XI. 166.

dal téhož roku klášteru benediktinskému v Břevnově [1]; k roku 1197 praví se o něm v listině Brněnského knížete Spytihněva, svědčící klášterům Třebíčskému a Lúžskému (Komárovskému), že byl již mrtev [2]. O dalších jeho osudech není nic podrobnějšího známo, o průvodci jeho Spytihněvovi ví se jenom tolik, že dovedl se zachrániti. Nebyloť nesnadno, uvěznění Václavovo setkati se záměry Přemyslovými. Takéto nakládání s nešťastníkem zajisté prohlášeno za krutosť, a mnohé srdce odvrátilo se proto od Přemysla.

Co však nového panovníka připravilo o přízeň císařovu, byl předkem spor hrabat od Luku s vévodou Ludvíkem Bavorským. Příčina sporu toho není na jevě. Má se za to, že zavdal k němu podnět bavorský rod Ortenburský, velmi blízko příbuzný Vitelsbachům; Ortenburští totiž vedli při s Bertholdem Meranským o vévodství Korutanské. Vévoda Ludvík Bavorský se jich ujal [3]; ale tu opřelo se mu nejenom veškero příbuzenstvo hrabat od Luku a Bertholda Meranského, nýbrž také kníže Český Přemysl [4]. Podobá se pravdě velmi, že pokrevenství přimělo jej k tomuto kroku. Neteř jeho Ludmila, dcera knížete Fridricha, provdána byla za Vojtěcha III., hlavu hrabat z Luku.[5]) Vojtěch a oba bratří jeho Jindřich a Rapoto započali záhubnou válku, v které zúčastnil se také Leopold, vévoda Rakouský, a v které vévoda Ludvík Bavorský podlehl. Ortenburg byl ztečen, a krajina pod ním, hlavně na straně českého pomezí, byla strašně zpustošena. V takové nesnázi obrátil se vévoda Ludvík k císaři. Toho času zdržoval se při jeho dvoře

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 335.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 348.

[3]) Chron. Magni presbit. k r. 1192. U Pertze XVII. 519. Buchner, Neuere Geschichte von Baiern. Díl I. V Mnichově 1831. Str. 24.

[4]) Cont. Cosmæ k r. 1192. U Pertze IX. 166. Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193. U Pertze XVII. 707. Chron. Magni presbit. k t. r. U Pertze XVII. 519. De advocatis Altahen. U Pertze XVII. 373.

[5]) Viz str. 67. De advocatis Altahensibus k r. 1198; u Pertze XVII. 374.

Pražský biskup Jindřich. Zaručil se za poplatek 6000 hřiven; ale nastal již podzimek 1192 a poplatek posud nebyl složen. Biskup zamýšlel, jak se zdá, jen aby na nějakou dobu ušel nepříjemnému postavení svému při dvoře císařském, vykonati pouť do St. Jago di Compostella ve španělské Galicii; císař zadržel jej co rukojmě [1]), chtělť, aby poplatek byl složen. Dne 17. listopadu 1192 podepsal biskup Jindřich v Altenburgu císařské nařízení, týkající se len ministerialů [2]), v době to, v kteréž obíhala již pověst o spiknutí knížat proti Jindřichu VI., rozpředeném po veškeré říši Německé. Neboť tolik jest jisto, že spor hrabat z Luku byl pouze členem dlouhého řetězu, jímžto ještě před vánocemi 1192 vévoda Jindřich Brabantský se svými ujci, vévodou Jindřichem z Limburgu a Kolínským arcibiskupem Brunonem, císaře obvinul, aby pomocí Mohučského arcibiskupa Kunráta, vévody Bertholda z Zähringen, hraběte Heřmana Durynského, s nimiž srozuměni byli Jindřich Lev, Přemysl Otakar kníže Český, téhož svak Albrecht markrabí Míšenský a, jakož s důvodem se domníváme [3]), také Bernard vévoda Saský [4]), přemocnou již hlavu říše ne-li zlomili, alespoň oslabili, při čemž, jak se zdá, čekalo se jen, jak se již proslýchalo, na příchod rytířského krále Anglického, Richarda Lvísrdce, aby přešlo se k zjevnému výbuchu. Od něho, svaka Jindřicha Lva, spojence Sicilského krále Tankreda, nepřítele císaře, potupitele rakouského vévody Leopolda u Akkonu [5]), osvědčeného hrdiny válečného, lze bylo nadíti se zdárného úspěchu. Avšak tu došla zvěsť, že dne 21. prosince 1192 král Richard upadl v zajetí vévody Leopolda a

[1]) Cont. Cosmæ k r. 1192; u Pertze IX. 166.

[2]) U Pertze II. 195.

[3]) Ansberti historia de expedit. Frider. Vyd. Dobrovský str. 115.

[4]) Abel, König Philipp der Hohenstaufe; v Berl. 1852, str. 19. Doklady z Chron. Reinersbor. etc. Tamtéž str. 305.

[5]) O poměru vévody Leopolda k anglickému králi Richardovi podává dobré, dle pramenů pracované pojednání program státního gymnasia Těšínského 1861 od Wallnöfera.

dopraven byl na zámek Dürnstein nad Dunajem [1]). Zvěstí tou, dříve ještě než spiknutí knížat dospělo k plnému výbuchu, byl spolek ochromen; výhody této použil císař a na říšském sněmě dne 6. ledna 1193 v Řezně odbývaném učinil mírným narovnáním konec svárům bavorským [2]). Vojtěch hrabě z Luku, co jich původce, propadl říšské klatbě, a spor knížat nízozemských, Brabantského, Limburgského a t. d., zastaven byl domluvou krále Richarda mezitím císaři vydaného, jenž měl jim sloužiti za smiřovatele. Císař Jindřich totiž pohrozil spojením s Francií, pakli spojení knížata nízozemští neupustí od svých svárů. „Tuť obával se Richard, že stane se cenou za pomoc Francouzským králem Filipem císaři poskytnutou, i přičinil se tudíž všemožně, aby přiměl knížata k podrobení, což při nebezpečném postavení, v jakémž tito náhle se octli, nebylo prací příliš obtížnou [3]).

Takto měly se věci, když císař okolo sv. Jana (24. června) 1193 vypsal všeobecnou schůzi knížat do Vormsu. Zde mělo se rozhodnouti o osudu krále Richarda, ale zároveň také v měsíci lednu v Řezně započatý soud nad účastníky sporů Ortenburgských a nad spiknutím knížat měl býti ukončen. Co se krále dotýče, byly podmínky jeho vyprostění z vazby v měsíci únoru 1193 navržené již dne 29. června platnou listinou ustanoveny [4]); skutečné svobody dostalo se mu te-

---

[1]) O této události chová císařská knihovna v Paříži (Collect. de Camps. T. 24 act. 15) zajímavý list císaře Jindřicha V. k Pilipovi Augustovi, králi Francouzskému. V listu tom stojí, že Richard na pobřeží istrianském mezi Voglejem a Benátkami utrpěl ztroskotání lodi, pak pronásledován byv Menhardem hrabětem Gorickým ztratil zajetím osm svých rytířů, ale sám že se zachránil. Pak prý Salcpurkem a Rakousy přišel Richard až k samé Vídni. Tam upadl do rukou Leopoldových i byl císaři vydán, jenž držel jej v tuhé vazbě.

[2]) Chron. Magni presbit. k r. 1193; u Pertze XVII. 520. Böhmer, Wittelsbach. Regest. str. 3 k říjnu 1192.

[3]) Abel, König Philipp der Hohenstaufe, str. 21.

[4]) Ansberti hist. exped. Frid. na m. u. 155 ssl. Hormayr Archiv na 1825, str. 352 ssl. Abel, König Philipp na m. u 21.

prvé v únoru 1194, co se pak týkalo soudu, tenť plnou tíží dopadl na knížete Přemysla Otakara. Jest nám známo, že na spiknutích proti císaři vřelý a činný bral podíl; ale také víme, že biskup Jindřich až posud dlí při císařském dvoře brzy v švabském Egru, brzy na dvorních sněmících, protože umluvený poplatek 6000 hřiven za nastolení Přemyslovo na trůn, za kterýž ručil Pražský církevní kníže, až posud nebyl složen. Nalézáme sice dne 1. června knížete i biskupa u císaře v Gelnhausenu [1]; — bezpochyby žádáno bylo za prodloužení lhůty — avšak kdo nezaplatil, byl Přemysl Otakar. Biskup Jindřich domlouvá a upomíná, kníže se rozmrzí, a z toho vzejde takové rozhořčení, že Jindřich nemohl více bezpečně navrátiti se ve své biskupství [2]. Za takových poměrů byl mu Vormský soud velmi vhod. Shromáždění knížata shledali v jednání knížete zločin proti císařské majestatnosti, jenž jináče nemohl býti pokutován nežli stržením roucha, sesazením s knížectví [3]. Následkem tohoto výroku byl Přemysl Otakar svrchovanou mocí císařskou prohlášen za trůnu zbavena a tento dán v léno biskupu Jindřichovi, jemuž ostatně, k ukojení nových poddaných a snad také následkem zvláštní úmluvy nám neznámé, prominut byl poplatek právě zmíněný [4]. V měsíci srpnu byl nový kníže s četným komonstvem vyslán do Čech, aby dosedl na stolec knížecí. V jeho průvodu nalezal se také kněžic Spytihněv, jenž v lednu 1192 s knížetem Václavem opustil Čechy, a nyní, jak se podobá, císařem vyvolen byl pro Moravu na místě Vladislava [5]) — ještě o krok dále, a nejmocnější, polohou i obyvatelstvem nejsamostatnější knížectví stalo se bezprostřední zemí říšskou [6].

---

1) Dobner, Annal. VI. 607 dle Ludewig Reliq. XI. 587.
2) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 706.
3) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 707.
4) Hermanni Altahen. Annal. k r. 1194; u Pertze XVII. 385.
5) Dobner, Annal. VI. 608.
6) Abel, König Philipp str. 27.

[illegible] Hrubým ne- [illegible] nedostatkem [illegible] byla pře- [illegible] cizí říše, [illegible] posud pova- [illegible] Ten nyní [illegible] všímal sobě [illegible] proti jed- [illegible] potupení [illegible] za obrazu s mečem v ruce“ [1]). [illegible] následkem [illegible] u Chlumu 1126 [illegible] česko-moravské k císaři [illegible] byl upraven, [illegible] opakované udílení [illegible] považováno tak, jako by ho nikdy nebývalo.

Avšak tato hanba překonána měla býti výstupem ještě potupnějším a možno-li ještě zvýšena. Očitý svědek opat Jarloch vypravuje [2]: „Když zvěst o dosazení Jindřicha v len[illegible] ještě před jeho příchodem rozšířila se v Čechách, prohlásil se velmoži v zemi, že pod žádnou výminkou neopustí kní[illegible] žete, že ve všech svízelech státi chtějí podle něho. Jeliko[illegible] na dotvrzení této své přípovědi i vlastní své děti vydával za rukojmě, musil Přemysl uvěřiti jim, a přece byl zklamán Vytáhli sice, jakož byli přislíbili, biskupu Jindřichovi, jak mile oznámeno bylo, že se blíží, až k vesnici Zdicům v Be rounském kraji ve zbroji vstříc; avšak namístě aby tu za stávali svého knížete, přebíhali zpočatku porůznu, pak p[illegible] celých houfech k biskupovi, tak že knížeti Přemyslu ne zbývalo jiného, leč v útěku hledati spásu. Za veliké sláv a hlučných radovánek objevil se biskup-kníže před Praho[illegible] kteráž však brány před ním uzavřela. Uvalil na posádk církevní kletbu; ale ani tento nejkrajnější prostředek n[illegible] oblomil statečnou mysl těsně uzavřených. Teprvé kd[illegible]

[1]) Slova Palackého, Dějiny české I. 488.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 707.

obležení trvalo již do čtvrtého měsíce, před samými vánocemi, vyjednáváno bylo o vzdání se města. Olomoucký biskup Kajim byl povolán; k rozkazu biskupa-knížete zprostil obyvatele hradu církevní kletby, a nyní biskup Jindřich s knížecím stolcem vzal na se vládu v zemi Česko-moravské." Po čem staří knížata, jako Spytihněv a Vladislav, bažili, aby o jistých slavnostech směli nositi mitru, to bylo povinností novému knížeti. Zůstalť biskupem i pod kloboukem knížecím [1]). Panování jeho trvalo až do roku 1197.

O pohnútkách k tomuto zrádnému činu prameny nepodávají žádného světla. Ani krátká doba panování Přemysla nyní s trůnu svrženého neposkytuje objasnění. Pořídké listiny, kteréž z let 1192 a 1193 dějepisci jsou přístupny a pozemků cisterciáckého kláštera v Plasech v Čechách se týkají [2]), prokazují nanejvýše, že kníže i biskup, jelikož oba tuto državnost potvrdili, ještě v první polovici roku 1193 stáli vespolek v dobrém srozumění. Vímeť, že dne 1. června byli ještě v Gelnhausenu, že tudíž roztržka mezi nimi spadati může teprvé v druhou polovici roku 1193, v níž odbýván byl sjezd Vormsský. Byla to bázeň před císařem, kteráž zplodila zrádu, anebo bylo to sobectví, kteréž v prominutí 6000 hřiven nalezalo ukojení? Ohavným zůstane čin v každém případě, ale přece přinesl tu výhodu, že Přemysl Otakar, utužen jsa ve škole neštěstí, v dobách příznivějších s to byl, aby silou svou a obezřelostí dráhu razil době zdárnější.

Rozvázání kletby, kteréž biskup Kajim před hradem Pražským, před samými hody vánočními 1193, byl předsevzal, bylo také posledním jeho biskupským výkonem. Olomoucký nekrolog klade den jeho úmrtí na 13. ledna 1194 [3]). Se

---

[1]) Annal. Pragen. k r. 1193; u Pertze III. 121.

[2]) Erben, č. 411, 413, 414 a 415 str. 185—187. Listina č. 412 pro klášter Břevnovský může pocházeti jen z roku 1192 „ducatus nostri (Přemysl) anno primo" Cod. Dipl. Mor. I. 335.

[3]) Necrolg. Olom. rkp. str. 50. Richter, ser. str. 49 má 12. ledna co „pridie Idus Januarii". Že úmrtí jeho spádá do r. 1194, dotvrzuje

založením premonstratského kláštera v Lúce u Znojma nerozlučně spojeno jest jméno jeho [1]). V podání hlavního chrámu Olomouckého žije v žehnané paměti [2]). Že za pobytí biskupa Jindřicha při císařském dvoře, s přivolením metropolity Mohučského, Kunráta, vykonával biskupské obřady v diecesi Pražské, o tom poučuje nás opat Jarloch. Vypravujeť: „jak biskup Kajim dne 18. prosince 1193 kněze a jáhny v tamním kostele vysvěcoval. Jelikož však nevložil na ně ruce — nezbytná to podmínka platného vysvěcení — uvedl prý tím církev do bludu, tak že lépe by bylo, kdyby ani nebyl ordinoval [3]).“ Musíme předpokládati, že nikoliv zúmyslně takto se stalo, nýbrž z jakéhosi pozapomenutí, jelikož nelze domnívati se, že biskup Kajim za svého devítiletého biskupování povždy svěcení kněžstva byl by vykonal beze vložení rukou. Tomuto náhledu našemu zdá se nasvědčovati ta okolnost, že mistr Arnold, bezpochyby tentýž, s nímž setkáváme se 1197 co proboštem v Sadské a co kanovníkem Pražským [4]), bez prodlení vyslán byl do Říma, aby se poradil stran tohoto omylu. Arnold buď celý případ nesprávně předložil papeži Celestinu III., nebo odpovědi dobře neporozuměl; zkrátka, po jeho návratu předsevzata nebyla žádná reordinace, nýbrž domnělé vysvěcení mělo platně doplněno býti tím, že za příležitosti svěcení příštího na osoby Kajimem neplatně svěcené od biskupa Olomouckého byly ruce vloženy, začež tento, jakož uslyšíme, po uplynutí půlčtvrta roku pohnán byl k zodpovídání [5]).

Jméno tohoto nového biskupa Olomouckého bylo Engelbert, a pocházel, jinak-li uvěřiti sluší pramenům Olo-

---

Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 707, pravě, že Kajim „brevi post“ krátce po dobytí Prahy zemřel.

[1]) Viz str. 76 t. d.

[2]) Richter, Series. str. 49.

[3]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 707.

[4]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 709.

[5]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 707.

.ého, i byl svou profesí premon-
.ho. Dříve nežli jej byl biskup-
Kajimovým, měl prý býti arci-
·moucké. Jmenování samo událo se,
v měsíci lednu [2]). Dne 29. ledna
.že úmrtí Kajima a jmenování Engelberta
l. a Mohučskému metropolitovi Kunrátovi,
.rku, neboť shledáváme se tam s ním,
.řichem, uvedeného dne. Císař totiž ve Virc-
.i jakousi listinu pro Valdsasy, a Jindřich
.up a kníže Český podepsal ji zároveň s arci-
.Mohučským a s mnohými jinými [3]). Kdy však
obdržel posvěcení od metropolity Mohučského
.ou investituru, není povědomo. Ještě dne 30. září 1194
.a byl „zvoleným biskupem" [4]). Avšak dlouho asi v té
.ě nebylo otáleno, jelikož biskupu-knížeti na stanovení
.ho pořádku, jakýž takořka s ním nastal, musilo záležeti;
boť nebylo slýcháno v Čechách, aby platně vysvěcený
biskup nosil klobouk knížecí, kterýž ostatně nikoliv příliš
pevně seděl na jeho hlavě. Vladislav, markrabí Moravský,
těžce nesl bezpráví bratru jeho Přemyslovi učiněné, a jevil

---

[1]) Richter, Series str. 51.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 336. Tato listina poněkud klade obtíž stran stanovení doby. Dle doslovného znění měl Engelbert již o Třech králích, tedy 6. ledna 1194, býti v Olomouci biskupem. Ale jelikož v tétéž listině také zmínka se činí o 5. únoru, listina tudíž obsahuje facta rozličných dob, a jistě sepsána byla teprv po 5. únoru; tuť nemůže zvrátiti svědectví opata Jarlocha, kterýž úmrtí biskupa Kajima klade brzy po vánocích. Mnohem spíše dala by se proti Olomouckému Nekrologu, totiž proti dnu úmrtí, 13. led., ospravedlniti námítka, že zde položen jest „dies memoriæ", a že tedy biskup Kajim přece mohl umříti před 6. lednem. Anebo nemá se snad čísti „postea die octavo epiphanie" namistě „postea die sancto epiphanie?" Pak připadal by den jmenování na den úmrtí, k čemuž ovšem v listině lze by bylo nalézti jaké také doklady.

[3]) Mon. Boic. XXXI. 453.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 338.

tuto svou nevoli takovým způsobem, že Jindřich ještě roku 1194 podnikl válečné tažení na Moravu. Podařilo se mu obsaditi hrady a s těmito i celou zemi. Ale místo aby ji v léno dal kněžici Spytihněvovi, jakož před rokem na císařském dvoře bylo umluveno, naložil s ní za svého pobytu v klášteře Lúce u Znojma dne 26. prosince 1194 způsobem, jakýž se nesrovnával s řádem Břetislavovým; podržev pro sebe veškeré svrchované právo nad Čechy i Moravou, osvojil sobě se zemí také titul markraběte Moravského. Nejen v tom, že dne 7. června 1195 ve veřejné listině nazývá se markrabětem Moravským [1]), shledáváme dotvrzení tohoto výroku, nýbrž také v tom, že markrabí Vladislav dle listiny dne 30. září 1194 biskupem-knížetem pro chrám Pražský vystavené na dvoře knížecím v Praze uveden jest prostým názvem knížete [2]), z čehož souditi lze na jeho odcestování z Moravy a dobrovolné prodlévání v Praze, mimo to pak, že biskup Jindřich během dotčeného roku vypravil české i moravské vojsko, aby k nařízení císaře markrabí Míšeňského, Albrechta, jenž sporem se svým bratrem Dětřichem o některé rodinné statky porušil zemský mír, přimělo k pořádku [3]), což opět jest patrným výkonem svrchované moci. Jeho voje dostály sice svému úkolu, ale způsobem takovým, že biskup-kníže později na jedné synodě veřejně litoval této výpravy; neboť dle obvyklého mravu vojínové jeho nešetřili ani kostelů ani klášterů, dopustivše se takto svatokrádeže, jejíž původce podle stávajících zákonů kanonických v kletbu upadl. Svědomí dohnalo biskupa k veřejné zpovědi.

Podle našeho náhledu udála se tato výprava do Míšně teprvé v letě r. 1194, protože markrabí Albrechta ještě dne 18. března nalézáme v Norimberku při dvoře císařském, a sice s biskupem-knížetem Jindřichem [4]), z čehož souditi

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 339.
[2]) Erben, Regest. I. č. 420, str. 189.
[3]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1194; u Pertze XVII. 707.
[4]) Mon. Boic. XXIX. 1. 479.

lze na poměry dosti klidné. Tento sjezd Norimberský náleží již k těm, na nichž rokováno bylo o nové výpravě do Říma. Tankredova smrť, spadající v měsíc únor t. r., vzbudila touhu po podmanění Sicilie. V květnu opustil Jindřich VI. Německo a rychlým pochodem vítězným byla Italie takořka proletěna. Dne 20. listopadu Palermo holdovalo císaři; panství Normanův bylo u konce. Od úžiny Mesinské až k Beltu vše sklánělo se před praporem císařským. K dovršení štěstí nedostával se Jindřichovi jen dědic jeho jména a jeho slávy. I toho štěstí mělo se mu dostati; dne 26. prosince porodila mu jeho choť Konstancie syna, potomního císaře Fridricha II. Vojtěch, hrabě z Luku, o němž jest nám známo, že vypovězen jsa z říše žil v Apulii, spěchal, aby císaři přinesl radostné poselství, začež opět přijat byl na milosť. Zemřel dne 19. prosince 1197, dožil se tedy ještě potěšení, v plném lesku opět uzříti svého druha v utrpení, bývalého knížete Přemysla. I tohoto později přijal opět na milosť přešťastný císař [1]), aniž by však jej nastolil; neboť biskup-kníže prokazoval se volným v každém ohledu, a to právě žádal císař, jemuž zdálo se býti souzeno, aby obnovil právo starých imperatorů a knížata vesměs uvedl v poměr manů císařských. Hlavně z této myšlenky původ vzalo nové křížácké tažení, k němuž hned počátkem roku 1195 konaly se nejrozsáhlejší přípravy. Císař sám ještě v Apulii na veliký pátek 1195 přijal kříž z rukou biskupa ze Sutri, avšak potají, jen za přítomnosti jeho tří kapelanů, aby takto nebyl příliš těsně vázán. Záleželoť mu hlavně na podniku samém, nikoli na osobním podílu v něm, poněvadž později, když byli knížata mu líčili, že blaho říše nutně vyžaduje jeho přítomnosť v Evropě, milerád svolil k jejich prosbám a doma zůstal. Naproti tomu vyžádal sobě od papeže Celestina III. dva výmluvné kardinály-legáty, Petra z Piacenci a Jana ze Salerna, za křížácké kazatele, z nichž prvý také v říši Česko-moravské vybízel k tažení

[1]) Hermanni Altah. Annal. k r. 1196; u Pertze XVII. 385. Mon. Boic. XIV. 107.

křižáckému; Jan určen byl více pro země saské a bavorské. Jejich přičiněním, pak také přítomností císaře samého, jenž okolo 24. června stál již zase na německé půdě, nastalo nadšení všeobecné. Hned na říšském sněmě v Gelnhausen kardinál-legát Jan o slavnosti Všech Svatých připevnil kříž většině rytířů saských a durynských. Tam panovalo již úplné ticho, nikoli tak následkem zbraní, jako spíše kosou smrti, kteráž dne 24. června zachvátila míšeňského markrabí Albrechta [1], dne 5. srpna 1195 pak Jindřicha Lva [2]. Míšeňsko, na kteréž Čechy tolikráte činily nároky, přivtěleno bylo k říši co spadlé léno, a spravováno úředníky císařskými [3]. Tedy v Sasích a Durynkách největší část rytířstva vzala na se kříž; ale když dne 6. prosince 1195 kardinál-legát Petr oslovil shromáždění ve Vormsu, tu nebylo téměř ani jediného knížete německého, aby se nezavázal k tažení křižáckému. Metropolita Mohučský, Kunrát, arcibiskupové Bremský a Kolínský, biskupové Halberstadtský, Vircburský, Verdenský, Hildesheimský, Münsterský, Zeizský, Řezenský a Pasovský, vévodové Meranský, Korutanský, Rakouský a t. d. nalézali se mezi zaznamenanými, a v středu jich také Český biskup-kníže Jindřich. I on odhodlal se, beztoho již ve vlastní zemi přemlouván byv legátem Petrem, dne 6. prosince ve Vormsu k tažení křižáckému [4].

Úmysl, opustiti zemi na nejisto, předpokládá zralé uvažování a všelikerá opatření. Kníže Jindřich jest tu ve dvojité důstojnosti, co biskup i co panovník světský; péče

[1]) Annal. Veterocellen. k r. 1195; u Pertze XVI. 43. Annal. Pegavien. k r. 1195; u Pertze XVI. 268. Manželka Albrechtova, Žofie, dcera českého knížete Fridricha, zemřela průběhem 30 dnů po svém choti, tedy okolo 24. července. Annal. Veterocellen. na m. u.

[2]) Annal. Scheftlarien. major. k r. 1195; u Pertze XVII. 337. Annal. Staden. k r. t.; u Pertze XVI. 352. Abel, König Philipp, str. 26.

[3]) Abel na m. u. str. 311 ze Chron. Mont Sereni et Reinersborn.

[4]) Annal. Marbacen. k r. 1195; u Pertze XVII. 166. Cont. Admunton. k r. 1195; u Pertze IX. 587. Ansberti hist. vyd. Dobrovský str. 125 a 126. Cont. Gerlaci Abb. k r. 1195; u Pertze XVII. 707.

jeho musila obrácena býti k oběma směrům. Aby svou diecési nezanechal osiřelou, o to Olomouckým biskupem Engelbertem mohlo býti postaráno. Ale Engelbert posud ještě nebyl ani posvěcen ani investován, pročež neschopen k řízení církevní provincie. Na hradě Bítovském v Znojemsku nazýván jest ještě dne 30. září 1194 „zvoleným biskupem“ [1]). Na valném sjezdu knížat v Lúce ani ho nenalézáme. Císař Jindřich VI. opustil Německo v květnu 1194 a navrátil se teprvé v červnu 1195. Za tu dobu tedy biskup Engelbert nemohl obdržeti investituru, ale ovšem mohlo se mu dostati posvěcení od jeho metropolity Kunráta v Mohuči, anebo také od kardinála-legáta Petra, kterýž podle svého postavení k takovému výkonu byl oprávněn [2]). Avšak z předchozích příkladů jest nám známo, že po pravidle Pražský biskup provázel biskupa moravského i k vysvěcení i k potvrzení; jakž ale, kdybychom chtěli souditi z toho, že biskup Engelbert svého knížete a spolubratra do Vormsu provodil a tam, jako vysvěcení od přítomného metropolity, tak potvrzení od císaře obdržel? Dne 26. prosince 1195 nalézáme Engelberta již na listině, kterouž zajisťuje se klášteru Hradišťskému u Olomúce ves Bojanovice, mezi svědky co „biskupa Olo-

[1]) Viz str. 89 t. d. Cod. Dipl. Mor. I. 338. O neklamnosti listiny tam uvedené nemůže býti pochybnosti; dátování 1194 Jud. XII. epac XXVI. concur V. jest úplně správné.

[2]) Přihlíží-li se k slovům Jarlochovým (Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 707): „post annos tres et semis domnus Petrus . . . . . legatione functus apostolica . . . . factum hoc (Engelberti) vehementer corripuit“; tuť mělo by se souditi, že Engelbert hned po svém jmenování obdržel také vysvěcení, jelikož jen v tom případě shodovala by se doba s pobytím legáta Petra v Praze, kteréž spadá v měsíce březen a duben 1197, ačkoli i při tom nevypadalo by určitě půlčtvrta roku; avšak listina ze dne 30. září 1194 svědčí rozhodně proti tomu, poněvadž Engelbert zřejmě v ní nazývá se „Heilbertus Moraviensis electus“. Jarloch upamatoval se na tuto událost a její dobu, když psal dějiny roku 1193; tuť ovšem mohl říci, a správně říci, že, počítaje od roku 1193, po třech a půl letech legát Petr pokáral, co biskup Engelbert před touto dobou učinil.

múckého“ [1]), kdežto, jak svrchu zmíněno, na listině ze dne 30. září 1194 jmenován jest ještě biskupem zvoleným. Dobře-li tak soudíme, pak vykonána byla dne 23. prosince domnělá reordinace kleriků od biskupa Kajima bez vložení rukou ordinovaných [2]). Dne 3. prosince 1195, v neděli totiž, obdržel as Engelbert ve Vormsu vysvěcení, i mohl tudíž o sobotě v kvatembru, jakož v církvi česko-moravské bylo obyčejem, předsevzíti ordinaci [3]).

Aby také co světský panovník bez starosti svou říši opustiti mohl, odhodlal se kníže Jindřich k tomu, aby živly, jimiž země mohla býti ohrožena, připoutal k vlastním svým zájmům a tím způsobem učinil je neškodnými. K živlům těmto počítáme členy jeho vlastního rodu, Přemyslovce. Z těchto žil bývalý markrabí Moravský, Vladislav Vladislavic, jak se velmi pravdě podobá, při dvoře Pražském; ano nalézáme jej tu r. 1197 i ve vazbě; bratr jeho Přemysl Otakar zdržoval se bezpochyby u svých příbuzných v Míšensku a v Durynkách, a Spytihněv Vratislavic, císařem Jindřichem VI. pro Moravu ustanovený věnoval se, jak se zdá, službě vojenské, a to ve prospěch knížete; kde žili až k prosinci 1194 bratr jeho Svatopluk, kde Otíkovci Břetislav a Vladimír, není nám povědomo. Mimo to setkáváme se ještě na knížecím dvoře s mladými Děpoltici, syny Děpolta II., Soběslavem a Děpoltem III. [4]), pak při arcibiskupské stolici v Salcpurku s Vojtěchem, námi již častěji připomenutým, synem krále Vladislava a tedy bratrem Přemysla a markraběte Vladislava. Právě nyní nalézáme jej v činnosti. Papež Celestin III. vynesl totiž kletbu na Rakouského vévodu Leopolda V. za příčinou uvěznění Richarda [5]). Když vévoda Leopold následkem

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 341.

[2]) Viz str. 88 t. d.

[3]) Palacký, Dějiny I. 2. 97.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 337.

[5]) Cont. Admuntens. k r. 1194, Annal. S. Rudberti Salisburgen. k r. [illegible] u Pertze IX. 387 a 778, Chron. Magni presbit. k r. 1195: u Pertze XVII. [illegible]

pádu s koněm viděl blížiti se svou smrť, žádal na arcibiskupu Vojtěchovi zrušení kletby, kteréhož se mu také dostalo pod jakýmisi podmínkami, za jichž vyplnění také zavázal se jeho syn a nástupce Fridrich. Leopold zemřel v Štýrském Hradci dne 31. prosince 1194 [1]), a pohřben byl v Sv. Kříži. Arcibiskup Vojtěch opatřil jej posledním pomazáním [2]). Jiných Přemyslovců z této doby neznáme. Nuže tedy, uvedené členy panujícího domu naklonil sobě biskup-kníže obnovením starodávného rodinného řádu Břetislavova, podělil je, aniž by proto vzdal se názvu Moravského markraběte, dle starého obyčeje Moravou, a sice přihlížeje k dějinám jejich předků. Oběma Otíkovcům, Břetislavovi a Vladimírovi, postoupil knížectví Olomúc, protože jejich praděd, Otto I., byl zakladatelem Olomúcké linie a Olomúc po pravidle nalézala se v rukou hlav této větve, Vratislavcům, Spytihněvovi a Svatoplukovi propůjčil úděl Brněnský, poněvadž děd jejich Oldřich, praotec větve Brněnské, a jejich otec Vratislav nazývali se pány knížectví Brněnského. Pouze úděl Znojemský podržel ve vlastní správě, jelikož v této linii nebylo dědice. Tato podělení nalézáme potvrzena zvláštními listinami. Když totiž Jindřich pod názvem „knížete Českého a biskupa i markraběte Moravského“ klášteru Lúce blíže Znojma daroval vesnici Lúka, pak Bohumělice s mlýnem a lesem Palice zvaným, podepsali na hradě Bétovu, patřícímu k Znojemsku, dne 7. června 1195 darovací listinu kněžicové a bratří Vladimír a Břetislav co knížata Olomúčtí, a pak Spytihněv s bratrem svým Svatoplukem co knížata Brněnští [3]). Stalo

[1]) Ansberti histor. Frider. Vyd. Dobrovský str. 122. Meiller, Regest. st. 76.

[2]) Chron. Magni presbit. k r. 1195; u Pertze XVII. 521—522. Tamto arcibiskupova zpráva o smrti Leopoldově podaná papeži Celestinovi III., pak odpověď papežova ze dne 22. března 1195 k arcibiskupovi, a krále Richarda poděkovací list k posléze jmenovanému ze dne 25. ledna 1196.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 339. Listina tato má na sobě dvě podezřelé známky, za jedno jest datování nesprávné. Zníť: „anno verbi

se tedy takto před odcestováním do Vormsu, kdež biskup-kníže, jak nám již známo, přijal odznak křížácký dne 6. prosince. Zcela přirozeně! Biskup Jindřich chtěl sobě skutkem lásky k bližnímu pojistiti požehnání na své daleké pouti a pokoj ve své zemi, a proto daroval Lúky, a proto učinil, jakož listina dotvrzuje, dotčená opatření za přítomnosti nejvyšších zemských úředníků, kastelánů a velmožů v církevní provincii Olomúcké, Brněnské i Znojmské.

Ale také ještě jiné listiny potvrzují tyto události. Téhož roku 1195 přenechal Spytihněv „co kníže Brněnský" klášteru sv. Benedikta před Brnem, odvislému od Třebíčského opatství, Luh zvanému, desátek, po nějaký čas nespravedlivým

incarnati 1195, Indictio VII., epact. XXV., concur. V.", ješto přece r. 1195 byly Indictio XIII., epact. VII., concur. VI. Pak praví „Henricus, dux Boemorum et episcopus nec non Marchio Moraviæ," že propůjčil údély „pro remedio animæ meæ et fratris mei ducis Cuonradi," jakkoli víme, že biskup Jindřich neměl žádného bratra Kunrát zvaného, ano že tento zde zmíněný Kunrát jest syn Kunráta II. Znojemského, kdežto biskup Jindřich náleží k českému rodu Vladislavskému. Otec jeho Jindřich jest synem Vladislava I. Avšak jelikož v listinách Jindřichových není nic neobyčejného, že příbuzné své názývá „fratres," jako na př. 1197 jeho strýc Vladislav Vladislavic, Přemyslův bratr, také nazván jest „frater Henrici ducis et episcopi Boemorum" (Cod. Dipl. Mor. I. 346); jelikož mimo to takový způsob řeči i v předchozích dobách byl v obyčeji, jako na př. praví kníže Fridrich k r. 1186: „circuitum, quem ordini S. Johannis frater meus Henricus, Pragensis episcopus, pro animabus patris sui et matris sue dedit," a dále; „Plesov (ducis villas), quas frater meus Primisl dedit eis" (Cod. Dipl. Mor. I. 318); a konečně jelikož písaři v udáni indukcí a epaktů nebyli povždy spolehliví, protože takovéto udání vyžaduje buď nezvratné rozvrhy buď správné vypočítání, což ovšem písaři nebylo vždycky po ruce, hlavně nebyl-li, jako v tomto případě, obyčejným notářem — obyčejným notářem čili kancléřem byl probošt Vyšehradský, a zmíněnou listinu sepsal na hradě Betovu Vít, arcijahen Žatecký, dne 7. června 1195, mimo to pak ještě, jelikož osoby za svědky uvedené neodporují listinám současným; ano naopak s nimi se srovnávají, a facta jimi předvedená dějinami jsou zjištěna, nevahali jsme přece, historicky použiti této, v Erbenových Regest. I. č. 424. str. 190 za podezřelou vyznačeno listiny

způsobem vybíraný s polí v Manici blíže Brna. Co svědkové objevují se Olomúcký biskup Engelbert, knížete bratr Svatopluk a tři comites, Leva, Petr a Diva, kteří již také na dřívější listině ze dne 7. června uvedeni jsou jakožto příslušníci Olomúcka [1]). Dne 26. prosince 1195 podepsal v Opavě Moravský kníže Břetislav list, jímž bratr jeho Vladimír, kníže Olomúcký, premonstratskému klášteru v Hradišti darem věnuje ves Bojanovice, kteréž nadání, jakož listina prokazuje, kníže Břetislav schválil [2]), čehož asi sotva by zapotřebí bývalo, kdyby posléze jmenovaný nebyl měl žádných nároků na provincii, nebo alespoň na vesnici. A jelikož v listině dne 13. ledna 1196 v Kúnicích knížetem Břetislavem vystavené, dle kteréž tentýž klášter Hradištský obdrží zaniklé místo Žirakovice, opět přichází kníže Vladimír co schvalující [3]), nelze o jich knížectví býti více žádné pochybnosti. Na obou listinách objevuje se mezi svědky opět Olomúcký biskup, pak Eufemia, sestra dotčených knížat.

Prost jsa všeliké starosti uvnitř říše mohl biskup-kníže nadíti se také míru se strany zahraničné. Výbojně vystupovati posud neviděli jsme kmen československý; ani jedinou válku výbojnou od panování Břetislava I. nezaznamenaly dějiny českomoravské; národ na odboj chopí se zbraně anebo vyzván byv sousedem ku pomoci, nebo rozsápe také sama sebe, vášně-li stranické nebo rozcházející se náhledy vyzývají jej do boje, ale souseda povždy nechává na pokoji. Této prastaré politiky drží se také kníže Jindřich. Se sousedy žil v přátelství. Sousedem nejbližším byl Rakouský vévoda Fridrich I. Nastoupilť vládu po smrti svého otce

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 338.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 341. Způsob datování i této listiny: anno D. I. 1196. Epact. nulla . . . concur. indict. XIV. jest nesprávný. Jelikož listina dána jest „in Opavia VII. Kal. Januarii," rok ale VIII. Kal. Januar. (25 prosince) počínal, položil písař správně r. 1196, avšak indukce i epakty jsou závadné.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 342.

Leopolda V. (VI.) v lednu 1195. Vláda ta netrvala dlouho, letopisy kladou jeho úmrtí na den 16. dubna 1198 [1]). I on rozhodně hlasoval pro tažení křížácké, na němž smrť sobě připravil. Také panovník Uherský Bela III., ovšem již za císaře Fridricha, vzal na se kříž, on, jenž před 23 lety nalezl říši zmítanou a poškozenou, byl s to, aby zanechal ji při své smrti dne 23. dubna 1196 v pořádku a v bývalých mezích nejstaršímu synu Emerichovi, druhorozenému pak, Ondřejovi, některé zámky krom mnoha peněz, jen aby na místě otce vyplnil slib o křížáckém tažení [2]). Dcera jeho, Konstance, provdala se po dvou letech za Českého knížete Přemysla Otakara I. Její matka pocházela z rodu Comnenů, její neteří byla svatá Alžběta Durynská. Obě země tedy, Uhry i Rakousy, požívaly přese všechnu změnu panovníků nejtiššího klidu, což bylo biskupu-knížeti nemalým ukojením. Pouze v Polsku panovalo jitření. Úmrtím (dne 4. května 1194) velkoknížete Kazimíra Spravedlivého, statného a spravedlivého syna Boleslava III. Křivoústého († 1180), zmařen byl pokoj Polska na déle než celé století, a mezitím co zpočátku spor o seniorát, po němž záhy se pídili potomci všech synů Boleslava III., — Vladislav (zemř. 1179), od něhož pocházejí knížata Slezští, Boleslav IV. Kadeřavý zemř. 1173 Měčislav III. zemř. 1202, praotec dynastie polské, od něhož svůj původ odvozují všecka knížata Kujavští a Mazovští, — mezitím tedy co spor o seniorát a pak hádka o jednotlivá území zaplétaly knížata vzájemně v boje téměř nepřetržené, tísnili Prusové, Litvíni a Rusové se všech stran sesláblou říši [3]). Avšak na stav věcí na Moravě již méně působily tyto nepokoje a hlavně za vlády biskupa-knížete Jindřicha nelze nalézti ani nejmenší stopy, aby Polsko buď škodlivý buď zdárný vliv mělo na Čechy nebo na Moravu; jelikož pak přední záležitost německá, totiž provedení křížáckého tažení,

[1]) Meiller, Regest. str. 80.
[2]) Annal. Colonien. maximi k r. 1199; u Pertze XVII. 808.
[3]) Roepell, Dějiny polské I. 385.

shodovala se r. 1198 s přáním Českého knížete i markraběte Moravského, nebylo podle vylíčených poměrů o splnění tohoto přání, k němuž přidali se přemnozí rytířové z Čech i z Moravy [1]), žádné pochybnosti, a přece nedostál kníže připovědi v ničem, ostatní pak křížem označení jen částečně, a to teprvé v letech 1197 a 1198.

Příčinu, proč umluvené křižácké tažení nemohlo před se jíti tak rychle, jak se očekávalo, hledati sluší dílem ve všeobecné neúrodě, kteráž nezbytně v zápětí měla zdražení všech potřeb a tím silnou překážku podniku [2]), dílem v nepříznivých okolnostech, jakéž nebylo lze předvídati. Jelikož bylo obvyklým způsobem, že k tažení křížáckému každý vypravil se na vlastní útraty, nastala veliká potřeba peněz, a poněvadž bohatší účastníci vydávali se na cestu s četným průvodem, tuť výlohy dosáhly výše víře nepodobné. Když císař Jindřich VI. po vydobytí Sicilie r. 1195 učinil slib, že po celý rok na vlastní útraty chce v Palestině vydržovati 1500 rytířů a tolikéž sluhů jejich, ustanovil pro každého rytíře 30 uncí zlata a potřebnou na rok spíži [3]), a přece prodávána byla r. 1196 v Německu i ve Francii jistá míra pšenice za 40 až 50 solidů, kterouž před všeobecným hladem koupiti lze bylo za 4 až 5 solidů. Z tohoto příkladu může se přibližně vypočítati náklad výpravy jediného křížáka. Ale co se dotýče nepříznivých okolností, tuť předkem počítáme k nim záměr, nastoupiti tažení po moři a sejíti se v Apulii. Němci povždy vykonali křížáckou pouť přes

---

[1]) Ansberti histor. vyd. Dobrovský, str. 126.

[2]) Sigeb. Contin. Aquicinctina k r. 1196; u Pertze VI. 433. „Gravissima panis penuria hoc anno multos afflixit et multos pauperavit. Ab Apennino monte usque ad mare Oceanum, per totam Galliam et Germaniam, fames in tantum prevaluit, ut maximam utriusque sexus multitudinem contigerit interisse. Nam triticum 40—50 solidis venundabatur, quod pro quatuor vel quinque ante hanc pestem dabatur.“ Annal. Marbacen. k r. 1197; u Pertze XVII. 168. Annal. Colonien. maximi k r. 1196 a 1197; u Pertze XVII. 804.

[3]) Pertz, Legg. II. 198.

Uhry a říši Řeckou. Nyní nastoupena měla býti cesta po vodě. Ale tato vyžadovala přípravy, jež tak rychle opatřiti nebylo lze; lodí, a to velmi četných, jest k tomu zapotřebí. Kancléři Kunrátovi, biskupu Hildesheimskému [1], bylo sice ještě ve Vormsu 1195, kdež biskup-kníže Jindřich opásal se křížem, uloženo, aby spěchal napřed a v Sicilii a v Apulii naléhal na vypravení loďstva; avšak i toto nebylo tak rychle po ruce, ač k zamezení přílišného návalu při plavbě křížáci ze severu vedením arcibiskupa Bremského usnesli se, že plouti budou kolem poloostrovu Pyrenejského do Středozemního moře. Ba ani přítomnost císaře samého v Italii, kamž přibyl v srpnu 1196, nebyla s to, aby nemožnost učinila možnou, až vypukle v Sasích nepokoje, nastalé nemoci, a konečně zpráva o císařově smrti, jíž podlehl v Mesině dne 28. září 1197, téměř naprosto zarazily podnik tak velikolepě započatý.

Český biskup-kníže, Jindřich, po celou tu dobu zůstal věren svému slibu; kříže, koje se nadějí, že uzří Jerusalem, neodložil až se svou smrtí. Ale mnozí jiní, jenž zároveň s ním přijali tento odznak božích bojovníků, přese všecky nepříznivé zprávy rozhodli se nicméně k putování. Z pánů českých co takový uvádí se Hroznata, zakladatel premonstratského kláštera v Teplé v Plzeňsku; avšak zdá se, že obtíž cestování po moři a osobně seznaný povážlivý stav křižáků v Apulii [illegible] od další pouti. Mocí papežského [illegible] v [illegible] [2]. Zdali kníže Jindřich [illegible] a udatných dynastů, [illegible] přese všecku [illegible]. I on potřeboval statných [illegible] Přemyslovec, [illegible]. Jen na vhodnou [illegible] — [illegible] jest odstrčený [illegible] průchod zjednal

[illegible]

[illegible]

svému právu. Této příležitosti dostalo se mu, když počátkem roku 1197 rozšiřovala se pověsť, že biskup-kníže v Praze stížen jest nemocí [1]). Na čí pomoc Přemysl vlastně se spoléhal při pokusu, zmocniti se trůnu opět brannou mocí, těžko jest říci. Z Moravy nemohla mu přijíti, čtvero členů panujícího rodu bylo tam poděleno knížectvími a stálo s biskupem-knížetem v nezkaleném srozumění. Na tamního biskupa, Engelberta, taktéž nebylo lze počítati; nalézámeť jej po celý ten čas při jeho knížeti, tak dne 20. června 1196 v Praze, kdež s biskupem-knížetem podpisuje listinu pro Valdsasy a t. d. [2]). A že šlechta, ba ani národ, nebyli nakloněni k takovému podniku, prokazoval výsledek. Ale jelikož Přemysl nicméně odvážil se ke kroku v takové míře nebezpečnému, musil se v každém případě opírati o nějakou vydatnou moc. Při Pražském dvoře žil ovšem jeho bratr Vladislav, avšak ten, patrně jsa v podezření, že stojí ve spojení s Přemyslem, neškodným byl učiněn tužší vazbou. Kronikář, ovšem pozdější, Dalemil, praví: že Přemysl, aby trůnu se zmocnil, odvážil se vpádu do Čech s německým vojskem a s císařskou pomocí [3]). Dosti možno, neboť kronikář z Altaichu, Hermann, klade k roku 1196 poznámku, že Vojtěch, hrabě z Luku, byv císařem, jakož připomenuto k r. 1194, opět přijat na milosť, tutéž milosť opatřil také svaku svému Přemyslovi, ano vyžádal proň i staré knížectví [4]). Nalezl snad Jindřich VI. v liknavosti knížete-biskupa u nastoupení křížácké pouti příčinu k podporování jeho protivníka? Opíraje se o pomoc německou odváží se Přemysl výpravy v lednu 1197. Přitáhne až k Praze; snad spoléhal se také na nepřítomnosť knížete, kterýž Uherského krále Emericha nevěstu, Konstanci, dceru Alfonse II. Aragonského,

---

1) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708.
2) Erben, Regest. I. č. 429, 430, 431, 432, str. 192—196.
3) Dalimil hl. 74. Vyd. Hanka, v Praze 1851, str. 128.
4) Hermanni Altahen Annal. k r. 1196 u Pertze XVII. 385.

na počátku roku 1197 vedl k oltáři [1]). Avšak zde před Prahou seznal, jak málo je oblíben. Šlechta, přidržujíc se strany biskupa-knížete, opřela se mu brannou rukou, svedla za mrazivého dne zimního vedením kněžice Spytihněva bitvu, a přinutila jej k útěku [2]). Velmi podobno pravdě jest, že Přemysl opět se odebral k svým přátelům do Německa, ale kníže Jindřich konal přípravy k důstojnému uvítání oznámeného mu legáta papežského.

Když totiž papež Celestin III. viděl, že nadšení pro křížácké tažení, před půldruha rokem s takovou okázalostí prohlášené a umluvené, vždy víc a více chladne, vypravil kardinála-diakona u Sta. Maria in via lata, Petra, co hlasatele kříže a sběratele do Bavor, Čech a Polska. V měsíci březnu 1197 přišel tento legát do země. Četná deputace, v jejíž středu nalézal se náš kronikář, opat Jarloch, pak zakladatel jeho kláštera, Jiří, hrabě z Milevska [3]), vyšla mu vstříc a vykonala dne 12. března, ve středu, za zvonění všech zvonů slavný vjezd do Prahy. Biskup-kníže, ačkoli již poněkud churav, uvítal v čele své kapitoly legáta. Také Olomúcký biskup, Engelbert, byl přítomen. Nedlouho před tím, dne 15. února, vysvětil nově vystavěný chrám kláštera Hradišťského [4]). Bylo mu nařízeno, aby v postě dne 22. března klerikům Pražským udělil svěcení kněžstva, při které příležitosti také řeč byla přivedena na omyl biskupem Kajimem v roce 1193 zaviněný — že totiž světil bez vložení rukou — a na způsob reordinace biskupem Engelbertem vykonané [5]). Přísnými slovy, a to plným právem, pokáral kardinál-legát takový nekanonický výkon, neboť biskup Engelbert

---

1) Damberger, Synchronistische Geschichte sv. IX. 340.

2) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708. Stran doby na m. u. a Dalimil na m. u.

3) Erben, Regest. I. č. 507, str. 231.

4) Annal. Gradicen. ms. v zemsk. archiv. str. 42. Dne 15. února r. 1197 byl svatvečer před quinquagesimæ.

5) Viz str. 88 t. d..

pouhým vložením rukou dal neplatnou dříve ordinaci prohlásiti za platnou, což přece není dovoleno, složil duchovníky neplatně vysvěcené s úřadu, a nařídil pak, aby znova byli ordinováni [1]). Jelikož kardinál-legát při této příležitosti zákony o bezženství nanovo prohlásil a na jich provedení se vší přísností naléhal, popudil venkovské duchovenstvo, toho času ještě dosti často v manželství žijící, v takové míře proti sobě, že sotva životem ušel, takový povyk udělala řeč jeho! Ačkoli odbojníci neušli zaslouženému trestu, musilo přece za příčinou rozjitřených myslí upuštěno býti od dalšího ordinování [2]). Než příkré vystoupení legáta mělo nicméně ten výsledek, že od roku 1197 porušení zákonů o bezženství na Moravě i v Čechách náleželo již jen mezi výminky a povždy bylo pokutováno [3]). Skoro celých osm neděl, tedy až do polovice května, prodlel legát v zemi, odbýval zde synodu, sesadil zde opata Břevnovského, Jindřicha I., a opata kláštera u sv. Prokopa nad Sázavou, a odcestoval pak do Polska [4]).

Hned po odcestování legáta vzmáhala se nemoc biskupa-knížete v takové míře, že k vůli poklidu a větší bezpečnosti — nezdařený sice, ale přece vždy povážlivý podnik Přemyslův ležel mu as na mysli — opustiv hrad Pražský odebral se do Chebu, ležícího toho času za hranicemi Českými. Zde prožil jen několik dnů, neboť již dne 15. června 1197 ohlášeno jeho úmrtí [5]). Mrtvola jeho pohřbena byla v jeptišském klášteře v Doksanech vedle mrtvoly matky Markéty, kteráž, jako otec jeho, Jindřich Vladislavic, líčí se co dobroditelka tohoto r. 1142 nebo 1143 založeného českého

---

1) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1193; u Pertze XVII. 707.

2) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708.

3) De sacerdotum in Bohemia coelibatu. Auctore J. D. (Josefo Dobrovský). V Praze 1787, str. 32.

4) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708.

5) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708. Necrol. Podlažicen. Dudík, Forschungen in Schweden, str. 414.

premonstratského kláštera jeruzalémského. Biskup Jindřich daroval mu ves Kolovec v Klatovsku [1]. Opat Jarloch vychvaluje jej co zlatý vykvět země České, nazývaje ho podporou lidu, okrasou duchovenstva a zvláštním obhajcem klášterníků. Od doby sv. Vojtěcha neměla prý země biskupa jemu podobného [2]. Ve slovech Jarlochových nelze nepoznati lásku jeho k biskupovi, až nelze popříti, že také slabé stránky jeho a všeliká pobloudění odhalil. Tak na př. připouští jeho skrblivosť, připomíná, že jen pořídku četl mši, a že také někdy prohřešil se proti zákonu o bezženství [3]. Ovšem listiny z roku 1183 a 1184 uvádějí mezi svědky jistého „Jana, syna biskupova“: avšak poněvadž toho času nezletilé osoby nesměly býti svědky a biskup Jindřich teprvé r. 1182 dosedl na biskupství, tuť zajisté nepadá narození tohoto syna jeho v dobu jeho biskupování, nýbrž v dobu jeho stavu laického [4]. Avšak po boku sv. Vojtěcha postaviti toho, jenž až posud strýce svého Vladislava drží ve vazbě, toho, jenž pravého dědice trůnu, Přemysla, zapudil, k tomu nemůžeme se odhodlati. Olomúcký biskup Engelbert stal se nyní dle církevních řádů Interventorem čili Intercessorem v diecési Pražské, pokud tato neobdržela svého vlastního pastýře.

Smrť biskupa-knížete Jindřicha Břetislava působí nejdůležitější obrat v dějinách moravských. Zavdalať podnět, aby poměr Moravy k Čechám a k Německu upraven byl na dlouhá, dlouhá léta. Název markrabství — název to, jímž označovány bývaly země pohraničné většího objemu, nežli hrabství uvnitř, a jichž vladařům příslušela vlastní právomocnost a z části i neodvislosť od zeměpána — tedy název markrabství, jímž dle přání Německých císařův Morava měla od Čech odtržena býti a státi se samostatnou částí svaté řím-

[1] Erben, Regest. I. č. 705, str. 326.
[2] Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197: u Pertze XVII. 708.
[3] Cont. Gerlaci Abb. k r. 1182: u Pertze XVII. 692.
[4] Erben, Regest. I. č. 378 a 380, str. 170 a 171.

ské říše německého národu, obdržel hned po smrti Jindřicha Břetislava, ač nikoli s původním záměrem se shodující, přece zajisté státoprávní význam a platnosť, což v tom ohledu nezůstalo bez vlivu daleko sahajícího, že na Moravě záhy dosazen byl markrabí, jenž vládl zemí ovšem co údělník knížete Českého, avšak nerozdílně a s přemnohým právem neobmezené svrchovanosti. Obrat ten počíná Jindřichovým nástupcem Vladislavem Vladislavicem.

Jest nám známo, že Vladislav Vladislavic roku 1192 s přivolením císařským v léno obdržel markrabství Moravské, ale že r. 1193 pod záminkou dosazení kněžice Spytihněva v léno moravské biskupem-knížetem byl svržen, pak do Prahy přilákán, kdež nalézáme jej, co spoluspiklence se svým bratrem Přemyslem Otakarem, ve vazbě. Tam dozvěděl se o smrti biskupa-knížete, a od tamtud vedla jeho cesta přímo na knížecí stolec. Pražané prohlásili jej za nástupce [1]). Pravíme prohlásili, poněvadž Vladislav jakožto nejmladší z dospělých Přemyslovců žádného práva k trůnu neměl. Nepochybně byl as nejstarším Spytihněv Vratislavic, z linie Brněnské; zdá se, že měl věku 61 let; po něm dle stáří následovali: bratr jeho Svatopluk as 57letý, Vladimír Otíkovic, linie olomúcké, 52 let starý, téhož bratr Břetislav věku 47 nebo 46 roků, Přemysl Otakar z hlavní české větve, věkem 47letý a jeho bratr Vladislav as 45letý. Z jakých příčin moravská linie nedomáhala se toho, aby některý kněžic jejího rodu dostal se na český trůn, to opat Jarloch, od něhož máme zprávu o podrobnostech této změny na stolci knížecím, nezaznamenal, dotknuv se ovšem pohnútek, kterými Vladislav přednost obdržel před svým bratrem Přemyslem. Bázeň před Přemyslem za příčinou bitky s ním, nápadníkem trůnu, v lednu 1197 u Prahy svedené na jedné straně, a přesvědčení, že Přemysl v nemilosti

---

[1]) „Boemi maiores natu . . . Wladizlaum . . . principem terræ constituunt. Cont. Gerl. Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708.

jest u císaře Německého, na straně druhé, urovnaly bývalému markraběti Moravskému co Vladislavovi III. cestu k trůnu [1]), jejž nastoupil hned dne 22. června, takový spěch měla strana jeho, aby ukojila své tužby. Spoléhalať se patrně, jakož ze slov kronikáře vysvítá, na císaře, a buď ani nedbala toho, buď ani nevěděla o tom, že Přemysl Otakar již ku konci roku 1196 prostřednictvím svého svaka Vojtěcha, hraběte z Luku, s císařem Jindřichem VI. se byl smířil. Mimo to ohled na císaře netrval dlouho. V prvních dnech měsíce srpna 1197 roznemohl se Jindřich VI. v horách jižně od Mesiny následkem nastuzení po parném dnu, na honu stráveném, ležel sedm neděl v Mesině, a zemřel tam dne 28. září 1197 a s ním všeliká naděje české strany, císaři nakloněné [2]).

Souditi lze, že podle tehdejších prostředků spojovacích zpráva o úmrtí přemocného císaře dostala se do Prahy v posledních dnech měsíce října. Jaké následky tato zvěst měla v Německu, vysvítá z listu švábského vévody Filipa, zaslaného 1206 papeži Innocenci III. Aby svého bratrovce, malého Fridricha, přivedl do Němec ke korunování na krále, táhl Filip, Jindřicha VI. nejmladší bratr, hned po svém zasnoubení s Irenou, dcerou Byzantského císaře Izáka Angela, v létě 1197 se třemi sty oděnců přes Alpy. V Monte Fiaskone došla ho strašlivá zpráva o smrti jeho bratra, císaře, i přiměla jej k rychlému návratu. Pozdě na podzim dospěl do Augsburku. Celou říši, takto píše [3]), nalezl jsem v divém rozčílení, jako moře zmítané všemi větry. Hrubá nevázanosť a násilí na všech stranách, jako by nebylo ani

---

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708. „In octavis beati Viti domnus Wladizlaus sublimatus in ducem."

[2]) Annal. Marbacen. k r. 1197; u Pertze XVII. 168. Annal. Colonien. maximi k r. 1197; u Pertze XVII. 805 udávají 29. září, Sigeb. Cont. Aquicinctina k r. 1197; u Pertze VI. 434.

[3]) Philippi scriptum et legatio ad papam z r. 1206; u Pertze legg. II. 210—212.

soudce ani zákona. Co bylo přímého území říšského nebo rodinných statků staufských, to zdálo se v kořisť upadati nejbližšímu mocnému násilníkovi. Jako hltaví vlci vrhli se rytíři na bezbranný lid [1]). Tuť nebylo hráze proti valící se bezuzdnosti, i musil se každý vzdáti skoro vší naděje, že by opět bývalá moc a pořádek v říši se navrátily; neboť když císař zemřel, píše jistý vrstevník [2]), zemřely s ním také spravedlnosť a pokoj v zemi.

Za takového stavu věcí v osiřelé říši Německé vypsal kníže Vladislav obecný sněm do Prahy ke dni 1. listopadu 1197. Duchovenstvo, totiž opatové, proboštové a kanovníci, i lid obecný měli na něm volnou volbou obsaditi uprázdněnou biskupskou stolici pražskou, v ten smysl alespoň vykládali sobě vypsání horliví sněmovníci. „Sešli jsme se," vypravuje opat Jarloch [3]), „shledali však, že kníže svým dvorem byl již přemluven, aby dosadil jen toho, kdož by se mu líbil a také pro budoucnosť neškodným byl. Což také skutečně se stalo; neboť Vladislav, nešetře žádného volebního práva, kteréž duchovníkům ze zášti proti zemřelému biskupu odňal, z moci vlastní ustanovil za biskupa jednoho ze svých kapelanů, Milika Daniela, jehož jsme posud ani neznali. Tu k největšímu hoři našemu bylo nám patřiti, jak tento Daniel, oděn v roucho biskupské, kleče skládá knížeti přísahu manskou, „hominium", zcela v odporu s císařskými starodávnými výhradami, dle kterých investitura Pražských a Olomúckých biskupů, z nichž dříve jmenovaný zároveň byl knížetem říšským, výhradně císaři přísluší, což vše ale s Danielem zaniklo" — sporá to, avšak velmi významná slova! Kníže Vladislav rukou neohroženou sáhá v práva císařů Německých, kteráž tito vykonávali od založení biskup-

---

1) Annal. Colonien. maximi k r. 1197; u Pertze XVII. 804.

2) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1198; u Pertze XVII 709. Abel, König Philipp str. 36—40.

3) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 708. „flexo poplite fecit ominium prefato duci Wladizlao."

ství Pražského i Olomúckého beze vší námítky. Považovaliť obě v Čechách a na Moravě zřízená biskupství za příslušnosti říše Německé a podělovali je také, jakož úmluva Vormská předpisovala, světskými statky v Čechách a na Moravě ležícími. V takovémto udělování lén nalézán byl nejspolehlivější prostředek k užšímu připoutání říše česko-moravské k Německu. Nyní tento svazek měl býti rozpoután a na vždy nemožností se státi politika císaře Jindřicha VI., dle kteréž přenešením světského trůnu na Přemyslovce biskupskou stolicí pražskou poděleného volnosť a neodvislosť onoho musila býti ohrožena. Kníže Vladislav tímto samoprávným činem teprvé vlastně vtiskl své říši ráz pravé svrchovanosti, objevil se co bezprostřední pán nad svými poddanými, tudíž i nad oběma svými biskupy; neboť dosadiv Pražského Daniela na stolici biskupskou, což také při nejbližší příležitosti očekávati mohl biskup Olomúcký, prohlásil tím, že od té doby české i moravské církevní statky nespadají co manství na císaře německého, nýbrž na panovníka česko-moravského, a že tedy biskupové v Praze a v Olomúci jsou českými poddanými, kteří mocí přísežného slibu (hominia) i k osobní službě válečné knížeti jsou zaváźáni. Stav říšských knížat, jakýž ovšem Pražským biskupům od r. 1157 pořádkem práva byl přiřčen, ztrácel tím všeho významu, a země Vladislava stála tu od 1. listopadu 1197, na místě aby dle záměru Jindřicha VI. přivtělena byla k říši Německé, skoro v plné svrchovanosti. Jen ještě vlastního metropolitu a zrušení povinnosti k dostavení 300 oděnců k tažení do Říma, a dějepisec bude přinucen i slovíčko „skoro“ vymazati.

Těžko jest se domýšleti, že by kníže Vladislav, jenž nestálosť štěstí tak často seznal, bez moudrého rozvážení a bez předchozí porady se členy panujícího rodu, byl se odvážil kroku, ve svých následcích tak závažného, jako bylo nastolení Daniela. Ovšem se podobá, že okolnosti k tomu byly příznivé — smrť císařova, nejistota následnictví, snahy

Filipa švábského, zmocniti se, ne-li trůnu, aspoň vladařství, namáhání stran protivných, jakýchž lze bylo se nadíti, vše to bylo příznivo; Vladislav mohl jist býti tím, že kdokoli dosáhne koruny německé, neponese ji bez odporu protivníků a tudíž přinucen bude, ohlížeti se po spojencích. Za tuto cenu doufal obdržeti dodatečné schválení toho, co bylo se již stalo. Avšak, kdyby toto jeho vypočítání selhalo? kdyby sám nedostal vrch nad odpornou stranou, tvořící se v Praze následkem zrušení svobodné volby? A odpor vedením nám známého Arnolda, probošta v Sadské a kanovníka Pražského, potrval pět roků [1])! Vladislavův pozdější život jeví nám jej co muže rozvážného, klidného, jenž v pracích míru a pokoje vyhledával svou rozkoš a slávu, nikoli v ryku válečném, pročež jsme toho náhledu, že svrchu uvedený krok byl výsledkem zdravé úrady a úmluvy, ano že s tímto krokem souvisí ještě krok jiný, o němž nám opat Jarloch zanechal chudou sice, ale nicméně důležitou zprávu. Vypravujeť [2]): „Když pak Přemysl a jeho přívrženci, mezi nimi Černín a mnoho jiných, dozvěděli se o smrti Jindřicha VI., vytáhli, pevně rozhodnuti jsouce, buď zahynouti buď pro sebe chleb, pro svého velitele panství vydobyti, brannou rukou proti Praze. Jim vstříc vyšel kníže Vladislav se svým biskupem, s opaty a jinými zkušenými muži jemu oddanými, a jakkoli měl při sobě vojsko převýborné, ustoupil přece dílem z mírumilovnosti, dílem z bratrské lásky, a spojil se s Přemyslem pod tou výminkou, že oba rovným způsobem mají panovati, on, Vladislav na Moravě, onen

---

[1]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 709. „a quodam Arnoldo tunc Sacense et canonico Pragense.“ V Sadské (v Bydžovsku) bylo proboštství sv. Apolináře (Erben, Regest. I. 135 ssl.), v Žatci s Postoloprtami spojené benediktinské proboštství (Dobner, Annal. VI. 139. n.) Jelikož probošt benediktinů nesmí býti zároveň pražským kanovníkem, tuť následuje, že Arnold nemůže býti jen probošt kolegialního chrámu sv. Apolináře v Sadské.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197 na m. u.

pak, Přemysl, v Čechách, a jakož má každý vlastní duši, tak že mají oba míti své vlastní panství.“ Srovnáváme-li toto vypravování s pohnútkami svrchu položenými, za kterýmiž při nastoupení trůnu Přemysl mladšímu bratru musil ustoupiti, pak se zápasem před Prahou právě za příčinou tohoto nastoupení trůnu, tuť nemůže nám více ujíti pravý smysl slov Jarlochových; Jarloch vypráví to, co slyšel, tak jako kronikář rakouského kláštera Admontu, jenž dí [1]), že „oba bratři v úmyslu nepřátelském vytáhli proti sobě, ale že v noci před bitvou poradivše se s přátely a hodnosty, aniž by v té příčině uvědomili oboustranná vojska, učinili mezi sebou narovnání, i odtáhli, Vladislav na Moravu, Přemysl do Čech.“ Pohnútky tohoto skutku oběma zprávodájcům zůstaly tajny. K ruce nerozdílné spojili se Vladislavicové a jich strany, aby za zmalátnělosti Německé říše pro sebe i pro své potomky zbudovali silný a samostatný rod panovničí, což ale jiným způsobem nemohlo býti provedeno, leč všestranným smířením a nejrozsáhlejším prominutím všeliké viny. Vše to stalo se dne 6. prosince 1197 [2]).

Seberme nyní události v jedno. V lednu 1197 chopil se kněžic Přemysl zbraní, aby Prahy vydobyl, dne 15. června 1197 zemřel kníže-biskup, dne 22. června nastolen byl kníže Vladislav, v říjnu došla zpráva o smrti císařově, dne 1. listopadu investoval Vladislav nového biskupa Daniela, a dne 6. prosince zřekl se panování ve prospěch svého bratra Přemysla. Události přicházejí tak rychle za sebou, že jen ve vzájemné souvislosti mohou dosíci pravého významu. Rozboj s císařem Německým, nastalý investiturou biskupa Daniela a smíření s hlavou Vratislavské čili hlavní linie

---

[1]) S odchýlkami vypravuje toto setkání Cont. Admunten. k r. 1197; u Pertze IX. 588. Kníže Český nazývá se tu Jindřich, jméno to, pod kterým v listinách často přichází.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 709. „Wladizlaus, sublevatus in ducem, regnavit ab octavis sancti Viti usque ad festum sancti Nicolai.“

české, s Přemyslem, odstoupením od vlády v Čechách tak neočekávaným a založením jakéhosi způsobu druhorozenství na Moravě, vše to prozrazuje záměry tak dalece sahající, že nemohly býti prací několika dnů, přivozujíť ve svém zápětí úplný převrat vnitřních i zahraničných poměrů říše česko-moravské, značíť obdobu historickou, vše zajisté událo se v souhlase Přemyslovců toho času na živě jsoucích, neboť úradou ze dne 6. prosince 1197 nastoupil Přemysl Otakar na knížecí stolec český, a Vladislav přijal Moravu. Říše česko-moravská přešla tudíž do rukou synů krále Vladislava toho času panování schopných. Jak známo, zanechal král Vladislav mimo některé dcery pět synův. Dva starší, Bedřich a Svatopluk, roku 1197 dávno již nebyli na živě, třetí, Vojtěch, žil, jakož nám povědomo, co arcibiskup v Salcpurku, zůstávali tedy pouze Přemysl a Vladislav. Jelikož Vladislav v roce 1799 nazývá se markrabětem Moravským [1]), tudíž obnovuje titul, jehož pod záštitou císaře Jindřicha VI, užíval již před lety, a jelikož ani on, ani nástupcové jeho tohoto názvu nikdy více neodložili; tuť nabýváme přesvědčení, že převzetí Moravy se strany Vladislava stalo se jen pod jménem markrabství, že tedy název s Otíkem Kunratovičem, jímž vedlejší větev Znojemská vymřela, v dějinách se objevující, od té doby ustálen, a že tudíž s Vladislavem započíti jest nám počítání nepřetržené řady markrabat Moravských. Jemu bylo zůstaveno upraviti poměr českého a nikoli více německého markrabství k Čechám, a základy položiti k státní budově, z kteréž průběhem času vyvinulo se to, co podnes před sebou máme. K umožnění toho bylo však zapotřebí srozumění s ostatními členy rodu Přemyslovců, z nichž mnozí užívali údělů na Moravě. Při narovnání ze dne 6. prosince musil tedy nezbytně ohled brán býti také k ostatním Přemyslovcům.

V knížectví Brněnském žili v té době Vratislavicové Spytihněv a Svatopluk. Prvý daroval 1197 na spasení duše

[1]) Cod. Dipl, Mor. I. 354.

své sestry, kteráž as okolo toho času zemřela, chrámu sv. Petra v Brně statek Maloměřice před samým Brnem, jejž byl za 80 hřiven koupil od primáta Přibyslava [1]). Mezi svědky nalezají se Spytihněvův bratr, Svatopluk, a Olomúcký biskup, Engelbert; oba, Spytihněv i Svatopluk, nazývají se tu „knížaty moravskými.“ Ale že spravovali zvláštní oblasti, a to kníže Spytihněv Brněnskou, kníže Svatopluk pak Jemnickou, vysvítá z Třebíčské listiny z téhož roku 1197 [2]). Listinou touto popouští Spytihněv, „kníže provincie Brněnské“, rodinnému klášteru svému Třebíči, na spásu duši své, svých rodičů a svého zemřelého bratra Otíka, vesnici Sedlce, vyměňuje klášterní ves Lúka za obec Zhoře a potvrzuje, že bratr jeho Svatopluk „od provincie Jemnické“ témuž klášteru daroval svůj poplužní dvůr v Měříně, kdež později založeno bylo proboštství co filialka Třebíčská. Jelikož listina ta, v kteréž vůbec všecko k opatství Třebíčskému příslušící zboží vyznamenáno jest, za příležitosti sjezdu velmožů moravských na hradě Brněnském byla sepsána a výslovně klade se do roku 1197: tuť mimoděk vzniká otázka, zdali sjezd ten nestojí v jakési souvislosti s událostmi toho roku, tedy i s resignací na Čechy dne 6. prosince ve prospěch Přemysla vykonanou? Že schůze tato odbývána byla před prosincem, tomu zdají se nasvědčovati letopisové Pražští. Dle těchto byl prý kníže Spytihněv knížetem Přemyslem ještě téhož roku 1197 o zrak oloupen [3]). Spáchán-li byl skutečně tento strašný čin, tuť nemůže jinače považován býti, leč co pokuta nebo-li pomsta

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. [illegible] z [illegible] neznámého rukop. [illegible]

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. [illegible] Brunensi in colloquio no-[illegible] nejspíše pochází z doby [illegible] kteráž pohříchu se ztra-[illegible] z XI. věku. Že již [illegible] synu Boři-[illegible]

[3]) [illegible] 1197 [illegible] Pertz IX. 169.

za účastenství knížete na porážce, kterouž nynější kníže, jakož víme, utrpěl u Prahy, ač zůstává nepochopitelno, proč by právě kníže Spytihněv byl měl vyloučen býti z povšechné amnestie, kteráž předcházeti musila snešení ze dne 6. prosince. Toto oslepení bude as patřiti v obor podání neosvědčených, hlavně ješto Spytihněv ještě okolo roku 1199 na listinu knížetem Přemyslem pro klášter Rejhradský vystavenou přitiskl svou pečeť [1]). Toť ale také poslední stopa, jíž se nám dostalo o tomto knížeti. Zdali on, zdali Jemnický jeho bratr Svatopluk dříve smrtí sešel, zůstalo neznámo. Oba tito knížata mizí naprosto, a zakončují vedlejší větev Brněnskou, kteráž za svého praotce považovala Oldřicha, syna Kunráta I.

Oblasť Olomúckou v držení měli roku 1197 Otíkovici, Vladimír a jeho bratr Břetislav, synové Otíka III. Knežic Břetislav podělen byl okresem Břeclavským. Přemysl nazývá jej v měsíci červnu v listině pro Litomyšl „knížetem Moravským z provincie Břeclavské [2]).“ Toho času však byl Břetislav již mrtev; neboť když Vladimír „kníže Olomúcký roku 1198 daroval premonstratskému klášteru v Hradišti svůj úděl v Oldřišově, kterýž leží v nynějším vládním okresu Ratibořském, a les právě u Oldřišova knížetem Břetislavem témuž klášteru věnovaný potvrdil, mimo to dar ten lesem v provincii Holasické (okres Krňovský) rozmnožil, pravil: „že takto se stalo, protože v klášterním chrámu Hradišťském nalézá se hrobka rodinná, v kteréž odpočívají již otec jeho Otík, matka jeho Durantia, bratr Břetislav a sestry Durantia a Eufemia [3]).“ Den jeho úmrtí není zaznamenán v žádné

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 354.

[2]) Cod. Dipl. Mor. II. 4. Kníže Břetislav daroval totiž klášteru Litomyšlskému kapli sv. Jana blíže Velehradu. Avšak jelikož tato kaple „per prefatum ducem sine iuris modo et privilegii forma ipsis collata esse dinoscitur,“ potvrzuje král dodatkem toto nadání.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 350. Z Friebekových Apografů „quod egomet,“ praví Boček, „e subsidiis meis Mss. nominatim e Necrologio

knize zemřelých, ale ovšem den úmrtí knížete Vladimíra. Nekrolog Olomúcký klade jej na den 10. prosince [1]), a jelikož Přemysl k roku 1201 knížete Vladimíra želí již co zemřelého a za pokoj duše jeho i jeho bratra Břetislava udílí klášteru Hradišťskému vesnici Štěpanovice [2]), sebe pak v měsíci červenci toho roku nazývá „třetím králem Českým a knížetem Olomúckým [3])“; tuť asi kníže Vladimír, o němž, jak svrchu uvedeno, ještě r. 1199 zmínka se činí, odebral se na věčnosť roku 1200. Čehož my takto se dovídáme, potvrzují letopisy Hradišťské; praví, že r. 1200 kníže Vladimír v kostele klášterním po boku své matky, Durany, byl pohřben [4]). Jelikož po obou těchto Přemyslovcích, Vladimírovi a Břetislavovi, ani o manželkách, ani o dětech nikde neděje se zmínka, tuť se soudí, a to snad vším právem, že s nimi poboční linie Otíkovská, jejíž zakladatelem byl Otík I., nejmladší syn Břetislava I., vymřela. Okolo r. 1200 nebylo tedy z moravských Přemyslovců nikoho více na živě. Znojmská větev vyhasla již r. 1197 knížetem Otíkem, Brněnská pak a Olomúcká okolu roku 1200. Na Děpoltovice, toho času žijící, Děpolta III. a Soběslava, z nichž první měl za

---

Gradicensi, restitui“ — při listinách povždy věc velmi choulostivá, hlavně ješto Necrologium Gradicen. nikde se neobjevuje a Bočkovy poznámky z něho (Rps. zemsk. arch. č. 12.229) pouze 7 dat obsahuje, kteráž ještě k tomu jsou nesprávná a s touto listinou v žádném spojení nestojí. Obtíže při této listině množí se, srovnají-li se s ní listiny v Cod. Dipl. Mor. I. č. 364 a 365, str. 341 a 342, kteréž pouze v přepisech nalézají se v Annal. Gradicen. v rps. zemsk. Archivu věku XVII. str. 36. Než, jelikož v listině z r. 1201 (Cod. Dipl. Mor. II. 2) Břetislav i Vladislav udávají se za zemřelé, tuť nemusí snad přílišný ohled k podezřelé listině brán býti, i můžemeť se přece přidržeti fakta, že Břetislav před r. 1290 zemřel.

[1]) Rps. Olom. kap. archivu.

[2]) Cod. Dipl. Mor. II. 2.

[3]) Cod. Dipl. Mor. II. 5.

[4]) Annal. Gradicen. rps. zemsk. arch. str. 42.

manželku polskou kněžičnu Adélu [1]), a jehož rod vymřel teprvé 1241 Boleslavem, nepotřeboval žádný další ohled brán býti, protože zaopatřeni byli v Čechách [2]). Ale že až do roku 1200 moravští Přemyslovci musili býti zaopatřeni, opětujeme svůj svrchu učiněný výrok, že narovnání ze dne 6. prosince 1197 mezi knížetem Přemyslem a potomním markrabětem Vladislavem díti se mohlo jen v souhlase s moravskými Přemyslovci, a jelikož také skutečně, jakož jsme viděli, až k zmíněnému roku zaopatřeni byli na Moravě, vyplývá samo sebou, že vlastní činnost nového markraběte došla teprvé po roce 1200 svého plného výrazu, když totiž troje knížectví, v něž Morava od vydání zákonu Břetislavova, tedy od r. 1055, byla rozdělena, opět v jediný celek byla spojena, což také okolo r. 1200 v skutku se stalo.

V jaký poměr nové markrabství Moravské vstoupilo ku království Českému — knížectví České stalo se totiž za Přemysla Otakara I. stálým královstvím — naznačil opat Jarloch slovy: „Vladislav a Přemysl mají oba rovně panovati, onen na Moravě, tento v Čechách [3]).“ Jelikož ale král Přemysl Otakar I. s plnou svrchovaností panoval nad Čechami, byla tím přiřčena tatáž svrchovanosť také markrabí Moravskému. Ovšem má se takováto neodvislosť Moravy naproti zemi České teprvé prokázati, nikoli však neodvislosť markrabí v jeho poměru ku králi Českému. Tento poměr byl králem Otakarem I. roku 1202, tedy pět let po úmluvě ze dne 6. prosince 1197, vyložen v ten rozum, že „žádný Moravský kníže není oprávněn, nějaké zemské zboží zadati na věčné časy na některý klášter, nebo některého rytíře nebo kohokoliv jiného, leda by se tak stalo se svolením a

---

[1]) Kron. kníž. Pol. Stenzel, Script. rer. Siles. I. 98.

[2]) Erben, Regest. I. č. 499, 500, str. 227 a 251.

[3]) Cont. Gerl. Abb. k r. 1197; u Pertze XVII. 709. „Ut ambo pariter, ille in Moravia, iste in Boemia principarentur, et esset ambobus sicut unus spiritus ita et unus principatus.“

potvrzením toho, kdož jest nejvyšším v království Českém a nad ním svrchovaně panuje [1])." Toť zní, jako poměr lénem poděleného k jeho manskému pánu, bez jehož svolení z podstaty léna nic nesmí býti odcizeno. A v skutku! Markrabí Vladislav přiznával se výslovně k takémuto odvislému, nyní bychom řekli suzerennímu postavení, poznávaje co markrabí v králi Českém svého vrchního pána. Když totiž 1222 komořímu čili správci statků své manželky, Anežky, daroval obec Vernhartice, ležící na polských hranicích, v nynějším děkanství Hlubčickém, vyznal v listině v té příčině sepsané, že tento dar učinil „s přivolením svého bratra a pána, jasného krále Českého, Otakara, i jeho synů, avšak z plna své vlastní milosti" [2]). Zřejměji jako tuto ani nemůže svazek manský, suzerenita vyslovena býti. Po úmluvě ze dne 6. prosince 1197 stal se tedy každý markrabí Moravský manem Českého krále, čímž, jako samo sebou se rozumí, odpadlo všeliké potvrzování v markrabství se strany Německého císaře. Státoprávně stojí odtud markrabí Moravský jen prostřednictvím svého vrchního pána, krále Českého, ve spojení s císařskou říší Německou. Morava přestává býti markrabstvím svaté Římské říše německého národu a jest markrabstvím království Českého. Ale tím teprvé dostalo se České říši možnosti, aby se udržela samoprávnou. Tedy „nikoli pouze bratrská láska", nýbrž také láska k vlasti a zdravý politický rozum byly původem úmluvy ze dne 6. prosince;

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. II. 13. Tato listina, k níž se již Středovský (Sacra Morav. histor., str. 22) odvolává, je prý psána teprvé r. 1228. Palacký poznamenal k této listině v Erben. Regest. I. 624: „literæ longe post annum 1202 confectæ," k tomuto výroku pohnut jsa neobyčejnou pro rok 1201, ano skoro nemožnou přísadou k svědkům: „cives Welegradenses." Pochybnost již Středovským na m. u. vyslovená stran přítomnosti svědků: Walterus decanus, Stepanus prepositus Olomucen." sama sebou odpadá s ohledem na listinu z r. 1203 (Cod. Dipl. Mor. II. 16). Vnitřních pochybností listina neposkytuje.

[2]) Cod. Dipl. Mor. II. 129.

ɘboť při tolikerých živlech rozkladu, uvnitř i zevně, byla jnutnější potřeba toho, aby svrchovaná moc krále byla ımožně udržována a podporována, jinak-li neměly Čechy stát i národ v proudu časů zahynouti [1]. Český stát a 'od nezahynuli, žijíť a prospívají — a toť jest čin Moravy. rkrabí Vladislav pojistil sobě svým ostrovtipem a svou ností díky budoucích pokolení. S ním počíná na Moravě á doba.

---

[1]) Palacký, Dějiny české sv. II. 57. „Kdy země Moravská stala ıarkrabstvím," o tom napsal Dobner kritický pokus, který s Mon-ými poznámkami vyšel r. 1781 v Olomúci.

HLAVA SEDMÁ.

POMĚRY VZDĚLANOSTI NA MORAVĚ od r. 906 až 1197.

Historické prameny této doby. — Horopis země. — Řeky a potoky. — Osídlení. — Župy. — Silnice. — Mýta a tržiště. — Vesnice, hrady a lhoty. — Polní hospodářství. — Mezníky. — Míra a váha. — Hornictví. — Řemeslo. — Sedlák a žid. — Ceny zboží a potravin. — Mzda dělnictva. — Peníze a obchod. — Němci v zemi. — Vladař a vláda. — Šlechta a úřadnictvo. — Vojenství. — Zákony a obyčeje. — Svobody. — Život domácí. — Umění a věda. — Pověra. — Církev katolická.

V prvním svazku tohoto díla odváživše se vylíčen poměrů vzdělanosti na Moravě ve věku devátém, podotkl jsme, že jest to povždy věcí povážlivou, pouštěti se do vy psání stavu vzdělanosti národa z doby, kteráž nepozůstavil nám ani jediného domácího pramenu. Takového stesku pr toto období, alespoň z části, jsme zproštěni, neboť co s Moravy dotýče, můžeme se již dovolávati historického pr menu, kroniky v zemi sepsané a více nežli 400 listin [1], pi nášejících o věcech moravských světlo a pravdu. V ben diktinském klášteře Hradišťském blíže Olomúce stála kolébl moravského dějepisectví. Tam původ vzaly nejstarší mora

[1]) Tyto listiny obsaženy jsou ve sv. I. Cod. Dipl. Mor. Úpln v Erben. Regest. I. str. 1—197.

ké letopisy[1]), jichž začátek vyňat jest z Kosmy a jeho rvějších pokračovatelů, pak až k r. 999 také z Ekkeharda, pata v Aurachu nad franckou Sálou, jenž psal v jedenáctém oletí[2]); než jak se zdá, měl spisovatel alespoň od r. 1095 é vlastní prameny po ruce. Od r. 1130 nabývá pokra- vání vždy větší úplnosti; r. 1138 píše patrně co vrstevník, chtěje zakončiti 1142, připojil ještě další dodatky až do 1145. Usídlení premonstrátů v Hradišti[3]) přerušilo 1151 to činnost, v kteréž ale v českém klášteře Opatovickém d Labem mezi Králové Hradcem a Chrudímí, jenž taktéž ležel benediktinům, opět bylo pokračováno. Tam utekla kniha letopisná s posledními černými mnichy Hradišť- ými, tam zapisovány domácí zprávy, i pokračováno v le- pisech okolo roku 1163 až na tuto dobu. Tyto letopisy chovaly se ve Vídeňské dvorské knihovně v jediném sta- n rukopise pocházejícím z XII. věku, až podnes[4]). Také omúcká kronika biskupská pod názvem „Granum Catalogi," ráž podnes jen v několika kusech uveřejněna jest, pak yvek moravsko-české kroniky pod jmenem „Fragmentum ronici Bohemiæ et Moraviæ," jakož i námi často uvedená iha zemřelých v Olomúckém chrámě biskupském, konečně onika, kterouž Dobner pod názvem „české", ač neúplně eřejnil, zdají se ve svých zaáčtcích náležeti této době, souť pramenem našich dějin dosti důležitým[5]).

---

[1]) Annal. Gradicen., vydané Pertzem XVII. 643—653.

[2]) Ekkehardi Uragiensis chron. edidit Waitz; u Pertze VI. 1—267. chiv für ältere deutsche Geschichtskunde, VII. 469—509.

[3]) Viz díl III. str. 189.

[4]) Slova vydavatele tohoto rukopisu dra. Wattenbacha v Deutsch- d's Geschichtsquellen im Mittelalter. V Berlíně 1858, str. 367.

[5]) Dobner Mon. III. Series Episcop. Olom. od Richtera. Úryvek)udíkových Mährische Geschichtsquellen I. 270—279. Tam granu írně jest použito. Necrol. Olomucen., jakož nyní nalezá se v Olo- ckém kapitolním archivu, založeno bylo 1263. Codex, v němž se ezá, popsán jest mnou v „Brünner Notizenblatt," 1862 č. 4. str. 31.

Avšak jelikož dějiny moravské v této době s dějinami českými úzce sloučeny jsou, tuť hojně již pryštící prameny dějin českých jsou také prameny dějin moravských, a tu na předním místě, nepřihlížíme-li k hubeným církevním letopisům Pražským, kteréž plynou, ovšem nikoli bezvadně, již od r. 997 a pokračují až do r. 1193 [1]), stojí Nestor česko-moravských letopisců, Pražský kapitolní děkan se svou „kronikou českou" ve třech knihách, věhlasný Kosmas. Slovan jsa, polského původu, na školách Pražských okolo r. 1074 a pak v Lutichu vycvičen, nalezl na rozličných cestách příležitost k rozhojnění svých vědomostí a zralých názorů. Tak provázel r. 1086 Pražského biskupa Jaromíra (Gebharda) k synodě Mohučské, při kteréž Jindřich IV. povýšil knížete Vratislava na krále Českého; r. 1094 byl s biskupy Kosmou Pražským a Ondřejem Olomúckým opět v Mohuči; r. 1099 provázel Pražského biskupa Heřmana do Hronu, také ještě r. 1110 vykonal jisté vyslanství. Zemřel dne 21. října 1125, choť jeho Božetěcha dne 23. ledna 1117. Olomúcký biskup Jindřich Zdík byl jeho syn. Výtečné vychování tohoto syna podává svědectví o ušlechtilosti a vysoké vzdělanosti otcově. Až k roku 1038, až do panování totiž knížete Břetislava, jenž zemi Českou ozářil novým leskem, sahá první kniha jeho kroniky, kterouž Kosmas věnoval arcikněži Jervazovi. Odtud odvolává se již výslovně ku své vlastní zkušenosti a k vypravování očitých svědkův. Kniha druhá, Břevnovskému opatovi Klimentu věnovaná, sahá až na Břetislava II. k roku 1092, i obsahujeť bohatý poklad neocenitelných zpráv. Přísné správnosti ovšem místem se nedostává, a jakož Kosmas vůbec rád poušti sobě uzdu, tak vystupuje tu dosti zřejmě strannictví k Pražským biskupům a nenávisť proti Němcům, co cizincům v zemi. Vypravování zcela nepředpojaté nelzeť očekávati od muže v postavení Kosmy. Bylť přinucen bráti

---

[1]) Annal. Pragen. u Pertze III. 119—121. Wattenbachovy Geschichtsquellen, str. 315, posn. 1.

ohledy mnohonásobné, což ještě patrněji na jevo se staví v knize třetí. Tuto vedl až k roku své smrti a zaslal ji i s oběma předchozími proboštu Severovi na Mělníce. Prosiť tohoto ovšem, aby dar, o němž mluví spůsobem velmi skromným, výhradně pro sebe podržel; ale byl to pouze způsob řeči nezřídka přicházející, jakýž nesmí doslovně brán býti. Nezůstaloť ve středověku, právě jako za našich dnů, zatajeno, psal-li vynikající muž dějiny své doby. Přepisy této nejstarší kroniky české byly velmi hledány a rychle se rozšířily; ale velmoži zemští s žárlivou úzkostlivostí přihlíželi k tomu, co se o nich píše [1]). Kosmas tyto obtíže připomíná několikráte, i jest mu v knize poslední tolik zamlčeti, že jeho historické vypravování stává se téměř suchopárným a ztrácí půvabnou pestrosť oddílů předešlých. Ale zároveň také právě tím, že mlčí, prokazuje svou pravdymilovnost; každá zúmyslná odchylka od pravdy jest ho daleka. Čtenář jeho díla bezděky zamiluje se do starého pána — on sám nazývá se jednou kmetem osmdesátiletým — pro jeho pedantickou učenosť, pro jeho povídavosť a opatrnou obezřelosť, čtenář musí uznati statečnou jeho a šlechetnou mysl, i nevidí se býti oprávněna, k otci českého dějepisu přiložiti přísné měřítko vyšší historické vědy.

Hned od počátku bylo Kosmovo dílo velmi vysoce váženo; staloť se nezměnitelným základem pro všecky pozdější kronikáře. Jistý kanovník Vyšehradský připojil k němu pokračování až k roku 1142; jistý mnich kláštera Sázavského obohatil také kroniku Kosmovu doplňky z letopisů hesenského kláštera v Hersfeldu a z ústních podání, i pokračoval v ní až k roku 1162. Jiní připojili další pokračování nebo stavěli na vlastním základě, tak kanovník při chrámu Pražském a notář biskupa Daniela, Vincenc, jehož letopisy jsou hlavním zřídlem v příčině vlašského válečného tažení Fridricha I. Dílo své, kteréž počíná 1140

---

[1]) Viz díl II. str. 4.

s nastoupením vlády Vladislava a roku 1167 náhle přerušuje, věnoval králi Vladislavovi a jeho manželce Jitce; dále pokračoval v něm Jarloch, opat premonstrátského kláštera v Milevsku v Čechách [1]). Zakončujícím sepisováním svého díla zaměstnán byl Jarloch ještě r. 1214, i zdát se, že toho času neměl již úplně po ruce své starší zápisky. Konec tohoto díla pohříchu se ztratil. Zvláštní cenu do sebe má Jarlochem v jeho kroniku úplně přivtělená zpráva očitého svědka, rakouského duchovníka Ansberta, o křížáckém tažení Fridricha I., vypravování to prosté, zevrubné a přísně pravdivé [2]).

Avšak říše česko-moravská nebyla naprosto osamotnělá. Země sousední, mezi nimi hlavně Polsko, kteréž k tomu ještě od r. 1003 až 1029 Moravou vládlo, pak Uhry a Rakousko stály s říší zmíněnou v zájemném styku stálém a velmi čilém, pročež kronikáři v Polsku, v Uhrách a v Rakousku za této doby se objevující poněkud také přičísti se mohou k pramenům našim. Tak na př. kronika polská, kteráž druhdy beze všeho dastatečného důvodu připisována byla Martinu Gallovi. Zdát se, že spisovatel její byl spíše Vlach, jenž žil při dvoře Boleslava III. a bezpochyby jeho kapelanem byl. Oslava tohoto Boleslava jest jeho záměrem a jakkoli v první knize líčí staré dějiny Polanů dle povídek, jež byl slyšel, přece vše odbývá velmi krátce, a naproti tomu věnuje životu zmíněného knížete, pouze až k téhož věku 28 let, dvě knihy, jež vedl dále až k roku 1113. Sotva bude potřeba připomenouti, že nelze ho považovati za svědka nepředpojatého [3]). Hlavně opatrným musí býti zpy-

[1]) Viz díl III. str. 269.

[2]) Slova Wattenbachova, Geschichtsquellen, str 317, 367 a ssl. Kosmas a jeho následníci, u Pertze IX. 1—166. Vincentii et Gerlaci Annales, u Pertze XVII. 654—710. Ansberti historia de expeditione Friderici. Vyd. Dobrovský v Praze 1827. Nové vydání ve Fontes cís. akademie 1863, ve Vídni sv. V. 1—90, od Tauschinského a Pangerla.

[3]) Slova Wattenbachova, Geschichtsquellen str. 319. Chronica Polonorum, u Pertze IX. 418—478.

tatel, skoumá-li letopočet v kronice polské. Totéž platí, ovšem jen z části, také o hlavním zdroji dějin uherských této doby, o Janu z Thurocze. Ačkoli Jan psal teprvé za Matiáše Korvína, tedy v XV. věku, přece sluší přičísti jej k nejlepsím starším pramenům uherským, protože přístupny mu byly staré zápisky, jichž výborně použil [1]). Pramenem starším sice, ale o mnoho chudším jest Šimon z Kezy, jenž za krále Ladislava V. sepsal činy Hunnů a Uhrů [2]). Ladislav zemřel r. 1290. Při vylíčení poměrů Moravy k Rakousku platné služby konaly nám letopisy Salcpurské [3]), letopisy rakouských klášterů Medlíku, Světlé, Kremsmünsteru, Lambachu, Admontu, Klosterneuburgu a t. d. [4]). Kroniky, objasňující poměr říše česko-moravské k Německu, uvedeny jsou na příslušném místě, a o některých z nich, jako na př. o kronice kláštera Pegovského, zevrubněji jest pojednáno.

Co se konečně listin dotýče, jichž použili jsme pro dobu od r. 906 až 1197, tyť obsaženy jsou v moravském diplomatáři, hojněji pak v regestech Erbenem r. 1855 v Praze vydaných: „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiæ et Moraviæ, Pars I. annorum 600—1253.“ Po zevrubném proskoumání byly pravé odloučeny od podezřelých nebo lživých s udáním důvodů, a vesměs, bez výminky, bylo jich použito. Že tak zvané Monséovy úryvky, počtem 14, ježto spadají mezi 1026 a 1062, pak 13 výtahů z roků 1030 až 1110 nikdy neobjeveného kronikáře Hildegarda Hradišťského, jenž prý psal mezi 1127 a 1147 na

[1]) Johannis de Thwrocz, Chronica Hungarorum ab origine gentis. Dosahuje až k r. 1342. Vyd. Schwandter, Scriptores rerum Hungaricarum I. 47—211.

[2]) M. Simonis de Keza, Gesta Hunnorum et Hungarorum. Vyd. Endlicher, Rerum hungaricarum Monumenta Arpadiana. Sangalli 1848. Scriptores I. 83—123.

[3]) Annal S. Rudberti Salisburgenses; u Pertze IX. 757—810.

[4]) Annales Austriæ Vyd. Vil. Wattenbach; u Pertze IX. 479—757, Srov. Wattenbach, Geschichtsquellen str. 358—366.

Moravě a současníkem prý byl událostí roku 1110 [1]), dokona byly zavrženy, sotva kdo v naší době bude za zlé míti, anať tato chamraď dávno jest již se všech stran odsouzena [2]). Víru-li naproti tomu dali jsme otištěným v moravském diplomatáři zápiskům Olomúckého kapelana Friebeka — celkem 20 čísel, zajímajících dobu od 1043 1180 —; stalo se tak zkušeností, že některé Friebekových přepisů nalezají se také v knihách kopií archivu kapitoly Olomúcké, v zachovaných letopisech kláštera Hradišťského a mimo to i v přepisech Piterových v klášteře Rejhradském, což slouží za svědectví, že nejsou, jako snad Hildegard, jehož udání většinou vyňata jsou z Kosmy, výplody planého výmyslu. Z nekrologií, jakož jsme se svrchu zmínili, valně nám posloužilo české, anebo určitěji řečeno, Opatovické, jelikož nalezá se v tomtéž svazku Vídeňském, v němž obsaženy jsou letopisy Hradišťské, a pocházejí z kláštera Opatovického, pak Podlažické a necrologium hlavního chrámu Olomúckého [3]).

V listinách svrchu uvedených a kronikách vypravované události odehrávaly se na Moravě na prostorné ploše as 520 čtverečných mil zeměpisných, tolik as zaujímalo markrabství ve svých starých mezích, kteréž na severu dosahovaly až k Zině, na východ, západ a jih byly ty, které jsou podnes. Nejdéle, až k roku 1048, kolísalo ohraničení na jihu, neboť přirozené meze měla země vlastně teprvé až na Dunaji, anto výšina táhnoucí se u Meilberku v Dol-

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 114. Boček píše: Hildegardus Gradicensis primus, quorum opera supersunt, Moraviæ historicorum (scripsit 1127—1147), Chronicon Ms. sec. XIII. hactenus ineditum.“ K. r. 1110. Cod. Dipl. I. 199. „Chron. Hildegardi Hradicen. coëvi ad annum“ praví Boček.

[2]) Srovn. díl I. str. 147.

[3]) Necrol. Bohem. (Opatovicen.), Dobner, Mon. III. 9—16. Srovnání s originalem objevilo několik míst nesprávného čtení. Necrologium Podlažicense, v Dudíkových Forschungen in Schweden str. 403—428 Necrolog. Olom. nalezá se v Rps. v Olomúckém archivu kapitolním vel. fol. sign. E. I. 40.

ních Rakousích, a v době nejnovější uváděná za jižní hranice Moravy [1]), jest příliš nepatrná, než aby sloužila za přirozené omezení země. Několikráte nahodila se nám příležitost k poukázání, jak právě na této straně zvratké byly hranice [2]), a jak řídké tu bylo obyvatelstvo [3]), avšak zároveň mohli jsme pozorovati, v jaké míře horopis země rozhodným byl při osudech jejích.

S pravdou-li se srovnává věta ze zkušenosti čerpaná, že, jak daleko sáhají hory, tak daleko táhly se lesy v staré době; tuť původní jeviště předkův našich také ještě v tomto období bylo asi mnohem obmezenější, nežli jeví se nám dnešního dne. Neboť, jak známo, rozeznává se na Moravě trojí směr výšin s tolikéž nížinami a kotlinami, totiž na hranicích země západních Česko-Moravská výšina v jejím hlavním směru od jihozápadu k severovýchodu v délce 19 až 20 mil, a v poloviční šíři na straně moravské as 8 mil, na severní hranici Moravsko-slezské Sudety, od severozápadu k jihovýchodu, 12 mil v délce a 5 až 6 mil v šířce, a na straně východní a severovýchodní Moravsko-slezské Karpaty, ježto ve svém hlavním směru od jihozápadu k severovýchodu a pak k východu as 21 mil délky a v poloviční šíři 3 až 6 mil obnášejí. Česko-moravská výšina táhne se tudíž přes Jihlavu, Žďár, Kunštát a Třebovou moravskou s výběžkem k Drahanům, jihozápadně od Prostějova, Moravsko-slezské Sudety od Spihlické sněhové hory přes Spihlice, Stubenseif a Lindewiese k Hoře sv. Jana a co svah přes Praděd, Brunseif, Benešov, Vítkov a Hrabinu, Moravskoslez-

---

[1]) Dr. Hermenegild Jireček, Moravské právo v Čechách a na Moravě, od prvních zpráv do konce X. století. V Praze 1863 str. 23. Proti Jirečkovu náhledu béře Boček „Der Grenzstreit zwischen Ungarn und Mähren.“ Zápisky histor.-statistick. odd. v Brně 1862 str. 27 a ssl. Dunaj proti Lysé hoře a dále až k Triebensee za jižní hranice moravské.

[2]) Österreichische Geschichte I. 479 a 480. Büdinger.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 118.

ské Karpaty od Strážnice, Lhoty nové, Bánova, Brumova, Halenkova nového a Hrozénkova nového, pak přes Karlovice a Jablunkov. Řekou Moravou odděleno od moravských Karpat táhne se více dovnitř země tak zvané Pohoří moravské. Hlavní směr jeho výšin jde od jihovýchodu k severovýchodu. Od Napajedel, kdež úžlabina Moravy, dělící toto pohoří od Karpat, tak úzká jest, že lze ji považovati za průtrž druhdy zde stávajícího spojení, táhne se Pohoří moravské jedním ramenem přes Roštín, Střílky a Koryčany, jiným ramenem přes Roštín, Kovalovice, Vlčidoly, Morkovice, Hvězdlice a Bučovice a ramenem třetím přes Střílky, Křepice, Uherčice, Oušpice a Polehradice. Tyto tři směry výšin i s Pohořím moravským, ježto pod rozmanitými názvy: 1043 Chanavi (hory), 1078 Lubocká, 1114 Borek, 1167 Přeseka, 1195 Palice, 1197 Dubrava (quercitum), na pasekách a t. d. v listinách přicházejí [1]), co krajiny lesnaté sotva as sloužily k osídlení. Sama místní jmena v těchto končinách horských, přijatá nejvíce od jejich polohy anebo od jejich zakladatelů, ukazují k jejich pozdějšímu původu, což zcela jináče se má s místy, jež nalézáme v útvarech kotlinových.

Tyto kotliny čili prohlubiny srovnávají se s třemi směry výšin právě uvedenými, kotlina totiž Moravy horní a dolní, a kotlina Dyje-Švarcavy. Horní kotlina Moravy počíná u Blúdy nad Zábřehem a končí u Napajedel v délce 12 mil a v šířce 1 až $2\frac{1}{2}$ míle. Tato hluboká a značná nížina tvoří v ohledu horopisném rozhranní mezi soustavou sudetskou a Česko-moravskou vysočinou. Půda jest tu po větší části rovná a poskytuje velmi úrodnou a výtečnou ornici k pěstování plodin obilných. Pouze na jednom místě, mezi Prostějovem a Olomúcí, táhnou se dva ploché, nízké hřbety od severovýchodu k jihovýchodu hlouběji do kotliny. Hřbet západní jest výběžek výšiny u Drahan. Obce Zábřeh, Mohelnice, Litovel, Olomúc, Prostějov, Přerov, Kojetín, Hulín,

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 117, 178, 279, 289, 340 a 349.

Napajedle a t. d. leží uvnitř této kotliny. Dolní kotlina Moravy prostírá se od Napajedel až k ústí řeky Moravy do Dunaje blíže Děvína čilí Theben, celkem v délce 15 mil a v šířce, kteréž přibývá od jedné míle v hořejší části až na 4 míle v části dolejší. Také zde jest půda téměř rovná, obsahuje daleké plochy lesů a má jedinou nepatrnou hrbolinu blíže Milotic co předhoří hor Moravských. Hradiště uherské, Veselí, Strážnice, Hodonín a Břeclava jsou zde nejznamenitější místa. Kotlina Dyjo-Švarcavská, tak zvaná od řek mezi Mušovem a dolními Vístonicemi spojených, pojímá téměř veškeré vodstvo s moravské strany Českomoravské výšiny v jedno, totiž Švarcavu, Jihlavu a Dyji. Tato poslední svádí pak všecky tři proudy úžlabinou dosti úzkou u Trachtína k dolní kotlině Moravy. Toto místo u Trachtína není nic jiného než dolní konec značné kotlinaté prohlubiny půdy, kteráž ale na svém okraji dále se táhne třemi širokými údolinami, údolinou jihozápadní — Dyje, severozápadní — Jihlava, a severní — Švarcava. Od svrchu zmíněného spojení obnáší délka první 5, druhé 3, třetí 4 míle. Půda mezi těmito údolinami na západ ležící jest rovina po větší části velmi úrodná, táhnoucí se znenáhlým velmi plochým vystupováním až k patě Českomoravské výšiny. Severní strana uzavřena jest chobotovitým záhybem, na jehož severozápadním boku leží Brno, hlavní město země. Jiná důležitější místa této končiny jsou: Rejhrad, Pohořelice, Mušov, Jaroslavice [1]).

Přehlédneme-li tato horopisná udání, jakož zjištěna jsou proskoumáním nejnovějším, tuť shledáme dosti zevrub potvrzeno, co Kosmas k roku 1061 o zevní podstatě Moravy praví: nazýváť krajinu východní k lovu výhodnou, krajinu západní naproti tomu, ležící na straně k Němcům, rovnou,

---

[1]) Vše, co tuto uvedeno bylo o horopisu moravském, vyňato jest téměř doslovně z Kořistky, „Markrabství moravské a Vévodství slezské v jich zeměpisných poměrech.“ V Olom. a Vídni 1861, str. 15—67.

rolnatou a úrodnou [1]). Lov předpokládá lesy, rybaření vodstva, oboje má východní Morava v míře vrchovaté. Pohoří táhne se zde skoro na 33 mil s nesčíslnými výběžky, Morava jest jeho hlavní řekou, kteráž zemi i obyvatelstvu jmeno dala [2]). Zmínka o ní pod jmenem „Maraha“ činí se již r. 1051, pak 1115. Co „Moraua“ přichází řeka teprvé okolo r. 1203 [3]). Jako za našich dnů měla také v tomto období vícero řečišť a tvořila mnoho ostrovů, tak blíže Olomúce, u Hradiště a t. d., za kterouž příčinou listiny k letům 1043, 1203, 1215, 1234, 1249 a t. d. také mluví o Moravici, o Babí struze, Hajecké struze, Černici co pobočném rameně Moravy [4]). Z přítoků jejich zmíňuje se k r. 1062 potok Oskava, jenž u Komotavy vlévá se do Moravy, k r. 1078, 1215, 1249 potok Lodenický, 1078 Olšava, 1167 Třebová, okolo 1183 Hana, 1215 Bystřice, k témuž r. Bečva a v. j. Dále činí se zmínka v poříčí Moravy o potoku Olešníku, Debrníku, Lukovu, Liubošce, v poříčí Bečvy o potoku Veliké, Spičkách, Jesenici, Milotickém, Pastevním, Hubném, Slupném, Pohorském, Dražném, Buhumilci malém a velkém (a t. d. [5]).

Jiného přítoku dostává se Moravě Dyjí, kteráž pod Mušovem pojmutou o málo dříve Jihlavu-Švarcavu mezi Lanžhotem a Hohenau v Dolních Rakousích přivádí Moravě. Řeka Dyje přichází již r. 1052 pod svým pravým jmenem Dyje. Kosmas nazývá ji 1082 pomezní říčkou mezi Moravou a Rakousy [6]), kteráž u Podivína v jednom rameně také

---

[1]) Kosmas II. u Pertze IX. 79.

[2]) Viz díl I. str. 56.

[3]) Erben, Regest. č. 113, 201 a 469, str. 46, 88 a 212. Že zde na Monséovy úryvky k rokům 863, 1028 a 1031, jakož i na Hildegarda k r. 1030 ohled brán nebyl, snadno se pochopí při nespolehlivosti těchto pramenů.

[4]) Listiny v Erben, Regest. k dotýčným rokům, hlavně k r. 1249, Erben, Regest. I. 574.

[5]) Listina k r. 1215. Erben, Regest. str. 264 a 262.

[6]) Erben, Regest. I. 48. Kosmas II. 35 k r. 1082; u Pertze IX. 89.

Svratka sluje. K roku 1121 klade Kosmas výslovně hrad Podivín přímo v prostřed Svratky [1]). Jméno Svratka přisluší za naší doby Švarcavě. V nadací listině kláštera Rejhradského přichází pod názvem Zuratcha [2]). Okolo roku 1087 obdržel klášter od knížete Kunráta les a louky na Svratce (Suratka) [3]). R. 1167 a 1168 uvádí se řeka pod svým pravým jménem. Co její přítoky zmíněny jsou, na levém břehu: Svitava, již roku 1043, pak 1167, 1210 a t. d., na břehu pravém: Bobrava od r. 1048, Jihlava od r. 1197 s Oslavou od r. 1144 a t. d.

Jelikož k markrabství Moravskému v době od r. 907 až 1197, a jakož nám již známo, i ještě v době mnohem pozdější náleželo také nynější vévodství Slezské, s výminkou vévodství Těšínského, kteréž patřilo k Polsku, a to až po řeku Zinu, tedy až kam dosahuje arcibiskupská diecése Olomúcká; jest nám zřetel míti také k údolí Odry, kteráž v našich pramenech objevuje se již roku 965 [4]). Zřídla její nalézají se několik mil na západ od Olomúce blíže vesnice Kozlova v tak zvaném pohoří Oderském, kteréž teprvé na počátku XIII. století Hradišťskými premonstráty, jimž větší část tamního okresu pod jmenem Střelná náležela [5]), bylo zděláváno. Co její přítoky uvádějí se 1203 na levém břehu: Střelná, nad kterou povstala Střelná (Waltersdorf), pak potok Bunov (Lbunov), Smilov, u něhož dnešní Smilov, s potůčky Stará Voda a Budešová, kteréž oba v paměti se udržely vzniklými při nich obcemi Stará voda a Budišov. Také Černá (Čermná, Dittersdorf) obdržela jméno od potoku, jenž v těch končinách s pravého břehu padá do Odry. Další přítoky přijímá Odra Opavou. Roku 1198 činí se

---

[1]) Podivin, castrum, quod est in Moravia situm infra fluvium Zuratka." Kosma III. 47.; u Pertze IX. 124.

[2]) Erben, Regest. I. 46.

[3]) Erben, Regest. I. 77.

[4]) Erben, Regest. str. 29.

[5]) Erben, Regest. I. k. r. 1203, č. 468, str. 212.

zmínka o této řece[1]), podle ní nazvané město Opava přichází v listinách již r. 1195. Opavou vedla cesta do Polska, pročež také zřízena tam byla celna. Co přítoky Opavy uvádějí se: Moravice, v jejímž poblíží hora Ruden a Tysová hora (Eibenwald), pak Bohumil Plav, Lobník, Pština, Osobloha a t. d.

Tyto uvedené řeky a potoky, ježto prorývají nížiny, mohou považovány býti za tolikéž cest, po nichž Morava obdržela své slovanské obyvatelstvo, „Moravany.“ Nikoli neúrodné drsné hory vyhledávali v rody rozdělení, k hlavnímu kmenu českému náležející příchozí Slované při svém tažení od východu na západ, usadili se především v úrodných, je i jejich stáda snadno nasycujících nížinách, v poříčích, a to ve směru od ústí k zřídlu, a teprvé za značnějšího zalidnění postupovali k horským svahům a osadili konečně přístupnější hřebeny výšin[2]).

Takovýto pochod zalidnění Moravy s dostatek potvrzují dějiny. Odehrávajíť, jakož jsme se přesvědčili, svou úlohu v kotlinách Moravy, Dyje a Švarcavy. Hrady Olomúc, Brno a Znojmo, vesměs ležící nad hlavními řekami Moravou, Švarcavou a Dyjí, představují tyto tři kotliny v dějepisném ohledu. Staly se sídly zvláštních panovnických dvorů a konečně názvy zvláštních knížectví, z nichž knížectví Olomúcké podle svědectví Pražského kronikáře Vincencia z r. 1142 bylo nejznačnějším, mělot Zinu za severní, Svitavu pak a Švarcavu za západní hranice, za kterouž příčinou, byvši s dostatek zalidněno, zcela lehce mohlo ze sebe vyloučiti oblasť Břeclavskou co zvláštní knížectví. Že knížectví Břeclavské nebylo nepatrné, toho důkazem jest okolnost ta, že ještě roku 1223 město Bzenec počítalo se k této provincii[3]). Objemem o mnoho menší, avšak méně

[1]) Erben, Regesta str. 199.

[2]) Výtečný článek o průběhu kolonisace Čech až do roku 1200 napsal Dr. H. Jireček v Památkách archaeol. II. 362—366.

[3]) Erben, Regest. I. č. 672, str. 311, k r. 1223.

hornaté, bylo knížectví Brněnské mezi Švarcavou Svitavou a mezi Oslavou a Jihlavou. Co leželo od Oslavy a Jihlavý na západ až k Dyji, tvořilo knížectví Znojemské, kteréž právě proto, že zaujímalo větší výměru půdy nežli Brněnské, taktéž z vyloučeného okresu Jemnického utvořilo zvláštní knížectví.

Avšak i jména místná nasvědčují tomuto směru starodávného osídlení Moravy. Téměř všecky osady jména patronymického, tedy takového, jež vzato bylo od rodů, a náležející nepopíratelně k nejstarším, leží v poříčích, kdežto vesnice, nalézající se na stráních nebo v horách, mají jména topická nebo od jejich zakladatelů přijatá. Vesměs jsou původu mladšího.[1]).

Knížectví ta byla dle starých dob v župy rozdělena, jichž každá své vlastní hradiště čili hradní město se sídlem zeměpanského hradního (kastelána) měla. Podle zevrubného prohledání dra. H. Jirečka počítala Morava okolo r. 1200 19 žup[2]). Srovnány podle knížectví roztříďují se takto: pro knížectví Olomúcké župy: Olomúcká, Úsobrněnská, Úsovská, Holasická, Hradecká, Přerovská, Spytihněvská, Pustimířská, Hodonínská a Břeclavská; pro knížectví Brněnské župy: Brněnská, Podivínská, Pravlovská a Rokyteňská, a pro Znojemsko župy: Znojemská, Bítovská, Jemnická, Jihlavská a Strachotínská[3]). Mezi nimi považována byla župa Olomúcká za přední, neboť okolo r. 1177 nazýván byl její

---

[1]) O zasídlení Slovanů v Čechách, Dr. H. Jireček ve svém důkladném díle: Slovenské právo v Čechách a na Moravě. Doba nejstarší od prvních zpráv do konce X. století. V Praze 1863, str. 40—43.

[2]) Památky archeol. III. 20 a ssl.

[3]) Viz díl I. str. 251. Župní místa: Strachotín, Pustimíř, Hodonín, Rokyteň a Spytihněv poznati lze z listiny r. 1052 sice datované, avšak jistě o mnoho později sepsané, kteráž nicméně osvědčené události podává. Stran této listiny viz Palacký, Dějiny I. 2, str. 418 a Památky archeol. II. 340 ssl. Samo sebou rozumí se, že svrchu označené rozdělení žup dle knížectví za základ má pouze přibližné položení zeměpisné avšak žádnou nebo jen málokterou zjištěnou skutečnost.

hrad, tedy město Olomúc, i od cizozemců hlavním městem Moravským. Ve XII. století odvádělo kolegiatnímu klášteru Boleslavskému ročně 1 hřivnu a 2 voly, byla tudíž na roveň s hrady: Přerov, Rokyteň, Znojmo, Brno a Pustimíř, kdežto Spytihněv, Hodonín, Břeclava a Strachotín (Trachty) právě polovici zmíněného poplatku, tedy půl hřivny a jednoho vola dotčenému chrámu odváděly, z čehož přibližně souditi se dá na objem a zámožnost žup těchto [1]).

Meze jednotlivých žup ustanoviti jest tak nemožno, jako zevrubně naznačiti místa, která náležela k jedné neb druhé. Musíme za vděk vzíti, můžeme-li jen udati župní hradiště, a to často pouze z důvodů pravděpodobnosti. Poněkud více obeznámeni jsme s polohou silnic, které Moravou vedly a ji se zeměmi sousedními, s Rakousy, Uhrami, s Polskem a s Čechami spojovaly. Tak víme zcela určitě, že r. 1056 silnice do Rakous vedla podle Břeclavy [2]). Podle listiny Boleslavské musila od roku 1052 Dyje míti několik mostů, vedoucích do Rakous [3]), zejmena činí se zmínka o takovém mostu (mýtné z mostu) 1086 na Hrádku (bei Erdberg), 1178 u Podivína, 1195 u Lúk, 1078 u Břeclavy. Nepochybně vedla také silnice u Vratína, jako podnes, do Rakous. Staré Hrady, Bítov a Vranov nad Dyjí v horách ležící již dle své polohy nemohly míti leč stezky pro soumary vedoucí do Rakous. Otevřené, pouze Dyjí, a to dosti neurčitě, naznačené hranice proti Rakousům — již Cosmas nazývá je k r. 1082 nejslabšími [4]) — vyžadovaly toho, aby

[1]) Erben, Regest. str. 48.

[2]) Slovo Lauenten- (Louenten-) Burg, jakož v listině z r. 1056 (Erben, Regest. I. 2. 123, str. 51) přichází, vysvětluje Jireček rodinným jmenem Lovatici nebo Loventici-grad, z čehož sousední Němci utvořili Lauentenburg. Jireček, Slovanské právo, str. 57.

[3]) Erben, Regest. I. 48 k r. 1052.

[4]) Cosmas II. 35; u Pertze IX. 89. Rakouské nyní místo Fladnitz, druhdy Blatnice, náleželo ještě 1052 k Moravě. Břetislav I. daroval toho času tuto obec chrámu Boleslavskému. Cod. Dipl. Mor. I. 127.

právě zde nejčetnější hrady: Bítov, Vranov, Znojmo, Hrádek, Podivín a Břeclava byly založeny. Na straně uherské známe cestu Skalickou, cestu zvanou „via exploratorum,“ cestu předstráží, „rovnou cestu, simar-út,“ jakož se nazývá k r. 1217. Toho času vedla s uherské strany krajinou pustou, močálovitou a lesnatou. K r. 1108 vypravují dějiny, že kníže Svatopluk uherským zvědům, kteří tu upadli do jeho rukou, a kteří asi konali službu pomezní stráže, dal uši uřezati a oči vypíchati [1]). Hlavní silnice ale, jenž vedla z Moravy do Uher, šla přes Olšavu blíže Uherského Brodu přes Bánov do Trenčína. Tudy šel kníže Břetislav, když r. 1099 na Luckém poli s králem Kolomanem smír uzavřel, tudy vedl 1108 své vojsko, v tamních lesech ztratil své oko; také král Vladislav táhl 1116 touto silnicí, když, provázen jsa Soběslavem a Otíkem II., dne 13. května setkal se s Uhry v tuhé seči [2]). S Polskem spojena byla Morava silnicí Polskou čili Hradeckou. K r. 1078 připomíná se tato stezka, kteráž vede do Polska vedle hradu Hradce [3]). K severu od Hradce leží pohorská ves Branka, bezpochyby jako upomínka na další čáru silnice, kteráž tu jaksi prošla malou brankou zemskou, aby se dostala na Opavu. V horách českých bylo více takových bran „portæ terræ,“ brány zemské. Silnice Polská nazývá se také 1215 „vojenskou silnicí,“ jenž vede k Opavě, i zdát se, že směr její byl z vnitra země přes Hranici (Weisskirchen) [4]). Byla však ještě jiná silnice, jenž od Olomúce přes Jivovou, Toveř a Opavu vedla do Polska [5]), pak okolo r. 1247 silnice třetí, kteráž vedouc přes Olomúc, Bruntál a Krňov sloužila co pol-

[1]) Erben, Regest. k. r. 1217, str. 275.

[2]) Viz díl II. str. 368, 408 a 441.

[3]) Erben, Regest. I. č. 160, str. 69.

[4]) Erben. Regest. I. č. 561, str. 261 „via publica versus Opaviam.“

[5]) Erben, Regest. k r. 1203, 1215, 1247, str. 213, 204, 547 „via, quæ ducit per Opaviam.“

ská silnice obchodní [1]. Z Moravy do Čech od severu k jihu vedly následující stezky: Trstenická cesta „porta terræ.“ Od Brna v údolí Svitavy přes Letovice, kdež r. 1145 býval most, a od Olomúce přes Úsobrno a Konice (1215) táhla se tato cesta přes Svítavu podle území Hrutovského k hradu Litomyšli. O této cestě, kterouž dle jejího počátku na Moravě nazvali jsme silnicí Rausenštejnskou, zmínili jsme se k rokům 1055, 1090, 1130 a 1167. Okolo roku 1251 byl její směr od Olomúce přes Litovel, Úsov a Třebovou [2]. Jiná cesta vedla podél údolí Jihlavy a Oslavy přes Žďár průsmykem Liběčským k župě Čáslavské, o kteréž se k r. 1144 praví, že stála pod dozorem zvláštních stráží, a jen se zvláštním svolením knížete smělo se po ní cestovati [3]. A cesta třetí vedla od Znojma k Jihlavě — cesta Jihlavská — přes Humpolec a Čáslav do nitra knížectví Českého. Na straně české nazývána byla tato cesta okolo roku 1233 silnicí Humpoleckou [4]. Po této cestě přes Habry a Německý Brod děl se r. 1101 útěk moravského táboru ve válce proti knížeti Bořivojovi [5]; avšak není zjištěno, zdali prchající voje u Jihlavy nebo u Žďáru vstoupily na půdu moravskou. Silnice tyto byly vesměs silnice pohorské, poněvadž, jak z listiny z r. 1167 vysvítá [6], a jak poloha sama tomu nasvědčuje, Morava rozsáhlými lesy byla od Čech oddělena. Slují „veřejnými silnicemi“ nebo silnicemi vojenskými. Když župan Bílinský, Eppo, daroval klášteru Břevnovskému r. 1043 moravskou ves Sebranice [7], ustanovil meze těchto k bývalému panství Kunštátskému příslušících pozemků proti Chlumu až

[1] O těchto cestách. Dr. H. Jireček v čas. česk. mus. 1856, str. 125—129. Odtud ve Slovanském právě, I. str. 23.
[2] Cod. Dipl. Mor. III. 140.
[3] Erben. Regest. I. č. 245, str. 109.
[4] Erben. Regest. I. 382.
[5] Viz díl II. str. 377.
[6] Cod. Dipl. Mor. I. 280.
[7] Viz díl II. str. 150.

k veřejné silnici „strata publica“ [1]). Naproti tomu silnice vedoucí od jednoho tržiště k druhému nazývaly se „forales viæ“, silnice obchodní [2]).

Že také uvnitř země bývalo silnic a cest spojovacích, samo sebou se rozumí. Listinami zjištěných dát o silnicích uvnitř země máme ovšem velmi pořídku. Ale i z těchto soudíme, že silnice od Brna k Jihlavě vedla údolím Jihlavy přes Rosice, kdež 1086 přes Obravu býval brod a mýto, pak přes Oslavany, kdež 1197 bývala celní stanice; k Znojmu šla od Brna silnice u Pravlova přes Jihlavu a pak vesnicí Suchohrdly (1226). Klášter Opatovický vybíral u Pravlov 1084 mýto z mostu. Od Olomúce vedla cesta do Jevíčka, Úsobrna a Letovic a dále pak do údolí Svítavy. Roku 1145 bývalo v Jevíčku a v Letovicích, kdež most Svítavu přepínal [3]), mýto. K severu od Olomúce vedla cesta přes Litovel a Uničov do Úsova; i tu nalézala se 1243 zvláštní mejtní stanice [4]). Mimo to šla cesta od Olomúce přes Brůdek do Přerova, kdež 1086 bývalo mýto z mostu, pak dále do Hranic a odtud do Jičína starého [5]) údolím Moravy k Strážnici, kdež 1086 bylo mýto z mostu, pak k Břeclavi, kdež se Dyje překročila. Kde se nalézal přechod přes Moravu, aby se přišlo na uherskou silnici a k celní stanici nad Olšavou, není zjištěno, bezpochyby býval brod u Tlumačova jako podnes, ale jistě nalézal se 1217 brod u Hodonína. Taktéž jen nejasně seznáváme spojovací cesty mezi Olomúcí a Brnem. Obchodní silnice vedla asi blíže hradu Pustomíře [6]). Nejhojnější clo poskytovaly uherský Brod a Podi-

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 117.

2) Cod. Dipl. Mor. I. 180.

3) Cod. Dipl. Mor. I. 233.

4) Erben k rokům uvedeným.

5) Erben k r. cc. 1215, I. 262.

6) Klášter Opatovický měl také mýto z mostu 1086 „na Yvani.“ Je-li Ivan, Eivan dnešní Ejvan, Ejvany, (Eibis), tuť bylo to mýto na Jihlavě, neboť na Jihlavě nedaleko jejího vústění do Švarcavy leží

vín; k těmto clům děly se nejčetnější poukázky knížecí pro nově zřízené kláštery na Moravě i v Čechách. Celkem v XII. věku nalézáme na Moravě následující stanice celní a mýtní: 1045 Rejhrad nad Švarcavou a Brod nad Olšavou, 1052 při všech mostech Dyje [1]), 1078 v Břeclavě a u Hradce, 1086 u Pravlova nad Jihlavou, na Hrádku blíže Znojma, u Rosic a Oslavan, 1131 u Kroměžíře nad Moravou, 1145 Jevíčko a Letovice, 1169 Svítavu [2]), 1195 Lúka, 1198 Oldřišov nad Opavou. Dle práva Ottonského byly tyto mýtní stanice rozděleny v staré a nové [3]), důkaz to o vysokém stáří zemských důchodů toho druhu. Také mohly přenechány býti soukromým osobám. Tak vyměnil moravský šlechtic Emeram, Bořekův syn, r. 1145 od kláštera Litomyšlského podíl na clu v Jevíčku a na mýtě z mostu u Letovic za jisté pozemky [4]). Co tržiště, fora, uvádějí se: 1045 Rejhrad, 1086 Úsobrno, Dalešice, Mutinka, Roketnice, Olomúc, Přerov, Břeclava, Brno, na Ivani, Strážnice a Znojmo, 1110 Kostel a 1126 Kyjov [5]). Nebylo zapotřebí, aby, kde trh se odbýval, také ležely vesnice nebo hrad. Úsobrno uvádí se co forum 1086, a přece obec toho jmena založena byla teprvé 1087 [6]). Premonstratský klášter v Litomyšli přijímal r. 1167 poplatky z trhů, každou středu na Hrutovském poli odbývaných [7]).

Stezky — vojenské stezky, veřejné stezky, trhové stezky [8]), názvy to v listinách přicházející, — mýta a cla

---

Eivan. Také v kraji Olomúckém jihozápadně od Tovačova na malém návrší leží jiné Eivany.

1) Cod. Dipl. Mor. I. 126.

2) Cod. Dipl. Mor. I. 284.

3) Jus Ottonis § 26, dle Jirečkova rozdělení Cod. iuris Bohem. str. 257.

4) Cod. Dipl. Mor. I. 233.

5) Cod. Dipl. Mor. I. k rokům dotýčným.

6) Cod. Dipl. Mor. I. 176.

7) Cod. Dipl. Mor. I. 279.

8) „Via foralis" k r. 1088. Cod. Dipl. Mor. I. 180.

předpokládají živé společenské obcování, obchod, a tyto zase zalidnění dosti husté. Na Moravě počítá se, zahrnujíc v to i okresy Opavský a Krňovský, as 1043 vesnic, jichž jmena jsou kolektivná, patronymická, a tudíž poukazující k době, kde jedna vesnice obydlena byla celými rody téhož jmena [1]). Jelikož ale zakládání takovýchto sídel jednotlivých rodů trvalo jen až do konce X. věku, nalézáme v tom důkaz dosti hojného zalidnění Moravy již v X. století. Obce, ježto jmeno přijaly od své polohy nebo od svého zakladatele, převyšují počtem osady patronymické. Jsouť zajisté mladšího původu a povstaly asi průběhem X. věku, hlavně však v XI. a XII. století. Rodové totiž více již se sbližovali a vzájemně se rozkládali. Z jich středu odloučily se jednotlivé rodiny, nebo také jen jednotlivé osoby, osazujíce stráně a přístupné pohorské nížiny. Již z pouhého založení vesnice, aniž by se přihlíželo k jejímu jmenu, lze souditi s velikou pravděpodobností, zdali jest toho čili onoho druhu. Vesnice rodové, takto chceme nazývati „dědiny“ před X. stoletím, jsou ve svém založení tak zvané okrouhlice, mají totiž více méně zřejmý tvar okrouhlý nebo podkovovitý. Poněvadž jednotlivé stavebnosti dvoru těsně k sobě přiléhají, obdrží celek jakýsi způsob vějíře, pročež nádvoří za obydlím, kdež hospodářská stavení, mimo stodolu, připojena jsou k budově obyvací, a sice k její pravé straně, a pak k tomu se družící štěpnice, stodolou omezená [2]), po pravidle směrem k objemu dvorce povždy se rozšiřují. Takováto vesnice, ležící na břehu potoka, má jen jediný přístup a vchody do dvorů vesměs obráceny jsou k vnitřnímu návsí, kteréž porostlé jsouc travou mívá malou kalužinu, rejdiště to vesnické havěti. Je-li návsí dosti prostorné, stojí na něm kostel, v pří-

[1]) Viz díl I. str. 250.

[2]) Když kníže Soběslav r. 1130 chrám Vyšehradský obdařil, stojí mimo jiné v listině (Erben, Regest. I. st. 94) „Decano dedi etiam pomeria duo, horreo iuncta.“ R. 1107 byla u Topolan, 1169 u vesnice Štípky také štěpnice. Cod. Dipl. Mor. I. 192, 283.

padě opačném vystaven byl při vchodu do okrouhlice a obehnán jsa vysokou a pevnou zdí sloužil zároveň za tvrz, jakož zcela jistě tvrditi můžeme k r. 1281 o kostelu v Potvorově, přislušícím druhdy k panství Plasskému v Plzeňsku v Čechách [1]), neboť mělo, jak se podobá, takovéto oblé a uzavřené založení také účel strategický. V Sedmihradsku setkáváme se až podnes s takovými kostelními hrady z XIII. věku. Co zřejmé okrouhlice jsou na Moravě: Uhřičice, Lobodice, Němčice v Olomúcku, Pravlov v Brněnsku a t. d. Přirostlo-li obyvatelů vesnických, a nechtěl-li nebo nemohl přebytek se vystěhovati, prodloužila se otevřená strana okrouhlice, čímž nabývala tvaru slepé ulice, nebo okrouhlice se protrhla k umožnění nových staveb a ulic, a jelikož takové přelidnění během časů událo se u větší části moravských vesnic rodových, často jest dnešního dne přetěžko poznati původní okrouhlý tvar moravské vesnice. Vesnice pohorské naproti tomu, a vesnice pozdějšího vzniku, liší se podstatně od prvních rozvrhem svého založení. Rozkládají se po pravidle podél obou břehů potoka, avšak založeny jsou v ten způsob, že každý dům o sobě stojí, sousedního se nedotýkaje. Nepodléhaly změnám tak nápadným jako okrouhlice, protože vesnickým potokem utvořená úžlabina poskytovala dostatečného místa k prodloužení osady, čímž mohlo se státi, že jednotlivé starší moravské vesnice horské nabyly délku na hodinu cesty. Měst ve smyslu našem Morava až do r. 1200 neznala, v zemi byly pouze vesnice, dědiny a hrady, castra, castella, anebo menší tvrze, pouhé hradební zdě s věží uprostřed, turres zvané [2]), pak jakýsi druh smlouvných osad, jimž dostalo se jmena „lhoty“ [3]). Majitel rozsáhlého území přepustil totiž některému podnikateli jistý okres za tou podmínkou, aby jej vlastním nákladem vzdělal a zalidnil. Za potřebné k tomu výlohy a za svou práci

---

[1]) Původní listina v cís. knihovně v Praze.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 126 k r. 1052: „turris dicta Lissa.“

[3]) Lhota. Viz Památky archeol. II. 365, od Dr. H. Jirečka.

požíval podnikatel, locator, po jistou řadu let smlouvou určenou, všeliké požitky z nové osady, kteráž po vyplynutí umluvené doby připadla pak zase bez všech závazků původnímu majiteli půdy. Ale chtěl-li tento dříve, než jak smlouva zněla, státi se držitelem lhoty, tuť bylo mu zaplatiti podnikateli jisté odstupné nebo odbytné. Dle toho jest tedy lhota zvláštním podnikatelem na panské půdě pod smlouvou založená ves, při kteréž, jako při osadách vůbec, předním účelem byly výtěžky hospodářské. Na Moravě počítá se, mimo Slezsko, 59 takovýchto osad. Většina jich leží v starém kraji Přerovském a Hradišťském, tedy v krajinách hornatých; pocházejíť vesměs z XIII. století.

Zaměstnáním moravských vesničanů, jako Slovanů vůbec, převahou bylo rolnictví a spojený s ním chov dobytka. Jako Uhři až podnes, měli také Moravané v XII. věku celá stáda neochočeného, necvičeného koňstva, hlavně klisen pro plemeno, equæ indomitæ [1]. V jednom z větších poplužních dvorů, jako na př. 1078 na jistém knížecím statku v Hradišti u Olomúce, kdež roku zmíněného založen byl klášter, stálo 10 krav, 100 prasat, 200 ovcí a 40 klisen s potřebným k tomu služebnictvem [2]. Rolnictví bylo hospodářství trojtřídné t. j. zdělané půdy část jedna určena byla pro jař, druhá pro ozim, třetí pak k úhoření; neboť na Moravě již ve XII. století byly pěstovány, jako podnes, všecky druhy obilí a průmyslných plodin mimo řepku. Požaté obilí vázalo se v snopy, manipuli, a skládáno bylo na místech ohražených, humna zvaných, ve stohy (stochy), cumuli, pak vyšlapáno nebo také vymláceno [3]. V jistém seznamu mýta

[1]) Klášter Strahovský obdržel 1143 „silvam, ibidem equas, quas dicimus emissarias (ammissarias).“ Cod. Dipl. Mor. I. 219; klášter Litomyšlský okolo 1160: Na Dubravnice equas indomitas cum pascuis et custodibus earum.“ Cod. Dipl. Mor. I. 278.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 163.

[3]) Cont. Cosm. k r. 1134. V říjnu toho roku byla tak veliká bouře, „ut ædificia, sepes, cumulos in horreis destruxerit, ita ut nec manipulus super manipulum remaneret.“ U Pertze IX. 141.

zmíněného premonstratského kláštera v Hradišti uvedeny jsou: pšenice, ječmen, žito, oves, mák, len, konopě, chmel a víno [1]. Jméno úhor, u-hořeti, ukazuje k tomu, že strniště po žni bylo zapáleno, aby popelem půda účelněji byla mrvena.

Nechť potrvalo ještě společné zdělávání rolnické půdy k rodové vesnici náležející, t. j. nechť byly role obecným jměním, obcí, občinou jistého rodu, anebo nechť byly se již o tento obecní majetek rozdělily jednotlivé rodiny, a v těch zase jednotlivé osoby, povždy zůstal jistý kus půdy co obecní pastviště vyloučen, a povždy byl pozemkový majetek vyhražen a zahražen mezníky, granice, hranice, termini, signa [2]. Původně sloužila k tomu účelu napříč, ve způsob koše položená dřeva (hrana, hraňka), kteráž často prstí se naplňovala [3], aby co znamení posloužila k stanovení čáry mezní, mezí, uvnitř kterých pak postaveny byly hraničníky. Tyto hraničníky byly buď přirozené neb umělé. K posledním náležely rukou lidskou upravené kopky, cumuli, acervi, v něž někdy vložena byla zvláštní znamení [4]; byly-li zbudovány z kamene, nazývaly se kopky kamenné, cumuli lapidei. Dále sem náležely umělé příkopy a rovy; byly-li k snadnějšímu rozeznání naplněny prstí jinou, nazývaly se hroby, sepulcra, tumuli. Mimo

---

[1] Erben, Regest. str. 465. Že včelařství a chmelařství taktéž spolu náleželo k hospodářství, dotvrzuje nejen poplatek z medu a ze chmele klášterům odváděný, nýbrž také zřejmé uvádění příslušníků „cervisiarii, sládci a včelníci, včelaři zvaných. Klášter Třebíčský měl 1197 takovýto způsob nevolníků.

[2] Cod. Dipl. Mor. I. 122, 308 a 309.

[3] „Acerbus magnus, qui vulgo dicitur kopec, trabibus circumdatus, rov dřevněným sroubením obložený.“ Jireček, Slovanské právo str. 76.

[4] Když Vladislav, markrabí Moravský, roku 1203 premonstrátům kláštera Hradišťského vyměřiti dal ku vzdělání veliký les na potoku Střelně ležící, praví: „Et sic metis ibi positis ipsi, quos illuc miseramus, acervos perspicuos locis in aliquibus erexerunt, imponentes eisdem acervis signa occulta.“ Erben, Regest. I. 213.

to posloužily k tomu také prosté, za jistých formálních výkonů zasazené kameny, sádky, nebo také vysoké a staré stromy, duby a hrušky [1]), pak skály, v něž zvláštní znamení, jako šípy, kříže, kola (lihy, laha) [2]) vytesána byla [3]). Přirozené hraničníky tvořily vrchy, pohorské hřbety, řeky a potoky, údolí, silnice, křoviny a t. d.; ale povždy dělo se určování a ohledání hranic za jistých slavnostních obřadů, což z toho viděti lze, že v listině z r. 1215 hraničníky nazvány jsou staroslovanským slovem „úročiště," úročiště ale značí se místo, na němž se odbývalo slavné rokování, snešení, v tomto případě umluvení o vyznačených hranicích [4]). K roku 1176 zřejmě uvedeno jest, že bratří Dřislav a Vojslav z Ivanovic slavným obejitím lesa, chrámu Olomúckému náležejícího, hranice ustanovili, „limitantes circumierunt [5])." Roku 1198 obešel „vir nobilis Voco" za rozkazem Olomúckého knížete Vladimíra les Hradišťskému klášteru u Holasic v Opavsku darovaný [6]). V jeho přítomnosti dal Bedřich, kníže Český, svým vrchním nadlesným, Grabišou, obejíti r. 1185 Johannitům darovaný rozsáhlý okres, jejž nazval Jerusalemem, a v něm vystavěti kostel ke cti sv. hrobu Jana Křtitele [7]). Když kníže Bedřich r. 1186 cisterciackému klášteru ve Světlé pozemky vykázal obejitím hranic za přítomnosti hradního, bylo k tomu sousedstvo svoláno [8]), neboť

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 171.

[2]) „More silvarum consignatum, quod vulgo gelachiet nuncupatur." Erben, Regest. k r. 1165 č. 315, str. 137. Staroněmecké laha, arborum incisio, tedy gelachiet ambitus.

[3]) Listiny z r. 830 „Colomezza, ubi in duabus arboribus evidentia signa monstrantur." Cod. Dipl. Mor. I. 19.

[4]) Erben, Regest. k r. 1215. 9. září, č. 562, str. 263. „bona prædicta per certas metas, que vulgo hranicie vel kopcy sive vrociscie dicuntur, secundum terræ consuetudinem circumirem." Obšírně v té příčině Jireček, Slovanské právo, str. 75—77.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 292.

[6]) Cod. Dipl. Mor. I. 350.

[7]) Cod. Dipl. Mor. I. 308. Srov. str. 314.

[8]) Cod. Dipl. Mor. I. 320.

vůbec bylo oblíbeno, hojně svědků sezvati při stanovení hranic rolí, luk a jiných pozemků; obzvlášť dítek užíváno bývalo za svědky, a aby jim celý výkon tím důrazněji byl vštípen, panoval na Moravě až do nejnovějších časů obyčej, také citelně na meznících označiti jim význam obřadu.

Jelikož hraničníky, jak jsme slyšeli, často byly pouze umělé, mohouce býti posouvnuty, uznána byla toho potřeba, alespoň jednou do roka je obejíti a ohlédati. To dělo se již v nejstarších dobách slavným průvodem, jemuž později dostalo se poněkud náboženského rázu tím, že sousední duchovenstvo přidalo se k takovému obcházení nebo objížďění dědin, při čemž pokáralo nesprávnosti a závady, vůbec spolu s osobami obejití vykonávajícími vše nařizovalo, čehož bylo zapotřebí. K tomu účelu byly na mezích postaveny oltáře, při nichž evangelia se odzpěvovala a polím bylo žehnáno. Občanská čili světská část takového obcházení hranic na Moravě až podnes se udržela, kdežto část církevní zachovala pouze jakýsi slabý odlesk bývalých časů v prosebních průvodech, a postavené na mezích nivných a městských „Boží muky“ a kaply představují místa starobylých oltářů. U Němců panovával podobný obyčej [1]).

Pole, louky a pastviny v objemu jistých určitých, slavně vytknutých a obchozených hranic ležící byly jměním obce, dědinou; několik takových dědin, buďsi již zcela zdělávaných, buďsi ještě nodotknutých, tvořilo okres, ambitus, circuitus; byl-li okres jen malý, tak že při slavnostním stanovení mezí župní úředníci a sousedé mohli jej pohodlně obejíti, nazýval se ochoz (obchoditi), bylo li však za příčinou jeho rozsáhlosti koňmo jej objeti, jmenoval se újezd (objeti) [2]). Morava čítá 21 Újezdů a 1 Ochoz.

---

[1]) Maurer, Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadtverfassung. Str, 224 ssl.

[2]) „In silva ultra provinciam Sedlec ambitum, quod sclavonice vgead dicitur. Erben, Regest. k r. 1165, č. 315, str. 137. Jireček, Běh kolonisací české až do roku 1200. Památky archeol. II. 365.

Že již ve XII. století poznávány byly výhody skládání pozemků, prokazuje následující okolnost. Pražský biskup Jindřich, nastoupiv biskupství a odbývaje obvyklou inventuru půdy, shledal, že biskupská pole k Rudenickému dvoru přislušící, velmi jsou roztroušena a s polnostmi hraběte Jiřího, pána na Milévsku, propletena. Jelikož ani jeden ani druhý nemohl z nich bráti valný užitek, smluvili se v ten rozum, že výměnou zaokrouhlí své statky. K tomu konci prozkoumal Bechyňský arcijáhen Heřman državnosti obou stran a docílil složení (kommasaci) tím, že biskup hraběti Jiřímu postoupil biskupský dvůr Rudenický, s nímž po větší části polnosti Jiřího hraničily, obdržev za to čtvero vesnic, ježto zase měly polohu pro biskupa výhodnější. O tomto vyrovnání pozemků vystavil biskup Jindřich 1184 zvláštní listinu [1]).

Míra polní, kteraž v listinách často přichází, byla aratura, aratrum, někdy také terra zvaná [2]), popluží t. j. kus půdy, k jehož zdělávání dostačil jeden potah (dvé tažných hovad) s jedním pluhem. Takováto aratura rozpadala se po délce na hony (actus), čili v takové pruhy půdy, kteréž jedním pluhem, jediným tahem, jediným zasazením potahu (honiti) mohly býti zorány [3]). Takovýto pruh půdy obnášel v délce tolik, co plužní kolečko šedesáterým otáčením mohlo proběhnouti. Za Přemysla II. ustanovena byla tato délka na 210 českých loktů. Podle práv městských byla délka honu 125 kroků, šířka pak 7 a 8 brazd, tak že dva hony obnášely povždy 15 brazd do šířky. Jitro a hon za dob Přemysla II. byly, jak se zdá, výměrou sobě rovny. Kolik honů na jednu araturu připadalo, není úplně zjištěno; avšak jsou-li aratura a mansus sobě rovny, tedy se vší pravděpodobností 60 honů čili jiter, tudíž právě tolik, kolik

---

[1]) Erben, Regest. I. č. 381, str. 171.

[2]) Cod. Dipl. I. k r. 1143, str. 220.

[3]) „Actus (hony), in quo boves agerentur cum aratro uno impetu iusto.“ (Plinius hist. nat.)

bavorské právo pro jednu hobu (Hube) vyšaduje [1]). Ku konci XII. věku přichází již výraz mansus, lán, pozemek to, na němž asi 60 až 72 korců obilí, čili as 90 rakouských měr vyseto býti mohlo [3]), a k němuž také přiměřené lučiny náležely. Mansus rozdílný od mansis, osada, tvořil úděl svobodného sedláka, a udržel se, zejmena na Hané, skoro úplně ve své původní výměře. Název „mansus“ poprvé přichází v pravých moravských listinách roku 1087 [3]), i bylo ho až do XIII. věku velmi pořídku užíváno. Z této doby známe již také zevrubně rozmanité rozdělování česko-moravské polní míry. Základem jsou mu zrna ječná, průkaz to, že rolnictví bylo zaměstnáním převahu majícím. Čtvero zrn ječných, podle jich šíře vedle sebe položených, tvořilo palec, prst, digitus, čtyry palce dělaly dlaň, palma, deset palců vedle sebe činilo píď, tři pídě čili 30 palců dělaly loket, tři lokte sáh, a čtyry lokte látro (Lachter). Dvé láter t. j. 8 loktů slulo prut. Za Přemysla II. značil „prut pole“ tolik co 5 jiter čili 1050 loktů. Plátno a sukno měřilo se na lokte a v obchodu na kusy, stamen, postav, pro louky byl prut obyčejnou měrou, jako provazec, roven 42 a později 52 loktům, pro lesy a rybníky [4]). Dle práva bavorského, kteréž záhy dostalo se také do Čech a na Moravu, obnášel měřický prut 15 střevíců délky; 30 takových do délky, a 6 do šířky bylo jitro, a 60 jiter byla hoba jednoduchá, hoba královská obnášela 90 jiter [5]). Kdy na Moravě vznikl

---

1) Obšírně o staročeské míře: Müllner, Münz-, Mass- und Gewichtskunde. V Praze, 1796. Dnešního dne obnášejí na Moravě dva hony jedno jitro.

2) Jak známo, jest nová škáněná míra více než o třetinu menší, nežli staročeský škáněný korec.

3) Cod. Dipl. Mor. I. 176.

4) Dle dra. H. Jirečka, Slovanské právo, str. 85 a 86. Dle Hájka k r. 1268 Pražské pův. vydání z r. 1541, str. 245.

5) Pertz, Leg. III. 468.

rozdíl mezi hobou selskou a hobou panskou, nelze udati. V XII. století známa byla tu jen jediná míra [1]).

Co míra v kusech sloužila kupa, kopa, acervus. Když Praha v Dětmarovi obdržela svého prvního biskupa, bylo ustanoveno, že z každého hospodářství mají se mu odváděti dvě kopy obilí co desátek. K tomu připomíná Cosmas, že za jeho času kopa obnášela 50 snopů. Později patřilo 60 kusů na kopu; kopa ta nazvána byla po německu „Schock" a přijat byl tento výraz co jednina pro počítání peněz.

Za míru na sucho sloužila co jednina dlaň dutá, hrst. Co se po dvakráte do hrsti mohlo obilí nabrati, tedy obě plné ruce, slulo češka, patella, miska; dvě češky činily řepici. Další oddíly míry byly: čtvrtně, měřice, modius quinque palmarum et duorum digitorum [2]), a korec. Podle práva bavorského dělalo 30 hrstí mírku (Massel), 5 mírek jeden sextarius, 3 sextarii půl modia a 3 modii jednu tremissu [3]) V Čechách a na Moravě byl modius obyčejnou měrou. Pražský hospodářský správce byl okolo r. 1088 povinen, k chrámu Vyšehradskému odváděti ročně XV. modiů ovsa a XIX. modiů žita [4]). Ovoce, jako až podnes v Uhrách a v Srbsku, měřilo se na vědra, dle nádoby železem okované, okov (okovati, kov), jehož velikost není známa. Kolegialní chrám Vyšehradský přijímal mimo jiné také co roční poplatek 16 okovů zagradnégo.

Tekutiny měřily se dle sudu, vas, jehož rozdělení: vědro rovno 4 soudkům, soudek roven 2 láhvicím, láhvice rovna 3 pintám. Nádoba na med slula hrnec, urna, tonna, lukno, bezpochyby že spracováno bylo z lýčí, lýka někte-

---

1) Podvržená listina z r. 1052, Cod. Dipl. Mor. I. 126 uvádí „dominica aratra"; avšak zdá se, že zde pouze řeč jest o půdě, kteráž podlehala pluhu panskému.

2) Erben, Regest. str. 80.

3) Pertz, Leg. III. 495.

4) Cod. Dipl. Mor. I. 183.

rého stromu. Hradišťský klášter u Olomúce vybíral 1240 při mýtu u Kyjova a Svítavy z každého lukna 1 a z každé tonny (de tonna melis) 2 denáry [1]. Vyšehradský kolegiatní chrám požíval od knížecího úřadu sklepního v Praze desátek 17 hrnců medu [2].

K určení váhy sloužily: Váha, libra, pondus a kámen. V XIII. věku platila hrsť pepřových zrnek za lot — znamení to, že rozdělování váhy nevycházelo z lidu, nýbrž z cizého stavu kupeckého. 16 lotů bylo půl libry a 32 lotů libra celá, celá váha, libra, pondus, půd. Kámen měl 20 liber a centnýř 6 kamenů [3], nyní pouze 5. Bezpochyby přicházela kamenná sůl v této váze do obchodu, sůl drobná naproti tomu rozvážela se ve zvláštních koších, krosna nebo prstice, pak v dřevěných skříňkách kůželovitě zroubených, cutes, špížky, odkud nazývala se špížková sůl [4]. Kolegiatní chrám na Vyšehradě požíval u průsmyku Trstenického z deseti kamenů soli, kteréž z Uher přes Moravu do Čech byly přivezeny, dva kameny [5]. Ostatně počítalo se také dle břemen. mnoho-li pěší muž, kůň, větší nebo menší vůz, nebo prám unésti s to byly. Že váha stála pod úřední autoritou a v Praze byla veřejná váha, za jejíž použití vybíral se poplatek, že tudíž Praha v XII. věku měla veřejný váhový úřad, prokazuje darovací listina knížete Bořivoje pro Pražský chrám z roku 1101 [6].

Váha na zlato a stříbro byla hřivna, marca, dle smyslu doslovného hriva, iuba, nákrční skvost. U Cosmy je hřivna a talent jedno a totéž. Uvězněný Svatopluk měl 1107 Jin-

1) Erben, Regest. str. 465.
2) Erben, Regest. str. 80.
3) Hajkova kronika česka, pův. vyd. na u. m.
4) „Decima Salis trussa, que sclavice dicitur krosna.“ Erben, Regest. k r. okolo 1188, str. 89.
5) Erben, Regest. str. 79. Také klášter Litomyšlský obdržel druhdy uherskou sůl u průsmyku Trstenice. Cod. Dipl. Mor. I. 278.
6) Cod. Dipl. Mor. I. 191.

chovi III. za své propuštění zaplatiti 10.000 hřiven stří-
a; Cosmas při této příležitosti výslovně praví „marcas“.
ikož ale pouze 7000 hřiven dalo se sehnati, daroval král
ištího roku nedoplatek 3000 hřiven. — Cosmas praví „ta-
torum“ — svému křtěnci, druhorozenému synu Svato-
ikovu.[1]) Zdáť se tedy, že v říši Česko-moravské ve věku
I. skutečnému rozdílu obou těchto jednin váhy nepřiklá-
la se žádná cena, nebo snad rozdílu takového v zemi
i nikdo neznal, a přece hřivna stříbra čistého zrna, kte-
ž jestě v XI. století platila pouze $13\frac{1}{3}$ penízů, valně pře-
hovala cenu talentu, čili v skutečně obíhající denáry
oměněné libry mincovní. Až k polovici X. století zůstala
ustava Karla Velikého v platnosti, jenž určil libru stříbra,
ram argenti, na 12 plných uncí a ji na 20 penízů (so-
li) rozdělil, naproti tomu z peníze raziti rozkázal 12 de-
rů, nummi, tak že libra čítala 240 dobrých denárů pl-
ího zrna, denár tak těžký jako 32 zralých zrn obilných,
tiž 32 granů. Avšak od druhé polovice X. věku na místo
ry nastoupila váha jiná, totiž hřivna, kteráž až podnes,
cti jejího původu, nazývá se hřivnou Kolínskou. Držela
uze 8 uncí, neboli $13\frac{1}{3}$ dobrých Karlových penízů, ježto
vnaly se 200 denárů, denár po 32 granech. Za dob kro-
káře Cosmy bylo toto počítání všeobecným v říši Česko-
oravské. Když Jindřich III. roku 1040 vyzval knížete Bře-
slava, aby vydal kořisť polskou, klade Cosmas mluvčím
ezi jiná také tato slova do úst: „Jest mezi námi stará
mlouva, dle kteréž císaři Německému ročně odvádíme po-
atek 120 vybraných volů a 500 hřiven. Jednu hřivnu
něz nazýváme 200 denárů.“ [2]) V XI. století počala hřivna
tlačovati Karlovu libru, a na místě zastaralé Karlovy libry
ichází v XII. věku jiný název „talentum“ v obecné uží-
ní, kteréžto slovo však neznačilo více starou Karlovu libru,

[1]) Viz díl II. str. 394 a 395.
[2]) Cosmas k r. 1040; u Pertze IX. 72. Srovn. díl II. str. 131.

nýbrž tu libru mincovní, kteráž přeměnila se v denáry skutečně v oběhu jsoucí, a libra ta byla lehčí nežli hřivna, neboť kdežto tato měla cenu 24 penízů v obíhajících denárech, měla mincovní libra pouze cenu 20 penízů, rovnajících se 240 denárům, ovšem vnitřní ceny nižší.[1]) V říši Česko-moravské setrváno ale, jak nás Cosmas poučuje, při hřivně lehčí, čili při talentu, po 200 denárů; lzeť ji páčiti asi na 16 zl. stříbra. V cizích zemích byla tato lehčí váha známa, neboť papež Řehoř VII. děkuje r. 1074 knížeti Vratislavovi za 100 hřiven stříbra mu zaslaných s doložením, „že byly podle české váhy,“ [2]) a přece jest zjištěno, že toho času Kolínská marka nejen v Německu, Francii, Dánsku, Švedsku, nýbrž také v Italii uznávána byla za pravítko.[3]) Za Přemysla II. měla česká hřivna již pravidelnou váhu Kolínskou 16 lotů ryzého stříbra, a roku 1267 rovnala se na Moravě hřivna stříbra dvěma talentům denárů.[4]) Že účtování podle talentů bylo v zemi v užívání, prokazuje listina z roku 1175. Toho roku uzavřel kníže Soběslav s klášterem Plasským výměnu statku v ceně 8 talentů;[5]) nepopíratelně byla to lehčí hřivna. Po pravidle považovala se hřivna zlata za rovnu 10 hřivnám stříbra.[6]) Zlato a stříbro podmíňovaly se vzájemně ve své ceně.[7])

---

[1]) Erben, Regest. str. 65. „centum marchas argenti ad mensuram vestri ponderis“.

[2]) Gfrörer, Gregor VII. sv. VII. 252 ssl. a sv. III. 628 ssl. Chron. Hildesheimen. k r. 1179; u Pertze VII. 857. „Adelogus, episcopus Hildesheimensis, banno firmavit, ut 24 solidi marcæ examinati argenti semper æqualiter respondeant.“ Srovn. Gfrörer na u. m. 271.

[3]) Gfrörer. Gregor VII. sv. VII. 255.

[4]) Bruno, biskup Olomúcký, ustanovuje ve své závěti z r. 1267: „Dabuntur cuilibet presbytero duodecim denarii tam religioso quam seculari. Ad habendum et distribuendum hos denarios inter presbyteros deputamus octo marcas argenti, de quibus fabricabuntur sedecim talenta denariorum.“ Cod. Dipl. Mor. III. 406.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 291.

[6]) Srovn. Pertz, Leg. III. 132.

[7]) Erben k r. okolo 1101. Regest. I. 85.

Že stříbro i zlato nalézaly a nalézají se v horách
ie Česko-moravské, a že jimi již v XII. věku dosti hojně
lýváno, jest věcí vůbec doznanou. Když císař Fridrich
1158 prohlásil knížete Vladislava II. za krále, vydal ve-
jně svědectví, že Česko-moravská říše má hojnost zlata,
říbra a jiných drahocenných věcí.[1]) Ano i vzdálená ci-
na věděla o tomto bohatství. Nejstarší kronikář ruský,
estor, uvádí svého hrdinu Sviatoslava takto mluvícího:
Nelíbí se mně více v Kijevě, chci žíti v Perejoslavě nad
unajem; neboť tam je střed mé země, tam schází se všecko
boží; od Řeků zlato, pláště, víno a všeliké ovoce, od Čechů
Uhrů stříbro a koně, z Ruska kůže, vosk a med.“[2]) Když
lomúcká kněžna Eufemia, okolo r. 1087, čili lépe 1086, daro-
ila klášteru Hradišťskému některé pozemky blíže Úsobrna,
ozhojnila tento dar rozsáhlým lesem blíže téhož místa, a
imo jiné také příjmy, jež poskytovaly tamnější rudy; bylo
ldíž u Úsobrna a Knínic již okolo r. 1086 na kovy dolo-
áno.[3]) Druhdy bývalo pátrání po drahých kovech na Mo-
avě mnohem čilejší, nežli dnešního dne. Z XIII. věku
est nám mnoho dokladů po ruce výrok náš dotvrzujících.
. 1215 bylo u Šternberku, blíže obcí Domašova a Laštan,
a zlato dolováno,[4]) taktéž okolo r. 1224 u Johannisberku,
227 u Jemnic, 1234 blíže vesnice Střelice nedaleko Uni-
ova;[5]) na stříbro 1238 kolem Zuberšteinu blíže Pernšteinu,
243 u samého Doubravníku, 1247 okolo Benešova blíže
ebetova, 1257 blíže Uherského Brodu, Bělé, Šlapanic a
římyslavě.[6]) Že tyto zde uvedené doly sáhají as do XII.

[1]) Viz díl III. str. 224.

[2]) Chronica Nestoris. Textum russico-slovenicum edidit Miklo-
ich. Ve Vídni 1860, str. 38 a 39, hl. XXXIV.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 176.

[4]) V horách okolo Domašova lámaly se také nejlepší mlýnské
ameny. Erben, Regest. str. 263. „molares lapides,“ žernovce, žernovy,
odtud moravská místní jmena: Žernovník, Žernůvka, Žerůvky a t. d.

[5]) Cod. Dipl. Mor. II. 78, 154, 185 a 266.

[6]) Cod. Dipl. Mor. II. 353 a III. 35, 73 a 248.

věku, tudíž v období námi líčené, souditi nám lze z toho, že 1227 byl v Jihlavě řádně upravený horní soud. V roce zmíněném doporučuje král Přemysl I. zakladatele města Jemnic, župana Bítovského, Petra a zlaté doly jemu tam odevzdané ochraně horního mistra v Jihlavě i všem horním mistrům, urburům a horním přísežným v Čechách a na Moravě.[1] Také stará jména míst: Jemnice (Jamnice), Jamné, Jamny k tomu ukazují, neboť jamníci sluli kovkopové na stříbro;[2] dále přichází výraz „rudník“ (ruda) již v listině Vyšehradské z r. 1088,[3] 1215 mluví se o „rudné cestě“ u Domašova v Olomúcku,[4] a konečně poukazují místní jména Žďár, Žďárec u Tišnovic a Žďárna u Boskovic k tomu, že hornictví, u obcí posléze zmíněných hlavně na železo, zajisté na Moravě tak staré jest, jako samé dějiny země. Okolo r. 1264 panovala domněnka, že v okolí Žďáru přijde se také na zlato a stříbro, též tak 1267 u Brušperku,[5] okolo r. 1167 měl klášter v Litomyšli svou potřebu železa z Moravy bráti[6] a t. d.

Rozsáhlé hornictví předpokládá také dosti pokročilé řemeslo. A v skutku, v XI. a XII. století mluví listiny moravské i české již o tolikerých řemeslných živnostech, že asi většina nynějších, vyjma řezníky a krejčí, kteří spadají do století následujícího, jinak-li masník „collector porcorum,“ jak listina z r. 1135 slovo to vykládá,[7] nemá se považovati za řezníka, může se zpět datovati až do této doby. Celý rozdíl záleží v tom, že, kdežto dnešního dne řemeslo provozuje se od mužů volných, druhdy položeno bylo v ruce lidí poddaných. Tito lidé poddaní, homines,

[1]) Cod. Mor. II. 185.
[2]) Jireček, Slovanské právo, str. 79.
[3]) Erben, Regest. str. 78.
[4]) Erben, Regest. str. 264.
[5]) Cod. Dipl. Mor. III. 362 a 404.
[6]) Cod. Dipl. Mor. I. 280.
[7]) Erben, Regest. k r. ok. 1135, str. 99.

familia, pauperes, také dušníci, animatores, proanimati zvaní, byli dvojího druhu; jedni byli věcně i osobně nevolnými t. j. nevolníci, servi, famuli, mancipia, druzí pouze věcně, t. j. poddanství jejich vztahovalo se jen k pozemku jimi drženému, nikoli však k jich osobě, a to byli sedláci, dědinníci, rustici, heredes, činžovníci, hospites, coloni, pak posluhové, ministeriales. Řemeslo z počátku bylo po větší části v rukou dříve uvedených, pak v rukou ministeriálů. O tom dozvídáme se z rozličných příslušností klášterů, a biskupství. Když roku 1078 založen byl klášter Hradišťský, [1]) náleželi k původnímu nadání dva mlynáři, dva pekaři, dva kuchaři, dva topiči pro láznice, obydlí a prádelny, [2]) dva kováři, dva ševci, dva hrnčíři, dva včelaři, čtyři vinaři i se syny, pak dva soustružníci na klíče a tolikéž na pohary, a čeleď pro chlévy, pastýřové skotu, bravu, vepřového dobytka a koňstva. Výslovně podotýká k tomu listina, že někteří z řemeslníků právě uvedených jsou nevolníci, servi, jiní zase teprvé mají býti koupeni; obzvlášť že toto platí o čtyrech rybářích a o sedmi rolnících s tolikéž pluhy; za každého má se zaplatiti 300 denárů, avšak za tou podmínkou, že, kdyby jeden neb druhý chtěl ze služby vystoupiti, má nahraditi cenu za něho vydanou, aby těmito penězi jiný na jeho místo mohl zjednán býti. [3]) Klášter Litomyšlský, jemuž také na Moravě náleželo zboží, měl okolo r. 1167 mezi svými nevolníky také jistého pekaře, Jana, jehož syn Nemoj za své vlastní vyprostění koupil nevolníka Valdice se ženou, syny a dcerami a na své místo klášteru odevzdal. Český klášter v Opatovicích, jenž taktéž z Moravy bral značné požitky, měl mezi svými příslušníky, domácími sluhy, mimo kuchaře a pekaře, také ševce na mniš-

---

[1]) Viz díl II. str. 280.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 278.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 163.

ské střevíce, a kožešníky.[1]) Opravdový seznam řemeslníků obsahuje Vyšehradská listina z r. 1088. Tam jmenováni jsou vodaři, soustružníci všeho druhu, bednáři, zahradníci, kováři, koželuzi, sládci, štítaři a t. d. Také Olomúcký chrám sv. Petra obdržel 1065 mezi svými příslušníky jednoho kováře.[2]) Tento nesch※ázel vůbec při žádné nadací, což jest důkazem jeho nevyhnutelné potřeby. Až podnes mají některé kláštery své vlastní kováře. Rovněž tak často uvádí se pekař. V soukromém životě připadala naň důležitá úloha. Ano kníže Vratislav dal si pekaře až z Německa objednati. Magdeburský arcibiskup Hartvig oznamuje téhož příchod s dokladem, že dotčený řemeslník přinese s sebou také potřebné náčiní.[3]) Podivné! o zlatnících, aurifices, vůbec o řemeslnících kovodělných, jenž přece v listinách říše Německé tak hojně co příslušníci přicházejí, neděje se jakož i o soukenících, v listinách říše Česko-moravské z XI. a XII. století skoro pražádná zmínka, k r. 1052 uvádí se zlatník Kojata,[4]) a přece tato živnost v říši Česko-moravské nemusila býti nic neobyčejného. Když r. 939 mělo předsevzato býti vysvěcení chrámu sv. Víta v Praze, uvádí Gumpold, životopisec sv. Václava, že chrám leskl se podivuhodnou nádherou kovových předmětů. Roku 1032 přivezl kníže Břetislav mezi svou polskou kořistí také veliké zvony do Čech. Zdá se tudíž, že kovolijectví v Čechách a na Moravě v XI. a XII. století náleželo k uměním jen pořídku přicházejícím, jinak nebylo by se vyplatilo, z Hnězdna přivézti zvony do Prahy.[5]) Sukno, jakož vůbec lněné tkaniny,

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 171. „sutor sotularium.“ Sotulares vel subtalares. Caligæ nocturnales Subtalares vocantur, qui sub talis sunt. Du Cange, Glossar. V Paříži 1846, sv. VI. 417.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 140.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 179.

[4]) Erben k r. 1062. Regest. I. 115, str. 47.

[5]) Gumpoldi vita Vencezlavi 16., u Pertze IV. 219.

[6]) V Cod. Dipl. Mor. I. často přicházející „Campanarii“ — chrám Vyšehradský měl jich r. 1080 16 — jsou zvoníci.

pracovaly pouze ženy. Sukna byly, alespoň okolo r. 1240, dva druhy: šedá sukna, a to byla sukna obyčejná, panni grisei, a pak plátna, linei panni. [1]) Kollegiatní chrám Vyšehradský vybíral 1088 od každé klíčnice hradu ročně jeden ubrus a jeden ručník. [2]) Z toho soudíme, že v Čechách a na Moravě, jako v Německu, [3]) ženy a dcery ministeriálů zavázány byly k ručním pracím ženským.

Od XII. století objevuje se nadání kláštera nebo kostela nevolníky velmi zřídka; nadací listina kláštera Lúckého z r. 1190 na př. mlčí docela o příslušnících, teprvé k r. 1197 uvádí se, že Hroznata klášteru v Teplé „odevzdal své pacholky a děvky.“ Jindřich, biskup-kníže, praví v potvrzení tohoto nadání, že Hroznata, v případě, že by syn jeho neměl jej přežíti, všecky své příslušníky „servi“ klášteru daroval, z čehož následuje, že servi, příslušníci, také nazývali se famuli a ancillæ, sluhové a děvky. [4]) Klášter Třebíčský obdržel od Stanimíra r. 1197 šest rybářů na Jihlavě, jednoho hajného (lesní), jednoho lesníka (pohajní), jednoho včelaře (včelníci), pak od Miroslava čtyry rybáře na Oslavě. [5]) Toť bude as poslední doba nevolnictví na Moravě; v XIII. věku náležel tento stav věcně i osobně nevolných lidí na Moravě i v Čechách v obor pouhých upomínek, ačkoli ještě v XIII. století přicházejí „homines glebae adscripti,“ tedy nevolníci.

Věcně i osobně nevolnými pro sebe i pro své potomky stali se v říši Česko-moravské zajatci ve válce, plenníci, pak v některých případech zločinci, znamenanci a lehkomyslní dlužníci. Zajatci váleční a zločinci byli skoro také na roveň

---

1) Erben, Regest. str. 465.

2) „De unocunque castro ab avia mensale unum et manuterium unum omni anno.“ Cod. Dipl. Mor. I. 183.

3) Meiller, Regest. str. 201, č. 59. Gfrörer, Kirchengeschichte IV. 291.

4) Cod. Dipl. Mor. I. 345 a 347.

5) Cod. Dipl. Mor. I. 349.

staveni, onen byl všeobecným, tento zvláštním nepřítelem společnosti lidské. Otroctví bylo tudíž pouhým následkem trestu a nikoli stav o sobě, asi tak jako u Němců, kteří své otroky tak dobře, jako jiné rozmanité stupně rozličných stavů, oceňovali podle taxy (Wergeld) u Čecho-Slovanů naprosto neznámé. Volným byl na Moravě každý, kdož náležel k zemi a k národu, pokud soudním výrokem nebyl z obce vyhostěn a v nevolnictví prodán. Před knížetem Břetislavem I. býval tento trest i při sporech manželských hojně v obyčeji; když roku 1039 dobyl kníže Hnězdna, zrušil jej v dotčeném případě, ustanoviv, aby trestuhodné osoby toho druhu, jako: cizoložnice, zhýralé vdovy a dívky, ježto dříve upadaly v otroctví, na věčné časy vypovězeny byly do Uher, aniž by více kdy směly se vykoupiti [1]); z čehož patrno, že přece byla možnost ujíti nevolnictví z pokuty. Možnost ta spočívala buď ve vykoupení, buď v propuštění, „manumissio." Příklad takového vykoupení uvedli jsme svrchu k r. 1078 při nevolnících kláštera Hradišťského. Příklad propuštění podává nám kněz Zbihněv; dalť okolo r. 1132 svého otroka Neštědu na studie s tím doložením: „bude-li se učiti, bude svoboden, ne-li, pak zůstane otrokem [2])". Kronikář Dětmar znal zevrubně právo u Slovanů platné, dle něhož zločinec uveden byl v nevolnictví. K r. 981 praví, že církevní obec Meziborská rozdělena byla „jako slovanská rodina, jenž volností svou propadla a k prodeji jest vydána [3])." Co kupci a prodavači takových nešťastníků objevují se po zemi rozšíření židé. Biskup Dětmar a životopisec sv. Vojtěcha dávají nám o tom zprávu [4]). Roku 1124 vydal kníže Vladislav I. o slavnosti sv. Majdaleny, tedy dne 22. července, rozkaz, že od toho času „žádný křesťan nemá

---

[1]) Cosmas III. 4 k r. 1039; u Pertze IX. 69.

[2]) Erben, Regest. k r. 1132. I. 99.

[3]) Thietmari chron. III. 9.; u Pertze III. 763.

[4]) Thietmari chron. VI. 36.; u Pertze III. 821. Vita antiquior S. Adalb. Pertz IV. 586 a 600.

sloužiti židu.“ Žid svatokrádežník, jenž byl svaté pozůstatky z posvěceného oltáře v Praze uzmul a do stoky hodil, zavdal k tomu příčinu. Aby nebyl popraven, přinesli jeho souvěrci knížeti 1000 liber zlata a 3000 liber stříbra. Za to vykoupil Vladislav „křesťanské otroky od všech židů,“ a vydal dotčený zákon [1]). Cosmas připomíná při tom, „že tento jediný skutek jest dostiučiněním za vše, co Vladislav kdy zločinného spáchal,“ zajisté nejlepší to doklad toho, jak ukrutný as musil býti osud takovýchto otroků u žida. Nedivíme se tudíž, vyznačují-li kronikáři vykupování takových nešťastníků z rukou židovských za skutek především chvalitebný. Tak praví knížecí kronika polská o choti Vladislava Polského, Jitce, jenž, jak známo, byla dcera Českého krále Vratislava, k roku jejího úmrtí 1085, že mezi lidumilnými skutky od ní vykonanými obzvlášť vyniká její péče o vyprostění křesťanů z otroctví židovského [2]).

Zdali a na jak dlouho zákon daný roku 1124 měl účinek, nesnadno jest říci; nevolnictví v říši Česko-moravské ještě po roce 1124 dlouho se udrželo. Otroci kupovali se později jako dříve. Četnými válkami, zejména s Dánskem, byla okolo r. 1164 země Bodrců a krajiny sousední spustošena na poušť. Zbylo-li ještě několik starých obyvatelů, musili nyní, hladem jsouce puzeni, opustiti otčinu, neboť pole byla zpustošena a obilí se nedostávalo. Houfně přebíhali Slované takto stížení do Dánska nebo k Pomořanům. Avšak ani za mořem nenalezli soustrasti, ba ani u svých soukmenovců. Bez slitování byli příchozí z ciziny hosté prodáváni jiným slovanským kmenům, Polanům, Srbům a Čechům [3]). Okolo roku 1078 rovnala se cena jednoho nevolníka v Čechách 300 denárů, dle našeho počtu asi 24 až 25

---

[1]) Cosmas III. 57. k r. 1124; u Pertze IX. 128 a 129.
[2]) Chron. princip. Polon. Stenzel, Script. Polon. I. 64.
[3]) Helmondi chron. Slavor. II. 2. v Bukovci 1659, str. 223 a 224 Překlad dle Giesebrechta, Wendische Geschichten III. 148.

zlatých [1]). Avšak jakož svrchu řečeno, ku konci XII. věku a hlavně na počátku XIII. století přestalo v říši Českomoravské otroctví vlastně tak zvané, a nevolnictví objevuje se ve způsobu velmi mírném, v podrobení se totiž, mundium, pod moc hlavy rodinné a jeví se v neschopnosti k zastupování sama sebe a v nedostatku vlastní schopnosti k výživě [2]). V takovýto poměr často samoděk, dobrovolně vcházeli řemeslníci aneb jiné osoby volné buď z nábožnosti, buď proto, aby snáze živobytí obhájili [3]); naproti tomu ostatní tři třídy nemajetníků, avšak osobně volných, ministeriálové, sedláci a činžovníci, počtem rostly. Také tito mohli jako mancipia od jiných býti prodáni nebo darováni, ovšem s právy jim příslušícími. Tak měl klášter Hradišťský r. 1087 ministeriála Svatobora a jeho syna Jutroše, chrám Vyšehradský r. 1088 poslužníky pro stavby na vodě, pro hornictví, a takové, jenž sluli pomýci (cídiči prádla). K ministeriálům, nápravníkům, počítán byl každý, kdož konal služby u pánů a při dvoře, buďsi co zbrojnoš nebo spolubojovník, buďsi co nižší úřadník, buďsi co umělec nebo řemeslník jakéhokoli druhu. Jméno to mělo v Čechách a na Morově význam tak mnohonásobný, jako v Německu [4]). Nápravníci, někdy také panoši, „milites,“ zvaní, převzali proti jistému poplatku pozemky od některého bohatého zemana; stáliť k němu v dědičném, ryze osobním poměru odvislosti a ve věcné smlouvě, kteráž jen za náhradu mohla býti zrušena. Při založení opatství v Teplé obával se zakladatel, Hroznata, žeby „onino sluhové — nazývá je zde milites — jenžto jsou v držení pozemků od něho přijatých,“ a nyní novému založení darovaných, mohli opatství způsobiti obtíže. Aby to

[1]) Dobner, Annal. V. 473.

[2]) Tomaschek, deutsches Recht in Oesterreich im XIII. Jahrhundert. Str. 80.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 220, k r. 1143.

[4]) Palacký, Gesch. Böhmen's II. 1. 30. Die Ministerialen. Od Aug. svob. p. z Fürthu. V Kolíně n. R. 1836, str. 56.

předešel, ustanovil roku 1197, že opat Teplský má vyplatiti každému nápravníkovi, který jest v držení pouze jediného aratra, dvě hřivny, tomu pak, kdož má celou osadu, ves, pod pluhem, pět hřiven, načež panoš odejíti a sloužiti může komukoli chce. Pouze osady, ježto měli tito nápravníci v lesích, přecházejí na klášter bez náhrady [1]. Ministerialové Hroznatovi stáli tudíž k pánu svému v právním poměru. Že k ministeriálům počítáni byli také řemeslníci, prokazují listiny. Sedlák lišil se od ministeriála snad pouze dědičností, avšak neprodejností své půdy a konáním nízké služby, kteráž nazývala se robota. Professor Tomek se domnívá [2], že sedláci nic jiného nebyli, nežli vzdálenější příbuzenstvo své původní vrchnosti, t. j. oné užší rodiny, kteráž moc starosty nad celým rodem dědičně sobě přivlastnila, a pak rodinné statky mezi ostatní v ten způsob rozdělila, že tito povinni byli, ze svých údělů odváděti jí poplatek a konati robotu. Proto snad nazývají se poddaní této třídy také hæredes [3], dědicové, dědinníci, rustici originarii, indigenæ [4]. Z Dalimila mohlo by se souditi, že ještě v XIII., ano i na počátku XIV. století vůbec panoval náhled, že sedláci tétéž vsi náležejí k jedinému pokrevenství [5]. Činžovníci, osadníci, hospites, coloni, stáli k vrchnostem v témž poměru, jako sedláci, rozdíl leží pouze ve způsobu nabytí půdy. Kdežto sedláci od drahných časů byli v dědičném držení svých pozemků, byli coloni teprvé později od rozličných dynastů k zdělávání jisté jim vykázané půdy, k založení vesnic vyzváni, kteréž jim pak také za jistých podmínek dědičně zůstaly. Tak dala Olomúcká kněžna Eufemie roku 1087 blíže Úsobrna založiti ves, kdež darovala klášteru Hradišťskému čtyry popluží s několika nápravníky i jich syny.

[1] Cod. Dipl Mor. I. 345.
[2] Geschichte der Stadt Prag I. 60.
[3] Cod. Dipl. Mor. I. 181.
[4] Cod. Dipl. Mor. k r. 1199. I. 355.
[5] Tomek, Geschichte der Stadt Prag I. 61.

Také její „familiaris", dvořenín Siboto, založil v lesích v okolí Úsobrna vesnici [1]). Podle Tomka bývali tací coloni po větší části mladší synové selských rodin, kteří nezdědili žádné půdy, jelikož tato alespoň poněkud byla nedílná. Zdali tito osadníci, nebo snad také sedláci, v případě neplnění svých povinností ze svých držav mohli býti vypuzeni, sotva lze předpokládati při ustanoveních o právu vlastnictví tak určitých. Můžemeť pouze jediný příklad takového bezděčného vystěhování k r. 1167 uvésti, aniž bychom znali jeho příčinu. Král Vladislav daroval zmíněného roku klášteru Litomyšlskému svůj statek Řepín a „pozemek Lutomisli, když byli poddaní odtud vyhnáni [2])".

Zmínili jsme se o židech, že přicházejí co kupci a prodavači nevolníků v Čechách a na Moravě, a že r. 1124 kníže Vladislav I. zakázal službu křesťanů u židů. Byliť v zemi usazeni již od nepaměti. Co zakladatel prastarého zeměpanského hradu Podivína uvádí se žid, Podiva [3]); v celním řádu Raffelstettském okolo roku 906 činí se již zmínka o židech [4]). Že u obyvatelstva křesťanského nebyli příliš v lásce, prokazují četná a krutá jich pronásledování. Roku 1096 přimělo takové pronásledování nejbohatší z nich k útěku do Polska a do Uher; postížení byli k rozkazu knížete Břetislava zemským komořím naprosto vydrancováni [5]). Kořisť musila býti značná, poněvadž kronikář Cosmas při vypravování tohoto drancování vidí se pohnuta k povzdechu: „že ani z hořící Troje nebylo tolik zlata snešeno, jako od nešťastných židů." A vskutku, bohatství bylo u nich v míře velké nakupeno. Výslovně o něm zmiňuje se Cosmas k r. 1091: „zlatem a stříbrem oplývající" nazývá židy [6]). O židu Jaku-

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 176.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 279.
[3]) Cosmas k r. 1067; u Pertze IX. 80.
[4]) Pertz, Leg. III. 421. Viz díl I. str. 259.
[5]) Cosmas, k r. 1096 a 1098; u Pertze IX. 103 a 104.
[6]) Cosmas k r. 1091; u Pertze IX. 98.

ovi vypravuje k r. 1124, že ohromným svým bohatstvím a ou více než satanskou lstivostí vládl mocí téměř knížecí, konečně, jakož jsme svrchu pověděli, svým vlastním přechem byl k pádu přiveden. Zejmena v Praze odehrávali dé asi znamenitou úlohu, neboť kdežto ostatní obyvatelé dhradí žili ještě v poměrech dosti podřízených, spravoli židé již samostatně, jak se zdá, svou obec vlastními aršími židovskými, maiores natu Judæi [1]. Že již okolo ku 1142 tvořili v Praze zvláštní obec se synagogou a vlastními domy, o tom není pochybnosti, Sázavský mnich ipomíná k zmíněnému roku, že tenkráte vyhořela synagoga dovská a mnoho domů [2]), — avšak také jisto jest, že obecmu českému právu zemskému nebyli podrobeni. Od doby ále Vratislava, zemř. r. 1092, požívali rovných práv s Vany (Romani) a s Němci [3]). Jako městský sudí mezi křesťanými německými měšťany Pražskými soudil, tak rozsuzol představený synagogy, nebo starší obce židovské, všeliké loby židů proti židům, nebo také křesťanů proti židům; ko Němec prost byl jistých služebností, jako na př. ubyvání cizinců, břemena ubytovacího, tak i žid [4]).

Považujeme za věc zbytečnou tázati se, jakým způsoem židé již ve XII. století dosáhli takové důležitosti v říši esko-moravské. Přihlížejme jen k zkušenostem naší doby odpověď jest po ruce. Až podnes jest žid po pravidle obci vesnické mužem nejzámožnějším, a tím stane se dnak vtělenou židovi spořivostí, ještě více však svou vyroušeností praktického rozumu a zvláštní vychytralostí vyřizování obchodu všeho druhu. Jako podnes byl již tenkráte žid v pravém slova toho smyslu peněžníkem a bchodníkem. V sousedních Rakousích byl okolo r. 1190

---

[1]) Cosmas k r. 1098; u Pertze IX. 103.

[2]) Monach. Sazav. k r. 1142; u Pertze IX. 159.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 299.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 299.

žid Shlom knížecím mincmistrem [1]. Mužové nejryzejší pověsti, jako Pražský biskup Heřman, musili někdy k židům se obrátiti o půjčku. Když kníže Svatopluk r. 1107 měl králi Německému Jindřichu V. za sebe složiti 10.000 hřiven stříbra co cenu výkupnou, a za tou příčinou vypsal všeobecnou berni, zastavil biskup Heřman u židů Řezenských pět drahocenných, zlatem vyšívaných chrámových plášťů v 500 hřiven stříbra [2]. Nelzeť pochybovati, žeby židé na Moravě a v Čechách, jsouce v čilém spojení se svými souvěrci v Německu, nebyli také pro sebe nároky činili na privilej, císařem Jindřichem IV. ve Spíru dne 18. února 1090 židům udělený [3]. Privilej ten výslovně jim povoluje obchod s otroky; že obchod takový i v říši Česko-moravské nalézal se v jejich rukou, jest nám povědomo; povoluje jim zvláštního soudce, i toho měli v Praze; osvobozuje je od služebnosti ubytování, také této byli prosti na všecky časy; jakž, kdyby také, jako židé Spírští, byli měli plnou volnost, „věci své s lidmi všech stavů vyměňovati, v celém objemu císařství volně a bezpečně cestovati, kupectví a a obchody se zbožím provozovati," kdyby osvobozeni byli bývali od všech cel a poplatků? Při takovémto v jich prospěch vyhraženém postavení, a při náklonnosti cizinského kmenu k vypínavosti nezbytně dříve nebo později nastávaly třenice s obyvatelstvem křesťanským a vyvolány byly výstupy, jako roku 1096. V dávném středověku panující zvláštní úrokování a zakupování důchodků poskytovalo židům prostředky k vlastnímu obohacení na úkor jiných; nebo jelikož té doby dle zákonů kanonických úroky co lichva byly zakázány, avšak jako podnes nastávala toho potřeba peníze se vypůjčiti, nalezena byla výpomoc v tom, že ten, kdož jistinu podával, uvaděl se co kupující, ten pak, jenž

[1] Meiller, Regest. 76. č. 73.

[2] Viz díl II. str. 395.

[3] Remling, Geschichte der Bischöfe zu Speyer. I. Urkundenbuch, str. 65 ssl. č. 67.

peníze přijímal, co prodávající strana poměrných ročních důchodů, tudíž úroků. Aby ale co možná předešlo se všeliké zneužívání a podezřelé úrokování, bylo ustanoveno, že nikoli onen, jenž jistinu dává, nýbrž druhý, ten však kdykoli se mu zlíbí, oprávněn jest k výpovědi, a navrácením jistiny prost má býti placení ročního důchodku. Ostatně k pojištění kupujícího mohl takovýto důchod na jistý pozemek nebo na celou državnost zapsán, a tím jaksi na věcnou povinnost přeměněn býti [1]). Jaká to příležitost k všelikým šmejdům a podskokům! hlavně když výměra úroků nejen hojněji se měnila, nýbrž i rozličné způsoby na se brala, jichž nyní více není [2]). Doba k zapravení úroků čili lhůta platební byla na den sv. Martina v listopadu [3]).

Zdali židé na Moravě v XII. věku byli v držení pozemností, anebo vůbec zdali k němu byli oprávněni, otázka ta alespoň prozatím z nedostatku dokladů musí zůstati bez odpovědi. Císařská privilej ze dne 18. února 1090 praví sice: „Nikdo neopovažuj se oloupiti žida o jeho majetek na popluží, selských statcích, zahradách, vinicích, polích, čeledi, na jakémkoli movitém i nemovitém jmění,“ z čehož lze souditi, že židé skutečně byli v držení pozemků; ale listinami zjištěných dokladů nemáme, i zdáť se, že moravský žid, jenž i podnes štítí se rolnictví, vyhýbal se mu zajisté ještě rozhodněji v XII. století. Těžká práce rolnická spočívala skoro výhradně v rukou osob polovolných, sedláků, činžovníků a nevolníků jsoucích ve službě osob svobodných a ministeriálů.

Rolníci tito vesměs bydleli buď ve vesnicích, na kuriích, nebo na prédiích. O vesnicích a jich založení bylo již výše promluveno [4]). Osada vesnická, villa, rozeznávala se od selských dvorců porůznu ležících, manses, a od místa po

[1]) Walter, Lehrbuch des Kirchenrechtes. 13. vyd. str. 749.

[2]) O tom: Mone, Zeitschrift für die Geschichte des Ober-Rhein's sv. X. 64 ssl.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 318, k r. 1186.

[4]) Viz str. 137 a sll. t. d.

obou stranách silnice založeného, „vicus“ zvaného, název to, jenž později přešel na městské ulice a náměstí. Kníže Bedřich daruje Pražským Johannitům českou ves Týnec „blíže vicu ležící“ [1]). Častěji přichází výraz „vesnice s příslušenstvím“ [2]). Příslušenství to záleželo po pravidle v hospodách (tabernae), v právu k vybírání mýta a odbývání trhů a v majetku obecním, obec, občina. Když kníže Břetislav 1048 Rejhradskému klášteru benediktinů daroval ves Rejhrad, náležely k ní: hospody, trh a mýta z mostů přes řeku Švarcavu podle vsi tekoucí [3]). Slovem „curia“ čili „curtis“, dvůr poplužní, vyrozumíval se úplný k hospodářství zařízený statek, tudíž zevně omezený celek všech k tomu přislušících svobodných, nevolných a služebných mansí čili selských usedlostí se všemi na nich lpícími povinnostmi, pročež také v objemu starých vesnic leželo povždy několik, často i mnoho popluží, kteráž jen znenáhla přecházela v jednu ruku. Taková curia nalézala se r. 1078 blíže Úsobrna; se všemi k ní příslušnými vesnicemi a na tyto vloženými poplatky a obvyklými služebnostmi připadla v dotčeném roce klášteru Hradišťskému u Olomúce [4]). Curia v Bojkovicích, kterouž Kunrát moravský roku 1087 odevzdal klášteru Rejhradskému, měla pozemků na půlšesta pluhů s pastuchou krav a potřebnou čeledí [5]). Curii, ležící v městysi Rejhradě, přenechal kníže Kunrát se všemi k ní patřícími loukami a nivami nad Švarcavou zmíněnému klášteru. Také curia knížete Vratislava, ležící uprostřed klášterních državností v Domašově, připadla r. 1146 k Rejhradu [6]). Strahovskému klášteru nále-

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 307. Slovo „Pagus“ přichází, pokud víme, pouze v podvržené Boleslavské listině k r. 1052. Cod. Dipl. Mor. I. 126.
[2]) „Villa cum omnibus suis appendiciis.“ Cod. Dipl. Mor. I. 123, k r. 1048.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 122.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 163.
[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 176.
[6]) Cod. Dipl. Mor. I. 252.

jící poplužní dvůr v Radovesicích dán byl r. 1176 se vším bilím „curia cum annona“ na výměnu [1]). Curii v dnešních ských Radonicích daroval kníže Vladislav r. 1143 „se vším íslušenstvím, totiž s vesnicemi, ženskou čeledí a jinými ávy panskými, premonstratskému klášteru Strahovskému [2]). v držení takových dvorců poplužních bývalo také bisupství moravské, povídá výslovně biskup Jindřich k roku 32. Část příjmů z této „curia episcopalis“, bezpochyby rie u Úsobrna [3]), poukázal zmíněného roku svým kavníkům [4]).

Vedle dvorců poplužních objevuje se na Moravě ještě ný způsob statků, jež slují prédie (praedia). Prédie podle šich názorů mohly by se nazývati příslušnost, přídvoří, ísídlo, z čehož následuje, jelikož popluží, curia, často mělo ce prédií, že nemusilo vždycky tvořiti jediný celek zaouhlený. Podle toho, jakým způsobem prédie staly se írůstkem, ležely porůznu nejen v rozličných končinách též dědiny, nýbrž často i ve vsích zcela rozdílných. Doadem toho jsou nám četné nadační listiny klášterů. Tak př. obdržel klášter Rejhradský r. 1174 od Miroslava raedium v Začanech; český klášter v Želivě byl až do roku 174 v držení prédie Stonařova na Moravě, a chrám sv. Petra Brně měl r. 1197 prédii v Maloměřicích u Brna [5]). Zdali raedium a terra jest totéž, nelze s jistotou určiti. Víme, „terra“ někdy jest tolik, co aratura. V každém případě žela terra v některé vesnici, a náležela, jako praedium, k něterému jinému statku nebo k některému hradu. V nadační stině kláštera Litomyšlského z r. 1167 uvádí se „terra“ vsi Lepotovicích, kteráž náležela do Týnce. K Vyšeadskému chrámu náležela r. 1178 ve vsi Modřanech „terra“

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 294.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 220.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 271.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 209.
[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 288, 289 a 344.

na dva pluhy i s vinicí. Kníže Bedřich a jeho choť Eliška darovali r. 1180 chrámu Olomúckému ve vsi Olšanech „terru náležející k hradu [1])“.

Polní hospodářství na těchto statcích bylo zajisté již v XII. věku provozováno způsobem velmi důmyslným; zevrubně známy byly zásady zlepšování, odhádání, pronajímání, vyměňování, scelování a soudržení. Roku 1178 daroval kníže Soběslav chrámu Vyšehradskému kopec, Psar zvaný, k založení vinice způsobilý, a pak pod tímto kopcem štěpnice, ježto druhdy bývaly luka. Roku 1146 nahradil kníže Vratislav škodu klášteru Rejhradskému učiněnou lesem, uprostřed klášterních pozemků v Domašově ležícím, a kurií, „kteráž podle správného odhadu učiněnou škodu desetkrát i více svou cenou převyšovala“. Když roku 1174 Ranožír svůj rozsáhlý les na moravských hranicích, Borek zvaný, vyměnil za praedium Stonařov, vyšlo na jevo, „dle odhadu osvědčených mužů, že praedium stálo hluboko pod cenou lesa“. Roku 1189 měl Hroznata od řádu Johanitů dvě české vesnice, Hlavno a Štetín, v nájmu za nájemné 3 hřiven stříbra. O výměně državností v Stonařově z r. 1174 již jsme se zmínili. Roku 1180 vyměnil Olomúcký biskup Dětleb ves Olšany za jistý okres u vesnice Mohelnice [2]). O scelování čili zaokrouhlení statků zmínili jsme se již svrchu k r. 1184 [3]). Soudrženství, čili podílů více osob na témž statku, bylo na Moravě přemnoho. Zmíníme se zde na příklad o soudrženství v Olomúci, ježto náleželo 1107 Militovi Mstěji a jeho bratru Předvoji. Byly to dva „mansus“ v Olomúci, jež uvedeného roku darovali chrámu sv. Václava [4]). Pak uvádíme compossessorát k r. 1159 v Topolanech a Hrušovanech [5]).

Z příkladů těch jest zjevno, že XII. století své hospodářské zásady tak dobře znalo, jako století XIX, ano znáti

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 279, 298 a 303.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 298, 252, 289, 328 a 303.
[3]) Viz str. 143 t. d.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 192.
[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 269.

je musilo, jelikož práce i potřeby byly téměř tytéž. Jako podnes zanášel se i tehdy důmyslný hospodář na Moravě vedle rolnictví a spojeného s tímto chovu dobytka „animalia maiora et minora“ [1]), pěstováním vína, jako na př. klášter Hradišťský u Olomúce okolo r. 1078, jenž hned při svém založení obdržel čtyry vinaře i s jich syny, okolo r. 1220 cisterciácký klášter Velehrad, jenž hned po svém založení blíže Uherčic v Brněnsku založil vinice [2]); mimo to zabýval se včelařstvím, jako okolo roku 1078 klášter Hradišťský, hlavně okolo r. 1087 na svém statku u Úsobrna a t. d. [3]); také nad Jihlavkou okolo roku 1197 dařilo se včelařství; [4]) dále zabýval se sadařstvím, jako 1107 u Topolan, 1088 u Manice, kdež právě měla štěpnice býti založena [5]); rybářstvím, jako na př. klášter Hradišťský, jenž obdržel hned při založení dva rybníky, Vidomu a Tekalec, s dvěma rybáři. Jedině o chmelařství, kteréž přec v Čechách tak hojně bylo pěstováno [6]), nečiní se v listinách moravských téměř pražádná zmínka. Ano i zevrubné označování rozličných rolních poloh, jich místní názvy, svědčí o důmyslném hospodaření, neboť po pravidle přikládá se jméno pouze takové věci, kterou se hojně zabýváme. Z této znamenité pilnosti rolnictva lze asi také sobě vyložiti, proč na Moravě v XII. věku tak pořídku zmínka se děje o puštinách. V zemích německých právě v této době mluví se v listinách tak často o prázdných hradech, o pustých věžích a t. d. Listiny moravské z XII. věku zmíňují se pouze k r. 1062 o opuštěném prédium nad Opavou, a k r. 1185 o „opuštěné terra“ v Modlejovicích, jejíž poloha až půdnes zůstala neznámou, ačkoli několikráte mluví o aratuře, jenž právě byla

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 126 k r. 1052.
2) Cod. Dipl. Mor. I. 103 a II. 113.
3) Cod. Dipl. Mor. I. 163. a 176.
4) Cod. Dipl. Mor. I. 349.
5) Cod. Dipl. Mor. I. 192 a 184.
6) Cod. Dipl. Mor. I. 171, 183.

bez sedláka [1]). Než to bývalo as jen na krátko; tolik jest zjištěno, že na Moravě ornice nalézala hojných ctitelů a zdělavatelů.

Jelikož větší nebo menší poptávka po nějakém zboží zvýšuje nebo snižuje jeho cenu, ale půda, jakož jsme právě slyšeli, v XII. století na Moravě byla valně hledána; byla as její cena u porovnání s jinými zeměmi, jako se sousedními Uhrami, ano i s krajinami porýnskými, dosti vysoká. Uvedeme zde několk příkladů tehdejších cen statků v Čechách a na Moravě. Za knížete Břetislava I. stály v říši Českomoravské okolo r. 1052 pole a louky neurčité výměny, ježto však ležely na pobřeží řeky a jistě zaplaveny býti mohly, 600 denárů. Statek Kroměžířský stál r. 1126, kdež přešel na chrám Olomúcký, 300 hřiven. Okolo roku 1159 koupili čeští Johanité jistou „terru" na jeden pluh s lesem, štěpnicí a přívozem přes Mži blíže vesnice Radotína za 28 hřiven. Opatové Litomyšlští, Jan a Bohumil, získali okolo r. 1167 část prédie v Lutosicích (?) za 600.000 penízů, nummi. Když klášter Plasský r. 1175 praedium Újezd vyměnil za Zašany, zaplatil „dle spravedlivého ocenění" dodatkem ještě 8 talentů. Za českou ves Kravaře a les k ní náležející dal r. 1176 klášter Strahovský svůj poplužní dvůr Radovický i s obilím a k tomu ještě 4 hřivny stříbra. Roku 1188 stála jistá ves v Čechách s mlýnem a právem vodním 12 hřiven stříbra. Johanité zaplatili za polovici prédia Rovenského 45 hřiven „zkoušeného stříbra". Jisté praedium v Maloměřicích blíže Brna koupil r 1197 kníže Spytihněv za 80 hřiven „ryzého stříbra." Roku 1202 koupili cisterciáci kláštera Velehradského od prémonstrátů Litomyšlských u zpustlého a opuštěného kostela sv. Jana blíže svého kláštera Velehradského za 10 hřiven praedium výměry as 200 jiter (iugera). Česká ves Boršice byla téhož času koupena za 50 hřiven, Zlechov

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 138, 207 a 308.

za 30 a Hustěnovice za 28 hřiven stříbra [1]) a t. d. Ovšem příklady tyto neposkytují jasný pojem o ceně statků, jelikož výměra pozemků není udána, a jelikož o poměru mzdy dělnické k potravinám, a vůbec o ceně těchto, nenabýváme žádného poučení. Čteme-li však k roku 1167, že král Vladislav výroční poplatek 4 volů, 2 krav a 4 ovcí vykoupil od kláštera Litomyšlského 1500 penězi (nummi) [2]); tuť zdá se, že z dát svrchu uvedených souditi lze na vysokou cenu, v níž v XII. věku pozemky stály na Moravě i v Čechách, což tím zřejměji vysvítá, přihlížíme-li zároveň k bohactví jednotlivých vesnic anebo k příjmům na př. kanovníků Vyšehradských. Takový kanovník Vyšehradský okolo r. 1178 jen málokdy obdržel více nežli 100 denárů, často ještě méně (as před 50 lety ovšem až 1700!) [3]). Pro tytéž kanovníky poukázal kníže Soběslav II. roku uvedeného k rozhojnění jich nadací ročně 4000 denárů na českou ves Slivnici, pak v jiné vesnici roční nájemné 1200 denárů [4]). Takovéto ukládání břemen svědčí přec o zámožnosti obcí, a jelikož tenkráte, jako podnes, ceny půdy řídily se podle ceny plodin, — majíť se k těmto, jako jistina k úrokům —; tuť tyto poslední, ceny plodin, kdybychom je znali, valně by objasnily první, ale takto se nám těchto pro Moravu i Čechy v XII. věku skoro naprosto nedostává.

Avšak jelikož v dávném středověku ceny plodin, s jedinou výminkou neúrody, právě za příčinou nedostatku ražených peněz, nepodléhaly značným změnám, mohou také příklady jiných zemí alespoň příbližně přivésti nás k cíli. Tak se vypravuje, že roku 1196 od Apennin až k okeanu po celém Francouzsku i Německu následkem neobyčejné neúrody tatáž míra pšenice, kteráž jindy stála 4 až 5 penízů, vystou-

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 128, 200, 279, 291, 294, 325, 336, 344 a II. 13.

[2]) Cod. Dipl. Mor. 279.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 297.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 297 a 298.

pila na 40 až 50 [1]). Na Rýně prodávala se toho času míra (Malter) žita za 15 penízů [2]). Bylo vypočítáno, že na horním Rýnu nejnižší cena míry žita obnášela 1 zl. 50 kr., prostřední 2 zl. 4 kr. a nejvyšší 2 zl. 40 kr. rýnské měny [3]), což poskytuje přibližné měřítko, zdali 20 jiter zanedbaných polností na Moravě byly 1 hřivnou příliš draze zaplaceny čili nic. Víme, že 200 iugera zanedbané, lehké půdy r. 1202 prodána byla za 10 hřiven. Počítáme-li na hřivnu 200 denárů, a na denár podle našich peněz as 8 krejcarů rak. měny, tuť přišlo by 20 jiter špatné rolní půdy na 8 zl., tudíž jitro na 80 kr., kterážto cena při půdě dobře zdělávané bezpochyby vystoupila až k výši desateronásobné, tak že, u porovnání s cenami obilí na horním Rýnu, nemohla nazvána býti levnou, a se mzdou dělnickou, pokud tuto známe, stála v pravém poměru. Roku 1078 stál na Moravě oráč i s pluhem mimo úplné zaopatření 300 denárů [4]). Okolo r. 1088 představovala služka jistinu 600 denárů [5]). Roku 1122 koupen byl v Bechtheimu v rýnském Hessensku 1 mansus za 15 liber, as za 331 zl. 50 kr. rýnské měny. Přišlo tedy jitro na 11 zl. a několik krejcarů. Roku 1154 prodány byly v Undenheimu, taktéž v Hessích porýnských, 4 mansus za 63 hřivny, t. j. za 836 zl. 2 kr. rýn. m., tedy mansus za 209 zl. čili jitro za 6 zl. 56 kr. Tamtéž koupeny byly téhož roku 3 jiné mansus za 33 hřivny, tedy za 464 zl. 38 kr. čili mansus za 154 zl. 53 kr. a jitro za 5 zl. 10 kr. [6]) Patrno jest z těchto příkladů, jak dobrota půdy již záhy přivodila veliký rozdíl kupní ceny, a jak na Moravě jitro

---

[1]) Siegebert Cont. Aquicinct. k r. 1196; u Pertze VI. 433.

[2]) Annal. Colonien. max. k r. 1187; u Pertze XVII. 804.

[3]) Mone, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrhein's sv. X. str. 45.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 168.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 188.

[6]) Mone, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrhein's, sv. II. 399 a V. 402 a 403.

dobré půdy v ceně 8 zlatých nemohlo nazváno býti levným. Že všeliké nehody, jako veliký hlad na Moravě roku 1194, měly značný vliv, jest pochopitelno, ničeho však na věci nemění.

Že takové koupě a prodeje stály pod veřejnou autoritou, a zajisté již v těch dobách k udržení úvěru zanášeny byly do veřejných kněh, musili bychom již dle povahy věci připustiti, i kdyby nebylo nám po ruce žádného zřejmého svědectví; takto ale můžeme se prokázati svědectvím takovým. Když roku 1169 král Vladislav řádu Johanitů daroval některá zboží v Čechách, připomíná: „že jsou to statky, jež byl po právu zakoupil, anebo po právu vyměnil, anebo jiným poctivým způsobem dle úsudku vynešených urozených Starších v Čechách po zákoně získal [1]),“ z čehož následuje, že při získání statků bylo zapotřebí požádati soud zemský k zakročení, což nezbytně předpokládá udržovanou evidenci nemovitého jmění zanášením do kněh pozemkových.

Právě uvedené vysoké ceny půdy dovolují dále souditi, že také hotové peníze, ač jich v zemi nebyla hojnost, přece byly v plné své a vysoké hodnotě. Když kronikář k r. 1090 vychvalovati hodlal nadobyčejnou štědrost svého biskupa Jaromíra, praví: „že biskup každou neděli 12 denárů, a o dnech apoštolů nebo jiných větších svátků 200 kusů této mince vložil do schránky u svatých ostatků [2]).“ Tedy každonedělní oběť as 1 zlatého, a 14 až 16kráte do roka se opakující dokročinný dar po 16 zl. r. m. vzbuzovaly u biskupa z knížecího rodu všeobecný obdiv. Tuť přece peníze musily míti vysokou cenu i nemohla jich býti hojnost. Pochopitelno — hospodářství naturálné mělo v XII. věku převahu, pročež také nebyla toho nutná potřeba, aby vše bylo vyměřováno a prodáváno v ceně peněžité, i zbytečno bylo, aby veliké množství hotových peněz obíhalo

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 285.
[2]) Cosmas k r. 1090; u Pertze IX. 96.

v zemi. Slyšeli jsme sice, že se také platilo raženou mincí, ale že i mince byla skoumána, a že tudíž placeno bylo v stříbrných kusech, nebo, jak kupec praví, ve stříbře al marco, a že při mincích v oběhu jsoucích šetřeno bylo od přijímajícího jisté obezřelosti, a to tím více, čím více zjištěno jest, že na Moravě i v Čechách v XII. století mnoho cizích peněz bylo v oběhu. Kníže Soběslav II. nařizuje mezi 1174 a 1178, že, spáchal-li Němec vraždu, vrah buď knížeti zapraviti má 12 talentů Řezenských denárů, buď zbaven býti pravé ruky [1]). Okolo r. 1264 platil talent v Řezně 8 penízů, peníz 30 denárů, a 240 denárů šlo na Kolínskou libru [2]). Z Uher přicházely byzantské do země. Okolo r. 1060 platil jeden byzantský 40 uherských stříbrných denárů, ježto byly velmi maličké; od toho času vešlo v obyčej, 40 denárů nazvati zlatým, aureus [3]). Rakouské mince taktéž byly v oběhu, již za příčinou nezbytného sousedního obchodu, ačkoli nestály v pověsti příliš dobré; tak zvané černé rakouské penízky byly hrůzou tehdejšího obchodního světa. Vše to vyzývalo k opatrnosti, z čehož pochází, že hlavně společnosti, ježto svým postavením poukázány byly k cizozemsku, své účty uzavíraly ve zkoušeném stříbře, t. j. ve stříbrných kusech, jakož na př. o Johanitech známo jest. Nikoli nedostatkem ražených peněz nýbrž následkem místně i občasně rozdílné měny mincovní nastala toho potřeba, aby vyhledán byl nezměnitelný prostředek k výměně, a takový nalezen byl ve zkoušeném t. j. ryzém, neraženém stříbře, i podobá se, že všeliké vysoké splátky, mezi nimi zejmena dávky a poplatky k apoštolské stolici, k cizím knížatům a králům, pouze v tento způsob byly vyrovnávány. Což medle by sobě na př. Řím byl počal s českými denáry, kdyby kníže

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 299.

2) Mone, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrhein's sv. IX. 1858, str. 81.

3) Thwrocz II. 45. Schwandtner I. 138, a Keza u Endlichera, sv. I. 116.

Spytihněv r. 1060 byl zaslal co roční dávku 100 hřiven a kolegiatní chrám na Vyšehradě ročně 12 hřiven v této minci? Anebo kdyby k roku 1107 kníže Svatopluk byl musil císaři Jindřichu V. v denárech zaslati 10.000 hřiven [1]). Také naopak obdrželi zase knížata, na př. poplatek polský, anebo náhrady válečné, v kusech stříbrných.

Že knížatům Česko-moravským přislušelo **p r á v o r a ž e n í p e n ě z**, jest mimo pochybnosť, avšak není zjištěno, kdo jim právo to udělil, a kdy počali ho užívati. Domníváme se, že obě tyto otázky ani nemají na tomto místě blížeji býti rozbírány. Kdož medle udělil to právo králům Uherským, nebo králům Polským? Pravdiva-li jest legenda zlaté mince v Pražském museu chované — okazujeť opřilbenou hlavu s okružním nápisem Rastisla — pak razili již Mojmírovci zlaté i stříbrné peníze [2]), a jako král Otakar II. zamýšleje Olomúc povznésti na sídelní chrám metropolity, dovolával se bývalého druhdy arcibiskupství na Moravě, chtěje jaksi označiti nepřetržitosť práva svého trůnu a svého panování [3]); tak počali také knížata říše Česko-moravské provozovati svrchované právo ražení mincí, aniž by se v té příčině obraceli k všeobecnému zdroji všeho práva tehdejší doby, k trůnu císaře Německého. My alespoň známe stříbrné denáry již od Vratislava I., jenž panoval od r. 912 až 926 [4]), takže mezi mincemi Mojmírovců a mincemi Přemy-

---

[1]) Podobá se, že poplatek německý, po čas svého trvání, někdy také v denárech byl odváděn, poněvadž Cosmas tuto sumu zároveň v denárech udává. Cosmas k r. 1040; u Pertze IX. 72. Cod. Dipl. Mor. I. 183 k r. 1088.

[2]) Pražské národní museum, zlatý peniz číslo 2125 a/b. A. Opřilbená hlava, okružní nápis PACTHCA. R. Vojín s dýkou a štítem, okružní nápis ПЕГNAZE. Museum chová takovýchto mincí 16 variantů avšak PACTHCA. Ve sbírce mincí kláštera benediktinského v Rejhradu jsou také stříbrné peníze podobného rázu a v rozličné velikosti.

[3]) Cod. Dipl. Mor. k r. 1268. IV. 1.

[4]) V době nejnovější ovšem nastal odpor proti této domněnce (srov. díl I. str. 260); chtějíť někteří řadu českých mincí počínati te-

slovců sotva lze objeviti mezeru, a nyní od Vratislava I. až k poslednímu Přemyslovci táhne se nepřetržitá řada mincí, aniž by kdy byla vznikala otázka, jakým způsobem panující Přemyslovci přišli k tomuto svrchovanému právu. Jiná jest to věc, tážeme-li se, zdali také moravští knížata XII. věku razili své vlastní peníze? K otázce této musíme odpověď dáti rozhodně zápornou; žádný kníže moravský nikdy neužíval tohoto svrchovaného práva. Objevují-li se přesně moravští knížata, jako na př. Otík I. kníže Olomúcký a manželka jeho Eufemia na mincích knížete Kunráta z r. 1092 anebo na mincích Svatoplukových (1107—1109); stalo se tak z pouhé piety, — kníže Kunrát chtěl tím svého r. 1087 zesnulého bratra Otíka, Svatopluk pak své rodiče, Otíka zemřelého r. 1087 a žijící toho času matku Eufemii (zemř. 1111) obzvlášť ctíti. Týž důvod platí také o mincovním razítku krále Vratislava (zemř. 1092), na němž objevuje se jméno jeho syna Boleslava, knížete Olomúckého (zemř. 1090) [1]. Že od moravského knížete Otíka, ale nikoli co takového, nýbrž co knížete Českého, mince přicházejí, snadno lze sobě vyložiti, an byl od r. 1189 až 1191 knížetem Českým. Jelikož panovaní to netrvalo déle dvou roků, mohlo od něho také jen málo razítek býti obstaráno; až podnes známe toliko 8 variantů.

Kdyby české mincovnictví, důkladně již a ve všech svých částech proskoumané, leželo před námi, jakož toho u vysoké míře zasluhuje, byli bychom s to z většího neb menšího počtu mincovních razítek toho neb onoho knížete, z vnitřního zrna a z více neb méně umèleckého pojmu a provedení mincí odvozovati důležitá dáta historická, mohli

---

prvé Boleslavy. Dokud otázka ta nebude důkladně rozhodnuta, hodláme se přidržeti legend na mincích, ježto svědčí Vratislavovi a Václavovi, a setrvati na mínění všeobecně přijatém, že české mince počínají Vratislavem I.

[1]) Těchto zde zmíněných mincí nikdy jsem nespatřil; uvádím je v plné důvěře v uznaného numismatika H. Kupida v Brně.

bychom se značnou pravděpodobností souditi o bohactví nebo zchudlosti země, o úvěru zahraničném; ale takto právě v té příčině vidíme se poukázány na skrovný materiál, jejž máme po ruce[2]). Dle tohoto dovolujeme sobě, české mince až do r. 1200 rozvrhnouti v tré období. Období prvé, období to nezručnosti a technického dětství, počítáme od Vratislava I. až k Břetislavu I., tedy od r. 912 až 1037. Žehnající ruka[1]), označená po straně literami *A* a *Ω* co věčná prozřetelnost, co Bůh, pak kříž a štít chrámový, jsou charakteristické pro toto období. Mincovny v Praze a na Mělníce udány jsou i s mincmistry[3]), jméno patrona země, sv. Václava, povždy vyraženo jest na kraji mince. Zdáť se, že, hlavně za Jaromíra a Oldřicha, římské a benátské, pak také bavorské a anglosaské denáry sloužily za vzor. Často přicházející kříže měly asi ten účel, aby při úplném nedostatku drobných peněz usnadňovaly rozlomení nebo rozříznutí denáru k získání půlpeníze, obolus, a čtvrtpeníze, quadrans. Zlomky toho druhu alespoň na nalezištích přicházejí. V období druhé řadíme mince Břetislava I. až k Bořivoji II., od r. 1037 až 1100. Rytba jeví se tu rázněji, v tazích větší souvislost, pokoušeno se již o provedení celých postav, ano i jezdců. Jména mincmistrů a mincoven, štít chrámový, žehnající ruka znenáhla zmizí docela, pouze legenda sv. Václava se udržuje. Již za Břetislava honosí se denáry z pozdějších let jeho panování

---

1) Literaturu o mincovnictví českém sestavil Hanka v „Památkách archæologických" sv. I. str. 234. V prvních čtyrech svazcích tohoto díla uveřejnil Hanka popsání českých mincí jemu povědomých od r. 912 až 1125. Škoda že nebylo pokračováno.

2) Žehnání rukou udíleno bylo v XI. století: „strictis duobos digitis et police intus recluso" (Cod. membr. sec. XII. č. 202. Kap. Olom.) Takto jeví se žehnající ruka na mincích knížete Jaromíra. Na mincích knížete Boleslava a jeho předchůdců jest ruka vzpřímena.

3) O jmenech mincmistrů na českých mincích, Hanka, Časop. česk. Mus. 1836. II. 196 a ssl.

zcela jiným rázem, nežli dřívější. Na některých razítkách, ferra, nelze nepoznati lepší sloh benátský, nebo, chceme-li, byzantský. Ustoupil-li zase nedokonalé technice domácí, prokázáno tím pouze tolik, že dle hrubé rytby razítka nikdy nesmí se s jistotou souditi o stáří mince. V čas nouze, když z ciziny povolaný, nebo doma vycvičený rytec razítka buď zemřel anebo zpět povolán byl, anebo když obíhající mince náhle byla zpodezřívána — finanční to operace tehdáž velmi oblíbená, sáhlo se, jen aby v ražení přestávka nenastala, po tom, kdo se právě namanul, aniž by se příliš hledělo na jeho technickou zručnosť. Jen takto vykládáme sobě nápadný rozdíl v technickém provedení denárů téhož panovníka, jako na př. Břetislava I. Prapor nebo kopí v ruce knížete stává se téměř pravidlem. Prapor a kopí nepovažujeme za odznak císařem uděleného manství; také je nevztahujeme k vítězství Vratislava II. u Flarchheimu r. 1080 [1]), neboť v tom brání nám ta okolnost, že již Oldřich a Břetislav I. († 1055) s nimi se objevují, spíše jsme toho náhledu, že jest to kopí sv. Václava, jeden to z předních ostatků zemských, o němž řeč byla k r. 1126 [2]). Období třetí od r. 1100 až 1200, tudíž od Bořivoje II. až na Přemysla Otakara I., poskytuje mince, ježto, i co do pojmu uměleckého i co do technického provedení, nejen všecky sousední německé, nýbrž i italské z oné doby daleko překonávají. Zejmena denáry obou Vladislavů, Prvního od 1110 až 1125 a Druhého od 1140 až 1173, pak Soběslava I. od 1125 až 1140 a Svatopluka od 1107 až 1109 vyznačují se bohatostí skladby a vkusným provedením v takové míře, že nuceny se vidíme předpokládati v říši Česko-moravské zvláštní ryteckou školu, jejíž nejplnější rozkvět padá mezi léta 1107 a 1173. Neklame se, kdo některým těchto mincí přičítá cenu medálií. Po Soběslavu II., tedy od r. 1173,

---

[1]) Viz díl II. str. 286.
[2]) Viz díl III. str. 9.

počínají okružní nápisy pozbývati své zřetelnosti a pozvolnu zaniká umělecká cena rytby, až nejhlouběji klesá v brakteatech XIII. věku.

Mincovna, kteráž nám z doby lesku českého mincovnictví známa jest, byla v Podivíně, tedy na starobylém zeměpanském hradě, o jehož příslušenství tak dlouhý spor se rozpředl mezi biskupstvím Pražským a Olomúckým. Zde ražena byla mince zemská, „Landmünze," jak ji nazývá listina z r. 1088 [1]), ražena s tou výhodou, že Česko-moravští knížata na nájemce hojnou berni mohli uložiti, aniž by jim příliš ublížili. Již roku 1078 bral klášter Hradišťský od tamní mince ročně desátý denár. Roku 1160 bylo toto nadání obnoveno [2]). Klášter Strahovský požíval roku 1143 od této mince každou sobotu 200 denárů, a tutéž summu obdržel ještě roku 1167 premonstrácký klášter v Litomyšli [3]). Zdali vedle mincovny Podivínské byla ještě jiná v Praze, velmi se pravdě podobá, dokladů však toho, jakož i stran mincmistrů, dokona se nedostává. Z nejstarší doby českého mincovnictví (902—1003) známe ovšem několik mincmistrů, jako byli: Oměříž, Nilad, Anulca, Svatav, Myslet, Onek a t. d. [4]); ale nikoho z doby pozdější, protože nebylo jim více dovoleno, jména svá do razítka vyrýti. Teprvé r. 1234 objevuje se

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 183.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 163 a 271.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 220, 278. Průkazy Podivínu svědčící, upřímně se přiznáváme, spočívají sice pouze na dvou naprosto smyšlených listinách, dle udání z r. 1144 (viz d. III. str. 116 pozn.); ale jelikož falsifikáty z XIII. věku pocházejí, a o věcech mluví, jakéž v době jich sepsáni skutečně byly anebo o kteréž se alespoň jednalo, jako jest immunita chrámu Olomúckého, mimo to sotva kdo by se odvážil uváděti věci, jichž nepravdivost, v případě pouhé vymyšlenosti, každý hned by prokázal, anať mincovna na Moravě přec musila býti vůbec známa: tuť neváhali jsme, i podle těchto falsifikátů, Podivín uvésti co mincovnu na Moravě.

[4]) Hanka, o legendách na mincích v X. století. Čas. česk. mus. 1836. II. 196 a ssl.; pak Památky archæol., ročník 1855.

opět monetarius v Brně, jménem Brumo. Skoro se domníváme, že jako v jiných zemích, zejmena v sousedních Rakousích, tak i v Čechách bylo ražení mincí tak dobře v pronájem dáváno tomu, kdo nejvíce podal, jako každé jiné vévodské nebo knížecí regale. Přicházíme na tuto myšlenku jistým místem ve svrchu uvedené podvržené listině z r. 1144, dle kteréž Německý král Kunrát III. biskupu Olomúckému Jindřichu Zdikovi, mincovnu v Podivíně s tím závazkem prý přenechal, „aby žádný kníže a žádný hrabě ji zakázati nebo porušiti nesměl.“ Tedy přece byla možnost zákazu, což však zdá se směřovati k tomu, že mince nestála pod vlastní správou knížecí. Co se naproti tomu dotýče porušení mince, tak zvané devalvace, zpodezřívání mince, pramenu to obohacení knížat, ve středověku nikoli neobyčejného, toť bylo v Čechách již za času Kosmy s dostatek známo. Aby se vším důrazem panovníkům své doby do duší vštípil jisté zásady státní, uvádí umírajícího Boleslava II. k jeho synu a nástupci takto mluvícího: „Péči měj o peníze, avšak s mírou. Péči měj o svou čest. Neboť jakkoliv lehce jest možno obohatiti stát lehkou a falešnou mincí, přece tento záhy tím upadne ve zkázu. Nebylo bez příčiny, synu můj, že Karel, nejmoudřejší a nejudatnější král, k němuž my malí lidé v žádném okledu nemůžeme býti přirovnáni, svého syna Pipina, ustanoviv jej svým nástupcem, strašnou přísahou zavázal, že nikdy ve své říši nechce připustiti falešnou váhu a takovéž mince. Věru žádná trýzeň v zemi, žádná morová rána, žádná zuřivost nepřítele, kdyby i celou zem pleněním a pálením zpustošili, nemůže božímu lidu býti tak na záhubu, jako časté přeměňování a podvodné porušování mince. Které neštěstí, která pekelná vzteklice hubí nemilosrdněji křesťany, nežli kníže, jenž poddané falešnou mincí podvádí? A přece průběhem času s ubývající spravedlností a s rostoucí zlomyslností povstanou knížata, než co mluvím, nikoli knížata, nýbrž lupiči, nikoli panovníci nad lidem božím, nýbrž nesvědomití vydírači, nenasytní lakotníci, lidé

bez slitování a bez bázně boží, jenžto třikrát až čtyrykráte na úpad svého lidu minci přemění a právě tím upadnou v tenata ďábelská [1])", věru perná to domluva, jakouž zde panovníkům činí moudrý děkan kapitolní; co sám vysloviti se ostýchá, klade na jazyk dobráku Boleslavovi. Opatrnosť i v XI. věku byla již matkou moudrosti. Patrné známky porušení objevují se právě na mincích Břetislava II., za jehož vlády Cosmas psal. Za panování knížat Vladislava a Soběslava stává se mince povždy lehčí, až za knížete Bedřicha sotva polovici stříbra obnáší [2]). Takovéto devalvace činily ústav směnečný nezbytným, a jak výnosný byl takový obchod, dosvědčuje Cosmas, počítaje k r. 1090 směnečníky k nejbohatším obyvatelům Pražským [3]).

Mince raženy byly, jak se zdá, skoro výhradně jen ve stříbře. Všeliké účtování, jehož příklady jsme uvedli, dělo se tímto kovem, ačkoli zjištěno jest, že v Čechách a na Moravě také zlata k placení bylo užíváno. Poplatek polský na př. obnášel od r. 1054 ročně 500 hřiven stříbra a 30 hřiven zlata [4]). Roku 1124 zaplatili židé 3000 liber stříbra a 1000 liber zlata [5]), a přece až posud objevily se pouze dvě zlaté mince z XII. století. Královská sbírka mincí v Mnichově chová jednoho Spytihněva na $1\frac{1}{4}$ dukátu, a jednoho Vratislava II. na $\frac{1}{8}$ dukátu těžkého. Na obou jeví se známá razítka a raženy jsou zcela ve způsobu stříbrných denárů [6]). Že zlaté mince tak neobyčejně pořídku se nalézají, toho příčinu zajisté sluší hledati v té okolnosti, že

---

1) Cosmas k r. 990; u Pertze IX. 55.

2) Adauct. Voigt, Beschreibung der bisher bekannten böhm. Münzen. Sv. II. 19.

3) Cosmas II. 45; u Pertze IX. 98.

4) Viz díl II. str. 178.

5) Viz str. 155 tohoto díla.

6) Spytihněv II. gr. 10 má docela ráz čísla 12. tab. XIX. a Vratislav II. gr. 8. podobný ráz čísla 21., tab. XIX. Památky archeolog. III. z r. 1859. Z dob knížete Vladislava II. také prý naleză se již brakteát z ryzého stříbra, druh to mince, kteráž u nás teprvé XIII. věku při-

zlato považováno bylo za zboží, jehož cena řídila se dle oběžné ceny stříbra. Když kníže Bořivoj II. okolo roku 1101 biskupskému chrámu v Praze vykázal jisté příjmy na kupeckých tržištích Pražských, ustanovil, že z jedné hřivny stříbra co zákupné ceny odváděti se mají 4 denáry, co se pak zlata dotýče, tu že má cena stříbra sloužiti za měřítko [1]) Mince měděné byly toho času ještě neznámé, výpomocí v té příčině bylo rozřezání denárů, pak v čas nouze porušení stříbra. Ostatně za Kunráta, Bořivoje a Svatopluka raženy byly také $^1/_3$ denáry, kteréž však nalézají se tak pořídku, jako mince zlaté.

Vyvinuté mincovství předpokládá také čilý život občanský, taktéž vyvinutý obchod, s nímž se na Moravě v XII. století také skutečně setkáváme. Rozmanité poukázky panovníků na zeměpanská mýta a cla uvnitř země i na hranicích pro kláštery a kostely nasvědčují tomu. Žádná značnější řeka na Moravě, žádný větší most, žádný průsmyk vedoucí do zemí sousedních, nebyly osvobozeny od takovýchto poplatků. Vybírány byly pod jmény nejrozmanitějšími. Tu bylo mýto „chomutové“ zvané, jiné nazývalo se „odchodné“, třetí zase „gostiné“, „hrněčné“, „sitné“ a t. d. [2]) a že tato mýta byla výnosná, prokazují právě listiny, jelikož čisté příjmy klášterů po větší části na nich se zakládaly. Benediktinský klášter Břevnovský přijímal od svého založení na všech celnicích v Čechách příjem desátého téhodnu [3]). Klášter Rejhradský bral clo z mostu na Švarcavě a desátý díl cla na Olšavě. Všecky mosty na Dyji musily kolegiatnímu klášteru Bole-

---

sluší. Dobner podal v Annal. VI. tab. III. č. 1. její vyobrazení. Že však mince ta posud nikde se neobjevila, pochybuje se, že by jí vůbec bylo.

[1]) Erben, Regest. I. 85. „Quicumque venit cum pecunia pro equis aut aliis rebus emendis, de marca argenti dat IV denarios de auro secundum valorem argenti“.

[2]) Erben, Regest. k r. 1057 I. 52.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 102 k r. 993.

vskému odváděti desátou časť svého mýtného. Klášter adišťský požíval šestý denár z mýta na Olšavě a tolikéž nostného u Břeclavy [1]), a t. d. Nemělo by smyslu, učiniti ové nadace, aniž by dosáhly svého účelu, totiž udržení šterů. Musil tudíž na Moravě ve XII. století čilý obchod iovati.

Co předmět přívozný stojí v první řadě sůl. Ani mo-ská ani česká pohoří nechovají ve svém lůně tento ne-tný nerost; přivežen musil býti z Uher anebo Horních kous. O soli uherské (z Marmaroše) činí se zmínka . 1167. Nákladům soli Moravou do Čech po Strachotické iici údolím Svítavy vezeným bylo na českých hranicích né přívozné clo zapraviti [2]). Že rakouská sůl byla na ravu dovážena, prokazuje celní smlouva Raffelstättská . 906 [3]). Další zboží přívozné byly slanečky a sukno. é přicházelo valonskými a flanderskými kupci od severu, kož vysvítá z flanderských obchodních zápisků [4]). Také raně, rozličné ryby, kůže, vosk, med, víno a voli byli edmětem dovozu [5]); vyváženi naproti tomu byli hlavně roci, a to muži, ženy i dítky, pak koně válečné a především ubé kovy, ježto dopravovány byly dílem na sever dílem jih k Bulharům [6]). Obchod s otroky asi dosti kvetl, ikož kníže Břetislav I. okolo r. 1054 kolegiatnímu klá-eru Boleslavskému poskytoval desátý denár z prodeje troků na Moravě [7]). Otroci po větší části odváděni byli o Uher.

Že vývoz hrubých kovů, zejmena železa, do severních končin, do Německa, Hollandu a do zemí porýnských, dobře

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. na místech dotyčných.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 183 k r. 1088.
[3]) Pertz, Leg. III. 480, 481. Viz díl I. str. 234.
[4]) Warenkönig, Französische Staats- und Rechtsgeschichte II. 1. tr. 120.
[5]) Erben, Regest. I. 84 a 85 k r. 1101.
[6]) Warenkönig na u. m. I. 77, a Nestor, hl. 34. Vyd. Miklosich str. 38.
[7]) Cod. Dipl. Mor. I. 126.

se vyplácel, dosvědčuje zkušenost i pozdější doby. V bavorském soudním okresu Pottensteinském byly okolo r. 1386 ceny zpracovaného železa tyto: „Při velkých rádlech, jichž 8 šlo na ambergský centnýř (po 108 librách falckých, t. j. $50\frac{1}{2}$ kilo) a každý kus $13\frac{1}{2}$ libry vážil, platila se libra za 11 penízků čili 16 krejcarů rýnských. Malé radlice (Fitzscharen zvané), 11 na centnýř, váha každého kusu $9\frac{9}{11}$ libry, stály $8\frac{1}{2}$ penízků, t. j. 13 krejcarů rýn. za libru. Hole, jichž 12 šlo na centnýř, libra za 8 penízků, 12 kr. rýn.; slabé hole, 16 na centnýř, libra 6 penízků, čili 9 kr. rýn. Tyto ceny jsou proti nynějším vysoké, neboť v průřezu obnášejí $12\frac{1}{2}$ kr. rýn. za libru, ano sama nejnižší cena 9 kr. jest vyšší nežli cena libry výtečného železa z Černého lesa, kteráž obnáší $8\frac{1}{2}$ kr. nebo v centnýři 14 zlatých [1]).“ Při takovýchto cenách mohli ovšem cizí kupci z moravského železa hojný zisk bráti.

Kupci, jenžto s Moravou stáli v obchodním spojení, nazýváni byli gosté, hosté, hospites, dle listin latinských. Až podnes nazývají Rusové kupeckou tržnici „gostinnoj dvor,“ a Poláci obchodní silnici „gošciniec.“ Kupecký dvůr v Praze, světoznámý Týn, Týnský dvůr, nazývá jistá listina z r. 1101 „curiam hospitum“ [2]). Tedy hosté říkalo se cizincům, přichozím se zbožím z Německa, z Ruska a z Řecka. O kupcích německých mluví již Raffelstättská celní smlouva z r. 906. Dorazivše k Dunaji musili tito buď v Linci nebo v Mutaranu zapraviti clo jednoho solidu, načež mohli dále cestovati [3]). Již r. 1191 byly pro Řezenské kupce po Dunaji obchod provozující stanoveny řády, v nichž také o Mastrichských zmínka se děje. Tam, jakož i v Brügge záhy se utvořilo zvláštní kupecké společenstvo, flámská hanza, kteráž již k sklonku XII. věku přes Rýnský Kolín a Řezn…

[1]) Mone, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins, sv. … str. 63.

[2]) Erben, Regest. I. 84.

[3]) Pertz, Leg. III. 481.

rozsáhlý obchod provozovala do Rakous, do Uher, na Moravu a odtud na sever do Ruska [1]) a ve Vídni, hlavním to skladišti svého zboží, požívala okolo r. 1308 zvláštních privilejí [2]). O Rusech také již okolo r. 906 činí se zmínka. Přicházeli podél Visly na Moravu a s nimi kupci z nejsevernějších končin Evropy, z Oelandu, Gothlandu a z dánského ostrova Falsteru. Podle míst, na kterých české denáry byly nalezeny, soudili jsme, že tím směrem ubíral se tento obchod. Na ostrově Oelandu blíže Torsnäs nalezeny byly r. 1822 vedle anglosaských a německých mincí (Aethelred, Otto, Jindřich, Konrad) také české s jménem sv. Václava. Na Gothlandu blíže Potes objevily se r. 1838 s anglosaskými, irskými, švédskými, dánskými a německými císařskými, biskupskými i městskými mincemi čeští Boleslav, Oldřich, Břetislav, Spytihněv a král Vratislav, zároveň s uherskými Štěpána sv., Petra a Ondřeje, pak kufské a byzantské mince na témž nalezišti. Taktéž r. 1842 nalezen byl u Findarfve mezi jinými mincemi také jeden Břetislav I., a r. 1845 u Gerete, taktéž na Gothlandu, jeden Oldřich a jeden Vratislav II. Mimo Švédsko objevili se v Prusku blíže Kopitkova, nedaleko od Meve r. 1845 jeden Boleslav a Jaromír, v Pomořanech blíže Kolobřehu r. 1835 slovanské mince bez bližšího určení, v Meklenbursku u Georgendorfu r. 1833 jeden Boleslav a jeden Břetislav, v Polsku blíže vesnice Stiěrpova nedaleko Lenčice r. 1823 jeden Břetislav, u Třebově, blíže Plocku, r. 1824 jeden Břetislav a jeden Štěpán sv., a sice vždycky v průvodu do této doby spadajících mincí byzantských, kufských, anglosaských a německých, a mezi těmito zvláště takových, ježto náležely městům podunajským a porýnským z doby Ottonů a Jindřichů. Na ostrově Falsteru nalezen byl r. 1835 jeden český Boleslav. A takto poloha nálezišť: Lenčice, Plock a Meve, vhodně může naznačo-

[1]) Tomaschek, deutsches Recht in Oesterreich, 5, 91.

[2]) Meiller, Regest. str. 98 č. 67.

vati obchodní silnici podél Visly do Oelandu a Gothlandu.[1]) Řekové, Byzantinci přicházeli podle Dunaje proti vodě. Ze cla, kteréž v Čechách platili, připadaly okolo r. 1057 dvě třetiny proboštovi Litoměřickému, třetina pak tamnějším kanovníkům.[2]) Že židé obzvláště zabývali se kupčením s lidmi, slyšeli jsme s dostatek. Za dob sv. Vojtěcha tento obchod zvláště kvetl. Životopisec tohoto Svatého praví, že přese všecko namahání Vojtěch nebyl s to, aby vykoupil otroky z rukou židovských.[3])

Místa, na kterýchž obchod se provozoval, nazvána byla trhy, fora. Vesnici povýšiti na tržiště náleželo mezi výhradná práva zeměpána. Především kláštery bažily po takovýchto výhodách. Přinášely jim dvojnásobný prospěch, za jedno o trzích sešlo se větší množství lidu, a jelikož trhy obyčejně slučovány byly s církevními slavnostmi, nalézali duchovníci klášterní příležitost k poučení venkovského lidu, avšak zároveň možnost, hned na místě své výrobky prodati a nevyhnutelné domácí potřeby nakoupiti, aniž by zapotřebí měli, je vyvážeti anebo odjinud přivážeti. Král Štěpán zřejmě naznačuje tento účel, když v nadací listině kláštera Salaského z roku 1024 takto mluví: „aby bratří a ti, kteří k nim přislušejí, nebyli nuceni, své potraviny, anebo cokoli k výživě a na oděv potřebují, jinde vyhledávati a kupovati, udělujeme jim tržní právo na každý pondělek ve vsi Barandu a na každý pátek ve vsi Salaváru. Každý má míti právo, volně a neobmezeně, bez jakékoli dávky tyto trhy navštěvovati a zase odejíti[4])“. Obyčejně byla tržiště na těch místech, kde se nalézaly stanice mýta anebo zemské hrady, tak na př. v Rejhradě u mostu přes Švarcavu; o hradech Rokytni, Znojmu, Bítovu praví se v listině z r. 1052, že desátý trhový den na všech místech, ježto přislušíí

[1]) Dudík, Forschungen in Schweden str. 297 a 298.
[2]) Erben, Regest. I. 52.
[3]) Vits S. Adalberti ep. hl. 12; u Pertze IV. 586.
[4]) Fejér, Cod. Dipl. Hung. I. 309.

k těmto hradům, patřiti má kolegiatnímu klášteru Boleslavskému [1]). Český benediktinský klášter Opatovický přijímal podíl na trzích v Úsobrně, v Daletici (v Dalešíně?), ve Znojmu a v Roketnici. Fora byly Olomúc, Přerov, Břeclava, Brno, Ivanov, Strážnice, a t. d. okolo roku 1086, Kyjov okolo roku 1126 [2]); již dříve Sekyr kostel, kdež Otík, kníže Olomúcký, okolo r. 1110 trh zrušil [3]). Ostatně uvnitř země byla fora, k nimž zvláštní tržní cesty „viæ forales" vedly [4]), v XII. století ještě dosti pořídku, i podobáť se, že více sloužila domácímu nežli zahraničnému obchodu, jelikož cizí kupci necestovali v zemi s místa na místo, nýbrž, jakož podnes nalézáme v Rusku a v některých městech polských, v jistých dobách přicházeli na určitá místa, nejraději blíže hranic ležící, a tu zboží své k prodeji vykládali. Známo jest, že v Mutarunu nad Dunajem ležela jedna taková kupecká stanice. Jiná nalézala se na Hrutovu poli, tam kde Trstenický průsmyk vede z Čech na Moravu. Jestiť to Strachotická stezka, nám s dostatek známá. Tam bral Vyšehradský chrám okolo roku 1088 z každých 10 kamenů soli 2 kameny, každý desátý k prodeji přinešený bochník chleba a každou druhou rybu. Klášteru Litomyšlskému přislušelo tu tržní právo každou středu [5]). O trzích brněnských činí se zmínka teprvé roku 1243, o trzích opavských a olomúckých okolo tétéž doby; toho času, r. 1247, byla Olomúc hlavním tržištěm pro zboží z Polska přes Krňov a Bruntál přicházející [6]).

Nejdůležitějším obchodním místem v říši Česko-moravské byla bez odporu Praha. Již za dnů Boleslava Chrabrého

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 126.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 171.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 195.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 180 k r. 1088.
[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 183 a 279.
[6]) Erben, Regest. I. 509, 510 a 546.

proslula Praha svou půvabností [1]). Roku 1090 uvádí Cosmas manželku Moravského knížete Kunráta, Hilburku, ku králi Vratislavovi takto mluvící: „Nikde nelze tobě více se obohatiti a oslaviti, jako v podhradí Pražském nebo v ulici Vyšehradské. Tamť jsou židé plni zlata a stříbra, bohatí kupci všech národů, zámožní peněžníci, tržiště to, na němž kořisti pro tvé žoldnéře jest hojnost [2])“. Toto místo obchodní nalézalo svůj výraz v kupeckém dvoře v Praze, v bazáru, v tak zvané curia hospitum, Tejn, Týn, později také læta curia. V tomto dvoře měli cizí obchodníci již okolo roku 1101 svá skladiště a tam uzavírali své koupě a své prodeje ve velkém; tam musili také bydleti, jinak-li nevymohli sobě povolení, zdržovati se na jiném místě. Takové zařízení stalo se za tou příčinou, aby odvádění poplatků, vybíraných pro knížete i z prodaného zboží i z peněz kupců k nakupování přinešených, podrobeno bylo lehčímu dozoru. Na každý podvod v té příčině, nebo na uschování zboží na jiném místě mimo kupecký dvůr, uložena byla pokuta zabavení zboží. Ve dvoře tom nalézala se v zemi obvyklá pravidelná váha a tyna (míra vědra), pak zvláštní zeměpanský soud nad cizími kupci při žalobách proti nim. Zvedl-li kupec žalobu na domácího občana, bylo se mu obrátiti k obyčejnému soudci, totiž po pravidle ku komořímu. Žaloby kupců mezi sebou vyřizovány byly jejich vlastním soudcem. Na zločiny, spáchané v kupeckém dvoře samém, vyměřeny byly zvláštní tresty, — na poranění tři hřivny, na zabití pobrání všeho zboží. Průkaz přísahou byl při soudu Týnském ztížen ustanovením, že ten, kdož při obyčejném soudu sám mohl přisahati, zde s 20, kdož jinak s 20, zde s 72 soupřísežníky přisahati musil. Zřízený k tomu domovník, domesticus, měl na péči udržování čistoty, hlídání střech a jiné služby v domě, začež přijímal jistý plat. Zboží, z něhož zde clo se vybíralo, bylo: slanečky,

---

[1]) Adalboldi vita Henrici II.; u Pertze IV. 694.
[2]) Cosmas k r. 1090; u Pertze IX. 98. Viz díl II. str. 325 a s1.

vizy, štiky a kapři, sůl, med, vosk a víno, hovězí dobytek, kůže, plátno, sukno, závoje a nohavice (caligæ), rukavice a ostruhy, koně a pepř [1]).

Vidíme, že již na počátku XII. století cizí obchodníci požívali v zemi jakéhosi výhradného, v jich prospěch směřujícího postavení, a jelikož tito cizí obchodníci po větší části byli Němci, chceme nyní ohlédati, jaké as bylo postavení Němců v říši Česko-moravské v XII. věku? Především nesmíme zapomenouti, že neustálý styk s německými sousedy přivedl němectví do země již v dobách, z nichž jen hubených zpráv se nám zachovalo. Ano ještě více; již v pradobách pohanských musil panovati čilý vzájemný život mezi Čechoslovany a sousedními Němci, poněvadž němečtí bohové tak hluboko v zemi se zakořenili. Až podnes Moravan i Čech děsí své dítky praněmeckou bohyní Perachtou, kterouž nazývá v Čechách Parychta, na Moravě Šperechta [2]). Dále víme, že sv. Václav a Boleslava I. syn Strachkvas vychováni byli v klášteře sv. Imráma v Řezně, tedy v městě německém [3]), že němečtí kněži vyučovali lid, že ještě r. 993 svátek sv. Imráma čítán byl k hlavním slavnostem v zemi, a že osady premonstrátů, cisterciánů, z časti i benediktinů z Německa přišly. Z Altaichu přišli benediktini do Ostrova, z Zwiefalten do Kladrub, premonstraté Strahovští ze Steinfeldu a ze Strahova na Hradiště a do Lúky na Moravě. Také Želiv obdržel německé premonstráty tak dobře jako Doksany a Louňovice německé premonstrátky, od nichž zase Kounice na Moravě obdržela své osadnice. Do Sedlce a na Osek přistěhovali se cisterciáci z Valdsas, do Plas z franckého Langheimu, na Velehrad na Moravě z Plas a t. d., a tito

---

[1]) Erben Regest. k r. 1101, I. 84, 85. Tomek Geschichte der Stadt Prag I. 1. str. 72 a 73.

[2]) Na Hané představuje se Šperechta co žena, jenž vřetének kolovratu dítkám břich probodá. Viz Grohmann, Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren I. str. 1.

[3]) Viz díl II. str. 8 a Cosmas I. 18; u Pertze IX. 46.

nepřicházeli snad co uprchlíci, nepřicházeli co cizinci, jenžto v cizé zemi chtěli zbohatnouti na úkor jiných, přišli s jměním svého pilného průmyslu, se svými penězi na hotově, se svou polnohospodářskou silou a zkušeností, a což obzvláště vytknouti sluší, tito němečtí, tělesné práci, nedostatku a poslušnosti přivyklí mniši nepřišli, aby nevolnost a otroctví, aby národní nenávisť a nesnášelivost, nýbrž aby kázali blaho spásy, duševní svobodu a oddanost do vůle boží, aby vytrvalostí a poučením vypudili vše, co ještě zbývalo ze staroslovanského pohanství a založení nových, křesťanských řádů překáželo. „Nikoli tím, že bažili po bohatství, nýbrž že bažili po chudobě, jen tím, že byli šlechetnější a ctnostnější nežli jejich vrstevníci, strhli tyto mimoděk k sobě, tak že získali sobě úctu vysokých i nízkých [1]". A za mnichy nezůstávali pozadu biskupové Pražští a Olomúčtí. Již ta okolnost, že k německé metropole Mohučské co její podbiskupové byli poutáni, a nikoli snad k Magdeburku, kdež převahu měl živel slovanský, již ta okolnost neodolatelně musila do země přivésti německý způsob a mrav. Vlivu takovému nebylo lze se vyhnouti, tím méně, anať větší čásť českých i moravských biskupů pocházela z německého rodu anebo v Německu se vzdělávala. První Pražský biskup Dětmar, ačkoli slovanštiny znalý, byl saský kněz a mnich benediktin kláštera sv. Jana v Magdeburku; sv. Vojtěch, jeho nástupce, byl sice Čech, avšak vychován v kapitolní škole Magdeburské; biskup Bohdal (Thieldag) byl mnichem Korvejským, biskup Heřman byl rodem Lotrynčan, Menhart pocházel z německé rodiny, biskup Jindřich byl Sasík, Daniel v Paříži, biskup Jaromír v Německu vychován a t. d., a na Moravě: první biskup Olomúcký, Jan, mnich benediktin z Břevnova, Václav dvorský kapelan, Jindřich Zdík v ustavičnem spojení s Německem, přivoditel nejněmečtějšího náboženského řádu, premonstrátů, v Čechách i na Moravě,

[1]) Höfler, Magister Johannes Huss. V Praze 1864, str. 36.

Jan III., premonstrát Strahovský, Engelbert z Brabantu. Mužové tito zajisté nezapřeli svůj původ a své vzdělání, spíše asi hověli pudu Němcům vtělenému k rozšiřování se a podporovali vše, co s pudem tím souhlasilo, odkud as přichází, že právě na duchovních statcích nejdříve se objevily výhrady (immunity) všeho druhu, tento borný beran všech staroslovanských slavností.

Jiná příčina, kteráž přivodila němectví do země, byly panující kněžny. Vliv žen, jakož známo, jest mocný; přidružil-li se k němu vliv duchovní, pak se stal všemocným. Vizme, z kterých rodů knížata čeští brali své manželky. Boleslav II. pojal Emmu z Burgundu, Břetislav I. Jitku ze Schweinfurtu, Spytihněv II. Idu z rodu Vetinů, Kunrát Hilburku z bavorského rodu Tenglinů, Břetislav II. Luitgardu z Bavor, Bořivoj II. Jerbirgu z Rakous, Vladislav I. pojal za manželku hraběnku z Bergu, Richenzu, Vladislav II. Jertrudu Rakouskou a pak Jitku Durinskou, Otík Hulichu v Wittelsbachu, Přemysl Otakar I. Adélu Míšeňskou. Uherky vzali sobě Vratislav II., Soběslav I., Bedřich a Přemysl Otakar, když byl r. 1199 Adélu zapudil. Polačky byly třetí choť Vratislava II. a choť knížete Soběslava II. Tedy dvě kněžny slovanského původu na 10 z kmenu německého. A pokud zprávy až na nás se udržely, jakž na Moravě? Otík II., kníže Olomúcký, měl Žofii z Bergu za manželku, Lutold Znojemský Itu Babenbergskou. Slovanky byly choť kníž. Vratislava Oldřichovice, bylať Ruska, a choť Kunráta II. Znojemského, byla Srbkyně. Rodu maďarskému náležela Eufémie, proslulá manželka Otíka I. Olomúckého. Manželky knížat z Moravy na knížecí stolec povolaných byly již uvedeny mezi knížaty Českými. Také provdání knížecích dcer dělo se skoro výhradně do německých rodin. Dcera Vratislava II., Jitka, provdala se za Vigberta Groičského; Svatava, dcera Vladislava I., za Fridricha z Luku; Marie, Soběslava I. dcera, za Leopolda Rakouského; Richsa, dcera Vladislava II., za Jindřicha Rakouského; Hedvika, dcera

Děpolta I., za jistého hraběte z Brene; Žofie, dcera Bedřichova, za Albrechta Míšeňského, její sestra Ludmila, ponejprv za Albrechta z Luku a pak za Ludvíka Bavorského a t. d. Za takovýchto okolností nezbytně vliv německý na dvorech knížecích a od těch po celé zemi zapustil pevné kořeny, hlavně když i němečtí učitelé byli povoláni, jakož víme o proslulém žáku biskupa Notkera v Lutychu, Hubaldovi, jenž Notkerovým nástupcem, Balderichem (1008 až 1018) poslán byl na nějaký čas do Prahy. Tento Hubald uprchl co jinoch ze školy Lutyšské, odebral se do Paříže, stal se tu kanovníkem u sv. Jenovefy, navrátil se na domluvu biskupa Notkera opět do Lutychu, vyjednav sobě pouze tříměsíční sídlení v Paříži, a skvěl se záhy věhlasem své učenosti. „Podav v Praze průkazy křesťanského náboženství navrátil se opět, zahrnut jsa všemožnou poctou, do Lutychu" [1]). Až na jméno kněžiců a kněžen působil tento německý vliv. Kněžna Emma nazvala svého druhého syna Udalrich, kněžna Jitka zavedla u svých dítek německá jména Dimut, Konrad a Otto, kteráž se pak dále udržovala. Hilburga nazvala svého prvorozeného Oldřichem (Udalrich), druhého syna Lutoldem; Richenza měla Děpolta (Theobald) a Jindřicha (Heinrich); Jertruda Bedřicha (Friedrich), Vojtěcha (Adalbert) a Anežku (Agnes); Ita Arnošta (Ernst) a t. d. Jakýž div tedy, zaznamenáno-li o moravském knížeti Kunrátovi k r. 1061, že byl německého jazyka mocen [2]), matka jeho Jitka byla proň zajisté dobrou učitelkou; avšak nápadno jest, že již při nastolení prvního Pražského biskupa, Dětmara, tedy r. 973, kníže Boleslav II. a obstupující jej šlechta zpívali německou píseň: „Christe Keinodo, Kyrie eleison, und die hallicgen all helfuent unse, Kyrie eleison", kdež prostý lid prozpěvoval sám své „krleš" čili Kyrie eleison [3]). Tuť ovšem lze

---

[1]) Aniselmi Gesta epis. Leodien. cap. 29; u Pertze VIII. 205: „cum nonnulla ibidem christianæ religionis documenta dedisset".

[2]) Viz díl II. str. 204 t. d.

[3]) Cosmas k r. (mylně) 967; u Pertze IX. 50.

sobě vysvětliti, jak mohl Soběslav II. okolo roku 1178 Němcům v Pražském podhradí žijícím uděliti zvláštní privileje, jak mohl se při tom odvolávati na svého děda, krále Vratislava, a právě jim za své nepřítomnosti svěřiti střežení hradních bran, jak mohl ponechati jim vlastní jejich, z Německa přinešené právo na úkor domácího práva zemského [1], jak mohl Bořivoj II. již okolo r. 1101 mluviti o soudci pro Němce Pražské zvlášť zjednaném, pro něhož ani v slovanském ani v latinském jazyku, ant v obou tento pojem byl věcí neznámou, nebylo přiměřeného názvu, a jenž tudíž z krátka jmenován byl „richterius, rychtář“ [2], jak konečně musilo se státi, že i politika panovníků česko-moravských celkem nebyla výhradně čirou slovanskou, nýbrž německou, míníme tím, jak musilo se státi, že panovníci česko-moravští od doby Břetislava I. nehledali spásu ve spojení se Slovany, s Polany, Rusy, Srby, nýbrž že ji v opření se o císaře německého hledali a také nalézali.

Nechť mluví v té příčině skutečné události. Války poskytují pro toto naše tvrzení nejlepší doklady. Národ nevede války se svým přítelem, nýbrž se svým nepřítelem. Od roku 1041 nevystoupily Čechy a s nimi spojená Morava po celé XI. a XII. století nikdy nepřátelsky proti Německému císaři, naopak přečasto vidíme českomoravskou krev prolévánu ve prospěch Německa, tak na Unstrutě v červnu 1075, tak ve Švábsku a německém Burgundsku okolo r. 1078, tak v Sasku r. 1079, v Míšensku r. 1087, pro Jindřicha IV. 1105, u Norimberka 1127 a t. d. a konečně za krále Vladislava tak často a s úspěchem, kdežto Polsko od doby vítězství Břetislava I. válkou stíženo bylo od Bořivoje II. roku 1103, od Svatopluka r. 1109, od Vladislava I. r. 1110, od Soběslava r. 1133 od Vladislava II. r. 1146, 1157 a 1172 a t. d., Vendové pak na severu Německa od křižáckých vojů česko-moravských.

---

[1]) Erben. Regest. I. 161. Srovn. str. 25. t. d.
[2]) Erben, Regest. I. 85.

Z přirozeného pudu obraceli se panovník i národ tam, odkud pořádek, zákonnitosť, právo, bezpečnosť, sláva i zdar přicházely a přijíti musily. „Proč bys nás, o pane, déle pronásledoval,“ uvádí Cosmas knížete Břetislava takto mluvícího ku králi Jindřichu III. roku 1041, „země naše jest tvým statkem komorním, my jsme tvoji a chceme jimi býti“.[1]) Těmito slovy naznačen byl směr, jímž mocnáři česko-moravští ohledem k Německu měli se ubírati, a od kteréhož se také k značnému prospěchu země až do XIII. století neodchýlili. Přijali manský prapor z rukou Německých císařů, Jaromír od Jindřicha II., Spytihněv II. od Jindřicha III., Oldřich a Bořivoj od Jindřicha IV., Soběslav I. přese vítězství u Chlumu dne 18. února 1126[2]) od krále Lothara, Soběslav II. a Jindřich Břetislav od císaře Fridricha Barbarosy, Přemysl Otakar od Jindřicha VI. a t. d., ano někteří z nich, jako kníže Soběslav I., považovali přijetí manského praporu z rukou Německých císařů za jedinou možnosť, aby se udrželi na Českém trůnu a proto také r. 1138 dal svého syna Vladislava Kunrátem III. v manství uvésti a teprvé později sněmem zemským schváliti.[3]) Čeští panovníci stali se říšskými knížaty, měli účasť ve volbě Německých císařů,[4]) a tudíž i vliv na státní útvary střední Evropy, kdežto na př. Slezští knížata z rodu Piastů povždy zůstali jen knížaty, aniž by vlivu a významu měli při osudech světových, protože nepřidružili se k trůnu německému, nýbrž k polskému.[5]) A rozhodují-li vedle duševních také prostředky hmotné nad menším nebo větším vlivem, toť musíme vyznati, že knížata Čeští mezi pozdějšími kurfiřty zaujali

---

[1]) Viz díl II. str. 141 t. d.

[2]) Viz díl III. str. 10 t. d.

[3]) Viz díl III. str. 77 a ssl. t. d.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 351.

[5]) Jakého postavení knížata Čeští co říšští knížata u porovnání s jinými panovníky slovanskými dosáhli, prokazuje Ficker „vom Reichsfürstenstande.“ Sv. I. str. 218.

přední místo. Na začátku XIII. století měl kurfiřt Saský 2.000 hřiven ročního příjmu, Bavorský 20.000, Braniborský 50.000, z duchovních kurfiřtů měl Trevírský 3.000, Mohučský 7.000, a Rýno-Kolínský 50.000, ale král Český 100.000 hřiven ryzého stříbra. [1])

Ale tím, že knížata Čeští nosili prapor manův, že se stali říšskými knížaty německými a konečně králi, praničeho nezadali své svrchovanosti; prapor nebyl odjímatelem důstojnosti, nýbrž množitelem vlivu a moci a proto vidíme, že právě vynikající panovníci, opravdoví národovci, povždy ruku v ruce šli s císaři Německými. Nebyloť, čeho by se s této strany pro svou národnosť obávali. Němec co host klidně žil vedle Slovana, an ani jeden ani druhý nepřekročoval meze své oprávněnosti, stalo-li se tak přece někdy, pak ovšem nezbytno bylo hájení vlastních zájmů. Když roku 1055 Němci při dvoře Spytihněva II. a v Praze příliš se vypínali, meze svého práva překročili, byli ze země vypuzeni. [2]) Bylo jim to výstrahou, nebo nikdy více nedočítáme se podobného pokutování. Jak málo toho času Čechy a Morava nechaly se poněmčovati, o tom svědčí jména místní. Jména ta byla v těch dobách vesměs slovanská; pouze na hranicích přichází r. 1061 německé místní jmeno Egire, Eger, povstalé ze slovanského názvu řeky „Ohře," a r. 1056 Lauentenburch, bezpochyby překlad názvu „hrad Lavenský"; teprvé okolo roku 1196 přichází ryze německé jméno „Neudorf" blíže hranic bavorských. [3]) Krom toho obsahují listiny, ač patrné stopy na nich se jeví, že byly hlavně v druhé polovici XII. věku od Němců sepsány, jen velmi zřídka německé výrazy. K r. 1071 přichází slovo „burgwardum," 1052 „garmuz," 1165 „gelachiet," 1100 „marcha," 1181 „meringe" a zmíněný již „richterius." [4])

---

[1]) Pertz XVII. 238. „Descriptio Theutoniæ."
[2]) Viz díl II. str. 191 t. d.
[3]) Erben, Regest. I. k dotýčným rokům.
[4]) Erben, Regest. I. k dotýčným rokům.

Ze všeho toho vyplývá, že postavení Němců v Čechách a na Moravě v XII. století bylo klidné, že slovanství všude převládalo, a že mocnářové, přese všecko své těsné přilnutí k politice říše Německé, povždy dovedli uchrániti národnosť své vlastní říše. Byliť sobě vědomi své síly, i mohli se proto přiznávati k zásadám, kteréž Uherský král Štěpán sv. vštěpoval svému synu Emerichovi; tyto zásady zní pak takto: „V hostech a příchozích uloženo jest tolik užitku, že mohou zaujímati šestý stupeň královské důstojnosti, neboť pouze cizinci velikou stala se říše římská, jen tím, že ušlechtilí a učení mužové z nejrozmanitějších zemí do ní přicházeli, získali králové slávu a váženosť. Řím by až podnes byl zůstal děvkou, kdyby mu Aeneidovci nebyli zjednali svobodu. Přijdou-li hosté z rozličných končin, přinesou také rozličné jazyky a mravy, rozličné právo a rozličné zbroje, což vše přispívá k rozhojnění nádhery a lesku královského dvora a utlumuje hrdosť států sousedních, jelikož říše, ve kteréž panuje jediný jazyk a jediný mrav, slaba jest a vrátka.“ [1]) Taková napomenutí, jakáž král Štěpán dával synu svému Emerichovi, byla as, jak se zdá, také u panovníků Česko-moravských v obyčeji. Boleslav II. udílel je dle Kosmy synu svému Boleslavu III. Ovšem v Čechách ležel v nich jiný smysl. Zde otec nikdy nemohl věděti, zdali syn bude jeho nástupcem; neboť, jak známo, řídilo se tu následnictví stářím.

Dvě současné zprávy máme o způsobu, jakým dělo se nastoupení knížete na trůn. Když byl Jaromír roku 1004 německou pomocí proti Boleslavovi Chrabrému opět zmocnil se otcovského trůnu a přišel k branám Pražským, potvrdil — tak vypravuje Dětmar ve své kronice — dříve než do města vešel, privileje zemské a udělil všeobecnou amnestii, načež prý byl do města vpuštěn a odloživ oby-

---

[1]) Endlicher, Rerum hung. Mor. II. 305 cap. VI. „De tencione et nutrimento hospitum“.

čejný jednoduchý oděv i vzav na se roucho drahocenné za všeobecného jásotu na trůn nastolen. Nyní přinesli vojínové skvosty a zbraně na útěk obráceným nebo také padlým Polanům odňaté a položili je u nohou nového knížete. Takto bohatě obdařen provázen byl Jaromír na Vyšehrad a tam za panovníka provolán.[1]) O třicet tři léta později líčí Kosmas nastolení Břetislava I. takto: „Když byl pohřeb knížete Oldřicha, zemřelého dne 9. listopadu 1037, vykonán, pojav Jaromír svého bratrovce Břetislava vedl jej k trůnu knížecímu, i rozkázal, aby, jakož při nastolení obyčejem bylo, as 10.000 denárů s pavlanu paláce mezi lid bylo rozházeno, aby, zaměstnán jsa sbíráním, netísnil kníže te na trůnu. Sotva že se kníže na stolci usadil, Jaromír, uchopiv pravici bratrovcovu, promluvil k lidu : „Vizte zde svého knížete," načež lid třikráte zvolal „krleš" t. j. Kyrie eleison, a zapěl píseň: „Gospodi pomiluj ny." Nyní mluvil Jaromír dále: „Nechť blíže přistoupí potomci Muňa a Tepty," načež každého vyvolal jménem, kdož mu znám byl buďsi pro svou udatnosť, buďsi pro svou věrnosť, buďsi pro své bohactví. A když mu bylo sděleno, že jsou přítomni, pravil: „Jelikož osudem nebylo mně dopřáno, bych se stal vaším pánem, tedy ustanovujeme tohoto vaším knížetem; jeho poslouchejte, jemu prokazujte povinnou věrnosť. Ale tebe, synu můj, napomínáme a vyzýváme, abys ctil tyto jako své otce, miloval je jako své bratry, ve všech svých záležitostech s nimi poradu bral" a t. d.[2])

Z těchto dvou příkladů poznáváme, že před nastolením musili noví panovníci potvrditi práva zemská a v případě potřeby amnestii uděliti, pak že již ve XII. věku zvláštní roucho korunovací bylo v užívání, že novému mocnáři byly dary přinášeny, mezi lid peníze házeny, a od něho

---

[1]) Thietmari chron. VI. 9; u Pertze III. 808. Srovn. díl II. str. 69 t. d.

[2]) Cosmas k r. 1037; u Pertze IX. 65.

bylo holdováno, při čemž provolávání se děla. Takovéto obřady ve své podstatě zachovaly se až podnes, odkudž pochází, že při nastolení knížete Břetislava II. roku 1092 mohlo již se díti odvolávání k obřadům při nastolení v zemi obvyklým.[1]) Zdali také u knížat Moravských při jich nastoupení v panství odbývala se nějaká slavnosť, o tom se nemluví; pouze kronikář Vincentius zaznamenal k r. 1142, že při nastoupení na knížectví povinni byli panujícímu knížeti Českému složiti přísahu věrnosti.[2]) Knížecím stolcem byl starý kámen, otesaný kus skály, stol děden, solium paternum, který stál na Hradčanech, blíže chrámu sv. Víta, a jejž kronikář Vincentius r. 1142 ještě viděl. „Pro tento kámen," praví „byla prý prolita krev mnoha tisíců,"[3]) lehce pochopitelno, jelikož na zaujetí trůnu záviselo panství nad zemí. Od vítězství císaře Jindřicha IV. u Flarchheimu nad protikrálem Rudolfem r. 1080, při kteréž příležitosti Vratislav II. zmocnil se vůdcovské korouhve císaře Rudolfa, bylo právem přednosti knížete Českého, že při slavnostech před ním korouhev byla nešena.[4]) Bylať zevním odznakem obdrženého od Římského císaře potvrzení.[5]) O zevních odznacích knížat Moravských nečiní se nižádná zmínka.

Titul, jehož Český kníže, v mluvě obecného lidu „knjaz, kněz"[6]) zvaný, užíval, nebyl vždycky stejný. V listině z r. 1065 nazván jest Vratislav „dominus, pán," okolo r. 1088 nazývá se tentýž Vratislav „Dei gratia princeps et monarcha Boemorum," tedy „z boží milosti kníže a

[1]) Cosmas k r. 1092; u Pertze IX. 101.
[2]) Vincentii Annal. k r. 1142; u Pertze XVII. 660.
[3]) Vincentii Annal. na u. m. Viz díl III. str. 105 t. d.
[4]) Viz díl II. str. 286 t. d.
[5]) Obšírně a důkladně v té příčině Jireček, Slovanské právo II. 92 a ssl.
[6]) Až do XIII. století značilo toto slovo panovníka nebo některého k panujícímu rodu přislušícího knížete, duchovník, sacerdos slul „pop." Teprvé ve XIV. věku přešlo slovo „kněz" také pro duchovníka v obecné užívání. Čas. česk. mus. 1864, str. 148 a ssl.

samovládce Čechů“; roku 1143 přichází název „Vladislaus venerabilis dux Boemie,“ roku 1189 nazývá „Helicha, Dei gratia ducissa Boemie“ svého manžela Otíka „dux illustrissimus.“ Téhož roku uvádí se kníže Otík mezi svědky co „Dominus Otto, dux Boemie strenuus.“ Soběslav II. nazván jest r. 1176 „gloriosus dux.“ Za knížete Bedřicha povstal okolo r. 1187 název „dux principalis,“ a za Soběslava I. (zemř. r. 1140) název „magnus dux, velkokníže“; avšak oba tyto názvy nebyly trvalé, aniž dosáhly občanského práva. Knížata sami nazývali se na listinách a na pečetích zřídka jináče, nežli: N. Dei gratia dux Boemie nebo Boemorum, někteří, jako Soběslav II., přídavek „Dei gratia“ naprosto vynechali. Kníže Bedřich psal se r. 1180 „Fridericus divina largiente clementia dux Boemie“ a r. 1181 „divina favente clementia Bohemorum dux“; Jindřich r. 1196 „pragensis ecclesiæ episcopus et dux totius Boemiæ“. Sè strany papeže, jako všickni králové křesťanští, nazýváni byli milovanými syny, osvícenými knížaty Čechů, „dilecti filii, illustres Boemorum duces,“ tak na př. r. 1145 od Eugena III. od Klimenta III. r. 1086 „Vratislaus, gloriosus princeps Boemorum et dilectissimus filius,“ a se strany Německého císaře na př. okolo r. 1158 od císaře Fridricha kníže Vladislav „osvícený a nejstatečnější kníže Český, illustris et strenuissimus dux Boemorum.“ [1]) Pokračovatelé v kronice Kosmy užívají názvů k r. 1126 „Soběslaus, dux serenissimus,“ 1130 „Soběslaus monarcha“; také výrazy „venerabilis, reverendissimus, piissimus dominus“ objevují se. [2]) Kněžna nazvána jest u Kosmy a v nejstarších nekrologiích „ductrix,“ teprvé později „ducissa,“ jako mezi jinými r. 1183 „Elisabeth ducissa,“ taktéž Helicha k r. 1189 a r. 1190 Marie, matka knížete Otíka. Obyčejný titul kněžny byl „nobilissima domina.“

---

[1]) Doklady v Cod. Dipl. Mor. I. k dotyčným rokům.
[2]) Cod. Dipl. Mor. k r. 1143 I. 221.

Moravští knížata psali se jako knížata Čeští „N. Dei gratia Moravorum dux," tak r. 1174 Oldřich, nebo 1078 „Otto Dei gratia id, quod est," anebo 1145 „Otto, Dei gratia dux Olomucensis," okolo r. 1092 „Conradus, Dei gratia dux Moraviensis," 1095 „Svatopluk, dux Moraviensis," 1084 „Otto, Dei miserante gratia dux Olomucensis," 1169 „Fridericus, dux Olomucen. provincie," nebo 1174 „illustris moraviensis dux Vaceslaus," nebo 1195 „Spytihněv, princeps Brunnensis," 1197 „Spytihněv, Dei gratia dux Moraviensis," anebo téhož roku „dux provincie Brunnensis", 1198 „Vladimír princeps Olomucensis" a t. d. Od knížat Českých nazýváni byli „Moraviæ provinciæ principes," tak nazván byl roku 1078 kníže Otík Olomúcký od svého bratra knížete Vratislava; tak užívá téhož výrazu r. 1160 také král Vladislav. Vdova po Otíkovi I., Eufemia, nazvala svého svaka knížete Znojemského k r. 1087 jen prostě „Dominus Conradus." Tatáž vdova užívala okolo r. 1111 titulu „matrona illustris." Kněžici nazývali se „duces a ducelli". Řím přikládal knížatům Moravským tentýž titul, jako knížatům Českým. Otík III. osloven byl r. 1145 od papeže Eugena III. „illustris Moraviensis dux," právě tak, jako as téhož roku Vladislav Český. Kronikáři po pravidle přikládají knížatům Moravským název „Dominus," z čehož patrno, že ve XII. století o titulu všeobecně přijatém nebo právně omezeném, t. j. o titulu úřadním, jenž by Českým i Moravským knížatům dle uzavřených smluv přináležel, tak málo může řeč býti, jako o nějaké zemské barvě nebo o znaku zemském.

Kdyby ve XII. věku bylo bývalo nějaké národní neb zemské barvy, anebo kdyby bylo bývalo nějakého státního čili zemského znaku, tuť obé musilo by se objeviti na pečetích k listinám přivěšených, na těchto zevních odznacích potvrzení. Známeť několik pravých pečetí z XII. století, přivěšených na listinách pomocí hedbávných nití, na př. jednu z r. 1183 knížete Bedřicha, jednu z r. 1190 knížete

Otíka, z r. 1195 knížete Jindřicha, z r. 1202 krále Otakara a markraběte Jindřicha a t. d. a na každé jeví se jiná barva hedvábných nití; červené a žluté měl Otík, zelené Jindřich, bílé a modré markrabí Otakar, ale již roku 1207 červené a bílé, pak žluté a bílé černými propletené a t. d. Taktéž na pečetích z této doby nenalézá se jiného obrazu, nežli v sedě sv. Václav, zemský patron, a pak kníže, levicí se opíraje o vyleštěný tříhranný štít a v pravici prapor drže. Po Českém lvu, nebo po orlici Moravské nikde ani stopy. Obé, jakož i barvy zemské, jsou vynález pozdější doby. Z pečetí paní známe pouze pečeť kněžny Helichy z r. 1189. Kdežto amfisfragistické pečeti knížat vesměs jsou okrouhlé a z bílého vosku, představuje tato ve tvaru vejčitém sedící kněžnu, v pravé ruce lilii držící. Že Eliška, choť knížete Bedřicha, také měla svou vlastní pečeť, dosvědčuje listina z r. 1185 a 1186 [1]). Od knížat vlastně Moravských neobjevily se až podnes žádné pečeti, ačkoli zjištěno jest, že Otík Olomúcký r. 1145, Oldřich Olomúcký r. 1174, Václav Brněnský r. 1174, Vladimír Olomúcký r. 1195, Břetislav co kníže Moravský r. 1196 a Spytihněv Brněnský r. 1197 vystavené jimi listiny svými pečetmi potvrdili [2]). Bedřich Olomúcký užíval r. 1100 pečeti svého otce, krále Vladislava.

Postavení knížat Moravských ku knížatům Českým bylo takové, jako jest poměr panovníka suzerenního k jeho svrchovanému pánu, jemuž byli přísahou zavázáni k věrnosti a z jehož milosti v držení měli své úděly [3]). Papežský legát Guido naznačuje tento poměr prostými slovy: „Podřízení Moravy pod knížete Českého [4]). Samosprávní uvnitř svého vlastního území podřízeni byli vrchnímu panství knížat

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 315 a 317.

[2]) Patrno z listin zmíněných roků v Cod. Dipl. Mor. I.

[3]) Vincentii Annal. k r. 1142; u Pertze XVII. 660. Srovn. díl III str. 96 t. d.

[4]) „Moravienses, qui sunt sub duce Boemico.“ Cod. Dipl. Mor. I. 223.

u věcech zahraničných, nesměli tudíž o své ujmě ničeho vykonati, což náleželo v obor svrchovanosti, tedy ani válku vésti ani mír uzavírati s mocnostmi zevními, nesměli také peníze raziti, ani biskupa v zemi dosaditi, nesměli z podstaty svěřeného jim knížectví bez přivolení knížete nějakou část, i kdyby to mělo pouze býti k nadaci některého kláštera nebo kostela, na věčné časy zadati, darovati anebo odprodati. Když Otík I. Olomúcký a choť jeho Eufemia r. 1078 založili klášter Hradišťský ze statků rodinných, musil k tomu kníže Vratislav dříve svoliti; taktéž bylo zapotřebí přivolení knížete Břetislava, když r. 1195 Olomúcký kníže Vladimír témuž klášteru daroval moravskou vesnici Bojanovice [1]). I také po povýšení Moravy na markrabství, čímž země tato zvláštních práv nabyla — markrabě Otík z vlastní svrchované moci jmenuje r. 1184 Olomúckého biskupa Kajima [2]) — i pak tento poměr nebyl zrušen. Král Přemysl Otakar praví v listině pro klášter Velehradský, dle udání r. 1202 vydané, že jen takové úděly a dary klášterům nebo i soukromým osobám postoupené mohou míti právní platnosť, k nimž dostalo se svolení panujícího knížete Českého [3]). O tomto knížatům Českým přislušícím právu panovalo takové přesvědčení, že, když knížata Moravští nějaký dar udělili, obdařenci sami často potvrzení s české strany za podmínku kladli. Když Bedřich, kníže Olomúcký, okolo roku 1169 klášteru Rejhradskému okres okolo Hranic ústně byl připověděl, přišel Břevnovský opat Jindřich, pod nímž toho času Rejhrad byl postaven, žádaje knížete, aby ústně učiněnou přípověď nyní také písemně, ale před svým otcem, králem Vladislavem, opakoval [4]). A jelikož knížecí větve rodinné v XII. století tak dobře byly v společném držení statků, jako šlechta vůbec, přichází v listinách také

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 164 a 341.
[2]) Viz str. 54. t. d.
[3]) Cod. Dipl. Mor. II. 12.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 283.

poznámka, že podarování stalo se za svolení matky nebo bratří donátora. Svatopluk daroval klášteru Hradišťskému okolo r. 1095 ves Tetětice a sice, jak listina praví, dle vůle a se svolením své matky Eufemie a svého bratra Otíka. Roku 1198 prohlásil se Vladimír, kníže Olomúcký, že mladší jeho bratr Břetislav s jeho (Vladimíra) přivolením daroval klášteru Hradišťskému les u Oldřišova [1]). Podobné právo přislušelo také knížatům Moravským naproti osobám, ježto v mezích svých údělů dary činily. Soběn, kastelán Znojemský, dává svůj dar, Brněnskému chrámu sv. Petra r. 1088 učiněný, potvrditi svým knížetem, Kunrátem; rytíř Matěj pokládá r. 1107 svá obdaření chrámu sv. Václava v Olomúci a kláštera Hradišťského teprvé za zjištěna, když byli k tomu své přivolení dali kníže Svatopluk Český a Otík II., kníže Olomúcký. Když Imram, Bočkův syn, okolo r. 1145 chtěl klášteru Litomyšlskému darovati některé zboží ve vsích Važanech, Řikovicích a Sudicích, přislušících k údělu Olomúckému, musil sobě k tomu vyžádati přivolení svého knížete Otíka II. [2]) a t. d.

Četné od knížat Moravských klášterům a svým příslušníkům udělované dary předpokládají značné jmění. Jmění to bylo dvojího způsobu: jmění movité a jmění nemovité; k onomu náležely cla, mýta a desátky, k tomuto korunní a rodinné statky. Po pravdě náležela všeliká tak zvaná královská práva (regalia), daň, collecta denariorum [3]) nebo také tributum zvaná, právo k vodám a silnicím, mýto, clo, mince, desátek, honitba a rybaření (k r. 1167) a t. d. knížeti Českému co vlastnímu zeměpánu; roční jeho příjmy páčí se v XIII. století na 100.000 hřiven ryzého stříbra [4]).

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 190 a 350.

[2]) Doklady k tomu v Cod. Dipl. Mor. I. k dotýčnym rokům.

[3]) „Collecta denariorum, quæ per Boemiam colligi solet k. r. 1197. Cod. Dipl. Mor. I. 346. „De tributo per totam Boemiam." Tamtéž str. 182.

[4]) Pertz XVII. 228. Rex Boemie habet marcarum centum millia probatarum.

Avšak již od doby vystavení Moravy za údělné knížectví měli také mladší členové Přemyslovců jisté podíly na těchto regaliích, tak na př. Otík I. kníže Olomúcký na mostním mýtě přes Olšavu a v Břeclavě, pak na silničním mýtě v Hradci, a mimo to na zeměpanské minci; Otík III. Olomúcký na mýtě v Jevičku a v Letovicích, Vladimír Olomúcký na mýtě nad Opavou a t. d. Taktéž podíl měli na zemském desátku; nicméně hlavní jejich jmění záleželo v majetku nemovitém. Dle zásady, že všeliké zboží bez vlastníka, a to hlavně lesy, připadá zeměpánu, musily v XII. věku nesmírné trati země býti zeměpanskými. Pamatujme jen na nesmírné lesy pohraničné s jich rozvětvením, sahajícím až hluboko dovnitř země. Vysokou cenu ovšem sotva asi měly, jsouce někdy takořka bez míry klášterům rozdávány, jako na př. lesy okolo Hranic klášteru Rejhradskému r. 1167. Taktéž zeměpanskými byly až do polovice XIII. věku župní hrady a zboží k nim přislušící; správa jejich sice byla podřízena kastelánům, kteří nikoli vždycky vlídně jednali se svými poddanými — okolo r. 1167 opustili tito v Ložici domov i statek, „protože, jak listina praví, nemohli více snésti útisky kastelánů“ [1]); ale vlastním pánem byl předce jen kníže země. Zdá se, že tyto zemské statky nazvány byly jmenem „statky korunní“, alespoň výraz ten přichází v listinách. Král Vladislav nazývá jisté pole „Ostroh“, kteréž roku 1159 Johannitům daruje, „korunním statkem“; kníže Přemysl daruje klášteru Břevnovskému okolo r. 1192 jistou ves, „kteráž královskému fisku“ přináležela [2]). Kníže Bedřich Český daroval r. 1185 Johannitům Pražským mezi podhradím Pražským a Vyšehradem ležící kus půdy, o kteréž praví, „že náleží k jeho koruně“ [3]); zajisté byl to majetek župní, a proto tak nazván, aby mohl býti odlišen od rodinných statků,

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 279.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 335 omylem k r. 1194.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 269 a 307.

koupí, dědictvím, zabavením a t. d. na Přemyslovce přešlých. O takovém zboží zřejmě mluví král Vladislav k r. 1169. „Jsou to vesnice," praví, „které jsem buď za své peníze právně koupil, buď slušnou výměnou získal, buď jiným spravedlivým způsobem podle úsudku velmožů zemských ve svůj majetek převedl" [1]). Z takovýchto vlastních statků sestávala podle výroku knížete Vratislava vysazená r. 1178 Otíkem I. Olomúckým nadace kláštera Hradišťského; tedy Lasčané, Kyselovice, Roščín, Hajčín a t. d., původní to nadace kláštera, byly allodialní zboží knížete Otíka. Kníže Bedřich nazývá r. 1183 Čelovice „svou a svého otce vesnicí" [2]). Taktéž vévodkyně a kněžny měly své vlastní statky; kněžna Eufemia na př. okolo r. 1078 blíže Olomúce, kněžna Adleta před r. 1140 v podhradí Pražském [3]).

Cenu a objem korunních a rodinných statků Přemyslovcův teprvé pak bylo by lze příbližně posouditi, ažby sestaveny byly všeliké Moravskými knížaty rozdarované pozemnosti; neboť nejen kláštery a kostely, také privatníci byli pro zvláštní zásluhy půdou odměňováni, někdy také pozemky rozličným úřadníkům na místě služného vykázány. Takovéto pozemnosti co odměnu za konané osobní služby válečné měli na př. okolo roku 1107 Matěj, a již dříve téhož otec Předa, vladyka Martin obdržel okolo r. 1159 od knížete Kunráta co odměnu podíl na Hrušovanech. Knížecím myslivcům byly okolo r. 1126 za služné vykázány jisté příjmy v Nedakonicích, Tučapech a Drnovicích. Samo sebou se rozumí, že takovéto zboží za služné nebo mzdu dané nebylo dědičné; vystoupil-li poživatel z jakékoli příčiny z užívání jeho, připadlo zase nazpět na vévodu nebo knížete, tak na př. r. 1131 příjmy zmíněných myslivců. Dědičných statků bylo pouze v rodinách svobodníků; ale tu také paní a dcery mohly děditi.

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. 285.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 310.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 297.

Svobodníci, pokud se vyznamenávali bohactvím na statcích, tvořili šlechtu zemskou. V té příčině z počátku nerozhodoval původ a rod. Zmizelo-li jakýmkoli způsobem bohactví statků, přestalo také šlechtictví; udrželo-li se po delší dobu v tétéž rodině, zjednalo této zvláštní lesk, právě tak jako důstojenství vrchního župana, přecházelo-li takořka dědičně na členy některého rodu. Bohatá šlechta a nejvyšší hodnostáři tvořili znenáhla stav panský. Na Moravě i v Čechách v XII. století šlechta dle majetku, šlechta dle úřadu, a z těch teprvé šlechta dle rodu, a jelikož objem majetku připouští rozličné stupně, utvořily se také mimoděk rozličné stupně šlechty dle majetku a dle úřadu. Nicméně v Čechách setkáváme se již na začátku XI. století se šlechtou dle zásluhy. Cosmas vypravuje, že jednou Vršovci blíže Rakovníka knížete Jaromíra obnaženého k zemi přibili dřevěnými kolíky skrz ruce a nohy proraženými a pak koňmo nad ním provozovali jakýsi válečný tanec. Přítomný sluha však, Dovora (Hovora) jménem, přivedl prý rychlou pomoc a tak zachránil knížete. Na odměnu tohoto činu byl prý i s dítkami a potomky na věčné časy povýšen do stavu šlechtického „inter nobiles et ingenuos,“ a jmenován lovčím na Zbečně, v kteréžto důstojnosti nalezali se ještě potomci Dovorovi za doby Cosmy.[1]) Také Bořivoj povýšil okolo r. 1107 mnohé svých přívrženců do stavu šlechtického. V každém případě rozeznávána byla vyšší a nižší šlechta; listiny i kroniky praví, že byli „nobiles primi et secundi ordinis, barones a milites, páni a vládyky,“ tedy titéž, jenž v X. věku sluli leši a vládykové[2]). Latinský název „comites,“ hrabata, jest původu německého, i nesouhlasí přesně s podstatou šlechty slovanské, ačkoli často přichází u Cosmy a v listinách moravských; tak nazývají se v zakládací listině kláštera Hradišťského r. 1078 Smil, Předa,

---

[1]) Cosmas I. 34; u Pertze IX. 57.

[2]) Cosmas k r. 1125; u Pertze IX. 129. Cod. Dipl. Mor. I. 304, k r. 1180.

Milota, Bezper „comites,“ r. 1086 přichází comes Mířeta co držitel Bojkovic, r. 1088 uvádí nadační listina pro Brněnský chrám sv. Petra hraběte (comes) Třebu v Brně co svědka, r. 1126 přichází hrabě (comes) Lutěk v Kroměžíři co držitel statků, taktéž hrabě (comes) Hrdibor Černý ve své vesnici Hrdibořice (?) zvané, r. 1146 nalézá se v táboře Rokytnickém hrabě (comes) Tvrdiša, r. 1167 daruje hrabě (comes) Bavor svou ves Ivanovice a co mimo tuto na Moravě v držení má, vyjma jediné místo, kteréž jeho bratrovec Dlugomil zdědil, klášteru Litomyšlskému a t. d. Dle jich postavení měli by comites mezi barones, mezi vyšší šlechtu, snad mezi přední hodnostáře v zemi vřaděni býti, kdežto Mířeta okolo r. 1076 co „miles“ knížete Kunráta, jsa v držení zboží v Domašově, Předa okolo r. 1087 co miles knížecí vdovy Eufemie, jsa pánem několika ministeriálů a pozemků blíže Topolan, Soběn okolo r. 1088 co miles a zároveň kastelán Znojemský, pán na Manici u Brna, Heřman okolo r. 1145 co miles Otíka III. Olomúckého, držitel lesa u Říkovic, Miroslav a Ranožír okolo r. 1174 co milites knížete Václava, první držitel prédia v Žacanech, druhý pán na Stonařově, Sedlek, miles Skrbenský (Kirvein) okolo r. 1176 co nadatel chrámu Olomúckého a držitel zboží v Nákle a t. d. počítáni byli, jak se zdá, k nižší šlechtě moravské [1]). Že přináleželi k třídě „nobilium“, o tom není pochybnosti; názvy miles a nobilis byly totožné. Spytihněv, kníže Brněnský, nazývá r. 1197 obdarovatele kláštera Třebíčského, Znatu, „svým šlechetným a milovaným rytířem, vir nobilis et miles dilectus Znata.“ Ostatně vyznačována byla vůbec šlechta zemská slovem „primátové zemští, terræ primates“ — slova toho užívá kníže Vladislav k r. 1078, co král nazývá r. 1086 „Všebor meus primas“ — nebo „nobiles seniores,“ jako r. 1169 šlechtu nazývá král Vladislav, anebo jen prostě „nobiles,“ jako kníže Svatopluk r. 1107, kníže Vladislav

[1]) Doklady v Cod. Dipl. Mor. k dotyčným rokům.

k r. 1144 a t. d. Že primátům příslušel titul „dominus" pán, prokazuje listina z r. 1143, v níž Miroslav nazývá se „quidam de primatibus Boemie dominus Miroslaus [1]."

Nelzeť nám s určitostí prokázati, které šlechtické rodiny moravské své rodokmeny sledovati mohou až do XII. století. Okolo r. 1055 byly dosti četné. Svatopluk I. povolal 300 šlechticů z Moravy do Chrudímě. Že staří předkové posloupnosť drželi v přehlednosti, jest jisto. Již Břetislavův statut o seniorátu činil takové rodopisné zápisky nezbytnými. Záviseloť na nich ustanovení, kdo po právu má být knížetem Českým; protož se domníváme, že Cosmas, mluvě k r. 1091 o jakémsi „funiculus hæreditatis," vyrozumívá tím zaznamenané řady, čili hmatavé provazce posloupnosti. [2]) Tabulka, na kteréž písmem nebo odznaky praotec a pramáti byli zaznamenáni, opatřena byla provazcem, na kterém visely tabulky jich dítek; od těchto vycházelo pak tolik tabulek na provazcích, kolik pokolení čítalo jejich potomstvo, a takto připojovány byly povždy tabulky nové, jak pokolení se množilo, — věru nejpřirozenější to a nejsrozumitelnější funiculus hæreditatis. Jakž by byl jinak mohl bez takové pomoci zakladatel českého kláštera v Teplé, Hroznata, sebe sama nazvati „Groznata, Dei gratia de primatum Boemie clariori stemmate descendens," kdyby nebyl měl po ruce toto stemna, rodokmen, nebo, jak se toho času říkávalo, funiculum hæreditatis? jakž byl by mohl učiniti závětní ustanovení, jakáž shledáváme r. 1197, když táhna do Palestiny příbuzné, pak provdané a neprovdané sestry ve vlasti i v cizozemsku zanechal, jež vesměs chtěl poděleny míti svými statky? [3]) Také zakladatel cisterciáckého kláštera v Sedlci, Miroslav, byl by okolo r. 1143 sotva mohl ustanoviti, aby v případě vymření jeho rodu po meči, „deficiente in linea filiorum hærede," celý jeho

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 221. Jireček, Slovanské právo II. 63 a ssl.
[2]) Cosmas k r. 1091; u Pertze IX. 97.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 345.

rodinný majetek měl klášteru připadnouti, kdyby nebyly rodokmeny v obyčeji bývaly [1]). Kdyby ve XII. století všem těm rodům bylo nějaké rodové jméno společné, nebo nějaký přízev (predikát) byl příslušel, pak mohli bychom určitěji mluviti o rodinách moravských, jichž předkové sahají až do doby námi právě líčené, ale takto nedostává se těchto rodových jmen, a jelikož sporá od majetku odvozená jména měnila se právě podle změny majetku, tento pak hojným změnám podléhá, tuť nezbývá nám k stanovení rodopisu některých rodin jiné pomoci, leč pořádati rody dle přijatých ku konci XII. století znaků, a odtud počínati jich rodokmeny. Ovšem čteme k r. 1197, že svrchu uvedený Hroznata měl již svou vlastní pečeť, tedy bezpochyby jakýsi odznak, rodinný znak; ale jelikož o županu v Bílině, jménem Eppo, se praví, že r. 1043 neměl své vlastní pečítko, a přece župané přede všemi takové míti měli, tuť bude první náležeti k výminkám, druhé k pravidlu [2]).

Dle majetku ovšem jmenovali se někteří páni již ve XII. století, na př. r. 1146 Dřislav z Hradce, r. 1167 Bertold Rudický, Dětleb z Bechyně, Nemoj z Netolic, Dřislav Plzeňský, Zděslav z Kuřímě, Jarohněv Žatecký; také lišili se od sebe jistými příjmeny, jako r. 1183 Hroznata přídavkem Calvus (Holý) a r. 1189 Crispus (Kadeřavý), r. 1107 Hrdibor niger, r. 1185 Bohuše barbatus, r. 1189 Přibislav grossus, r. 1195 Petrus superbus, jinak byla by nastala potřeba v listinách podotknouti, na př. k r. 1199 mezi svědky: Zvojslaus et alter Zvojslaus a t. d.; avšak vše to neposkytuje nám k skutečným rodopisům žádného základu i jest nám se vůbec spokojiti s několika jmeny, jimiž nazvané osoby náležely v XII. věku k šlechtě moravské. V rozdělení podle knížectví čili provincií podává nám je listina r. 1195 na hradě Bítově sepsaná. Dle této uvádějí

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 222.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 118 a 345.

se co svědkové z provincie Znojemské: Arkleb (Hartleb), Mrákota, Bolík, Pastucha, Ortvín, Markvart, Alex, Spytata (Spita), Belen, Janík, Miroslav a Tomík; z provincie Olomúcké: Bohuta, Blud, Sudomír, Předbor, Zděbor, Petřík, Mikul, Sudivoj, Jakub a Zemislav; z provincie Brněnské: Zbraslav, Petr Hrdý, Leva, Diva, Budíš, Bolebor, Ráček, Buděk a Střežimír. Jsou to skoro vesměs ještě staroslovanská jména, kteráž, jakož Cosmas nebo i sám Dětmar praví, mají svůj doslovný čili etymologický význam. Jméno Strachkvas na př. vykládá Cosmas slovy „convivium terribile," Dětmar osobní jméno Jaromír slovy „pax firma" [1]).

Kdybychom směli se odvážiti, kořeny rodu přesně Moravského a v dějiny Moravy hluboko sahajícího přesaditi až do XII. století, tuť byl by to rod potomních Pernštejnů. Roku 1174 přichází na listině knížete Václava mezi svědky vedle Stanimíra, kastelána Jihlavského, a vedle Ranožíra, pána na Stonařově od rodiny Stanimíra založeném, také jistý Gothart. Tento Gothart měl syna, Štěpána, držitele vesnic Tuřany a Petrovice. Olomúcký biskup vyměnil je r. 1208 za Dobravník a Dragník (?); při této příležitosti nazván jest Štěpán „vir nobilis, filius Gotthardi," a v podarovací listině markraběte Vladislava r. 1203 pro klášter Hradišťský nazývá se „Stephanus z Medlova" [2]). Štěpán zanechal několik synů, mezi nimi Vojtěcha, jenž se r. 1214 de Lapide podpisuje, a Štěpána s příjmím „de Zubri". Tohoto posledního Štěpána soujmenný syn objevuje se r. 1285 s prédikátem z Pernštejna [3]), a tudíž byl by Gothart praotcem Pernštejnů, jenžto nazývali se také z Medlova, de Lapide a de Zubri (poslední dva názvy v 14. století bezpochyby na Auersperg přeměněné — lapis, kámen, vrch

---

[1]) Cosmas I. 17; u Pertze IX. 46. Dětmar k r. 1004; u Pertze III. 808.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 290 a II. 16 a 49.

[3]) Cod. Dipl. Mor. III. 212. 70 a IV. 296.

rodinný majetek měl klášteru připadnouti, kdyby nebyly rodokmeny v obyčeji bývaly [1]). Kdyby ve XII. století všem těm rodům bylo nějaké rodové jméno společné, nebo nějaký přízev (prédikát) byl přislušel, pak mohli bychom určitěji mluviti o rodinách moravských, jichž předkové sáhají až do doby námi právě líčené, ale takto nedostává se těchto rodových jmen, a jelikož sporá od majetku odvozená jména měnila se právě podle změny majetku, tento pak hojným změnám podléhá, tuť nezbývá nám k stanovení rodopisu některých rodin jiné pomoci, leč pořádati rody dle přijatých ku konci XII. století znaků, a odtud počínati jich rodokmeny. Ovšem čteme k r. 1197, že svrchu uvedený Hroznata měl již svou vlastní pečeť, tedy bezpochyby jakýsi odznak, rodinný znak; ale jelikož o županu v Bílině, jménem Eppo, se praví, že r. 1043 neměl své vlastní pečítko, a přece župané přede všemi takové míti měli, tuť bude první náležeti k výminkám, druhé k pravidlu [2]).

Dle majetku ovšem jmenovali se někteří páni již ve XII. století, na př. r. 1146 Dřislav z Hradce, r. 1167 Bertold Rudický, Dětleb z Bechyně, Nemoj z Netolic, Dřislav Plzeňský, Zděslav z Kuřímě, Jarohněv Žatecký; také lišili se od sebe jistými příjmeny, jako r. 1183 Hroznata přídavkem Calvus (Holý) a r. 1189 Crispus (Kadeřavý), r. 1107 Hrdibor niger, r. 1185 Bohuše barbatus, r. 1189 Přibislav grossus, r. 1195 Petrus superbus, jinak byla by nastala potřeba v listinách podotknouti, na př. k r. 1199 mezi svědky: Zvojslaus et alter Zvojslaus a t. d.; avšak vše to neposkytuje nám k skutečným rodopisům žádného základu i jest nám se vůbec spokojiti s několika jmeny, jimiž nazvané osoby náležely v XII. věku k šlechtě moravské. V rozdělení podle knížectví čili provincií podává nám je listina r. 1195 na hradě Bítově sepsaná. Dle této uvádějí

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 222.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 118 a 345.

co kastelán Hradecký r. 1146 Dřislav (Drslav), co kastelán Přerovský r. 1065 Smil a 1174 Jaroš, co kastelán v Hodoníně r. 1169 Tvrdiša a 1174 Ratibor, co kastelán Podivínský roku 1174 Tvrdiša a 1195 Ruprecht, co kastelán Brněnský r. 1174 Mojek a 1174 Petr co sudí Znojemský, r. 1088 miles Soběn co kastelán Jihlavský, r. 1174 Stanimír[1]. V témž poměru, v jakém listiny v XIII. věku se množí, přibývá také jmen zemských hodnostářů. Že také jim na místě služného byly statky na Moravě vykázány, o tom není pochybnosti. U Topolan byly pozemky, ježto i v roce 1251, když toto zařízení dávno již bylo zašlo, až posud nazvány byly „území komořích, terra camerariorum in Topolan," důkaz to, že užívání jich zmíněným hodnostářům přislušelo[2]. Ale když za krále Vladislava II. po několik roků Morava zůstala pod vládou královskou nemajíc knížete údělného, jmenován byl pro tuto zemi zvláštní úředník pod jménem „kancléře Moravského," a hodnost ta vnešena byla na Valentina (Volius). Ještě k r. 1169 činí se zmínka o tomto kancléři, v jehož rukou asi spočívalo vedení veškeré správy zemské[3].

Domácí úřadníci knížecí povstali z knížecího komonstva, čili z onoho družstva, kteréž k osobní obsluze knížete bylo ustanoveno. V X. století byl to comitatus nebo homines, milites, servi, jak kronikáři je nazývají. V Čechách objevují se již za Soběslava I. okolo roku 1130 dvorní úřady, ježto okolo r. 1144 a 1165 za knížete a krále Vladislava dospěly podle vzoru německého k svému úplnému vývinu, totiž: nejvyšší maršálek, nejvyšší komoří, nejvyšší kancléř, truksas, číšník a vrchní lovčí[4]), pod nímž stáli

---

[1]) Jmena v Monséových zlomcích uvedená zůstala zcela bez povšimnutí. V pochybné listině z r. 1169 (Cod. Dipl. Mor. I. 282) přicházejí ještě: Mutej komoří (bezpochyby Olomúcký) a pak kasteláně: Tvrdiša a Miroslav, r. 1180 jistý Oneš Camerarius, bez bližšího udání.

[2]) Erben, Regest. I. 589 č. 1271.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 283.

[4]) Viz str. 32 pozn. 1 a Cod. Dipl. Mor. I. 277.

„summus venator silvarum“ (1185), lesní pojezdný, hajní (lesní) a pod těmito r. 1197 podhajní (forestarii) [1]). Za knížete Bedřicha přichází r. 1183 také mečíř a r. 1186 villicus. V pozdější době povstali podkancléř 1159 a r. 1194 podtruksas a podčíšník. K sepsání listin ustanoven byl notarius a scriba. Oba stáli pod kancléřem, kteráž důstojnosť v Čechách povždy příslušela proboštovi Vyšehradskému.

Jak dalece dvory knížecí na Moravě za vzor sobě braly toto téměř královské zařízení dvora Pražského, těžko zodpovídati. V XII. věku neznáme žádných domácích úředníků knížecích, kteří by s úředníky knížecími v Čechách užívali podobných titulů, tudíž i knížatům Moravským podobné služby konali, ačkoli nelze popírati, že podobné služby i na Moravě nemohly již za tou příčinou býti nepovědomy, protože, jakož vysoká šlechta mívala své milites, také ráda se honosila jistými hodnostáři, na př. číšníky. Tak činil na př. zakladatel kláštera v Milévsku, hrabě Jiří; ztratilť r. 1185 v bitvě u Lodenice svého číšníka [2]). Hroznata, zakladatel Teplé, měl své vlastní milites, kteříž od něho pozemky v držení měli. Aby těmito darovanými statky nevešli snad v jakýsi, jim nebo opatovi nemilý svazek s klášterem, ustanovil, že opat má je vyplatiti a sice za každého, kdož má pouze jednu araturu, 2 hřivnami, a kdož vesnici má, 5 hřivnami, tak aby pak volně sloužiti mohli, komu by chtěli. Pouze za lesní vsi, v jichž držení byli, nemělo se jim se

---

[1]) „Dedi silvam, circa et infra villas iacentem, quæ vulgariter dicitur Hole, ubi custodes silvæ meæ fuerunt, qui vulgariter dicuntur hayni, quarum villarum culta et inculta ipsemet præsens circuire præcepi Grabysam, summum curiæ meæ venatorem,“ tak mluví kníže Bedřich v jisté listině Johannitů z r. 1183, správněji 1185. Cod. Dipl. „Mor. I. 308. V této listině přichází mezi svědky také jistý Pozden z Pistodub „maior procurator in beneficio Milgost“. Ovšem již v zakladací listině Rejhradské z r. 1048 přichází za Břetislava I. jistý Chuno dapifer a Marquard Castellanus Znojmensis“, avšak listina ta náleží v dobu pozdější.

[2]) Viz str. 57. t. d.

strany kláštera dostati žádné náhrady [1]). Roku 1174 podpisuje Arkleb (Hartlieb) co camerarius biskupa Dětleba [2]). Měla-li tedy vysoká šlechta hodnostáře dle Pražského vzoru, tuť u knížecích dvorů na Moravě podobní hodnostové také asi nebyli věcí neznámou, a sotva budeme na omylu, vyrozumíváme-li k r. 1195 pod názvem beneficiarii Brněnského knížete Spytihněva tyto hodnostáře, hlavně jeho komoří, poněvadž zapisování a vybírání knížecích příjmů náleželo v obor právě tohoto úřadníka a v zmíněném roce jednalo se o otázce, kdo po právu bráti má desátek z polí v Manici u Brna, zdali kníže, jakož v skutku činil, nebo rektor chrámu sv. Petra v Brně, kterýž naň činil nároky, nebo konečně opat Třebíčský, ve jmenu kláštera „Na luhu" blíže Brna, jemu podřízeného, jenž v té příčině prokazoval listiny knížete Vratislava. Rozhodnuto bylo ve prospěch opata, a kníže vyznal, „že svými beneficiarii byl křivě zpraven" [3]).

Zvláštní třídu tvořili kaplani knížat a kněžen. Náboženská mysl vyžadovvla toho, aby při dvoře knížecím žil jeden i vícero kněží, kteříž, vynikajíce věděním a vzorným životem, mohli jaksi nároky činiti na lepší beneficia v zemi. Jich postavení na knížecím dvoře jsme vylíčili. Voleni jsou z duchovenstva i světského i klášterního a přicházejí často co svědkové na listinách, tak r. 1078 Svatobor z Brna, pak Benedikt a Petr; žiliť při dvoře Otíka I. v Olomúci. Roku 1086 jmenoval král Vratislav svého kaplana Ondřeje „mnicha dle profesí, ve vědě valně zběhlého, vzornými mravy výtečného" prvním opatem v Opatovicích. K roku 1187 přichází 9 kaplanů co svědků na listině knížete Bedřicha pro chrám Vyšehradský. Že také často zastupovali místo notáře a listiny, především k rozkazu kněžen, sepisovali, patrno jest k r. 1187. Aby manžela

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 345.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 291.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 338 a 339.

svého, Otíka I. Olomúckého, i po smrti poctila, rozkázala jeho vdova, ušlechtilá Eufemie, aby na den jeho pohřbu jejími kaplany Petrem a Benešem (Benediktem) rodinnému klášteru Hradišťskému byla nadační listina sepsána a seniorem rodu, knížetem Kunrátem, zpečetěna.

Sebéřeme-li vše, co jsme až posud o rozličných stavech pověděli, dohromady, tuť již ku konci XII. století objeví se nám následující jich článkování. První místo zaujímají domini terræ, totiž zbožím a zároveň župními úřady, ježto již počínaly býti dědičnými, obmyšlení velkostatkáři, a pod nimi milites, v jichž čele stojí villicus domini, kterýž s nimi u soudu zasedá. Milites jsou držitelé větších statků, kteří k některému dominu vešli v jakousi osobní zavázanosť, ježto vztahovala se hlavně k jeho vojenské podpoře. Oba stupně zahrnuty jsou slovem šlechta, viri nobiles maiores et minores, a liší se co vynikající třída politickými i ústavnými právy od prostě volného — menšího statkáře, jenž dovedl uchrániti svou volnosť a nyní co rusticus nebo zeman jest označen. Část mnohem větší statkářů menších, sedláků, nalézala se již v úplné odvislosti od pána území a přichází pod názvem homines villæ nebo villarum, kdežto vlastně tak zvaný nevolník na nižších stupních jmenován byl servus, puer, familia, na stupních vyšších příslušník, ministerialis, druho [1]).

Jelikož mluvíme již o stavech XII. století, chceme se také ještě zmíniti o těch, jež za našich dnů „vojáky" nazýváme. V XII. věku nebylo stavu vojenského vlastně tak zvaného; kdo byl mužem volným, směl zbraně nositi a v čas potřeby byl povolán brániti neodvislosť země třeba i životem. Jelikož říše Česko-moravská od roku 1041 vzdala se všeliké myšlenky, výbojem rozšířiti se za své meze, pečovala tím horlivěji o zachránění své celistvosti. Za tímto

[1]) Tomaschek, Rechte und Verfassung Mährens im XV. Jahrhunderte. V Brně 1763, str. 50 a 51.

účelem považovala svůj řetěz pohorský za hradbu, kteráž ničím neměla býti porušena, odkudž pocházel obyčej, jen několik průchodů v pohoří ponechati a i ty silnou posádkou střežiti. Jak žárlivě bděly Čechy nad touto přirozenou ohradou, prokazuje ta okolnost, že i proti Moravě hlavní průsmyk nad Oslavou a Palavou blíže Libče s české strany zvláštními strážníky čili obchůdci (stráže, chodové) byl uzavřen a jen těm otevřen, kdož se prokázali obzvláštním povolením knížecím k procházení na obě strany [1]). Průsmyky takové nazývaly se také brány zemské, na Moravě jsme se již dříve o nich zmínili [2]). Na Černé Hoře udržel se tento způsob pomezního kordonu až podnes. Každý nepřátelský podnik sousedův bez prodlení od pastýřů horských voláním s kopce na kopec ohlašuje se uvnitř země, a obyvatelstvo bez odkladu houfně se sbíhá k obraně ohroženého místa. Několik hodin postačí k vybouření a k ozbrojení veškeré země [3]). V čas nebezpečí byly na lesnatých cestách záseky zřízeny, nebo zákopy a náspy upraveny a cesty takto neschůdnými učiněny. Kde nebylo takovýchto přirozených ohrad, stavěly se umělé hrady. Pozorujme jejich polohu. Bylyť tak rozděleny a na příkrých výběžcích horských nebo na ostrovech a mezi řekami tak vystavěny, že od jednoho na druhý lze bylo kouřem nebo ohněm znamení dáti k vybouření celé končiny; neboť tam uchýlil se obyvatel uvnitř země s nejlepším svým majetkem, s chotí a dítkami, očekávaje pak na hranicích nepřítele.

Vystavěny byly hrady dle způsobu v zemi panujícího ze dřeva, nebo také „dle římského způsobu“ z kamenu ve

---

1) „Circuitus . . . in silva, que interiacet inter Caslawensem et Brinensem provinciam, in cuius parte habitabant homines, qui vulgo stras (stráž) appellantur, quorum erat officium, quandam viam custodire, ne cui per eam sine speciali mandato principis pateret transitus terram Bohemie ingrediendo vel exeundo“. Cod. Dipl. Mor. I. 227 k r. 1144.

2) Viz str. 133 a 134 t. d.

3) Oesterr. Revue 1863. Sv. VI., str. 338.

tvaru věže. Náspy, příkopy a padací brány (hřebeny) uměli již tenkráte zříditi, také házecí stroje rozličného druhu sestaviti, šípem i lukem, břitkým mečem i kopím zacházeti [1]. Z r. 1177 máme zcela dobré vypsání, jakým způsobem takový hrad na obranu byl zařízen. Když kníže Václav zmíněného roku 1177 očekával se strany vévody Leopolda Rakouského útok na Olomúc, a času více neměl k vykopání nových příkopů, dal ve vší rychlosti brány kamením zatarasiti a zdi vůkol koly a plaňkami obehnati, „muros palis, quos vulgo planchas vocat, communivit.“ Co zbraň k útoku při tomto obležení pro nedostatek těžkých střel sloužily kůly a kameny. Obležení k tomu účelu rozbourali i časť svých zdí a předních hradeb. Že také jedem napuštěné šípy byly v užívání, prokazuje taktéž průběh tohoto obléhání. Jestiť jediné, o němž na Moravě z XII. věku zevrubnějších zpráv se nám zachovalo [2]. Před 35 lety prodělali Moravané před Prahou dobrou školu. Po bitvě nad Vysokou obléhal kníže Kunrát se svým lidem Prahu. Tam užito bylo také šípů zápalných a střel všeho druhu, a přece podle zákonů křesťanských takových a podobných nástrojů bořících proti křesťanům nemělo se užívati [3]. Bitva nad Vysokou jeví již jakési taktické postavení a průběhem dějin již několikrát slyšeli jsme, že Češi i Moravané povždy s dostatek vyznamenávali se nadáním válečného ducha i znalostí věcí vojenských. Pamatujme jen na vlašská

---

[1]) Štíty, alespoň vznešenějších vojínů a knížecích osob, měly vesměs tvar normanský XI. a XII. věku. Dole zahroceny, nahoře polokruhem uzavřeny, a želvovitě zahnuty nošeny byly dvěma nebo třemi řemeny na předloktí. Velikost jejich rovnala se poloviční výši muže. Uprostřed po pravidle vyčníval silný průhrb železný. Jako v pozdější době byly asi již tenkráte opatřeny koží a povýšeným okrajem, jenž sloužil k okrasám všeho způsobu. Toho tvaru jsou štíty na starých malbách kulaté kaply v Znojmě.

[2]) Cont. Claustroneoburgen. tertia k r. 1177; u Pertze IX. 632. Srovn. str. 24. t. d.

[3]) Viz díl III. str. 105.

tažení za krále Vladislava, na uherské a polské boje a tažení křižácké. Národu zbraní a válečné slávy milovnému — Helmond nazývá Čechy muži boje chtivými, Ansbert muži obvyklé udatnosti [1]) — byla taková tažení vítanou příležitostí, a s jakou bázní bavorští kronikáři o nich se zmiňují, prokazuje nám mnich Weingartenský. „Strašný to, Bohem i lidmi rovně nenáviděný národ," tak nazývá Čechy, bezpochyby proto, že as poněkud nemírně zahřměli na vrata bohatých spižíren klášterních, když r. 1166 v žoldu vévody Fridricha z Rotenburku proti mladšímu Guelfovi válečně vytáhli [2]). Sloužiti za žold Čechové nikdy se nezdráhali. Pohříchu že není nám po ruce nějaký seznam takového žoldu, abychom z něho seznati mohli výnosnosť tehdejšího řemesla vojenského. Kolik v XI. století dostávali císařští lenníci, jest nám povědomo. Bezpochyby že to as bývalo všeobecným měřítkem. Roku 1029 byli synové lenníků, příslušících k Weissenburku a Nordgavě, jakmile vstoupili do táboru císařského dvoru, zavázáni, první rok sloužiti zdarma, po celou tuto dobu neobdrželi nic jiného, leč kožich; v roce druhém měl naproti tomu každý v léno obdržeti 3 královské manses, nechtěl-li, mohl jíti kam se mu líbilo. Dcery lenníků nebyly zavázány k žádným službám námezdným, pouze při taženích do Říma bylo jim povinností, přijíti na Weissenburk a tam po dva dny šatstvo zašívati a podobné práce konati. Nepřipomínají tyto služby na povinnost „aviæ", kteráž „de uno quoque, castro" okolo roku 1088 „mensale unum et manuterium unum", tedy ubrus a ručník povinna byla každoročně odváděti chrámu Vyšehradskému [3])? Ve službě obdržel lenník denně džbán medoviny, půl džbánu vína, pět džbánů piva a dva rozličné chleby. Při tažení do Říma měl každý obdržeti

[1]) Ansbertus, u Dobnera str. 69 a 86. Helmold hl. I. str. 2. Vyd. Lubecké 1659.
[2]) Viz díl III. str. 264 a 265.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 183.

10 liber na penězích, 5 podkov, dvě srnčí kůže, jednoho mezka se dvěma dobře zásobenými vaky, jednoho sluhu k povozu, jednoho k soumarům; z těchto obdržel každý jednoho koně a jednu libru na penězích. Po překročení Alp připadla všecka výživa lenníků na dvůr. Při jiných válečných výpravách měli obdržeti 5 liber na hotově, koně soumara bez nákladu, 5 podkov a 2 kozlí kůže [1]. Nebylo tedy asi příliš trudno oddati se životu ve zbroji. Avšak jednalo-li se o to, aby nepřítel byl ze země vypuzen, tuť musil se každý na své vlastní útraty dostaviti tam, kam ve jménu knížete župan povelel. K válečnému tažení proti nepříteli za hranicemi bylo zapotřebí všeobecného vyzvání, kteréž zase nikdy nesmělo vycházeti z libovůle knížete, nýbrž povždy od obecného sněmu. Bylo-li vyzvání usnešeno, pak projížděli hlasatelé zemí, volajíce ku zbrani. Když kníže Břetislav I. ve čtvrtém roce svého panování zamýšlel válečně vytáhnouti proti Polsku, k čemuž již byl obdržel svolení zemské, vyslal hlasatele po vlasti s lýkovým provazem, „aby každý zvěděl, že v případě nedostavení se do táboru naň čeká šibenice“ [2]. Nezbytnost zemského svolení k takovému všeobecnému vyzvání byla spasným nátlakem na ctižádostivé a výbojné choutky mocnářů Česko-moravských, avšak bez odporu také valně přičinila k tomu, že účastníci sněmu znenáhla zlomili samovládní moc panovníka, aniž by k tomu zapotřebí měli zvláštního pergaménu. Státní zásada: „Maiestatem oportet esse armatam“ neměla ještě v XII. století v říši Česko-moravské žádného průchodu.

Bylo-li vyzvání prohlášeno, pak v hlavních hradech zařídily se veřejné verbovny, jaksi menší shromaždiště, na nichž by se příchozí sbírali; neboť podle žup bylo mužstvo seřaďováno. Tutě panoval živý ryk. Válečnými písněmi a příležitostným řečněním jeden druhému dodával zmužilosti,

---

[1] Dle Gfrörera, Kirchengeschichte VI. 290 a 291.

[2] Cosmas II. 2; u Pertze IX. 67.

aby snáze zapomněl na zármutek, že opustiti mu bylo dům i rodinu. Takovéto válečné zpěvy zaznívaly, když r. 1158 usnešeno bylo tažení do Italie [1]). Krvavý prapor byl toho času v Praze vztýčen, a pod ním scházeli se bojovní mužové, jenžto rozděleni jsouce v legie po 1000 hlav stáli pod vlastními vůdci a za rachotu bubnů a zvuků trub [2]) i za provolávání „Kyrie eleison“ táhli do bitvy. Toto provolávání bylo, jak se zdá, velmi oblíbeno. V rozhodné bitvě u Chlumu dne 18. února 1126, v níž padl Otík II. Olomúcký, zapěl vítězný lid Soběslavův co píseň vítězoslavnou své Kyrie eleison [3]). Při nastolení knížat totéž provolávání zaznívalo; rovněž tak v Hnězdně, když mrtvola sv. Vojtěcha byla vyzdvižena. Vypravuje se, že také německé vojsko po krvavé bitvě u bažiny Hronské roku 1080 toto Kyrie eleison zapělo, kdežto kněži při voji jsoucí s velikou nábožností hlasitě modlili se 82. žalm „Pán stojí v obci boží a jest soudcem mezi bohy“ [4]). Také krvavý prapor byl společným oběma národům. Dne 25. dubna 1142 vlála dle zprávy letopisce Vincentia v bitvě na hoře Vysoké „vexilla rosea, signa bellica“ v českém voji; taktéž při vytažení krále Vladislava z Prahy, když r. 1158 táhlo se do Lombardska [5]), a dne 18. května 1159 vypravuje tentýž souvěký kronikář o praporech „imperialia rosea vexilla,“ ježto vlály před branami Milanskými [6]). Ostatně měly Čechy také svůj posvátný prapor, jenž jako u Němců kopí sv. Michala [7]), pouze v dobách největší tísně byl rozvinut. Dějiny zmíňují se o tomto posvátném praporu, ač

[1]) Viz díl III. str. 227.

[2]) Jos. a Herm. Jireček, die Echtheit der Königinhofer Handschrift. VII. Geschichtliches, str. 144 a ssl.

[3]) Viz díl III. str. 10.

[4]) Bruno de bello Saxonico k r. 1080; u Pertze V. 380.

[5]) Vincentii Annal. k r. 1158; u Pertze XVII. 668.

[6]) Vincentii Annal. k r. 1142 a 1159; u Pertze XVII. 660 a 677.

[7]) Giesebrecht, Geschichte der deutschen Kaiserzeit. 2. vyd. sv. I. str. 422.

uznaným obyčejem bylo vztýčiti jej, pouze na jediném místě, a to sice k r. 1126, když Soběslav I. chystal se k rozhodnému boji proti Otíkovi II. Moravskému a Sasíkům s ním spojeným. Tenkráte procestoval Soběslav Čechy, konal ve všech chrámech veřejné modlitby, vyňal z kostela v Občanech korouhev sv. Vojtěcha, a připevniv ji na kopí sv. Václava vytáhl takto do bitvy u Chlumu. „Na den bitvy spatřili oboustranné voje orla vznášejícího se vysoko ve vzduchu, krákajícího proti Sasíkům, jakoby již čichal jejich mrtvoly. Také zazníval zvuk zvonů. Asi sto vznešeným Čechům, proboštům a kapelánům svěřena byla ochrana kopí sv. Václava. Nesl je, jakož obyčejem bylo, neúhonný, z šlechtického rodu pocházející kapelán, jménem Vít, jenž oděn jsa krunýřem i přilbicí, jako druhdy Achilles, náhle unešen radostí zvolal ku svým: „O druhové a bratří, setrvejte, vidím sv. Václava na bílém komoni, v bílém rouše seděti na hrotu svatého kopí a s námi bojovati, jen sami pohleďte.“ „Ale tito,“ vypravuje dále prostoduchý letopisec, „s udivením rozhlíželi se vůkol, aniž by čeho uviděli, poněvadž dle božského dopuštění nikoli všickni, nýbrž pouze nejhodnější tento zázrak spatřiti směli. Avšak vesměs za kanoucích slzí a z plna hrudí, se zraky k nebesům obrácenými a s rukoma rozpjatýma tak dlouho volali Kyrie eleison, až všemohoucí Bůh svým milosrdenstvím a svatým Václavem, naším ochrancem, zvítězil nad nepřátely [1]).“ Výtěžek obdrženého vítězství, zajatci, byli ještě roku 1176 za otroky prohlášeni a za dob Břetislava I. do Uher a jiných vzdálených zemí prodáni [2]). Tento způsob, čili lépe nezpůsob, dlouho as se udržel, neboť dle způsobů Otonských mohl právně předvolaný dlužník, nedostavil-li se k roku bez dostatečné příčiny, prodán býti.[3])

---

[1]) Cont. Cosmæ k r. 1126; u Pertze IX. 133. Srovn. díl III. str. 10.

[2]) Gerlaci Abb. chron. k r. 1176; u Pertze XVII. 689.

[3]) Über Eigenthumsverletzungen und deren Rechtsfolgen etc. Jireček §. 33, str. 37. Ius Ottonis.

Že to, co zde bylo praveno, vztahuje se tak dobře k Moravě jako k Čechám, samo sebou se rozumí. Morava toho času neměla ještě žádné vlastní ústavy a kníže Pražský byl tak dobře na Moravě jako v Čechách vrchním pánem války. Vidíme-li, že zbraně moravské obráceny byly proti Čechám, jako za Oty II., Kunráta a t. d., tuť byl to povždy nepravidelný stav věcí, „stav vzbouření, kteréž často stalo se nezbytným, protože knížata Moravští cítili se býti zkráceni ve svých právech a nárocích a na obecních sněmech nemohli jich dosíci.“

Jelikož, jako jsme slyšeli, svolání hotovosti nezáviselo na vůli panovníkově, nýbrž na vůli jeho národu, vysvítá samo sebou, že nutno bylo, národ ob čas svolati. Takovéto k poradě o všeobecných záležitostech zemských svolané shromáždění nazývalo se „sněm, generalis curia, conventus, colloquium generale“ na rozdíl od každoročně, jak se zdá, v určitou dobu se opakujících sněmíků soudních. V listinách označují se tyto soudní sněmíky názvem „commune iudicium.“ Všeobecné sněmy, na nichž podíl braly Čechy i Morava, byly svolávány: při nastolení nového knížete na trůn, v dobách vyzvání do zbraní, pak kdykoli nařízení a zákony, týkající se veškeré říše Česko-moravské, měly býti v poradu vzaty a prohlášeny.

Na těchto obecních sněmech účasť měli bez rozdílu stavu, s jedinou výminkou nevolníků, všickni zbraně schopní Čechové a Moravané, a na sněmu k volbě biskupa Pražského také duchovenstvo. Mimo to nepožívalo toto poslední v žádném ohledu, jako na př. v Německu, nějaké výhrady, nýbrž podrobeno bylo tak dobře obecnému právu zemskému, jako každý jiný volný občan, i bylo v Čechách i na Moravě zapotřebí uplynutí celého století i více, nežli duchovenstvo tak daleko to přivedlo, aby jako šlechta tvořilo v zemi zvláštní stav. Že duchovenstvo k obecným sněmům nebylo povoláno svým stavem, jako as v Německu, nýbrž přístup k nim očekávati musilo od zvláštního provolání

knížete, což nad míru zřídka se událo a za věc velmi neobyčejnou považováno bylo, lze poznati na zemském i soudním sněmu dne 20. června 1130 na Vyšehradě odbývaném, k němuž 3000 mužů se sešlo, „šlechtických i nešlechtických," jak kronikář praví, a nicméně obzvlášť se podotýká, že kanovníci Pražští také byli k němu pozváni [1], což letopisec jistě byl by pomlčel, kdyby alespoň vyšší duchovní byli k sněmu bývali oprávněni. Jednalo-li se o volbu biskupa, tuť ovšem duchovenstvo musilo také zasedati i platně hlasovati. Duchovenstvo nalézáme na volebním, nad míru pamětihodném sněmu na Dobenině, když r. 1068 po smrti Pražského biskupa Severa o to se jednalo, zdali knížetem navržený Lanzo, anebo kněžic Jaromír má se státi jeho nástupcem. Na tomto sněmě zasedali duchovní v řadách vyšší šlechty (comites) [2]. Na obecném sněmě v Praze na jaře r. 1158 neděje se více žádná zmínka o duchovenstvu. Jednalot se tu o vojenskou posilu milánskou a o schválení přijetí královské koruny z rukou Německého císaře. Perně řečnili tu „nobiles de senioribus Boemiæ," řeči jejich podávají svědectví o velikém vlivu, jejž měli sněmové a v jaké míře se snažili, aby oblomena byla neobmezená moc panovníka [3]. Taktéž svobodně a neohroženě vyslovil se obecný sněm Pražský, když okolo r. 1163 a 1164 král Vladislav hotovil se k polnímu tažení do Uher. Nikdo nechtěl nahlížeti příčinu války Uhrám k vůli, a opět bylo zapotřebí veškeré duchapřítomnosti i výmluvnosti krále, aby odpor, jako r. 1158, konečně se utišil [4]. Na Moravě a to v Brně, odbýván byl první moravský sněm roku 1174. Bylo to po zlomení neobmezené moci krále Vladislava. Morava po dlouhých letech obdržela opět své vlastní knížata a k tomu účelu, jakož i aby knížeti Oldřichovi umož-

---

1) Cont. Cosmæ k r. 1130; u Pertze IX. 135. Srovn. díl III. str. 31.
2) Viz díl II. str. 223.
3) Viz díl III. str. 228.
4) Viz díl III. str. 254.

něna byla válečná výprava do Italie, povoláni byli mimo šlechtu také někteří mužové z vyššího duchovenstva [1]. Jiná na hradě Brněnském odbývaná valná schůze moravské šlechty, k níž také dostavil se biskup a probošt Olomúcký, udála se r. 1197 [2]. Sněm zvláštní čili valná schůze se strany české šlechty padá do roku 1189, kdežto téhož roku v Sadské všeobecný sněm ze všech stavů Čech i Moravy obeslán byl, „aby vyslechl řád knížete Oty“ [3]. Hnedle obšírněji promluvíme o tomto řádu.

O obecných soudech, na nichž zasedali moravští i čeští baronové, „plurimis tam boemis quam moravis baronibus assidentibus“, [4]) dostalo se nám zpráv k rokům 1110, 1176, 1180 a t. d. Přeměna statků, větší darování, narovnání sporů, toť byly předměty takových soudů [5]. Král Vladislav praví r. 1169 zcela zřejmě, že vlastnictví zboží, kteréž Johanitům daruje, získal „iustis modis secundum iudicium nobilium seniorum Boemie [6]. Tito seniorové jsou pozdější páni hospodáři na Moravě, staří kmeti v Čechách. Takové obecné soudy sluší tudíž přísně odlišiti od sněmů obecných, v nichž Čechy i Morava, a od sněmů zvláštních, v nichž pouze Čechy nebo pouze Morava byly zastoupeny; tyto poslední byly jen následek větší neodvislosti, jakouž od r. 1182 na Moravě nelze nepozorovati.

Na obecném sněmu v Sadské knížetem Otou okolo roku 1189 pro veškerou říši Česko-moravskou platně prohlášená statuta jsou jediným a nejlepším zřídlem, ježto nám dovoluje alespoň poněkud v souvislosti nahlédnouti v nejstarší ústavní poměry těchto zemí. Známe je pohříchu jen z konfirmace krále Přemysla Otakara I. z roku 1222 pro

---

1) Viz str. 4. toh. díla.
2) Cod. Dipl. Mor. I. 348 a str. 112 toh. díla.
3) Cod. Dipl. Mor. I. 329 a 330.
4) Cod. Dipl. Mor. I. 292 k r. 1176.
5) Cod. Dipl. Mor. I. k dotyčným rokům.
6) Cod. Dipl. Mor. I. 285.

nojemskou, z roku 1229 pro Brněnskou a knížete Ol-
řicha z roku 1237 pro Břeclavskou provincii [1]), tudíž z doby,
teráž zajisté na původním znění mnohé změny předsevzala,
což vysvítá již ze slova „král" několikráte přicházejícího,
za jakéhož se přece kníže Ota nepovažoval a pročež také
název ten asi sotva původně napsal. Ovšem i před těmito
statuty byly v zemi právní obvyky a zákony, jelikož bez
takových stát obstáti by nemohl. Zelenohorský rukopis
podává nám toho doklady z dob pohanských a z prvních
dob křesťanství zpráva mnicha Fuldského k roku 849, jenž
o hraběti Tachulfovi praví, že proto byl od Čechů zvolen
za prostředníka v jich boji s Franky, poněvadž znal zákony
a obyčeje národu Slovanského [2]). Krom toho známe také
ještě starší stanovy na Moravě i v Čechách právní moc
mající, jsouť to ona statuta, kteráž kníže Břetislav I. r. 1039
v Hnězdně, stoje vítězně u hrobky sv. Vojtěcha a chystaje
se vyzvednouti tento drahocenný poklad, prohlásil a při-
tomným biskupem Severem pod hrozbou kletby k zachová-
vání přikázal. Zajímají nás za tou příčinou, poněvadž označují
mravní stav tehdejší společnosti; avšak pravého náhledu
třeba jen přibližného v tehdejší právní život v Čechách a
na Moravě nám neposkytují. Nicméně chceme je zde, za
účelem charakteristiky doby, ve volném překladu uvésti.

„První mé a přední ustanovení jest, tak mluví kníže
Břetislav před stupni hlavního oltáře k svým vojínům [3]),
aby manželství vaše, kteráž až posud podobala se lupa-
nariím, uzavírána byla dle předpisů kanonických, jenžto
chtějí, aby manželství bylo nerozlučitelné, i aby muž jen
s jedinou ženou a žena jen s jediným mužem se spokojili.
Nastane-li mezi manžely spor, jehož následkem se rozejdou,
tuť strana, ježto nechce se navrátiti k opuštěnému choti,
nemá, jako posud v zemi bylo obyčejem, upadnouti v otroctví,

[1]) Cod. Dipl. Mor. II. 140 (per extensum V. 225), 209 a 325.
[2]) Ruodolphi Fulden. Annal. k r. 849; u Pertze I. 366.
[3]) Viz díl II. str. 124 a násled.

nýbrž osoba taková musí na vždy do Uher vypovězena býti beze vší naděje, že by se mohla vykoupiti a zase navrátiti, jako prašivá ovce, kteráž nepouští se do ovčince, aby ostatní nenakazila. Témuž trestu podléhají panny, vdovy a cizoložnice, ježto ztrativše poctivé jméno a nevinnosť mimo manželství porodily. Neboť jelikož jest jim volno se provdati, není také zapotřebí, aby dopouštěly se cizoložství, nebo aby plod svého života hned v zárodku usmrtily, což jest zločinem nejohavnějším. Žaluje-li žena pro nezasloužené útisky a týrání se strany muže, rozsudiž mezi nimi soud boží, a kdo za vinna uznán bude, ten budiž trestem stížen. Také s vrahy a zabijci budiž takto naloženo. Arcijahen má jména jejich udati kastelánovi (představenému župy, comes), k jehož právomocnosti náležejí, a tento má je předvolati. Kdo by se vzpouzeli, ty nechať uvrhne do žaláře na tak dlouho, až učiní předepsané zadostučinění, ti pak, kdož zapírají, mají žhavým železem nebo očisťující vodou (aqua adiurata, zkouška vodou) k vyznání přivedeni býti. Bratrovrahy, vrahy otců a kněží, a vůbec ty, kdož se ohavnějších zločinů dopustili, udejž arcijahen kastelánovi a knížeti, anebo vypuď je, s vypálenými známkami na rukou i na těle, ze země, aby jako Kajn světem se toulali bez přístřeší a bez útulku. Kdo hospodu (taberna), toto hnízdiště krádeže, vraždy, cizoložství a všelikých jiných hříchů, založí, nebo založenou převezme, ten budiž kletbou stížen, hospodský však budiž na veřejném tržišti k sloupu hanby přivázán, tam biřičem podle libosti zmrskán, ale věci jeho nemají býti zabaveny, nýbrž pouze jeho nápoje vypuštěny, aby nikdo více jeho prokletým chlastem se neposkvrnil. Pijáci, postiženi jsouce při chlastu, mají tak dlouho uvězněni býti, až zaplatí do knížecích důchodů 360 denárů. Trhy v neděli odbývati, jakož posud bylo ve zvyku, má býti přísně zakázáno. Kdo by byl v neděli, anebo o předepsaných od církve veřejných svátcích postížen při těžké práci, tomu nechť arcijahen překazí nejen práci, nýbrž odejme vše, čehož při práci užíval,

ale provinilec má také ještě 300 denárů složiti do knížecí komory. Kdo konečně své zemřelé pohřbívá na polích a v lesích, nechť co zpupník proti nařízením církevním odvede arcijahnovi jednoho vola a do knížecích důchodů 300 denárů, mrtvoly však nechť pochová na společném hřbitově [1])". Takto nařízení Břetislava.

Vedle těchto Břetislavových nařízení, keráž, jak vidíme, po větší části vyňata jsou z práva církevního a více ethické stránky života se dotýkají, objevují se statuta Otova již u větší všeobecnosti. Mluvíť o příslušnosti cúdního soudu, o župních úřadnících, o době zahájení soudu, o předvolání, o trestných činech, o důkazech, o trestech a t. d. Určena byla, jako již jejich nápis prokazuje: „Iura Županorum et nobilium omnium" [2]), pro župní soud, iudicium provinciale, curia, cuda, poprava, neboť v XII. století, tedy za doby zřízení župního, byly v Čechách a na Moravě tyto dvě soudní stolice:

1. Slubný súd, jakýsi druh soudu lidu, v němž rozhodovali o menších právních přích soudcové ze středu národa povolaní. Jednoduše nazvati by se to mohlo: iudicium arbitrarium [3]).

2. Župní soud, cúda. Cúda zasedala ve dvou odděleních. Jedno složeno bylo z župního soudce, iudex provincialis, cudarius, cúdař, popravce, z župana a z pánů župních, páni, nobiles, druhé pak z vladaře (villicus) a z nižší šlechty župní, z vládyk, milites. Právomocnosť soudu župního vztahovala se k takovým porušením práva a k takovým právním sporům, ježto nebyly ani odkázány slubnému súdu, ani vy-

---

[1]) Cosmas k r. 1039; u Pertze IX. 69.

[2]) Cod. Dipl. Mor. II. 209.

[3]) Tomaschek, deutsches Recht in Oesterreich str. 6, domnívá se, že výraz „Slubný súd" nic jiného nevyznamenává, leč právo strany, volně a bez námítky užiti svého vlastního zastoupení, aniž by vázána byla na soudní řízení, zejména na drahé jednání Svodu. Palackého opačných názorů lze se dočísti v téhož Dějinách I. 2. str. 276 a 323 ssl.

hraženy pro soud zemský. Příslušnosť jeho řídila se podle výše ceny sporné věci [1]. A pro tento soud sepsána byla statuta Otova. Uvedeme je zde podle Otakarova potvrzení pro Brněnskou provincii z r. 1229 [2].

§ 1. „Všecky dědičné statky (allodia), ježto za doby knížete Kunráta [3]) až po nynější časy bez všeliké námitky nalézaly se v právním a klidném držení šlechtických osob, nechť náležejí k vyšší nebo nižší šlechtě, mají také na budoucí časy zůstati v nerušeném a pokojném držení těchto majetníků.“

§ 2. „Žádný komorní posel (soudní sluha) nemá nikoho bez svědectví těch, jichž se týče, obesýlati; zejména má každý takový provázen býti poslem kastelána, poslem soudce a krom toho dvěma poctivými lidmi z nejbližších vesnic. Vyjde-li komorní posel, třeba i sám druhý nebo třetí, na obsýlku, a byl-li při tom zabit, zůstane smrť jeho bez pokuty.“

§ 3. „Byl-li zloděj postižen u šlechtice, nebo u někoho, jemuž ves (kde krádež se udála) náležela, a ten odevzdá zloděje župnímu soudu, tuť tento vezmiž všechen jeho majetek, hrdlo jeho však propadniž trestní moci knížete.“

§ 4. „Byl- li zloděj na některém místě při činu postižen a oběšen, připadne celé jeho jmění na knížete, až na požitky posud na poli jsoucí.“ — Okolo roku 1159 daroval král Vladislav Johanitům Pražským českou vesnici Letky i s vinohradem a příslušenstvím s tím doložením, že

[1]) Doslovně z Jirečka, über Eigenthumsverletzungen, str. 4.

[2]) Rozvržení na paragrafy nejprvé podal H. Jireček ve svém důkladném spise: Ueber Eigenthumsverletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischen Rechte. Ve Vídni 1855. Abychom juridické výrazy v překladu správně podali, vešli jsme v poradu s naším přítelem, radou vrchního soudu dr. Beckem, kterýž tedy o doslovný překlad má zásluhu největší.

[3]) Že zde kníže Ota (1189 až 1191) má se rozuměti, víme z dílu III. str. 192.

patřívala jistému Borovi, jenž byl v Praze oběšen. Roku 1187 ustanovil kníže Bedřich, že, když některý z poddaných chrámu Vyšehradského propadne trestu smrti, všecko jeho jmění kostelu, ale hrdlo jeho provazu náleží. Roku 1188 taktéž připadl Johanitům majetek dvou provazem popravených, králem Vladislavem zabavený a pak v dar daný [1]). Vůbec zabavení statků nebylo nic neobyčejného. Mutina ztratil své jmění roku 1096 [2]).

§ 5. „Spáchaný zločin (na př. žaloba pro krádež a oloupení za noční doby), nárok zvaný [3]), nesmí vyšetřován býti, leč bylo hodnověrnými svědky prokázáno, že majetek v ztrátu přišel, vyjma případy, že čin spáchán byl v lese, nebo na místě odlehlém, nebo na některém hostu (cizém kupci). Dříve nežli takováto obžaloba se připustí, musí býti oznámena příslušnému soudu župnímu, totiž soudci, kastelánu a ostatním úřadníkům." — Slovo n á r o k objevuje se v pravých listinách (nepřihlížeje k listině Litoměřické z roku as 1057 [4]) poprvé r. 1187, kteréhož roku kníže Bedřich z n á r o k u knížecí komory od jistých obcí přicházející pokuty odkazuje chrámu Vyšehradskému [5]).

§ 6. „Kdykoli nějaký chudý ve své vlastní záležitosti co žalobník přijde k soudu, nemá se mu pod žádnou zámínkou oděv vzíti."

§ 7. Žádný udavač, slídič, s o k, nesmí někoho soudně žalovati, leč by s to byl prokázati škodu svědectvím sousedů. Byl-li však svědectvím celé obce usvědčen křivého udávání,

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 159, 324 a 325.

[2]) Cosmas k r. 1096; u Pertze IX. 103.

[3]) „Nárok, quod latine vocatur accusatio furum vel nocturnorum prædonum". Cod. Dipl. Mor. II. 143 k r. 1222. „Si .... aliquo pro latrocinio incusetur, quod boemice nárok vocatur". Tamtéž str. 20. k r. 1228.

[4]) Erben, Regest. I. 52.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 323.

má býti kamenován [1].“ — Na Černé Hoře dle Jirečka [2]) až podnes panuje tento staroslovanský obyčej, dle kteréhož ukradené věci dávají se, za přislíbení odměny za vyzvědění, vyhledávati třetí osobou, sok, investigator, meldfech, delatura. „Domnívá-li se kdo, že zná nepoctivého majitele některé věci, tuť dá jej s pomlčením svého jména vyslancem vyzvati, aby věc tu vlastníkovi navrátil anebo s ním se vyrovnal. Vyzývatel nazývá se v srbštině sok, vyslanec sokódržica. Vyzvaný buď s napomenutím souhlasí, vyrovná se s vlastníkem a složí zároveň plat za udání, jenž sokovi sokódržicou se odvede, anebo vyzvání sokovo zůstane bez účinku. Vlastník v posledním případě zvýší až po jistou míru, kteráž nesmí býti překročena, mzdu za udání, a sok opětuje své vyzvání. Zůstane-li toto opět bez úspěchu, tuť vystoupí veřejně i udá před soudem důvody svého podezření. Výsledkem toho jest, že obžalovaný, byl-li z činu usvědčen, musí věc navrátiti, nebo cenu její nahraditi a mzdu za udání zaplatiti, jakož i pokutu složiti, naproti tomu však, prokáže-li se obžaloba sokova neodůvodněnou, obdrží za náhradu křivého podezřívání mzdu za udání, kterouž sok složiti musí.“ Takto Jireček o soudním jednání až podnes

---

[1]) Tomaschek, deutsches Recht in Oesterreich str. 9. č. 1 překládá: „Erbrachte der öffentliche Ankläger, sok, gegen Jemanden die peinliche Anklage des Diebstahls oder Raubes (nárok), und der Beklagte bewies ihm durch Zeugen, dass er die Sache auf dem öffentlichen Markte gekauft habe, soll der Erstere gesteinigt werden“. K našemu pojmutí tohoto místa domníváme se nalézati parallelu v listině Otakarově ze dne 10. března 1222 (Erben, Regest. I. 302 č. 651), kdež psáno stojí: „Volumus et præcipimus obseruari, ut homines omnium ecclesiarum et ecclesiasticarum personarum, qui de furto vel alio maleficio incusantur, nonnisi per vicinatus testimonium se expurgent, et falsus accusator nobis in 300 Denariis condempnetur“. Jak Palacký pojímá „commune forum“ — nazývá je porotou — viděti lze z Časopisu česk. mus. r. 1837, seš. I. str. 95; opět vytištěno v Palackého Dějinách I. 2. str. 323.

[2]) Jireček, über Eigenthumsverletzungen, str. 19.

platném na Černé Hoře. Není tudíž sok nic jiného, nežli osoba prostředkující, jenž za mzdu z pronásledování zloděje činila jaksi svou živnost, a proti němu žalobu vznesla. Přísný trest kamenování byl, jak se zdá, pouhý následek častého křivého obžalování. Okolo r. 1222 byl již tento trest smrti přeměněn na pokutu peněžitou.

§ 8. „Má-li se kdo podrobiti očistě vodou, tuť pouze kněz a jeho příručí (cooperator) mají jej spustiti do vody. Stojí-li Bůh při něm (t. j. dopadne-li soud boží v jeho prospěch), zaplatiž dva denáry soudci a 14 knězi. Svlékl-li již se sebe oděv, ale zdráhá se zkoušku podstoupiti, zaplatiž kaplanovi 7 denárů a stařeně dva.“ — O způsobu účasti stařeny, „vetula,“ nezachovalo se ani nejmenších zpráv; bezpochyby musila býti po ruce, když ženy měly se podrobiti očistě vodou.

§ 9. „Stojí-li šlechtic, nejsoucí ministeriálem (druho), v obžalobě, jenž sluje nárok, může také sluha, puer, na místě jeho podrobiti se božímu soudu, ale zaplatí, dopadne-li soud proti němu, tomuto poslednímu 200 denárů.“

§ 10. Vede-li se řízení svodné, svod zvané, musí přítomni býti posel župana, zemského sudí, vilika a komořího mimo jednoho nebo dva muže ze sousedství, a svod nesmí dále nežli až k třetímu předchozímu veden býti, u tohoto má se svod zastaviti, a byl-li pohnaný usvědčen, tuť zaplatí 200 denárů do komory krále (sic, podle konfirmace krále Přemysla Otakara), a učiní tomu, kdož svod započal a póvod sluje, (tedy vlastníkovi poškozené nebo odcizené věci) plnou náhradu.“ — „Svod jest takové řízení, jímž držení odcizené věci poukázáním na nejblíže předchozího majitele svádí se na prvního nepoctivého získatele. Každý držitel věci jest povinen, vlastníkovi jejímu, póvod, iščec zvanému, jmenovati držitele předchozího, kdož tak učiniti nebyl s to, již za tou příčinou považován byl za získatele

nepoctivého [1])." Také tento právní název, jako nárok, objevuje se okolo r. 1057 a pak r. 1187 poprvé v listinách [2])."

§ 11. „Odcizil-li kdo hřebce, klisny nebo voly, krávy nebo jiné větší věci, má býti výše škody od těch, jimž právomocnost jest přenechána, pod jejich přísahou věrně a a svědomitě oceněna, a podle toho (secundum hoc) mají pak žalobníci býti připuštěni," (t. j. podle výše ceny sporné věci má se ustanoviti, zdali žaloba náleží před soud župní anebo před slubní súd)."

§ 12. „Zloději, jejich společníci a pomahači mají stíženi býti týmž trestem (jako zloději)."

§ 13. „Slubný súd (soud lidu) má volně a neobmezeně jednati, kdykoli se o kozu, ovci a podobné jedná, nikoli

---

[1]) Jireček, über Eigenthumsverletzungen, str. 17 a 18, a v porovnání s jinými slovanskými i německými právy, Slovanské právo I. str. 173 ssl. a II. str. 215.

[2]) Jestiť svod tolik, co devolutio culpæ in alium, po německu: das Schieben auf einen Andern. Článek 66 městského práva Jihlavského překládá tudíž slovo to zcela správně, když mluvíc o Anefangu praví . . . „et ad illum vult deducere, quod dicitur in vulgari Schuben". Jest to tolik, co interciare, intertiatio, Dritthandverfahren německých práv národních. Obzvlášť ukazuje slovo „ducere, deducere" v Jihlavském právu městském k zvláštnímu jednání starého práva saského, dle kteréhož vlastník věci dovedl Anefangenta do bytu předchozího držitele. I toto, jako statuta Otova zastavuje obcházení u třetího držitele předchozího. V takovém obcházení musili býti přítomni poslové soudu, sousedé a, jak se zdá, také podezřívaní. Společným jejich svědectvím provedeno bylo konečně usvědčení třetího podezřelce. Za vinna uznaný byl povinen vlastníkovi (povodovi) škodu nahraditi, a zaplatil mimo to 200 denárů do královské komory. Také podle práva Jihlavského, jenž se v té příčině zcela shoduje s panujícím v zemi obyčejem, byl průkaz veden svědectvím sousedů. Svod byl jedním z hlavních zřídel příjmů zeměpanských. Dle četných listin immunity se týkajících převáděn byl na kláštery a kostely, tak na př. k r. 1057, 1187, 1204, 1205, 1211, 1220, 1221, 1228, 1229 a t. d. (Doklady v Erben, Regest. k dotyčným rokům.) — Tomaschek, Deutsches Recht in Oesterreich str. 9 a 10.

však, je-li kráva, vůl, kůň nebo jiná větší věc předmětem sporným [1]."

§ 14. „Věci-li, nepatrné, jako plášť neb něco takového, ukradeny byly, není zapotřebí ohlásiti to župnímu soudu; odcizen-li byl však vůl nebo jiný potažný kus dobytka, oznámeno to budiž župnímu soudu."

§. 15. „Také když někdo na cestě s trhu nebo jinde byl poraněn, má se to taktéž ohlásiti soudu župnímu."

§ 16. „Postížen-li byl šlechtic při krádeži a oběšen, i nemá-li dětí, tuť má jeho pozůstalosť králi připadnouti, ale byl-li zloděj postížen při samém páchání činu, podrží jeho manželka třetinu," — on však propadne soudu i může bez průtahu přikročeno býti k odsouzení. Zloděj propadl hrdlem, jeho jmění propadlo, a darován-li mu byl z milosti život, tuť přece ztratil svobodu [2]."

§ 17. „Kdokoli, buďsi šlechtic buďsi sedlák, zabije druhého, složiv 200 denárů k župnímu soudu vystěhuje se jinam a hleď milost obdržeti, avšak choť jeho nechť zůstane v nezkráceném a plném držení jmění." — Výplata z činu, jako v Německu, podle práva slovanského, neměla tedy místa, neboť před soudem všickni jsou sobě rovni; nýbrž odškodnění poraněného nebo rodiny zabitého přenecháno jest dobrovolnému srozumění. Zabijce má se na tak dlouho odstraniti, až se podaří, takovéto narovnání docíliti; zatím nesmí se manželce jeho nic státi [3]. K vypátrání vrahů a zlodějů byli psi cvičeni, ježto za tou příčinou nazýváni byli slídící psi. Užitečnosť jejich seznali jsme při spiknutí zosnovaném proti knížeti Soběslavu I. roku 1130. Jen jejich

---

[1]) K objasnění tohoto článku viz co svrchu na str. 223 o „Slubném súdu" bylo praveno. Celý tento čl. 13. nenalézá se v otisku Otových statutů Bočkem obstaraném v Cod. Dipl. Mor. II. 210. V Erben, Regest. I. 349 se nalézá.

[2]) Jireček na u. m. str. 24.

[3]) Tomaschek na u. m. str. 13.

pomocí polapen byl jeden z najatých vrahů, jenž již se domníval býti v bezpečnosti [1]."

§ 18. „Nemá-li kdo synů, a to ani jediného, avšak má dcery, tuť dědictví připadne těmto po rovných podílech; ale kdyby i těch nebylo, přejde na nejbližšího dědice [2]." — Tomaschek dokládá k objasnění: „Dle tohoto odstavce nastupují, není-li synů, také dcery v pozůstalosť ležící, a to po rovných dílech, a kdyby i těch nebylo, nejbližší příbuzní. Dcery v dědičném právu stojí sice za syny, ale nikoli za celým příbuzenstvem mužského rodu, jakož také bývalo ve všech starogermanských právech národních, vyjma toliko: lex Salica, lex Ripuariorum a právo durynské. Jelikož § 16. připadnutí nemovitého jmění zloděje na panovníka obmezuje ve prospěch třetiny manželce připadající, lze z toho souditi na dědičné právo manželky k třetí části pozůstalosti manželovy [3]."

§ 19. „Byl-li odcizen tažný dobytek, nebo sluhové (otroci) nebo včely ukradeny, tuť má se obviněnec očistě se žhavým železem, totiž žhavou radlicí, podrobiti [4])" — t. j. ten, kdož se měl očistiti, musil bosou nohou přejíti po rozpálených radlicích. V ustanoveních Břetislavových z r. 1039 uvádí se boží soud žhavého železa co očisťovací prostředek při zabití."

§ 20. „Byl-li kdo při porušení domácího práva, výboj zvaném, oloupen, nechť obviňuje, koho chce, a pro násilné poškození svého jmění, hrdost zvané, nechť jmenuje, koho chce, i má se při tom šetřiti starých obyčejů [5])." — Jireček

---

1) Viz díl III. str. 30. Pak Cont. Cosmæ k r. 1130; u Pertze IX. 135.

2) O staroslovanském právu dědičném psal Wocel: O staročeském dědickém právu; v Praze 1861 a tu str. 26 ssl.

3) Tomaschek, na u. m. str. 15.

4) Krádež koně, úlu včel, konečně čtyrletého vola byla obzvlášť přísně trestána také dle Lex Saxon. IV. 1. 2. 6. smrtí. Tomaschek na u. m. str. 11. Pozn.

5) V českém překladu spisu „Manipulus iuris Brunensis" z r. 1631 překládá se „výboj, incussio" slovy „výstupek, který slove vpád na dům".

vykládá tento odstavec takto: „s násilím na majetku provedené přepadení obydlí, čili vloupení, nazývá se v případě pouhého zničení věcí hrdost (grdost), v případě současného oloupení pak výboj, násilí, vis, violentia, excussio. Nebyl-li přepadený s to, aby protivníkům výdatně se opřel, musel přece hleděti, vysláním poslů, hlasitým voláním o pomoc a pod. sousedstvo uvědomiti o tom, co se děje, po spáchaném činu pak sousedy přivolati, a jim učiněnou škodu prokázáním roztříštěného nábytku, vypáčených komor a pod. před oči přivésti, aby s to byli, v té příčině svědectví vydati před komorníkem [1].“

§ 21. „Kdožkoli by přejel stanici mýtní, anižby k tomu zplnomocněn byl mýtným, anebo anižby mýtné byl zaplatil, nemá jináče pokutován býti, leč dvojnásobným zaplacením mýtného, a mimo to zaplatiž pokutu 60 denárů.“

§ 22. „Kdož v potažném koni k cizímu vozu zapřaženém pozná svůj majetek, nepotřebuje za vůz a věci na něm se nalezající soudci více zaplatiti, než 60 denárů,“ — načež jak se zdá, zloděj ztratil vůz i náklad, a tyto připadly oloupenému co náhrada škody, začež 60 denárů zaplatil soudci.“

§ 23. „Nalezne-li kdo u třetí osoby koně s nákladem, tuť nemá si ho soudce přivlastniti, nýbrž s 60 denáry se spokojiti [2].“

§ 24. „Byl-li kdo k soudu pohnán a před soudem prokáže své právo, nemá ani vřez (výživu komořího), ani póhonné (t. j. poplatek za předvolání), nýbrž pouze (soudci) dva denáry složiti, kteréž obyčejně pomocné slují [3].“

§ 25. „Taktéž na všeobecný pokřik, nastojte zvaný, nikdo není povinen ku pomoci spěchati, jinak-li z vlast-

---

[1]) Jireček, na u. m. str. 26 a 27.

[2]) Jireček, a to vším právem se domnívá, že na místě „equum vulneratum“ má se čísti: „equum honeratum.“

[3]) Výklad slov „vřez“, incisio, zaříznutí, kteréž soudní sluha musil udělati na dveřích pohnaného a pak na zvláštním vrubu, „pó-

ního pudu nechtěl tak učiniti," — t. j. před vydáním tohoto řádu byli sousedé na pokřik „nastojte, vlastně nestojte, nolite stare, nezůstávejte státi, nýbrž spěchejte ku pomoci," povinni, přikvapiti a přispěti k zatčení zločince anebo k vypátrání jeho stopy. Jelikož tato povinnost byla tak přísná, že v případě neuposlechnutí sousedé poškozenému musili utrpěnou škodu nahraditi, tož byla tímto zákonem tato obtížná povinnost zrušena [1]."

§ 26. „Byl-li kdo pro svůj vlastní majetek, nechťsi jest movitý nebo nemovitý, k soudu pohnán; nesmí ani soudce ani zeměpanský villicus o své ujmě vejíti v držení dotýčného zboží, nýbrž nechť ten, kdož pro to zboží byl k soudu pohnán, podrží je pokojně i na dále, až tato právní záležitost rozhodnuta bude výrokem soudním."

§ 27. „Ztratí-li se stopa po ukradené věci u některé vesnice, tuť přece ves ta za tou příčinou nižádným způsobem nesmí býti pokutována." — Příčina tohoto zákonu spočívá v bývalé povinnosti, zloděje stíhati na čerstvé stopě, „sled". Okradený totiž, sebrav několik poctivých mužů svého sousedstva, strana, kopa, vyšel s nimi po stopě, slědom ženut. Vedla-li stopa v okolí některé vsi nebo do něčího dvorce, tož vyzvána byla ves anebo obyvatelé statku, odvoditi ji od své honitvy (okršlek obce), nebo od domu. Když se vyzvaní zdráhali vyhověti tomuto požadavku, nebo se i protivili vyslancům a je ztrýznili, anebo když chtěli stopu (sled) zahladiti, tuť bylo od strany zjištěno, co se událo, cena ztráty vlastníka byla odhadnuta a obyvatelé obce nebo domu zavázáni, škodu vespolek nahraditi a mimo to pokutu složiti [2]). Nuže tato zavázanost zákonem svrchu uvedeným byla navždy zrušena."

honné" — poháněti k soudu — a „pomocné", manus propter adiudicatum ius, pročež také „přisudné" — podávají Erben, Regest. I. 810 a 811. Jinak, a jak se zdá správněji Jireček, Slovanské právo II. 226 a 227.

[1]) Jireček, Ueber Eigenthumsverletzungen, str. 15.

[2]) Jireček, na u. m. str. 19. doslovně.

§ 28. „Žádný hajný nesmí někomu na cestě nebo na trhu věci zabaviti (když tento dováží cizí dříví), může však učiniti tak, dopadne-li ho při kácení stromu. Při tom (t. j. podal-li hajný žalobu) nemá soudce nikdy (proti pachateli pychu, jako to dříve bývalo) vynésti rozsudek na 600 denárů, nýbrž toliko na 60."

§ 29. „Mimo to nemá soudce nikdy při soudu sám zasedati, nýbrž zároveň s kastelánem a několika šlechtici. A když villicus vede soud, nemá se nikdy za příčinou vynešení rozsudku vzdáliti ze soudní síně, nýbrž zasedaje s vládyky (milites) se poraditi a soud vynésti." — Zde máme svrchu zmíněná dvě oddělení župního soudu. Při jednom vedle soudce (judex) a župana zasedali nobiles, a při druhém milites s vladařem a soudcem [1])."

§ 30. „Přišel-li čas k zahájení soudu a jsou-li přísedící přítomni, ale villicus nechtěl by přijíti; tuť soudce s vládyky sám odbývejž soud."

§ 31. „Líčení pře má se od soudce a vladaře odbývati vždycky ráno a nikdy v době večerní. [2])

§ 32. Byl-li kdo, nechť jest to sluha (homo) vládyky, soudce nebo vladaře, na veřejné silnici usmrcen, tuť z toho obyčejně vzejde veliký zmatek; kladou se obyčejně peníze, zlato a stříbro (k zabitému za pokání). V případě tom má jak žalobník, tak i pán, (jenž sluhu ztratil) k svatým ostatkům (super sancta Sanctorum) přisahati." — Srozumitelným stává se toto ustanovení podle prastarého obyčeje slovanských národů, za každý v některé obci spáchaný zločin veškeré členy této obce činiti zodpovědny, čemuž obyčejně říká se „věra i záruka, společná ruka, fideiussio universalis." Tato společná ruka náležela mezi právopolicejní zařízení k ochraně majetku, tak dobře jako povinnosť sousedů k pro-

---

[1]) Viz str. 223 t. d.

[2]) To udrželo se v Jihlavské ranní rozpravě, maniloquium, matutinum colloquium. Tomaschek, na u. m. str. 7, pozn. 3.

následování zločince, nebo jako župní a pomezní stráže. Trest záležel v pokutě peněžité, generalis venditio. Snadno lze sobě pomysliti, jak obtížné bylo toto břímě, a jaké poděšení a zmatek nastal, kdykoli zvěsť se roznesla o spáchaném v obci zločinu [1].“

§ 33. „Byl-li kdo pro dluh k soudu pohnán, a nepřišel-li k první soudní lhůtě, prodán budiž; jinak-li neprokáže zákonnitou překážku svého dostavení.“ — Tomaschek neostýchá se, prodej vztahovati k samé osobě dlužníka, jakož dle římského práva věřitelovi volno bylo, dlužníka, jemu přiřknutého po vypršení jisté doby buď zabíti buď prodati [2].“

§ 34. „Také sluhové šlechticů, nechť cestují co poslové nebo ve vlastních záležitostech, anebo také na trh, mají pouze na starých, ale nikdy na nových mýtnicích poplatek zapraviti.“

§ 35. „Dále nikdo není zavázán předstoupiti před stolici soudní, aniž by byl dle zákonu z domu pohnán.“

§ 36. „Kdyby villicus královský bez předchozího výroku soudního někoho zabavením stíhal, nechť tresce to král mocí svého práva; učinil-li tak villicus komořího, budiž pokutován jednou hřivnou zlata; dopustil-li se toho dominus (župan), budiž z trestu sesazen s úřadu.“

§ 37. „Souboj (na obušce, campiones), obyčejně kyj zvaný, připuštěn má býti pouze naproti cizincům,“ — protože sám jest cizého původu.“

§ 38. „Avšak nedotknuty těmito zákony zůstávají privileje duchovních osob, jež byly od knížat obdržely, jakož i práva a všecka kostelní nadání duchovníků, vše to řídí se zákony kanonickými.“ — Takto statuta Otova. Ustanovení posléze uvedené prokazuje, že roku 1159 do Čech a

---

[1]) Jireček a Tomaschek na u. m. str. 13 a 4.
[2]) Tomaschek, na u. m. str. 15.

na Moravu přinešená sbírka dekretalií Gratianových byla již v plné moci práva [1])."

Všeobecný dojem těchto v Čechách a na Moravě v právní moci jsoucích statutů jest ten, že jest to znenáhla vzrostlá sbírka čili kompilace nejrozmanitějších, povždy skutečným případem vyvolaných zeměpanských nařízení — stav to věcí, jakýž co zcela přirozený uznán býti musí u národa, jenž, jsa sobě vědom své síly, nejpřímější a vroucí účasť béře na veřejných, a obzvlášť na svých vlastních záležitostech právních. Právě tato součinnost při svém dobru i zlu měla podstatný vliv v první řadě ovšem na provádění práva, ale pak také na vývin zákonodárství, pročež není divu, že v právu z obyčeje a zvyku, ježto přešlo do uvedených statutů, nemůže řeči býti o jakési soustavě [2]). Již nápadná okolnosť, že v těchto statutech na žádném místě o Němcích zmínka se nečiní, kteří přece, jakož víme, byli již v zemi usídleni a vlastními zákony opatřeni [3]), musí nás přesvědčiti, že nemáme před sebou v soustavu spořádané všeobecné zákony zemské, nýbrž právě jen kompilaci práv obyčejových. Chce-li tudíž právník podle této směsi, jejíž podobnosť se srbskými zákony knížete Štěpána Dušana Palacký nade všecku pochybnost prokázal [4]), správně souditi o právnictví a celém jeho pochodu, tuť nezbývá mu ničeho jiného, leč porovnati statuta Otova s pozdějšími právními zásadami říše Česko-moravské a z toho teprvé jakousi soustavu utvořiti. Jak by se to díti mělo, prokázal důkladně i určitě dr. Hermenegild Jireček ve svém námi tak často použitém spise: „Ueber Eigenthums-

---

[1]) Viz díl III. str. 238.

[2]) Rockinger, Ueber Formelbücher str. 4.

[3]) Do veřejného života na Moravě vešlo německé právo, ius theutonicum, kteréž pod jmenem „Burgrecht" tak velikou úlohu hraje, teprvé v plné své platnosti v době Otakarské. O „burgrechtu" jest dobré pojednání od Hessa ve: Sitzungsberichte der kais. Akad. d. W. Díl XI. 761 a ssl.

[4]) Palacký, Dějiny I. 2. str. 297 ssl.

verletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischen Rechte." Ve Vídni 1855. K tomuto výtečnému dílu poukazujeme čtenáře, avšak dovolujeme sobě připomenouti, že v statutech Otových na trestuhodné činy ustanovené tresty daleko nedosahují počet těch, o nichž v kronikách a také i v listinách zmínka se činí. Snadno pochopitelno; statuta vyznačují co skutky trestu podléhající pouze: Zabití, v mluvě právnické hlava čili glava zvané, poranění, krádež a loupež, hrdost (Heimsuchung), loupežné přepadení obydlí výboj zvané, a konečně obejití mýta. Trestány byly však také zbabělosť, zrada, na cti utrhání, vzpoura a t. d., odkudž pochází rozmanitosť trestů. Když okolo roku 1110 kníže Vladislav I. potlačil vzpouru ve své zemi, dal mnohým, jenžto stáli při straně jeho soka Bořivoje, majetek zabaviti, jiné dal oslepiti, jako posledního Vršovce, Jana, nebo jim nosy uřezati, nebo jiným způsobem na těle a na penězích pokutovati. Náčelníka Přivitana odsoudil k ohavnému trestu kynoforie, nošení psa prašivého. Cosmas popisuje pochod vykonání toho trestu takto: Veliký, avšak prašivý a nažraný pes byl odsouzenci na bedra přivázán. Biřič uchopiv takto obtěžkaného za bradu vodil jej třikráte kolem tržiště, při čemž veřejně vyvolával příčinu trestu. Po té byla psem strašně potříštěnému u veřejného stolu, na němž zboží všeho druhu ku koupi se nabízelo (super tabulam), brada ustřižena, a odsouzenec byl ze země vypovězen [1]). Oslepení vykonalo se žhavým železem, ježto nešťastníkovi drženo bylo před očima, a vyvolávání na veřejném tržišti náleželo jaksi k platnosti a právnímu pořádku trestu.

Vyvolávání vůbec bylo jediným prostředkem, jímž nařízení a jednání všeho druhu, pro veřejnost ustanovená, také skutečně do veřejnosti přicházela. Když Hovora povýšen

---

[1]) Cosmas k r. 1110; u Pertze IX. 118. Viz díl II. str. 420 toh. díla.

byl do stavu šlechtického, rozešli se hlasatelé po krajích provolávajíce toto vyznamenání [1]. Když jistého dne obecného soudu roku 1176 kníže Soběslav II. rozhodl se na tom, aby mýto nad Olšavou, chomutné, náleželo chrámu Olomúckému, přikázal, aby toto ustanovení po trzích v celé zemi bylo provoláno [2]. Knížetem Bedřichem chrámu Vyšehradskému dne 2. května 1187 propůjčené privileje a zvýšení nadací, „aby nynějším i budoucím časům známy byly," dal kníže na tržišti Pražském za přítomnosti podkomořího Diviše hlasatelem veřejně provolati [3]. Taktéž dal kníže Soběslav svá klášteru Hradišťskému roku 1176 učiněná obdarování po tržištích v krajích prohlásiti [4]. Podobné prohlášení o trhu nejblíže příštím, „proxima die forensi," dělo se, když král Vladislav kapitole Olomúcké k jejímu přilepšení 4 vesnice svým prokuratorem Petrem dal vykázati [5]. Podobá se tudíž, že jako při zákonech, výrocích právních, značnějších darech, tak také při trestech vyvolání bylo v zemi obyčejem všeobecným.

Jiné způsoby trestu na Moravě a v Čechách, o nichž v starých kronikách zmínka se činí, byly: čtvrcení, usekání rukou, vyřezání jazyku, lámání kolem — vše to ve skutek uvedeno po velikém soudu na Vyšehradě dne 21. června 1130 [6] — pak vymrskání pruty dle zákona Soběslavova pro Němce [7], sražení hlavy cizoložnice [8], šroub, cippus, klada, v níž nohy trestance byly sevřeny. K roku 1091 vypravuje Cosmas, že za jisté noci vězňové v Praze přispěním sv. pa-

---

[1]) Cosmas I. 34; u Pertze IX. 57.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 292 „universis per fora tere hoc notificare precepit". Opakováno v listině z r. 1180. Tamtéž 304.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 324.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 294.

[5]) Cod. Dipl. Mor. V. 221.

[6]) Viz díl III. str. 32. Cosmas k r. 1130; u Pertze IX. 136.

[7]) Cod. Dipl. Mor. I. 299. „excoriatur in publico".

[8]) Vita S. Adalberti. Pertz IV. 590.

tronů zemských Vojtěcha a Václava svých klad byli zproštěni, tato pak na místě v žalářích, rozzlámaná nalezena byla na ulici [1]). Až k začátku XIX. století udrželo se toto mučidlo v obcích moravských, sloužíc za trest, jejž představený na menší přečiny ukládal. Že také srážení hlavy sekerou bylo v užívání, lze poznati z vyčtění hrůzných výstupů, jimiž Vršovci okolo r. 1108 v Čechách byli pronásledováni. Při této příležitosti činí se i zmínka o skutečném pobíjení nožem jako na jatkách. Tak prý sliční a ještě docela mladí dva synové Mutiny na Pražském tržišti ku všeobecné hrůze diváků katem byli odpraveni [2]). Ač k roku 1158 také o ukřižování co způsobu trestu zmínka se činí, přec bude to as jen ve smyslu obrazném [3]), kdežto, jak již praveno, šibenice [4]) a vypovězení ze země povždy udržely se ve svém právu. Za knížete Břetislava I. byly Uhry a za Břetislava II. Míšeň a Polsko pro takové trestance vykázány. Břetislav II. dal Vršovce Božeje Čačice i s manželkou a dvěma syny posaditi na loď polabskou a do Míšně zavézti [5]). Zdali však všecky tyto rozmanité tresty také povždy v zápětí měly potřebnou úctu před zákonem, jest otázka zcela jiná. Cosmas podotýká k r. 1123: „před penězi umlká přísnost zákona“ a prokazuje k r. 1124 pravdivosť tohoto výroku vypravováním, že námi již uvedený svatokrádežný žid Jakub, ač k smrti odsouzen, přece složiv 5000 liber stříbra a 100 liber zlata milosť obdržel [6]). Časové i lidé v tomto ohledu pramálo se změnili.

Nicméně tolik musí přiznáno býti XIImu století, že v Čechách i na Moravě před zákonem nebylo rozdílu stavu.

---

1) Cosmas II. 47; u Pertze IX. 99.

2) Cosmas III. 24; u Pertze IX. 114.

3) Vincentii Annal. k r. 1158; u Pertze XVII. 668. Viz díl III. str. 227.

4) V Německu byla okolo r. 1052 šibenice také pro kacíře postavena. Hermani chron. k t. r.; u Pertze V. 130.

5) Cosmas k r. 1096; u Pertze IX. 104.

6) Cosmas k r. 1124; u Pertze IX. 128. Viz str. 159 tohoto díla.

Alespoň co se dotýče zabití stál dle čl. 17. statutů Otových šlechtic na rovni se sedlákem, kdežto již nejstarší jádro zákonníka franckého dlouhou svou stupnicí výplatní, kterouž stanoví, hromadí křiklavý rozdíl mezi stavy, z nichž společnost jest složena. Naproti tomu v Čechách a na Moravě byli sobě šlechtic i nešlechtic před soudem rovni. Oba dle druhu spáchaného přestupku nebo zločinu a dle způsobeného poškození podrobeni byli témuž postupu soudnímu, při němž před rozsudkem je očekávalo provedení důkazů. Toto poslední toho času stálo ještě na velmi nízkém stupni svého vývinu. Při otázkách příliš zapletených ano skoro výhradně bylo spoleháno na přímé zakročení prozřetelnosti božské, a sousedům, na svědectví přivozeným a „osada" zvaným [1]), ponecháno příliš široké pole závažnosti jejich výroků. Ale tím nemá snad býti řečeno, že tato vada nalézala se toliko v říši Česko-moravské; bylať v těch dobách po celé střední Evropě mezi germanskými i romanskými národy rozšířena, jakož s dostatek prokazuje všude vyvinutý útvar soudů božích čili ordalií [2]). Z těchto uvádí se v statutech Otových: zkouška vodou, iudicium aquæ, právo vody, zkouška žhavým železem, iudicium ferri, právo železa a soudní souboj, duellum, sedání. Podezřelá sice, avšak stará listina Břevnovská z r. 1220, a jiná křižovníkům Pražským vystavená z r. 1254 prokazují, že tento způsob

---

[1]) Erben, Regest. k r. 1236, str. 419 a 420.

[2]) Recueil général de Formules, usitées dans l'empire de France du V. au X. siécle par Eugène de Rozière. V Paříži 1861, 2 sv. Obřady při ordáliích líčí Martène, de antiquis ecclesiæ ritibus. Sv. II., kn. III. hl. 7. v druhém vydání, z rukopisů Mnichovských, Ludwig Rockinger „Quellenbeiträge zur Kenntniss des Verfahrens bei den Gottesurtheilen des Eisens, Wassers, geweihten Bissens, Psalters" in Quellen zur bairischen und deutschen Geschichte. Sv. VII., v Mnichově 1858, str. 315—409. Zajímavé jsou tu na str. 317 formule benedikce „super vasa reperta in locis antiquis". Kapitolní knihovna v Olomúci nemá mezi svými missály a obřadnými knihami žádných formulí ordálních.

důkazů všeobecně panoval [1]). Zkouška ohněm byla v obyčeji při krádeži, při některých způsobech těžkého poškození majetku, jako: poškození zahrad, vylupení včel a porouchání úlů, poranění kobyl pro plemeno chovaných (sveřepice) a poškození majetku hornického, mimo to při přepadení domu (hrdosť, výboj, násilé) a při žhářství [2]). Při zkoušce ohněm bylo obviněnému buď rozpálené železo holou rukou s jednoho určitého místa přenésti na druhé za odříkávání očisťovací přísahy — anebo bylo mu uloženo, aby bosými nohami kráčel po žhavé radlici. Roku 1130 užíváno bylo tohoto průkazu při soudu na Vyšehradě [3]). Byl-li obžalovaný při této zkoušce tak popálen, že ve třech dnech se nevyléčil, byl za vinna uznán. Zkouška vodou děla se při loupeži (lúpež), při poplenění rolí (plen) a při některých škodách na požitcích polních. K těmto náleželo: pobrání úrody polní a činžovného (sublatio censuum), zorání pole proti právu (vzoránie dědiny) a porážení lesa proti právu (porubánie lesa). Kdo odsouzen byl k této zkoušce, musil buď z nádoby vařící vodou naplněné obnaženým ramenem vytáhnouti nějaký předmět — a to byla zkouška vařící vodou, iudicium aquæ calidæ — anebo bylo mu přejíti přes tekoucí vodu jisté hloubky a šířky, iudicium aquæ frigidae [4]). Podařilo-li se mu to, byl za nevinna prohlášen, a taktéž, byla-li popařená ruka ve třech dnech zahojena. Starší obyčej, na nějž zdá se narážeti čl. 8. statutů Otových, byl ten, že obnažený obžalovanec po provaze kolem pásu obvázaném spuštěn byl knězem nebo jeho pomocníkem do vody k tomu účeli přesně odměřené. Ponořil-li se až po uzel na provaze od těla as na $1^1/_2$ lokte vzdálený, byl

---

1) Erben, k r. 1220, str. 291. Pak Jireček, Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury. Ročník I., ve Vídni 1860, str. 92; a téhož „Slovanské právo“, I. str. 185 ssl. a II. 233 ssl.

2) Jireček, Eigenthumsverletzungen, str. 22.

3) Viz díl III. str. 32.

4) Jireček, Rozpravy, str. 92.

rychle vytažen a za nevinna, v opáčném případě však za vinna prohlášen [1]).

Což konečně souboje (sedání, bitva) se dotýče, tenť byl dle čl. 37. statutů Otových pouze proti cizincům připuštěn. Bojováno bylo buď mečem, buď kyjem. Mečem rozhodován byl soud boží, jednalo-li se o vraždu nebo zabití, kyjem, jednalo-li se o odškození při zabití anebo o cizince. Královská dvorní knihovna v Mnichově chová mezi slovanskými rukopisy zákonník ze XIV. století, jenž mezi svými 115 krásnými miniaturami předvádí nám takovýto soudní souboj. Na stolci, avšak bez stupňů, sedí kníže nebo soudce, po obou jeho bocích stojí čtvero oděnců s kopími a přilbicemi, opírajících se levicí o veliké, bílé, tříhrotné štíty. Jeden z těchto vojínů, vyznačený již svým ozdobným oděvem, drží mimo kopí také obnažený, do výše vztýčený meč. V popředí bojují dva mužové, ozbrojeni jsouce mečem i štítem, avšak o hlavách nepokrytých a bez krunýře, ano skoro polonazí, anoť pouze krátké modré roucho, splývající od hrdla až po kolena, kryje jejich nahá těla. Na nohou mají modré až po kotníky sahající botky [2]). V XIV. století, kdež nošení zbroje počítáno bylo k přednostem šlechty, přikázán byl souboj kyjem osobám nešlechtickým. Teprvé Karel IV. zrušil tyto tak nespolehlivé průkazy, aniž by však tím tolik zmohl, aby ještě v XV. věku soudního souboje na Moravě nebylo užíváno [3]).

Přese všecko naše přičinění nenalezli jsme v žádném moravském ritualu církevní obřady, jakýchž v Německu

---

[1]) Iura primæva Moraviæ. Collegerunt et notis illustrarunt Benedictini Rayhradenses. V Brně 1781, str. 27.

[2]) Cod. Slavicus num. 4. chart. sec. XIV. v jazyku staroslovenském, Psalterium etc. Oznámeno a vypsáno ve „Catalogus Codium Mss. Bibliothecæ regiæ Monacensis". Sv. VII., v Mnichově 1858, str. 328, č. 1128. Okružní nápis zmíněného souboje pro jeho nezřetelnost nemohl jsem rozluštiti.

[3]) Jireček, Rozpravy, str. 92 a sl., a Slovanské právo na u. m.

nebo ve Francii užíváno bylo při těchto soudech božích, a přece, jakž nám čl. 8. statutů Otových prokazuje, nebyly vykonávány bez kněží. Taktéž nezachovalo se nám doslovných znění přísah, kteréž přece zajisté bývaly v obyčeji. Vzpomeňme sobě jen na očisťovací přísahu Pražského biskupa Menharta. Roku 1130 byl biskup Menhart obžalován z velezrady; aby prokázal svou bezvinnosť, prohlásil se za ochotna k složení očisťovací přísahy. Když byl k tomu od stolice metropolitní obdržel přivolení, přibral si biskupa Otu Bamberského, biskupa Jindřicha Olomúckého a ještě sedm opatů z Čech za pomocníky přísahy, a u přítomnosti knížete Soběslava I., Pražského duchovenstva a shromážděného lidu, skládal dne 28. září 1131 slavnou přísahu, že nemá podílu na úkladech proti životu knížete Soběslava strojených [1]). Přísaha dostačila a Menhart byl ospravedlněn.

Obyčejně dělo se skládání přísahy před svatými ostatky, jakož také předpisuje čl. 32. statutů Otových; na ty přísahající položiv prsty odříkával přísahu některým duchovním předpovídanou. V obecném životě měla nahražena býti průpovědí: „Vizte, před Čechy to pravím!“ Této formule k potvrzení použil Hroznata, když roku 1197 ustanovení své základní listiny pro český klášter v Teplé chtěl pojistěna míti na všecky časy [2]). Že podání ruky na svědectví daného slova bývalo v obyčeji, patrno jest ze životopisu sv. Vojtěcha. Když se z Říma navrátil do Prahy, podávali mu Pražané ruce na doklad slibu svého polepšení [3]).

Rovné právo, jakéž pro všecky stavy vyžadují statuty Otíkovy, předpokládá také rovné povinnosti. A v skutku patrno jest, jak tato nejvyšší zásada veliké spravedlnosti nezvratný průchod měla ve státním životě na Moravě

[1]) Viz díl III. str. 46.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 346 „ecce: coram Boemis dico“.

[3]) „Dant manus ac promittunt omnia“ praví Canaparius, životopisec sv. Vojtěcha; u Pertze IV. 589, kap. 18.

i v Čechách až do druhé polovice XII. století. O výminkách, o tak zvaných immunitách, po dlouhou dobu ničeho nebylo slyšeti. Tu přišly za knížete Vratislava a za jeho vnuka, knížete Soběslava II., německé osady do Prahy; Němci, až posud mezi lidem slovanským porůznu žijící, nalezli společné střediště v okolí chrámu sv. Petra na Poříčí, obdrželi svou vlastní správu s rychtářem v čele, a nyní rozlévala se pravá povodeň immunit po zemi. Německo poskytuje k tomu vzor, a noví výmineční státní občané poskytují příležitosť. Za nimi ubíralo se duchovenstvo, a nyní při rovných právech o závod pachtěno se za svržením povinností s obtíží spojených. Obtížné však byly všeliké veřejné roboty, jako: stavba a opevnění župních hradů, stavba silnic a mostů, vysekávání lesů, pomezní stráže, bezplatné dopravování a vydržování (pojezda, nářez) knížete a jeho komonstva v dobách míru i války, výživa komořího, vřez a t. d., dále placení pokut, ježto dle zločinů sluly hlava, svod, nárok, povinnosť společné záruky, vůbec všeliké formy župního soudu. Nepřihlížíme-li k takovým listinám, o nichž prokázáno jest, že byly v době mnohem pozdější sepsány, nežli zní jejich datování, a které obsahují immunity, jako na př. Břevnovská zakladací listina z r. 993, Rejhradská z r. 1045 a 1048, nebo Vyšehradská z r. 1088, Boleslavská z r. 1052, pak Olomúcká z r. 1144, listina Johanitů z r. 1183 a t. d., pak jest asi listina krále Vladislava ze dne 16. června 1160 pro premonstráty kláštera Hradišťského pratvarem immunit na Moravě [1]). Král Vladislav v ní osvobozuje poddané kláštera tak dalece ode všech veřejných robot, t. j. od pomezních stráží, od staveb hradů, mostů a silnic, že ponechává opatovi na vůli, jakou část těchto prací uvaliti chce na poddané kláštera. Immunitní list knížete Soběslava II. z měsíce února 1177 pro benediktinský klášter Kladrubský v Čechách osvobozuje pod-

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 270 ssl. Srovn. díl III. str. 241 a 242.

dané kláštera od zemského břemena, k vymýtění ustanovené lesiny zdělávati a knížecí psovody ubytovati a vyživovati [1]. Roku 1186 uděluje kníže Bedřich cisterciakům ve Světlé (v Horních Rakousích) tytéž immunity, jichž tento řád v Čechách požívá z dob jeho otce, krále Vladislava [2]. Neznáme sice tyto immunity; ale všecky ty, s nimiž se později setkáváme, záleží jen v rozšíření osvobození od státních dávek a od státních robot, jakož i od jiných povinností dle slovanského práva, nebo v rozhojnění privilejí dle práva německého, nebo jsou to kombinace slovanských immunit s německými, nebo povstaly slovanské immunity pod vlivem německého práva, kdekoli totiž beze výslovného zavedení práva německého přece udály se výminky od právomocnosti cudy a tato přenešena byla na pány statků nebo na některé společnosti. Tento poslední případ zřejmě již vysvítá v obdarováních knížete Bedřicha z r. 1187. Poddaní chrámu Vyšehradského, kolem podhradí Pražského, vyjímají se dvěma listinami ze dne 2. a 6. května z právomocnosti župana a staví se pod právomocnosť knížete. Dále je vyprosťuje od soudu župního ve věcech právních a trestních a ustanovuje probošta, děkana a kustoda kapitoly za jich řádné soudce. Kdyby se však kapitola zdráhala, právo hrdelní, na př. pro zabití, sama vykonávati, tuť kníže v té příčině vyšle soudce své vlastní kurie; ale nikdy nemají peněžité pokuty připadati soudci nebo knížeti, nýbrž kanovníkům, a poddaní chrámu Vyšehradského mají býti v jistém ohledu i od všeobecné daně zemské osvobozeni, jedním slovem: listinami svrchu uvedenými sbor duchovních Vyšehradských byl ustanoven za vrchnosť, za vrchního pána s plnou právomocností. Ale jelikož podle práva slovanského všeliká právomocnosť vykonávána byla pouze úřadníky zeměpanskými, nebo, jakož víme, pouze soudy

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 296.
2) Cod. Dipl. Mor. I. 320.

smluvenými, právo německé však již znalo vrchnosť právomocností opatřenou, tuť v immunitách Vyšehradských nelze nepoznávati vliv práva německého. To, zejména však zavedení německého práva vesnického a městského, přivodilo úpadek staroslovanských soudů župních, tak že v XIII. století, když Jihlavské městské právo na Moravě pevně se zakořenilo a valně rozšířilo, staré řády ustoupiti musily zcela novému řízení soudnímu.

Privileje a immunity předpokládají úplně vyvinuté společenské poměry. Pokud tyto stojí na stupni nedospělosti, nemůže o oněch řeči býti; teprvé když se utvoří stupnice rozličných stavů a jich odlišování, hledí lidé z jednoho oboru života do druhého sáhati po takových prostředcích, ježto živobytí usnadňují, čehož cestou práva dosíci lze bylo hlavně jen privilejemi a immunitami. Avšak jelikož právě ku konci XII. století doba immunit na Moravě mohútně nastala; tuť máme toho důkaz, že společenské poměry dospěly již k takovému stupni vývinu, jakýž zasluhuje bližšího ohledání. Započněme s vychovatelstvím.

Vychování mělo na sobě veskrz ráz církevní. Vyšel-li hoch z let prvního dětství, v nichž opatrován byl pílí ženskou, jako sv. Václav sv. Ludmilou, vykonalo se na něm ostříhání vlasů „postřižiny“. Čím vyššího rodu byl hošík, tím slavnější byly při tom obřady. Příbuzní nebo také pozvaní hosté ostříhali chlapci vlasy po pravidle v kostele za církevních obřadů. O sv. Václavu víme, že, co tento výkon byl předsevzat, biskup u přítomnosti svého kněžstva uděloval požehnání kněžici na stupních oltáře stojícímu [1]). Vlasy tedy nebyly, jako u Němců, odznakem volnosti; u Němců pouze nevolní sluhové nosili ostříhané vlasy, na Moravě a v Čechách tak dobře volní jako nevolní. Přece však k temenu hlavy sčesané a v dlouhých kadeřích

---

[1]) Miklosich, Slavische Bibl. II. 276, a Büdinger, zur Kritik altslavischer Legenden.

až na ramena splývající vlasy náležely k slušnosti i vznešenosti. Větší část posud zachovaných postav mužských malby na stěně v hradní kaple Znojemské (pohanský chrám), náležejících do XII. věku, honosí se touto úpravou vlasů. Po obřadu ostříhání vlasů nastalo učení. Sv. Václav poslán byl na školu do Budče, aby tam cvičen byl dříve slovanským, pak latinským knězem v čtení, psaní a rozumění obou jazyků, jakož i v náboženství. Že jeho vychování bylo v pravdě křesťanské, nasvědčuje jeho život a jeho mučennická smrt. Boleslava I. syn, Strachkvas, „cui ex eventu rerum nomen est inditum", tedy důkaz to, že nejstarší jména osob závisela na okolnostech nahodilých [1]), byl na učení u benediktinů Svato-Imramských v Řezně. Také o sv. Vojtěchu jest nám známo, že byl vychován na škole při hlavním chrámu Magdeburském, pak o sestře Boleslava II., Mladě, že byla v písmě svatém dobře zběhlá, když odešla do Říma a tam vstoupila do řádu sv. Benedikta [2]). Vycvičení ve sv. písmě náleželo ku každému dobrému vychování a nikoli pouze pro jinocha k duchovnímu stavu ustanoveného. Sv. Vojtěch byl doma zcela světsky vychován, protože otec jeho nikoli pro službu církevní, nýbrž pro světské úřady chtěl jej míti vycvičena, a přece životopisec jeho výslovně praví, že ještě v domě otcově vedením učitele svého, Radly, naučil se žaltář nazpaměť [3]). Ostatně bylo duchovním uloženo, alespoň „Otče náš" a „Věřím v Boha", v nichž vše obsaženo jest, čehož život lidský potřebuje a co k víře náleží, dítkám vštípiti v latinském jazyku i v mluvě lidu, a je navykati, aby v kostele při mši svaté knězi odpovídaly [4]).

---

[1]) Cosmas k r. 929; u Pertze IX. 96.

[2]) Viz díl II. str. 20 toh. díla.

[3]) Viz díl II. str. 30.

[4]) O Ave Maria nečiní se v XII. století v žádné moravské ritualní knize ještě zmínka, ač jest prokázáno, že tato modlitba, avšak jen až po slova: „požehnanás ty mezi ženami" od X. věku v kostele byla v obyčeji. Později přišel dodatek: „a požehnaný plod života tvého

Když takto hoch škole odrostl, věnoval se, náležel-li k rodině řemeslnické, řemeslu otcovskému, protože, jak víme [1], určité řemeslo povždy se udržovalo v jedné a tétéž rodině, anebo stal se pastýřem, rolníkem, sluhou u koní a t. d., rodiče-li jeho totéž byli; anebo pocházel ze vznešené, šlechtické rodiny, a tu bylo na něm vykonáno pasování na rytíře, aby uveden býti mohl v řady rytířstva. Jakož vůbec v dávném středověku vše, cokoli poněkud vztahovalo se k důležitějším stránkám života, musilo spojeno býti s žehnáním církevním, tak také opásání mečem, pasování, dělo se pod dozorem a žehnáním církve. Staré obřadní knihy obsahují zvláštní modlitby pro tento výkon, jenž ve své podstatě až podnes se zachoval v profesi rytířů řádu Německého. Takový obřad udál se dne 15. srpna 1099, když velkokníže Polský, Vladislav Heřman, svého sotva 14letého syna pasoval na rytíře, kteréhož pak kníže Břetislav II. jmenoval svým panošem [2]).

Takový mladý rytíř, nebylo-li právě tažení válečného, rád zkoušel své síly na honech, v tehdejší době zajisté obtížných, anoť k nim zapotřebí bylo i zručnosti i osobní neohroženosti, by divoký kanec, medvěd nebo jelen co nejblíže obdržel smrtící ránu. Toť ovšem předpokládá, že umění lovecké bylo důmyslně provozováno. Pojezdní i hajní, myslivci i psovodi byli, jakož víme, v zemi zřízeni a placeni, ačkoli nelze popírati, že přese všechno výhradní právo knížete k lovu, přece hony tu a tam odbývaly se také volně, jelikož jinak poddaní kláštera Litomyšlského okolo roku 1167 nebyli by mohli zavázáni býti, jistou část ulovené zvěře klášteru odváděti, a to pod pokutou placení 300 denárů županu a odevzdání jednoho vola klášteru [3]). Knížata měli

Ježíš". Co pak následuje, jest přídavek XV. století. Mabillon, Acta S. Benedicti sec. V. Præfat.

[1]) Viz díl I. str. 255 a 256 a d. IV. str. 150 a ssl.

[2]) Stenzel, Script. rer. Silesiæ, I. 69.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 279.

své zvláštní lovčí zámky, Zbečno v Čechách bylo takovýmto lovčím hrádkem, a o některých knížatech výslovně se připomíná, že rádi hověli lovu, tak o Otě I. Olomúckém, jenž Spytihněvem II. roku 1055 jmenován byl vrchním lovčím a roku 1061 knížetem Vratislavem II. opatřen údělem Olomúckým, protože tento k honbě způsobilejší a na rybách bohatší byl, nežli úděly Znojemský a Brněnský [1]. Známe osud, jakýž knížeti Jaromírovi při jeho návratu z honu ve Veliských lesích připraven byl od Vršovců. Při honech užívalo se psů i sokolů. Již letopisy Fuldské připomínají k r. 869, že Moravský kníže Svatopluk veliké potěšení měl v lovu se sokoly, a Cosmas, aby tento způsob honby označil co zcela nebezpečí prostým, nemůže potlačiti poznámku k r. 1126, že kníže Ota II. tak vytáhl proti knížeti Soběslavu I. bez přípravy a bez starosti, jako činívají lovci, vyšedše na honbu ostřížů [2].

Jinou rozkoš měla vysoká šlechta na svých hradech a při knížecím dvoře v kočujících pěvcích. V době, v níž všecka poesie ještě zcela ze života nevymizela, v níž ještě na její místo nenastoupil vše bedlivě vypočítávající, chladný rozum, bylo každému nutnou potřebou, aby, zanášev se po celý den jízdou, lovem, cvičením ve zbrani nebo také važnějšími věcmi, uvečer pobavil se hudbou a tancem, nebo alespoň veselou společností. Po celé zemi putovali kočující pěvci, hudci (ioculatores), kejklíři a šaškové (histriones, herci), i mohli povždy se spoléhati na ochotné pohostinství. Konali služby vypravovatelů, často také poslů, pro něž při dvorech připraveni byli osedlaní koňové — kolegiatní chrám Boleslavský držel zvláštního poddaného, jehož úlohou bylo, povždy pohotovu míti osedlaného koně k službám poselským [3]) — vždycky však byli

---

1) Viz díl II. str. 180 a 204 t. d.
2) Viz díl III. str. 8. t. d.
3) Cod. Dipl. Mor. I. 126.

vítanými hosty, jenžto někdy i důstojností a bohactví dosáhli, a od církve nikdy, jako divadelní herci v pozdějším středověku, nebyli zamítáni. Takového histriona máme na Kojatovi, jenž v nekrologu Podlažickém [1]) uvádí se mezi muži, kteří o tamější chrám získali sobě obzvláštních zásluh. Dle listiny knížete Soběslava II. z r. 1176 byl tento histrio Kojata, co ioculator — tak nazýván byl po latinsku kočovný pěvec — [2]) pánem okresu Dobřetinského [3]), odtrženého od chrámu Olomúckého, a jemu teprvé r. 1176 opět přiděleného. Zdali tento ioculator také náležel k dvornímu komonstvu, nepovídá se; nebylo by to nic nápadného, jelikož v XII. věku při každém jen poněkud větším dvoře bývali takovíto zpěvu znalí a veselí dvořenínové [4]).

Že, kde zpěv zaznívá, tanec není dalek, toť věděl XII. věk tak dobře jako XIX. století; pouze v tom jest rozdíl, že, kdežto nyní hudební nástroje ustanovují rhitmus při tanci, tenkráte byly jen průvodem lidského hlasu a tento řídil taneční kroky. Flétna a housle, buben a jistý druh barytonu, „varito", byly obvyklé nástroje provázející [5]). Takovýmto tancem uvítaly sbory mládenců a panen r. 1192 vracejícího se z Uher knížete Břetislava II. [6]). Zajisté tyto radostné zpěvy lišily se od válečných písní, o nichž jsme se svrchu zmínili. Jejich obsah vyžadoval také jiný pojem a jiné provedení, a poněvadž nařízeny byly pro zpěv sborový, předpokládaly také již umělecké vzdělání.

K zpěvu a tanci poskytovaly četné hody dostatečnou příležitosť. Tu na předním místě stojí slavnosti svěcení

---

[1]) Podlažické Nekrol. ke dni 22. listop. Dudík, Forschungen in Schweden, str. 425.

[2]) Maurer, Gesch. der Frohnhöfe etc. II. str. 397.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 293.

[4]) Maurer na u. m. II. 401.

[5]) O poesii a těchto hudebních nástrojích, Jireček, Echtheit der Königinhofer Handschrift, str. 46 a ssl.

[6]) Cosmas k r. 1092; u Pertze IX. 100.

chrámů a zasvěcené svátky církve katolické. O takovýchto dnech navštěvováno a hodováno bylo navzájem. K takové slavnosti svěcení chrámu přišel r. 936 také sv. Václav do Staré Boleslavě, tam oslavováni byli dne 27. září patronové chrámu, svatí Cosmas a Damian, a tam dostalo se mu dne 28. září koruny mučennické. Po 156 letech vypravuje se, že r. 1092 kníže Břetislav II. dne. 28 září církevní svátek sv. Václava třídenním kvasem ztrávil v kruhu velmožů říšských [1]). O podobných velikých hodech, kteréž o vánocích v Žatci slavil tentýž Břetislav II., vypravuje Cosmas k r. 1099. Za veselého hodování jmenoval svého bratrovce, Polského Boleslava, svým zbrojnošem [2]). Biskup-kníže Jindřich měl také takového gladiatora v osobě jistého Načerata, jenž r. 1195 objevuje se co dobrodinec kláštera Lúckého blíže Znojma [3]). Taktéž k r. 1134 činí se zmínka o zemské slavnosti na den 28. září. Toho času držán byl volební sněm, neboť Pražský biskup Menhart zemřel, a při této příležitosti podotýká se, že tento sněm proto byl tak hojně navštíven, poněvadž přemnozí z krajů přišli k slavnosti svěcení chrámu [4]). Ale nikoli pouze z krajů, nýbrž i z veliké dálky putovali poutníci ke dni 28. září do Prahy. Známe cenník rozličných poutnických výprav, ježto v XII. století konány byly z Mecheln, z Bruselu, z Antorfu, vůbec z Nízozemí, k rozmanitým svátostem, a mezi těmi přichází také sv. Václav v Praze a sv. Adelbrecht ve Vratislavi. Sedm liber za osobu stála cesta až do Prahy, avšak do Vratislavě 8 liber [5]). Zajisté že tyto pouti byly ve spojení s obchodními podniky flanderských kupců s Prahou. Pro lid obecný byl den sv. Štěpána,

[1]) Cosmas k r. 1092; u Pertze IX. 102.
[2]) Cosmas k r. 1099; u Pertze IX. 105.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 340.
[4]) Viz díl III. str. 60. t. d.
[5]) Warnkönig, Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte, sv. III., příloha LXI., str. 125.

26. prosince, dnem společných velkých hodů a vzájemných návštěv. Živo a hlučno asi bývalo při těchto kvasech. Jeden z pokračovatelů kronikáře Kosmy vypravuje k r. 1136, že k jisté nemocné přišlo více žen ze sousedstva, a ty, aby radostný den nemusila tráviti o samotě, odnesly ji i s ložem do své společnosti, „neboť jest prý obyčejem našeho lidu, slaviti vánoce při společných hodech“; ale hlučný ryk, „jakýž prý bývá při podobných příležitostech“, pohnul chorou ženu, aby opět dala se odnésti do svého bytu, kdež zázračným způsobem se pozdravila [1]. Při takových příležitostech, jakož i při svatbách a při turnajích [2], v říši Česko-moravské již ku konci XII. století obvyklých, pak při velikých návštěvách u dvora, tančilo a zpívalo se. Roku 1130, když Pražané „jako včely“ hrnuli se na Vyšehrad, aby uvítali svého knízete Soběslava II., jenž právě vyvázl z rukou vražednických, zpíval se po náměstích „hymnus angelicus: Sláva Bohu na výsosti“ [3]. Taktéž tržiště a trhy, nundinæ a foriæ, zavdávaly podnět k rozličným radovánkám, při nichž joculatoři prokazovali svou umělosť, ale také zápasníci z řemesla, kteří, aby zručnosť svou a sílu stavěli na odiv, nejodvážnější hry se zbraní prováděli, při čemž dosti často život lidský i zvířecí na zmar přišel, pročež papež Innocentius II. na Lateranském koncilu ze dne 4. dubna 1139 tyto zápasné hry zakázal [4].

Avšak navzdor církevnímu zákazu panovaly rozmanité radovánky také ještě v XIII. století. Historický vývin Slovanů u porovnání s jinými národy evropskými vyznačuje se tím, že se značnou houževností drželi se zvyků a oby-

---

[1]) Cont. Cosmæ k r. 1137; u Pertze IX. 142. Avšak jelikož kronika zřejmě praví, že zázračné pozdravení nemocné dálo se v sobotu, o slavnosti sv. Štěpána, tuť nemůže býti 1137 správný rok, nýbrž 1136, jelikož jen toho roku připadá sv. Štěpána na sobotu.

[2]) Jireček, Slovanské právo I. str. 131 a 132.

[3]) Cont. Cosmæ k r. 1130; u Pertze IX. 135.

[4]) Jaffé, Regest. str. 585.

čejů od otců zděděných, čímž možno bývá, třeba i z pozdějšího století s velikou pravděpodobností souditi o století předchozím. Toto přidržení se bývalého mravu vztahuje se až na oděv. Ovšem v té příčině jsou nám po ruce prameny prahubené, nanejvýše některé slabé zmínky v listinách a u kronikářů, a přece jak důležité měřítko dotyčného stupně vzdělanosti, jejich blahobytu a národních zvláštností, jakož i rostoucího a klesajícího vlivu cizozemského musila by nám poskytovati zevrubná znalosť slovanského oděvu na Moravě! Chudičké zmínky odkazují nás k řemeslníkům, jenž zabývali se hotovením šatstva, nebo podávají nám pouze název jistého šatu, aniž by udávaly jeho střih, jeho barvu a t. d. Mluví-li se v listinách o koželuzích, kožešnících a ševcích, pak ovšem jest zjevno, že kožešin a koží k oděvu bylo užíváno, taktéž že měl-li chrám Vyšehradský mezi svými sluhy také cídiče prádla, musil míti lněné tkaniny ku praní, a bylo-li ševců, musila obuv již svůj pratvar obvinuté kolem nohy a řemínky obvázané kůže odložiti. Cosmas jmenuje nám k r. 1091 co části oděvu: střevíce k obvázání, kteréž čistily se vodou [1]), tedy byly as zrobeny z juchty, pak klobouky a kožichy [2]). K roku 1130 objevují se zdobné pláště, manticæ, jakéž vojínové nosili [3]). Oděv ten byl barvy pestré a někdy rozličnými výkroji vyzdoben, kroj to, proti němuž Jiří VIII. roku 1187 pro jeho neslušnosť vystoupil a zároveň paním zakázal nositi drahocenné šaty o dlouhých vlečkách [4]). Tyto šaty byly z hedbáví, toho času ještě velmi drahého,

---

[1]) O sv. Vojtěchu se vypravuje, že „ab ianitore usque ad principem regiæ domus omnium caligas aqua abluit et purgatas sordibus eas suo loco restituit“. Pertz IV. 692.

[2]) Cosmas k r. 1090; u Pertze IX. 96.

[3]) Cont. Cosmæ k r. 1130; u Pertze IX. 135.

[4]) „Viri incisas vestes ab inferiori non habeant parte et mulieres vestibus sumptuosis et proprii corporis longitudinem excedentibus non utantur.“ Jaffé, Regest., str. 869.

z něhož také zhotovovaly se polštáře pod hlavu a pokryvky, ježto i zlatem byly vyšívány. Sv. Vojtěch jednou z nedostatku jiného daru rozpáral svou peřinu, péří z ní po celém domě roztrousil a hedbávný povlak daroval žebráku [1]. Z toho jest patrno, že v XII. věku bohatí lidé také měli svůj přepych. Stýskáť sobě Cosmas k r. 1122, že pro mírnou zimu příštího léta nastane nedostatek naloženého ledu [2]! Aby podobnému přepychu přítrž učinil, zakázal sv. Bernard r. 1147 ve své křížové bule všeliké pestrobarevné a hedbávné šaty, ježto měly býti odloženy [3]. Hlavně paní toho času, jako až podnes, nezapomínaly na rozmanité skvosty, jimiž by sličnosť jejich byla zvýšena. V první řadě náležely náušnice k těmto skvostům. Roku 1137 jistá zázračně pozdravená paní z vděčnosti položila své náušnice na oltář [4].

Co tuto bylo praveno, nalézáme ztvrzeno miniaturami, zachovanými z XI., XII. a XIII. století ve Wolfenbüttelské legendě, v knize Vyšehradské, v drahocenném rukopise „mater verborum“ a v Lobkovické bibli [5]. Tyto miniatury mají do sebe tu zvláštnosť, že, ačkoli představují předměty náboženské, nikdy nepohrdají oděvem své doby, aby takto obraz dětské prostomyslnosti lidu co možná nejblíže před oči byl staven v známém šatu a způsobu. Mohli bychom také pečetě na listinách uvésti co prameny k studiím o oděvu; avšak že tyto z XII. věku jen pořídku se nalézají — zemský archiv na Moravě nechová z té doby ani jediné — a knížete téměř stereotypně představují v římském plášti válečném: nezískali bychom jimi mnoho pro dobu naši. Větší výtěžek poskytovaly by

---

[1]) Vita S. Adalberti. Pertz IV. 585.
[2]) Cosmas k r. 1122; u Pertze IX. 125.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 256.
[4]) Cont. Cosmæ k r. 1137; u Pertze IX. 143.
[5]) Wocel, Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde, str. 213 a ssl. Pak Časopis česk. mus. 1852, seš. 2, str. 16 a ssl.

nám fresky tak zvaného pohanského chrámu v Znojmě, kdyby lépe byly zachovány. Z toho, co se zachovalo, jest zřejmo, že k oděvu národnímu náležely: pestrobarevný, těsně přiléhající zpodní šat a krátké dole až po kolena sáhající tuniky, ježto musily přes hlavu se oblékati, pak přes to u osob vznešených širší, na způsob pláště zhotovená, po pravidle třepením lemovaná a sponami opatřená roucha, k tomu pak až po kotníky dosahující neobvázané střevíce, u vznešených střevíce zobákové — oblek to, jenž se jeví co smíšenina staropohanského šatu s oděvem byzantskými obrazy církevními do země přinešeným. Paní nosily široký a dlouhý šat o visutých rukávech, řízu, a hluboko splývající závoj, jejž venkovanky tak ovinouti uměly kolem hlavy a líci, že jen oči bylo lze viděti. Na malbě hradní kaple (pohanského chrámu) v Znojmě jest postava ženská s řízou a závojem.

Ze všeho, co na Moravě a v Čechách o umění vůbec, tedy o malířství, sochařství a stavitelství nám známo jest [1], patrně vysvítá vliv byzantský, což také jest lehce pochopitelno. Oba slovanští apoštolové, Cyril a Metoděj, vychováni byli v říši Byzantské a přinesli byzantské vědomosti do země Křížácká tažení a četní poutníci ku hrobu Kristovu byli vesměs missionáři byzantských názorů, a jelikož tito mužové obyčejně náleželi k nejvznešenějším a nejbohatším rodinám, měli také prostředků po ruce, aby to, co viděli a co se jim zalíbilo, tím snáze a rychleji i ve vlasti ve skutek uvedli, anto i Německo v XII. století pouze dle románských a byzantských vzorů se vzdělávalo. Cosmas jmenuje nám více vznešených pánů, kteří viděli Jerusalem, a že cestě po suché zemi s řídkými výminkami dávala se přednosť před cestou po moři přes Benátky, tedy také Cařihrad; tak učinil r. 1122 comes Bznata, o rok později Olomúcký biskup

[1]) Zap, Versuch einer kurzen Geschichte der bildenden Künste in Böhmen. V Praze, 1863.

Jindřich Zdík a s ním comes Dlugomil, Gumprecht, Gilbert a Jindřichův područí Berchtold. Roku 1124 cestovali do Svaté země Heřman, bratr Vilemův, a Lutobor[1]. Zajisté přinášeli tito a jiní poutníci dle toho, jak peněžité prostředky jejich dovolovaly, buď vzácnější buď menší upomínky s sebou do otčiny, ježto pak sloužily za vzory k nápodobení, hlavně jelikož církev katolická libuje sobě v tom, aby při jejích obrazech jisté tvary beze změny se zachovaly. Jak dlouho nezůstal na př. byzantský tvar Spasitele světa a Matky boží vzorem k nápodobení na Moravě i v Čechách! Že obrazy Madonny ve slohu byzantském na Moravě známy byly, výslovně praví životopisec Pasovského biskupa Altmanna. V hradní kapli (v chrámu pohanském) ve Znojmě z XII. století lze viděti v kupole čtvero Serafinů se šesti křídly zrovna v témž způsobu ve freskách malované, jako je nalézáme v chrámě sv. Sofie v Cařihradě, v abscidě naleză se tam žehnající Spasitel v záři slávy, tak zvaný Mandorla, tak jak jej shledáváme na portálech kostelů románských. Ještě ve XIV. věku, ano i na počátku XV. století věrně přidržováno se bylo starého tvaru, o čemž mohou nás přesvědčiti krásná mešní roucha, chovaná při hlavním chrámu Brněnském.

Na mešní roucha, jako vůbec na vše, což vztahovalo se k bohoslužbě, zbožná mysl po všecky časy nešetřila ani peněz, ani skvostů, ani umění. Nejvzácnější, mnohdy zlatem krumplované, vyšíváním a drahou obrubou opatřené, často i perlami a drahokamy zdobené látky sloužily tomu účelu. Pražský biskup Menhart přinesl se své pouti do Palestiny černou, dole i na hoře zlatým vyšíváním bohatě obsazenou kápí, kterouž mu císař Byzantský darem věnoval. Zajisté byl střih její tentýž, jakýž byl v obyčeji při chrámu Pražském, jinak byl by dar ten minul se se svým účelem. A jelikož biskup Menhart právě kápi tu německému klá-

[1]) Cosmas k r. 1122, 1123 a 1124: u Pertze IX. 126 a 127.

šteru ve Zwiefalten mohl nabízeti a tento klášter církevní roucho také přijal i v užívání vzal [1]), tuť jest tím prokázáno, co jsme pronesli o podobnosti románských a byzantských tvarů v Čechách, na Moravě a v Německu, a to tím jasněji, an také umění milovný biskup Jindřich Zdík — vzpomeňme sobě jen darů opatu Gotšalkovi učiněných, dvě desky ze slonové kosti, jednu umělecky vyřezávanou, druhou voskem, jako k psaní potaženou [2]) — mešní roucha bezpochyby v Praze pracovaná, poslal patriarchovi Jerusalemskému [3]). V klášterech jeptišek takořka zdomácnělo umění zhotovování chrámového roucha a v některých z nich udrželo se až podnes. Benediktinky u sv. Jiří na Hradčanech v Praze proslavily se v XII. věku svou umělostí ve vyšívání. Biskup Jindřich Zdík dal u nich zhotoviti bohaté mešní ornáty, jež pak krátce před svou smrtí zaslal papeži Eugenovi III. [4]). Za krále Vratislava a za kněžny Rikence, manželky Vladislava I., obzvláště kvetlo všeliké umění, nalézajíc podpory i zaměstnání. Za krále Vratislava žil okolo roku 1090 proslulý sochař a malíř, Božetěch, opat kláštera Sázavského [5]). Nejen kněžna sama, nýbrž i sestry její, Žofie, choť Oty II., knížete Olomúckého, a Saloma, manželka Boleslava III. Polského, závodily v tomto ohledu mezi sebou. Kostelní korouhve, dalmatiky, pláště, kasuly, vyřezávané práce ze slonoviny, práce ze zlata a t. d. byly od nich z Prahy a z Olomúce do Zwiefalten zasýlány [6]). Tamž zaslala také vznešená Češka, Stibrana, veliký vlněný čaloun k vyzdobení stěn presbyteria, kdež mnichové odbývali své

---

[1]) Bertholdi Zwiefalten chron. hl. 15; u Pertze X. 104. Viz díl III. str. 33. t. d.

[2]) Viz díl III. str. 182. t. d.

[3]) Viz díl III. str. 185. t. d.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 264. Viz díl III. str. 185.

[5]) Mon. Sazaven.; u Pertze IX. 153.

[6]) Viz díl III. str. 12 a 13 t. d. Bertholdi Zwiefalten chron. hl. 13; u Pertze X. 103.

sbory, na čalounu vetkán byl Spasitel a obraz Karla Velikého [1]), a mimo to kápí šafránové barvy „z oné drahocenné látky, kteréž Němci říkají aksamít [2])". Klášter Ostrov obdržel od krále Vratislava „casulæ, pallia a ornamenta k rozličným potřebám [3])". Pohříchu na Moravě nemůžeme prokázati nižádný umělecký předmět z XII. století. Že hlavní chrám Olomúcký, jakož i mnohé jiné kostely, měly v XII. věku své chrámové poklady, v nichž chovaly umělecké předměty toho druhu, o tom není pochybnosti. Některé takové umělecké věci, jakož nalézaly se ve starém chrámu sv. Petra, tedy před r. 1131, poznáváme ze starého, skoro současného seznamu [4]). Dle toho choval poklad chrámu sv. Petra v Olomúci: 14 pallií, čili šatů, ježto na oltáře, a dva, ježto na mrtvoly kladeny bývaly; pak 7 casulí, dvě z těchto se zlatým vyšíváním, dále 4 dalmatiky (pro jáhna) a 4 subtilia (tunicellæ) (pro podjáhna) [5]), 3 velké a 1 malou kápí čili pluviály, 8 stříbrných kalichů, 34 ručníky, 17 alb s potřebným k nim příslušenstvím, tedy pásy, dva hedbávné šaty k přikrytí křížma při jeho svěcení, skřínku s křížem k postavení na oltář, dvě stříbrné konvice, jedno pštrosí vejce ve stříbře zasazené a jeden zlatý kříž, jejž Eufemia, máteř knížete Oty II., sv. Petru darovala, tři kovové pozlacené kříže a 7 lepších čalounů. Ze všech těchto klenotů pochříchu ničeho se na Moravě nezachovalo, i nemáme, jakož již zmíněno, ani jediného předmětu uměleckého, o němž by se určitě prokázati mohlo, že sahá až do XII. století. Velmi již poškozené malby na stěnách v okrouhlé kapli

---

1) „Dorsale magnum ex lana contextum, maiestate et Caroli imagine insignitum." Bertholdi Zwiefalten chron. hl. 15; u Pertze X. 104.

2) „Cappam crocei coloris illius preciosi generis, quod vulgo samat appellatur a Teutonicis." Tamtéž na u. m.

3) Cod. Dipl. Mor. I. 189.

4) Kopie od Bočka č. 2642. Rps. archivu zemsk.

5) „Dalmatica Diaconi ampliores habet manicas, quam tunicella Subdiaconi, quæ alibi Subtile vocatur." Durandus kn. 3. Ration. hl. 11. č. 3.

Znojemské budou asi nejstarší památky umění moravského, ale i ty pocházejí teprvé z posledních roků XII. věku.

Jelikož výtvarná umění se navzájem podporují a ve stavitelství takořka nalézají své společné střediště; tuť nalezlo-li malířství a sochařství v zemi přízně a podpory, zajisté také stavitelství nemohlo ležeti ladem. Listiny a rukopisy z XII. století mluví o světských i církevních stavbách ze dřeva i z kamenu. K prvnějším čítáme mosty a stavby vodní všeho druhu. Okolo roku 1052 daroval kníže Břetislav klašteru benediktinskému nad Sázavou „structuram lignorum ad piscandum“, kterouž koupil za 100 denárů [1]), tedy žádná to nepatrná stavba vodní. O mostu z prutů upleteném, tak zvaném mostu rohožím, vlastně o dřevené cestě bažinami vedoucí, hat, hatě, činí se zmínka k r. 1185 [2]). Jistý přes močály vedoucí most nazývá se k r. 1226 „mostisko“, slovo to, kteréž označovati má podivnosť této stavby [3]). O jiných mostech, při kterých ovšem není udáno, z jaké látky byly vystavěny, zmínili jsme se již na jiném místě. Také již vícekráte udála se nám příležitosť, připomenouti rozličných opevnění na Moravě. Přechody přes lesy byly za dob války nebo za hrozícího nebezpečí vpádu nepřátelského chráněny zásekami a příkopy, jinak tam, kudy vedla silnice, kde se nalézala brána zemská, porta terræ, stálým opevněním, a jeho obrana svěřena byla zvláštní stráži pomezní. Silnice, vedoucí z Moravy do Čech a do Polska, měly taková opevnění. Uvnitř země mluví se jen o takových opevněních, jimiž chráněno býti mělo hlavní město země, Olomúc. Letopisy Klosterneuburské vypravují, že, když r. 1177 vypukla válka mezi kněžicem Bedřichem a Soběslavem II., „v Olomúci brány se zatarasily kamením a hradby kolem města se opevnily koly,

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 128.
2) Cod. Dipl. Mor. I. 308.
3) Erben, Regest. k r. 1226, str. 326.

ježto v obecném životě nazýváme plaňky (planchas) [1])". Bylať tedy Olomúc okolo r. 1777 skutečnými hradbami a branami obehnána, nebo, abychom s Kosmou mluvili, Olomúc stavěna byla dle římského způsobu; neboť když Kosmas r. 932 chce míti k rozkazu Boleslava město Boleslav vystavěno, a praví: nepřetržená, vysoká zeď kamenná měla město v kruhu objímati, užívá při tom slov: „že bylo to dle římského způsobu [2])", zajisté na rozdíl od domácích opevnění ze dřeva, v nichž Slované byli mistři. Jak soukromé domy stavěny byly, o tom nemáme žádných zpráv; řídily se asi, jako ve všech stoletích a ve všech zemích, dle potřeby, dle stavu a dle zámožnosti majetníků. Zevrubnějších zvěstí dostalo se nám o stavbě chrámů.

Kosmas vypravuje k r. 1060, že, když kníže Spytihněv k slavnosti sv. Václava, tedy dne 28. září, přišel do Prahy a tu seznal, jak nedostatečný jest chrám sv. Víta, vydal rozkaz, aby tento i s přistavěným k němu kostelem sv. Vojtěcha byl zbořen, a chrám větší „per longum gyrum", tedy v širokém objemu, vystavěn, a při této příležitosti připomíná Kosmas, že kostel sv. Václavem vystavěný, v němž také odpočívá jeho tělo, má na způsob římského chrámu tvar okrouhlý, a že kostel sv. Vojtěcha s téhož uprostřed postavenou dosti nízkou hrobkou jest jaksi vtěstnán do loubí chrámu onoho [3]). Jelikož očitý svědek mluví zde o chrámech dle římského způsobu, tuť musilo v zemi býti také kostelů dle jiného vzoru. Ale v XI. století vedle slohu románského neznáme jiného, leč slohu basilik; musily tudíž v říši Česko-moravské, jelikož Cosmas činí tento rozdíl, v XI. věku oba druhy slohu býti zastoupeny. První hodí

[1]) Viz str. 24. t. d.

[2]) „Civitatem spisso et alto muro, opere Romano, sicut hodie cernitur (ædificant)". Cosmas k r. 932; u Pertze IX. 47. Srovn. Thietmar, chron. I. 10; u Pertze III. 740.

[3]) „Ad similitudinem romanæ ecclesiæ rotundam„ (sct. Venceslaus construxit ecclesiam). Cosmas II. 17; u Pertze IX. 78.

se více pro stavbu z kamene, druhý pro stavbu ze dřeva, a v skutku bylo v zemi kostelů kamenných i dřevěných. Roku 1135 dne 28. října zuřila taková bouře, že kamenné i dřevěné kostely a jiné budovy pobořila, tak vypravuje kanovník Vyšehradský, jenž pokračoval v letopisech Kosmových [1]. Kníže Bedřich potvrzuje r. 1185 Johanitům mezi jiným také dřevěný kostel, zasvěcený ke cti Matky Boží [2]. Na Moravě udržely se dřevěné kostely až na nejnovější dobu, jeden z posledních byl kostel v Karlovicích v arcidiécesi Olomúcké.

Základní kámen kostela položen byl vždy zvláštním způsobem slavnostním. O knížeti Vratislavu vypravuje se v listině ovšem velmi podezřelé, avšak i velmi staré ze dne 9. května 1070, že při položení základního kamenu chrámu Spasitelova na Vyšehradě vlastní rukou vynesl 12 košů země [3]. Učinil-li v skutku tak, tuť následoval v té příčině císaře Konstantina Velikého, o němž podobné jednání vypravuje se při stavbě chrámu sv. Petra v Římě [4]. Při takovémto kladení kamenu základního vkládaly se nějaké ostatky, v pouzdro uzavřené, do základního kamenu nebo také pod prah. Ostatky svatých vůbec jsou nezbytny při každém kostele, pro služby boží zařízeném; bez nich kostel nemůže býti ani požehnán ani vysvěcen. Když dne 2. října 1100 abatyše klaštera u sv. Jiří na Hradčanech v Praze, Windelmuth, opravený kostel ke cti sv. Petra dala vysvětiti, přinesla také skřínku s ostatky, mezi nimi část závoje sv. Ludmily. S tímto stal se před očima Kosmy ten zázrak, že vržen byv k vůli zkoušce na žhavé uhlí neporušen zůstal [5]. Také již věk XI. měl své pochybovače i nebylo lehkomyslně

---

[1]) Cont. Cosmæ k r. 1134 (recte 1135); u Pertze IX. 141.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 308.

[3]) Cosmas k r. 1070; u Pertze IX. 84.

[4]) Breviar. Bened. ku dni 18. listop. Zmíněno v Cont. Cosmæ k r. 1129; u Pertze IX. 134.

[5]) Cosmas k r. 1100; u Pertze IX. 106.

považováno za ostatek, co jím nebylo; ale za to prokazována byla pozůstatkům po svatých mužích a paních za pravé uznaným pocta v pravdě dojemná. Kostely, oltáře, ostensoria a hrobky Svatých zdobeny a krášleny byly všemožnou nádherou. Kníže Soběslav vyvěsil r. 1129 v chrámu Vyšehradském, kdež se nalézala jeho rodinná hrobka, korunu, jenž vážila 12 hřiven ve zlatě a 80 ve stříbře. Stěny dal omalovati, podlahu leštěnými kameny vydlážditi, kolem chrámu chodbu vystavěti, v obou postranních lodích krov v pole rozdělený zříditi, celou budovu taškami pokrýti a oltáře pokrývkami a zlatými i stříbrnými kříži ozdobiti [1]. Téhož roku 1129 obnovil biskup Ménhart chrám sv. Víta v Praze, a vyzdobil hrob sv. Vojtěcha zlatem, stříbrem i křišťálem [2]. Bylo-li as tenkráte ještě drahocenných desk, jež kníže Břetislav r. 1039 co kořisť přivezl do Prahy? Zlatý kříž totiž a 3 obrazy z ryzého zlata, drahokamy a křišťály na způsob mosaiky vykládané [3]. Jak chrám Olomúcký byl vyzdoben a co náleželo k jeho klenotům, svrchu již bylo zmíněno [4].

Právé za tou příčinou, že v kostelích chovalo se tolik skvostů, péčovalo se o jich bezpečnou ochranu. Chráněny byly před zneuctěním, chráněny byly před oloupením. Již staré nařízení, jímž rozkázáno bylo, aby obydlí laiků, k chrámům přistavěná byla odstraněna, a by v předdvoří jich nestály žádné jiné domy mimo domy kněží [5], již toto nařízení vyneseno bylo za účelem bezpečnosti kostelů; další rozkaz, by obehnány byly pevnou zdí a učiněny takto jaksi pevnostmi místa, v nichž by v dobách nebezpečí obyvatel-

---

[1] Cont Cosmæ k r. 1129; u Pertze IX. 134. Erben, Regest. I. k r. 1130 č. 211 str. 93.

[2] Cont. Cosmæ k r. 1129; u Pertze IX. 134.

[3] Viz díl II. str. 125. a 126.

[4] Viz str. 257 tohoto díla.

[5] Reformsynode zu Seligenstadt 1022. Hefele, Conciliengeschichte, sv. IV. str. 641.

stvo nalezlo bezpečného útulku pro sebe i pro svůj majetek, vyšel z nutné toho potřeby. Za tou příčinou pro kostely nejvíce volena byla místa výše položená, určen byl jistý prostor kolem nich pro hřbitov, obehnán byl tento pevnou zdí a proměněn vchod v pravou tvrz [1]); ano i věž, kteráž v XII. století ještě zřídka stavěna byla na kostel, nýbrž obyčejně vedle kostela, sloužila k obraně. Máme v té příčině zajímavou zprávu z roku 1281. Probošt kláštera na Zderaze v Praze, Petr, měl tuhý spor s opatem v Plasích, Gerhartem, pro takový opevněný kostel, ležící v Potvorově v Plzeňsku a náležející k panství Plasskému. Dne 10. března roku uvedeného stalo se mezi nimi narovnání v tento smysl: že poddaní klaštera Plasského jsou povinni, v čas všeobecného vzbouření nebo v případech války poddané kláštera na Zderaze přijmouti do chrámové tvrze v Potvorově, kamž tito mají se utéci, tak aby s nimi sdíleli dolejší prostor, kdežto prostor hořejší a věž zůstaveny býti mají pro lid opata [2]). Zde máme tedy zřejmý průkaz, že i naše dějiny znaly chramové tvrze, jakéž obzvlášť četně objevují se v Sedmihradsku. Na Moravě z XII. věku nezachovaly se žádné úplné kostelní stavby; ovšem jisté části jich v klášterních chrámech v Třebíči a Lúce, některé stavby v křížové chodbě hlavního chrámu Olomúckého, okrouhlá kaple v Znojmě a t. d.

Zdali výtvarné umění na Moravě zastoupeno bylo domácími nebo cizými silami, to asi ještě dlouho zůstane nerozluštěno. Moravské prameny neuvádějí v XII. a XIII. století ani jediného umělce. Šťastnější v té příčině jsou Čechy. Kronika kláštera Sázavského podává nepopíratelný toho důkaz, že v této budově již v XI. století výtvarná

---

[1]) „Ecclesiæ sint bene coopertæ et cameratæ, atrium sit sepe munitum.“ Rps. z XII. věku č. 202. V Olom. kapit. knihovně. Místo otištěno v Beiträge zur Geschichte Böhmens I. V Praze 1863 str. 21.

[2]) Původ. listina datovaná v Praze 1281 sequenti secunda feria post dominicam, quæ cantatur Reminiscere, v Pražské univ. knih.

umění nalézala své důstojné zastupitele. Opat Božetěch námi již připomenutý vychvaluje se co malíř, stavitel i řezbář obrazů [1]). Codex evangelií v klenotnici Pražského chrámu Svato-Vítského, legenda sv. Václava, nyní ve vévodské knihovně wolfenbüttelské, Vyšehradský codex v pražské universitní knihovně a vzácný rukopis „mater verborum“ malířem Miroslavem miniaturami ozdobený, nyní v národním museu Pražském [2]), vydávají svědectví, v jaké míře od IX. až do XII. věku kvetlo v Čechách umění výtvarné. Poměry takové musily odlesk vrhati na Moravu, hlavně jelikož v těch dobách umění stálo po větší části pod ochranou a ve službě církve [3]), a tato na Moravě jako v Čechách byla tatáž, řídíc se a spravována jsouc stejnými zásadami. Nemůžeme sice pouštěti se do podrobného vylíčení skutečných dějin církve katolické na Moravě; ale co měly do sebe zvláštního a co v té příčině z moravských listin může býti povědíno, chceme, potahujíce se k tomu, co průběhem našeho vypravování bylo již uvedeno, sebrati v jedno a na některých místech objasniti.

Když po smrti sv. Metoděje r. 885 moravsko-panonské arcibiskupství bylo uprázdněno, a když roku následujícího vypuzením slovanských kněží tato arcidiécese byla svého přirozeného vůdce a správce zbavena, aniž by v německém „wichingu“ a v Pasovské administraci nalézala náhrady, smiloval se roku 899 Mojmír II. nad trudným stavem své říše, i žádal v Římě za nové biskupy. Papež Jan IX. dal říši rozděliti na jeden arcibiskupský a tři biskupské okresy a pro tyto ustanoviti jednoho arcibiskupa

---

1) Monach. Sazaven. chron.; u Pertze IX. 153.

2) Wocel, Grundzüge der böhm. Alterthumskunde, str. 131. a ssl. Památky archeol. I. 186 a ssl. Pak časop. česk. mus. 1852 II. str. 16 a ssl. Viz str. 253 tohoto díla.

3) Ant. Henr. Springer, De artificibus monachis et laicis medii ævi. V Bonnu 1861 in 4to.

a tři biskupy [1]). Okolo roku 907 následkem vítězství Maďarských tato biskupství asi zanikla, a biskupové Pasovští vykonávali svým sufraganem, nebo snad biskupem zemským právomocnosť v zemi, až po smrti Pelhřimově Morava roku 992 podřízena byla nově zřízenému biskupství Pražskému a jím po 71 let církevně byla spravována. Roku 1063 obdržela Morava své vlastní biskupství v hlavním městě země, v Olomúci, dostala v arcibiskupovi Mohučském svého metropolitu a Janem I. počíná řada jejich nejvyšších knížat církevních. Tito na Moravě nebyli, jako v sousedních Čechách, voleni za přivolání duchovenstva a v souhlase obci osiřelé církve, nýbrž až do roku 1184 byli panujícím knížetem Českým jmenováni. Totéž konali také markrabí od Oty I. až do roku 1207, kdežto pak králem Přemyslem Otakarem volební právo přenešeno bylo na kapitolu při hlavním chrámu [2]), tedy o šest let dříve nežli v Německu, kdež císař Fridrich II. listinou datovanou v Chebu dne 12. července 1213 přiřkl to právo všem kapitolám [3]).

Ačkoli takové jmenování biskupa nebylo zcela bezvadné a málo se srovnávalo se zákony církevními; přece církev od XI. století nezpěčovala se tomuto způsobu, jen když jmenovaný mohl se prokázati vlastnostmi pro biskupa nevyhnutelnými, a mocnář, jenž jej jmenoval, stál při církvi v ohledu její obecnosti a jednoty. Zajímavě líčí vlastnosti biskupa životopisec sv. Vojtěcha na samé osobě tohoto Svatého. Slova apoštola Pavla z prvního listu k Timotéovi představují se tu v obrazu živém. Nikdy nescházeli chudí při jeho stolu, ve dne v noci měl svědka svého jednání, testem vitæ, při sobě, krátký byl jeho spánek, tvrdé bylo jeho lože. Návštěva žalářů, vyhledávání chorých a umírajících bylo u něho více obyčejem, nežli u koho jiného, modlitba a ruční práce byly proň potěšením. Po kompletě

[1]) Viz díl II. str. 11. tohoto díla.
[2]) Viz str. 54 tohoto dílu.
[3]) Huillard-Bréholles, Historia Diplom. Friderici II. I. 1. 269.

až k primě zachovával jako mnich hluboké mlčení, po primě věnoval svou činnost pastýřským svým povinnostem a každý měl tu k němu volný přístup; po mši zanášel se věcmi literárními se svými kapelány anebo zabýval se ruční prací [1]) a t. d. Vzpomeňme sobě, v jakém stavu biskup Jaromír nalezl Olomúckého biskupa Jana I., když jej ztrýznil, i nalezneme ztvrzeno, že i Olomúčtí biskupové snažili se kráčeti za tímto vznešeným vzorem.

Když byl biskup panovníkem jmenován, musila ještě následovati konsekrace metropolitou, arcibiskupem Mohučským, a po této císařem investitura prstenem a berlou. Konkordáty Vormsské z r. 1122 platily v Olomúci za pravidlo, pročež také neopomíjelo se, zanésti je s plnou závazností současně do církevních kněh i do dekretalií papežských a vtěliti do archivu. Až podnes chová se tato kniha, v níž vepsány jsou Vormsské konkordáty, v kapitolní knihovně [2]). Investiturou vešel však Olomúcký biskup v lénní svazek k císaři i k říši a byl tudíž v jistém ohledu vyloučen z právomocnosti svého zeměpána. Pouze takto mohlo se státi, že kronikář Jarloch nazývá v témž poměru k německému císaři stojícího biskupa Pražského „německým knížetem říšským [3]),“ jímž také mocí císařské privileje skutečně byl. Podobnou privilejí pro biskupa Olomúckého nemůžeme se vykázati, ačkoli při konsekraci Jana IV. r. 1157 podobalo se, jakoby taktéž považován byl za říšského knížete německého, neboť císař udělil investituru ještě před vysvěcením, což dle konkordátů Vormsských považováno bylo jen za privilej bezprostředních říšských biskupů německých [4]). Než však určité

---

[1]) Vita sct. Adalberti episc. hl. 9, 10 a 11; u Pertze IV. 584 a 585.

[2]) Cod. membr. fol. sec. XII. fol. 205. Romanorum Decretalia Pontificum. Sign. num. 205. V tutéž knihu vepsána jest také odevzdací listina hlavního chrámu z r. 1131 a „Granum Catalogi præsulum ecclesiæ Olomucensis“, nový to důkaz důležitosti této knihy.

[3]) Viz str. 61 a 107 toh. dílu.

[4]) Viz díl III. str. 219 a 220.

vyjádření opata Jarlocha k r. 1197, že jedině Pražský biskup jest německým knížetem říšským, činí z této události, jakož i z názvu „kníže, princeps [1]),“ biskupu Pelhřimovi k r. 1184 přiděleného, pouhý výmineční případ beze vší další důslednosti; avšak jiné výhradné právo přislušelo moravskému biskupu. Když totiž kníže Vladislav II. na říšském sněmu v Řezně r. 1158 prohlášen byl za krále, udělil císař Fridrich oběma biskupům, Pražskému i Olomúckému, výhradné právo, o jistých, určitě naznačených dnech novému králi korunu na hlavu posaditi [2]), odkudž odvozuje se oběma knížatům církevním až podnes přislušící právo, korunovati krále Českého.

Po konsekraci a investituře následovalo slavné nastolení v mateřském chrámu Moravském, v kostele sv. Václava v Olomúci. Slavnostním průvodem biskup přiveden byl do presbyteria a tam na povýšený stolec posazen [3]). Tímto výkonem započala vlastní vláda biskupů Olomúckých a od toho dne také počítali leta svého panování. Bylo jim chvalitebným obyčejem, povždy v listinách připsati tak zvané číslo panování, čímž o jejich posloupnosti měl se přehled udržeti, následkem čehož také můžeme prokázati, že i Kyril i Metoděj vždy čítáni byli k biskupům Moravským, že tudíž památka těchto poslů víry, alespoň v duchovenstvu, nikdy se nezatemnila. Tak na př. nazývá se Jindřich II. k r. 1132 a 1146 VII., Jan II. k r. 1107 VI., Jan IV. k r. 1160 IX. biskupem Olomúckým, kteréž číslování jen v tom případě vyplývá, včítáni-li v to také sv. apoštolové. Jinak byli biskupové titulováni: „venerabilis, ctihodný,“ toho slova užívá Ota, biskup Bamberský, v listu z roku 1131 k Ménhartovi, biskupu Pražskému, taktéž činí papež Innocenc II. roku 1142 v několika listech svědčících Jindřichu II. Olomúckému, nebo „reverendus, úctyhodný,“ tak osloven byl

---

[1]) Viz str. 48. toh. dílu.

[2]) Viz díl III. str. 225.

[3]) Cosmas k r. 998; u Pertze IX. 55.

kup Jindřich okolo roku 1144 císařem Kunrátem. Sám zývá se k r. 1132 „Henricus, divina largiente clementia I. Olomucensium episcopus," anebo okolo tétéž doby lenricus, Dei gratia sanctæ Olomucensis ecclesiæ humilis nister," skoro tímtéž způsobem okolo roku 1143 a t. d. [1]). jeho pečeti, ježto představuje biskupa na faldistoriu lícího, v pravici pedum a v levici otevřenou knihu drží- o, o hlavě nepokryté, jest okružní nápis: „Henricus, Dei tia Olomucensis episcopus." Pečetí od dřívějších biskupů náme. V listinách českých nazývá se biskup Olomúcký té „Moraviensium episcopus," tak okolo roku 1143 v zá- dní listině kláštera Sedleckého [2]). Papež a metropolita hučský užívají ve svých dopisech slova „fratres, bratří," r. 1118, 1142 a t. d.

Poměr biskupa k jeho metropolitovi upraven jest zá- ny církevními. Tento povolal roku 1118 Olomúckého kupa Jana k synodě do Fritzlaru, tento udělil roku 1131 lení k přeložení sídla biskupského od sv. Petra v Olo- ci k chrámu sv. Václava [3]) a t. d.

Také příjmy biskupa uštanovují řády církevní. Podle rého práva má mu přináležeti quarta desátků a obda- aní venkovských kostelů jeho diécese. Přece však zříci má těchto příspěvků, je-li jeho chrám s dostatek příjmy atřen [4]). Pražský biskup přijímal dle ustanovení biskupa keharda z r. 1023 z každé aratury, nechať náležela statku lennímu nebo dědičnému, dvě míry pšenice a to- éž ovsa, kdežto před ním odváděn byl desátek ve snopech. chrám Olomúcký hned při svém založení slušným jmem byl opatřen, jest nám povědomo, ale také že Mo- ané, ačkoli neradi, odváděli desátek, jejž svědomití kupové ovšem obraceli k přilepšení podřízeného ducho-

[1]) Doklady v Cod. Dipl. Mor. I. k dotyčným rokům.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 222.
[3]) Viz díl II. str. 448 a díl III. str. 38.
[4]) Hefele, Conciliengeschichte IV. 58.

venstva. Všeliké biskupské příjmy měly vůbec dle církevních předpisů rozvrženy býti na tři díly, jeden díl pro vydržování a okrášlení chrámů, druhý pro chudinu a třetí pro vlastní výživu. Za příkladem sv. Vojtěcha, podle něhož se také někteří Olomúčtí biskupové řídili, vyloučen byl ještě čtvrtý díl k lepšímu opatření vlastních kanovníků[1]. Collectores čili sbírači desátku byli v zemi obzvlášť nenáviděni[2]; podobáť se, že také nezapomínali na své vlastní stodoly, pročež okolo roku 1194 řád Johanitů všemožně se vynasnažil, aby poddaní jeho vyprostěni byli útrap se strany těchto collectorů[3]. Pravidelně a bez přetržení moravská církev však asi neodváděla tyto dávky Olomúckým biskupům, poněvadž král Václav roku 1248 vidí se nucena, přidržovati ji k odvádění desátku, a výmluvu její, že k ničemu není zavázána, za lichou prohlásiti[4]. Dále náležely k vydržování biskupa příjmy z jistých mýt, jako na př. roku 1174 chomutné ze zapřežených koní, z uherského mýta nad Olšavou, podíl z mincovny, z mýta mostného nad Oslavou r. 1086 a konečně požívání rozsáhlých statků na Moravě i v Čechách, ježto vůbec označovány bývaly názvem „res episcopii“[5], a ježto dle kanonických zásad nesměly býti odprodány, pročež také biskup Jindřich, udíleje r. 1132 dotaci pro kapitolu Olomúckou, v dotační listině výslovně dokládá, že takto se děje nikoli z majetku res episcopii zvaného, nýbrž z jeho vlastního uspořeného jmění. Tyto statky z větší části udržely se na Moravě při biskupství, avšak v Čechách znenáhla dokona přišly ve ztrátu, aniž by tu kdy byly značného objemu bývaly; náležely k nim: statek Jestbořice blíže Chrudimě v Čechách s patřícími k němu vesnicemi: Opočno nad Labem, Zbislav u Podole

[1]) Vita S. Adalberti hl. 9; u Pertze IV. 584.
[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 187.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 336.
[4]) Cod. Dipl. Mor. III. 96.
[5]) Cod. Dipl. Mor. k r. 1132, I. 209.

nad Doubravkou, Seslávec mezi Chroustovicemi a Chrástem, Přetoka u Kutné Hory a Rohozovice u Heřmanova Městce v Chrudímsku. Jindřich Zdík rozmnožil toto pozemkové zboží přikoupením vesnic: Živanice a Losice v Chrudímsku, Hlavno Sudovo, Chotúň a dvě aratury blíže Křekovic v Kouřímsku. Že také okres Liběčský k tomu přináležel, víme z roku 1126 [1]). Za uprázdnění biskupské stolice splývaly příjmy do knížecí komory [2]).

O právech Olomúckými biskupy nebo, za jejich delší nepřítomnosti v diécesi, jejich generalními vikáři [3]) v diécesi, od apoštolského legáta r. 1143 a od papeže Eugena II. r. 1145 „parochia" zvané, vykonávaných zachovaly se v listinách velmi sporé stopy, o vysvěcení kostelů na př. pouze dvě, kdežto přece asi právě průběhem XII. věku přemnohé chrámy byly vysvěceny. Škoda, že se nám nezachovaly žádné libri erectionum! Domníváme se, že i s nejstaršími zápisky na zmar přišly již před rokem 1131, jelikož biskup Jindřich k r. 1131 vidí se pohuta k výroku, „že starší listiny jeho církve dílem hlodaným časem, dílem válkami a jinými nepříznivými okolnostmi přišly na zmar [4])". V listinách děje se zmínka pouze o vysvěcení kostela Knínického v Olomúcku r. 1196 a kostela Dačického v Jihlavsku r. 1183. O cestách biřmovacích jen povrchně připomíná se k r. 1073 [5]).

Biskupovi po boku stála kapitola. Když byl biskup Jindřich roku 1132 počet kanovníků určil na 12, pravil: že jest jejich účelem, ve dne v noci v chrámě velebiti Boha v hymnech a modlitbách i vyprosovati božskou milost

[1]) Viz díl III. Pak Památky archeol. III. 20, pozn., a Wolný, kirchl. Topographie von Mähren I. odd. sv. I. str. 65.
[2]) Cod. Dipl. Mor. k r. 1207. II. 39.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. k r. 1141, str. 213.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 205.
[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 147.

za jeho i veškerého křesťanstva blaho [1]). Služba sborová, modlitba sborová byla tudíž přední a nejdůležitější úlohou kanovníků. V noci odříkáváno bylo matutinum, při slunce východu laudes, po té sloužil v hlavním chrámě Olomúckém altarista založenou od r. 1176 biskupem Dětlebem „maturu" (jitřní) ke cti nebeské královny [2]), nyní následovala prima, později tertia a sexta, pak konventní mše za zakladatele a dobrodince kapitoly, a po té přišla nona. Dle toho bylo také první zařízení kapitoly při hlavním chrámu Olomúckém zcela zařízení klaustra, kláštera, v němž 12 kanovníků, roku 1174 na 13 rozmnožených [3]), žilo dle pravidla sv. Augustina a dle svých vlastních, společně umluvených a v poradu vzatých stanov, „obyčeje, consuetudines" zvaných [4]), pročež pro kapitolu při hlavním chrámu v listinách k r. 1183 zcela správně přichází název „chorus" a k r. 1177 název „conventus"; neboť jako v klášteře žilo také při hlavním chrámu zřízené duchovenstvo, ačkoli ve vlastních, uvnitř klaustra vysokou zdí obehnaného vystavěných obydlích, přece společně, t. j. mělo jedno a totéž refectorium, jedno dormitorium a jeden chorus, avšak osvobozeno bylo od slibu chudoby a bezvýminečné poslušnosti. Bylit to klerikové sekulární, kteří nemusili nutně býti kněži, v pořádku klášterním. Když biskup Bruno r. 1252 při hlavním chrámu zřídil čtyry nové prébendy, ustanovil k zamezení všeho odporu: že tito čtyři noví prébendáři (kanovníci) nemají s ostatními kanovníky v refektáři zasedati u stolu [5]), ani podíl bráti na porcích (příjmech), jež kanovníkům přichá-

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 208.

2) Cod. Dipl. Mor. 1. 192. Co obraz dokonalého kanovníka představuje se okolo r. 1271 Pražský děkan Vít. Cont. Cosmæ IX. 188.

3) Cod. Dipl. Mor. I. 287.

4) Rps. Olomúcké kap. knihovny č. 473. Biskup Bruno mluví k r. 1252 výslovně o takových obyčejích. Cod. Dipl. Mor. III. 153.

5) Cod. Dipl. Mor. I. 297 a 310.

ly z nájmů, desátků a nadací [1]). Nájemné, desátky a na-ce také skutečně poskytovaly prostředky, z nichž kanov-ci byli vydržováni. Nájemné pocházelo od pronajatých, sátky od poddaných, a jiné příjmy od dvorů ve vlastní rávě stojících, nadace pak (oblata) byly oběti věřících, inášené na oltář, neboť služby duchovní správy pastýřské novníci nikdy nekonali. Tak zvaná „optio", čili postu-vání s méně výhodné na prébendu výnosnější, byla již XII. století v obyčeji. Biskup Bruno mluví roku 1252 tomto obyčeji jako o dávno již v kapitole zavedeném [2]). ké požívala kapitola, jinak-li zakladací listina jiného atření pro nové kanovnické místo neučinila, prastarého áva, jímž uprázdněné místo sama obsazovala [3]).

O duchovenském zařízení kapitoly Olomúcké hned od su jejího znovuzřízení roku 1131 biskupem Jindřichem slovili jsme se již na jiném místě [4]). Pravili jsme, že předním důstojnostem náleželi kapitolní děkan a probošt. stojenství proboštské, jak se zdá, záhy však zase zaniklo, tože Otakar I. okolo r. 1207 opět ustanoveného bis-pem Robertem probošta při Olomúckém chrámu, „jenž drahných časů žádného neměl," mohl potvrditi [5]). Péče amotnou výživu kanovníků jemu byla přikázána [6]). V po-

[1]) Cod. Dipl. Mor. III. 153. Okolo r. 1291 byla společná tabule efektáři pouze ještě o jistých památních dnech. Cod. Dipl. Mor. 379. Srovn. díl. III. str. 43.

[2]) Cod. Dipl. Mor. III. 152.

[3]) Cod. Dipl. Mor. III 153.

[4]) Díl III. str. 42 ssl.

[5]) Cod. Dipl. Mor. II. 39. Srovn. díl III. str. 45. K r. 1197 při-zí na jedné Třebíčské listině mezi svědky: „Venus (Venuš t. j. nceslaus) præpositus." Cod. Dipl. Mor. I. 348; avšak, zdali to byl múcký, zůstává neobjasněno.

[6]) Cod. Dipl. Mor. II. 39. „Prepositus . . . qui fratribus illius lesie debito more provideret et eorum necessitati responderet." vn. tamtéž III. 251. „Prepositus . . nomine prandiorum que mi-trat." Na Vyšehradě byl to „decanus, cui cura fratrum regenda ." Erben, Regest. k r. 1140, str. 93.

zdějších dobách byli proboštové ustanovením Přemysla Otakara I. z r. 1207 po úmrtí biskupově až k zvolení nového správce biskupských statků, ježto povždy byly odlišeny od statků kapitoly. V XII. století přivlastnili sobě panovníci takovéto osiřelé důchody biskupské, spravujíce je na svůj vlastní účet. Právo spoliace, již Přemyslem Otakarem I. prokletým zneužíváním zvané [1]), obzvláště kvetlo, jak se zdá, na Moravě. Starším probošta, a snad souvěkým s děkanem, jest custos při kapitole. I nepřihlížíme-li k Magnovi, jenž v podezřelé listině z r. 1144 uvádí se co „custos ecclesiæ sti Venceslai", přece jisto jest, že roku 1174 kanovník Chvalko tento úřad zastával [2]). Jeho úlohou byl dozor nad klenoty chrámovými, nad náčiním chrámu, nad pořádkem ve službách božích a nad služebnictvem k chrámu přislušícím.

Na důkaz toho, že kapitola Olomúcká vlastně v biskupu Jindřichu Zdíkovi poznávala svého zakladatele, zvolila sobě jeho obraz za hlavní pečeť. Ještě roku 1213 přichází na kapitolní pečeti biskup v pravo kráčející, s mitrou na hlavě a s berlou jednoduše zahnutou v pravici. V levici drží kostel o dvou věžích. Na ploše čte se: „Henricus," a co nápis okružní „†Ecclesie Olomucensis." Tato nejstarší pečeť kapitoly zavěšena jest na hedbávných šňurách višňové barvy [3]).

Jak veliké bylo jmění Olomúcké kapitoly v XII. století, pro nedostatek pramenů nelze nám udati, a to tím méně, jelikož neznáme zevrubně statky kapitolní. Podle analogie a podle pojmu společného života lze souditi, že kanovníci olomúčtí, jakož v skutku bylo u kanovníků pražských, veškeré své zboží společně spravovali a jistými podíly, děkanem a kapitolou ustanovenými se spokojili. Okolo r. 1068

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. II. 39.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 287.

[3]) Původní pečeť v archivu Olomúcké kapit. na listině z r. 1213. Cod. Dipl. Mor. II. 65.

požíval každý z 25 kanovníků u sv. Víta v Praze ročně 30 měřic (modios) pšenice, tolikéž ovsa a na maso týdně 4 denáry [1]). Naproti tomu kanovníci vyšehradští přišli si za knížete Soběslava I. každý na 1700 a za Soběslava II. asi na 100 denárů, v čemž, jak se podobá, příspěvky v přírodninách nejsou počítány.

Jelikož korporace náboženské nemohly se před soudem světským samy zastupovati a, nemajíce meče, také nesnadno mohly se proti protivníku brániti, měly za tím účelem své zástupce, své ochrance. Buď panovník sám prohlásil se za ochrance, buď vykázal v té příčinč některého mocného, nablízku duchovenského sboru nebo kostela žijícího dynasta, buď konečně bylo vyvolení obrance zvláštními privilejemi ponecháno biskupovi nebo opatovi. Ale po pravidle přejal zakladatel většího beneficia nebo zakladatel kostela zároveň také zastupitelství. Pro biskupství Olomúcké vystupuje povždy co zástupce náčelník Otoviců. Obyčejně byl pod ochranou stojící chrám také pohrobištěm rodiny zástupcovy, a řád přijímal příbuzné jeho do svého bratrstva. Král Vladislav byl takto s chrámem sbratřen [2]), čili jinými slovy, jméno jeho přijato bylo do kalendaria, z čehož povstaly tak důležité „Libri benefactorum“, i účastným stal se všech milostí, ježto papežskými privilejemi s hlavním chrámem byly sloučeny [3]), a že takovýchto privilejí chrám ten požíval, dosvědčuje již Řehoř VII. roku 1074 [4]). Se strany světské dostalo se také již záhy rozličných privilejí biskupství Olomúckému. Král Přemysl Otakar I.

---

[1]) Cosmas k r. 1068; u Pertze IX. 83.

[2]) Cod. Dipl. Mor. V. 221.

[3]) „Rogamus, quatinus in capitulo vestro convenientes inter nomina fidelium et nomen nostrum conscribi faciatis, salutem corporis in presenti et eterni premii in futuro a domino nostro iesu, qui bonorum omnium est largitor, salubriter impetretis“ praví král Vladislav v listině nedatované v Cod. Dipl. Mor. V. 222.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 149.

praví r. 1207, že obnovuje pouze staré svobody chrámu, bezpochyby narážeje na rozmanité výhrady, jichž v druhé polovici XII. věku biskupství požívalo, a kteréž bez odporu náležely k prvním na Moravě. Roku 1185 odvolává se k nim kníže Bedřich. V královské listině do roku 1144 zpět datované učiněn byl pokus, výslovně je označiti. Osvobození poddaných chrámu Olomúckého ode všech břemen zemských, jako byly: stavba silnic, mostů, opevnění, vyprostění ode všech dávek válečných a t. d., byly hlavním jejich obsahem [1]).

Z duchovenstva kapitolního, jakožto z části vzdělanější, voleni byli rozliční hodnostáři, jenžto podmíněni jsou hierarchickým zřízením církve. K těm přičísti sluší v první řadě arcikněze (archipresbyteri) a arcijahny. Že obě tyto důstojnosti v XII. století v církvi moravské známy byly, dosvědčuje listina, dle kteréž Olomúcký primator Suda prodal okolo roku 1130 biskupu Jindřichu Zdíkovi českou vesnici Hlavno. Co svědkové jsou na této listině: Letona, Olomúckého chrámu arcikněz, Radovan, arcijahen Přerovský [2]), a Tomáš, arcijahen Břeclavský. Zdali důstojnosť arcikněze nebo zdali název archipresbyter stálé byly, o tom pochybujeme; ale že jméno to na Moravě známo bylo, tomu zdá se nasvědčovati listina svrchu uvedená. Zevrubnějších známostí máme o arcijahnech. Víme, že arcijahen zastupoval biskupa u věcech obyčejné správy [3]). Když se práce správní příliš rozmnožily, rozdělena byla diécese na více větších okresů, a každému z nich přikázán byl zvláštní

---

[1]) Viz díl III. str. 116. pozn. 1.

[2]) Cod. Dipl. Mor. V. 217. V tétéž listině přichází také Reingotus co děkan. V nekrologu chrámu Olomúckého z r. 1263, v němž vepsána jsou jména děkanů, Reingotus není. Codex, z něhož listina vyňata byla, až posud se neobjevil. Také církevní dějiny Moravské, mimo tohoto Letonu, v celém XIII. století neznají žádného jiného archipresbytera.

[3]) Viz díl III. str. 43 t. d.

arcijahen. Podlé své základní myšlénky zahrnoval v sobě tento úřad všecka práva dohlídky, kázně a exekutivy. Když kníže Břetislav I. roku 1039 u hrobu sv. Vojtěcha v Hnězdně národu svému zákony hlásal, jimiž nová doba v společenském životě v Čechách i na Moravě měla býti zaražena, ustanovil arcikněze jaksi za strážce obecné mravnosti; neboť tito měli vrahy a vůbec hlavní zločince županovi písemně oznámiti, aby tento dle zákona s nimi naložil [1]). Zvolil k tomu právě kněze, protože tito, stojíce mimo rodinu, nebyli poutáni na krvavou pomstu té doby ještě všeobecně rozšířenou, a proto snáze provésti mohli obžalobu proti zločinci, nežli možno bylo učiniti laikovi v rodině žijícímu. Z listiny z r 1131 dovídáme se, že diécese Olomúcká v XII. stoleti rozvržena byla v arcijahenství v Olomúci, Přerově, Spytihněvě, Břeclavě, Brně a Znojmě [2]). Arcijahenství v Spytihněvě netrvalo dlouho; neznámeť ani jediného arcijahna tohoto okresu, naproti tomu objevují se arcijahenství Brněnské, Znojemské, Olomúcké, Přerovské a Břeclavské ještě ve XIV. století [3]), i pochybujeme, žeby Olomúcký biskup z těchto okresů v XII. věku byl větší příjmy míval, nežli ve XIV. století. Tenkráte odvádělo Brno, jsouc spojeno s proboštstvím Olomúckým, 2 hřivny, tolikéž Břeclava; Znojmo a Přerov 3 hřivny [4]). Po pravidle

[1]) Cosmas k r. 1039; u Pertze IX. 69. Jelikož archipresbyterovi, o němž Cosmas mluví, dle práva kanonického nikdy žádná právomocnosť nepřislušela, nýbrž úřad jeho obsahoval pouze dozorství, podávání zpráv biskupoví a udržování spojení mezi duchovními podřízenými; tuť se domníváme, že slovem svrchu položeným má se vyrozumívati náš archidiaconus. Viz: Walter, Lehrbuch des Kirchenrechtes. Vydání 13., v Bonu 1861, str. 337. Cosmas sám užívá brzy toho brzy onoho názvu pro jednu a tutéž důstojnost. Doklady u Jirečka, Slovanské právo II. 171.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 205 a ssl.

[3]) Roku 1256 přichází také archidiaconus provinciæ Opaviensis. Cod. Dipl. Mor. III. 212.

[4]) Nekrolog a stanovy Olom. kapit. knihovny, rkp. E. I. 40.

za arcijahny voleni byli kanovníci olomúčtí. Roku 1174 byli tři z nich v této hodnosti [1]). Radovan bude as nejstarší z arcijahnů listinami zjištěných. Přichází k r. 1167 [2]). Zdali na Moravě arcijahenství již ve XII. století rozdělena byla na děkanství, s určitostí lze popírati. V moravských listinách z XII. věku nepřicházejí ještě žádní venkovští děkanové; ano samo rozdělení diécese na farní osady přesně omezené bylo, jak se zdá, nařízeno teprvé následkem generalní visitace, kardinálním legátem Guidonem roku 1143 předsevzaté. Nejbližší podnět k tomu dávali mu četní bez vykázání výživy vysvěcení kněži. Přikázal, že od té doby nikdo nesmí býti vysvěcen, aniž by přidělen byl k určitému kostelu nebo k určitému oltáři. Guido ve svém nařízení nazývá farní kostely „plebanskými,“ [3]) naproti tomu diécese „parochia“ a diécesany „parochiani“ se nazývají. Jako legát Guido, tak také papež Eugen III. užívá roku 1145 toho názvu [4]). Při takovémto kostele nařízený duchovní nazýval se „plebanus“ nebo také „rector“, i měl asi, zvláště na větších místech, jednoho nebo i více duchovních výpomocných „cooperatores“. V Otově řádu připomínají se již kooperatorové [5]). Farář při chrámu sv. Petra v Brně nazývá se okolo r. 1195 rector [6]).

Nejhojněji v listinách XII. věku přicházejí zvoníci, campanarii. Vyšehradský chrám měl roku 1087 osm zvo-

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 287.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 279.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 224.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 224 a 235.

[5]) Viz str. 227 tohoto díla.

[6]) Cod. Dipl. Mor. I. 338. Jak se věc má se „Svatobor Brunensis“ k r. 1078 anebo se Z (vatobor?) „prepositus ecclesie s. Petri in Bruna“ okolo roku 1084, podnes není objasněno. Roku 1214 opět se objevuje jakýsi „Zdeslaus, prepositus Sti Petri“, avšak, jako k r. 1078, z kodexu Tišnovského, jejž nalézti nam nelze. Na kolegiatní chrám povýšen byl sv. Petr správněji teprvé r. 1296.

níků, kteříž i se svou rodinou musili chrámu sloužiti [1]). Že k tomu byli zřízeni, aby na zvony znamení dávali k službám božím, vysvítá již z jejich pojmenování, i kdyby to čeští kronikáři z XIII. století výslovně nebyli doložili. Mezi výtečné vlastnosti Pražského děkana Víta, jenž zemřel r. 1271, klade se i ta, že zvoníky, campanarios, probouzel, aby sezváněli na jitřní [2]). Tehdejší zvonění vyžadovalo jistý cvik, jelikož podle naladění zvonů vykonávalo se nikoli tak zatažením jako udeřením a při slavnostech někdy kolik dní trvalo. Zbytky toho máme v tak zvaném slavění v městech jihotyrolských, ve Vlaších a obzvláště mezi Řeky na východě. K tomu ovšem bylo několika zvoníků zapotřebí, aby se neunavili. Pozdější církevní předpisy vyžadují na zvonících, aby v případě nedostatku sluhy také knězi při oltáři odpovídati a světla v kostele obstarati dovedli, pročež také vrchním rouchem (superpelicium) byli přioděni. Při chrámu Olomúckém měl ještě okolo roku 1415 altarista u sv. Kryštofa a u sv. Mikuláše titul „campanarius“ a měl dozor nad zvoníky, z nichž v hlavním chrámu vždy dva noc tráviti musili co hlídači.

Jak venkovské duchovenstvo v XII. věku bylo ordinováno, o tom zmínili jsme se k r. 1131 [3]). Biskup Jindřich II. zanechal úplné navedení, jakým způsobem v jeho diécesi duchovní byli ordinováni. Navedení to má proto do sebe důležitosť, že prokazuje obřady od nynějších poněkud se odchylující a že snad nalézti lze v něm původ nepříslušnosti, kteráž roku 1193 v církvi České mnohé zmatky zrodila [4]). V podstatě předpisuje „Ordo, qualiter in nostra ecclesia sacri ordines fiant“ následující: Když se byli k ordinování ustanovení klerikové v katedrálním

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 181.

[2]) „Suscitabat campanarios ad pulsandas matutinas.“ Cont. Cosmæ k r. 1271; u Pertze IX. 188.

[3]) Viz díl III. str. 45.

[4]) Viz str. 88. t. d.

chrámu sešli, započal biskup mši sloužiti. Když bylo po introitu, po Kyrie eleison a po první oraci, byli klerikové k ordinaci připuštění dle jména vyvoláni, načež i s biskupem obřady vykonávajícím a s ostatním duchovenstvem vrhli sebou tváří k zemi a tak dlouho ležeti zůstali, až sbor odzpíval litanie. Modlitby za přispění božské a za přímluvu Svatých vykonal pak biskup. Nyní četl jeden z ordinandů lekci. Po této lekci a po první modlitbě ve mši následoval za vyvolávání jmen ostiariát. Mezitím co biskup odcházel k svému sedadlu, četl ostiarius druhou lekci a druhou modlitbu, načež biskup uděloval lektorát, po třetí lekci a její modlitbě následoval exorcisát, po čtvrté akolytát a po páté subdiakonát. Po epištole, přímo před evangeliem, vykonalo se svěcení jáhnů, z nichž jeden pak četl evangelium. Když bylo evangelium ukončeno, zavoláni byli před biskupa ti, jimž měl presbyterát udělen býti. Před nimi zazníval hymnus.: „Veni sancte Spiritus“ a jim pak ordinace udělena.

Z těchto obřadů, ježto až na vržení sebou biskupa mezi litanií, jsou téměř totožny s nynějšími, užívanými v římské církvi při udělování všech stupňů svatého svěcení po sobě na rozličných osobách, poznáváme, že ordinace jen v měsících kvatembru, v září a prosinci, a sice dle starodávných církevních řádů povždy v kvatembrovou sobotu, v noci se soboty na neděli, se vykonávala, protože pouze v tento den mše poskytuje tolik lekcí a modliteb, kolik dle Jindřichova ustanovení k ordinaci bylo zapotřebí. O takových dnech uděloval roku 1167 biskup Jan IV. v Praze co „episcopus interventor“ svěcení kněžstva [1]). V jiných církvích mohlo svěcení kněžstva předsevzato býti také v ostatní dvě soboty kvatembrové, ano i v sobotu velikonoční. Tak ordinoval na př. roku 1093 lžibiskup Rupert v hlavním chrámu Pražském v měsíci březnu, letopisec

[1]) Viz díl III. str. 268.

Cosmas byl dne 11. června 1099 v Hroně na kněze vysvěcen [1]).

Že vlastní ordinace na kněze děje se vložením rukou biskupa a přítomných kněží, tomu učí církev katolická. Na Moravě mimo to panoval obyčej, že novosvěcenci, v případě že sami o dni svého vysvěcení, tedy po vložení rukou, nečtli mši svatou, obdrževše z rukou biskupa kalich s vínem i s patenou a hostií, přítomni byli při jeho mši, a že při slovech konsekrace biskupem mluvených jen v tichosti, aniž by slova promluvili, žehnali kalich a pak víno i žehnaný chléb požívali co pravé tělo a pravou krev Páně. Ale jelikož, jak se vyjadřuje biskup Jindřich II., „svátosti není, kde není slova", odstranil tento jen k poblouzení vedoucí obyčej, nařídiv, aby, jako v četných jiných katolických církvích, tak také v církvi Olomucké, vysvěcenci, čtouce zároveň s biskupem mši svatou, před konsekrací položili hostie na patenu biskupovu a víno ze svých kalichů přelili do kalicha biskupa, jenž pak sám vykoná konsekraci a ordinandům hostii i víno podává — zařízení to od dnešního valně se lišící. Ani o pomazání křižmem ani o vložení rukou nečiní se výslovná zmínka, ale že toto poslední se vykonávalo, toho svědectví poskytuje důtka, kteréž dostalo se biskupu Kajimovi, když r. 1193 v Praze dne 18. prosince, tedy v sobotu kvatembrovou, vysvětil kněze bez vložení rukou, bezpochyby předpokládaje, že podání kalichu s vínem a pateny s hostiemi při ordinaci jest věcí podstatnou, jelikož přece toto, jakož i pomazání, od římské církve považováno bylo pouze za doplňující část ordinace, pročež také dodatečné vložení rukou na pražské kleriky za nepostačitelné bylo uznáno a za tou příčinou celá ordinace musila se opakovati [2]), kdežto přece zajisté neplatná ordinace, lžibiskupem Rupertem vykonaná v Praze r. 1093,

---

[1]) Cosmas k r. 1093 a 1099; u Pertze IX. 101 a 105.

[2]) Viz str. 88. t. d.

jednoduchým vložením rukou stala se platnou [1]). Církev řecká nikdy neznala podávání kalichu a pateny, ale ovšem hojně bylo v obyčeji v biskupských chrámech francouzských a přišlo, jak se zdá, přes Mohuč do Prahy a do Olomúce. Právě staří francouzští učitelé církevní kladou na tento obřad velikou váhu, jako Hugo, Victorin, Petrus Lombardus a t. d.

Dle starých řádů církevních směl biskup jen v tom případě uděliti vysvěcení na kněze, když se byl přesvědčil o hodnosti jahnově, a tu platnosť měla, alespoň za biskupa Jindřicha Zdíka, církevní ustanovení, že vysvěcení na kněze nesmělo uděleno býti nikomu, krom případů velmi důležitých, kdož ještě nedosáhl věku 30 let, nikomu, kdož se byl podruhé oženil nebo vdovu za manželku pojal, komu některý úd na těle se nedostával, kdož nalézal se mezi veřejnými kajícníky nebo neměl dostatečného vzdělání vědeckého a kdož neučinil slib čistoty [2]). Ovšem obmezovaly se tehdejší vědomosti kněze na obsah jeho obřadních kněh, na modlitbu Páně, na apoštolské a Athanasianské symbolum a na dovednosť u vypočítání cyklu velikonočního a zařízení chrámového direktoria podle něho. Pokrokem času ovšem také množily se nároky na kněze činěné; avšak přílišné nikdy nebyly, zvláště již proto, že celý XII. věk neznal na Moravě žádné náboženské polemiky, a proto duchovní pastýř nikdy nenalézal příležitosť, aby prokázal svou dogmatickou učenosť. Všecky veřejné přednášky nebo kázaní byly vesměs obsahu mravoučného, předpokládajíce vědomosť článků náboženských, jak je uvádí apoštolské vyznání víry. Nejsilnější stránka křesťanského vyučování spočívala v působení na mysl posluchačstva; rozumu neposkytovalo se téměř praničeho. Kapitolní knihovna Olomúcká, kteráž zároveň s biskupstvím povstala, dále se vzmáhala a po větší části

[1]) Cosmas k r. 1093; u Pertze IX. 101.

[2]) Z řeči ku kněžím XII. století. Rkps. Olom. kapit. knihovny č. 24., řeč 20.

neporušena zůstala, chová v sobě v tomto ohledu pravý poklad rukopisů z XII. a XIII. století, z nichž lze nám poznati tehdejší pochod bohoslovných studií na Moravě. Pravíme na Moravě, protože tyto knihy obzvláště pro duchovenstvo při hlavním chrámu byly zřízeny a také jich podlé zřejmých známek — některé vyloženy byly v knihovně k veřejnému upotřebení na řetězích — pilně bylo užíváno. Již jejich sestavení dle jistého plánu označovalo jejich účel. Zde spatřujeme knihu obsahující pouze věci obřadové, tam zase jinou, v níž nalézají se kázaní podle postupu svátků výročních seřaděná, a opět jinou s předpisy pokání se týkajícími, nebo s výkladem pravidel, dle kterých duchovní má svůj život zaříditi a t. d. V posledním ohledu pro nás mají do sebe obzvláštní důležitost předpisy pastorální biskupa Basilejského a opata Rychnovského, již v IX. století proslulého, jmenem Hato (zemř. 836) [1]), a jelikož nalézáme je v knize XII. století, kteráž zajisté vyšla z psací školy biskupem Zdíkem v Olomúci založené, mezi ustanoveními, ježto toho času v Olomúci měla právní platnost [2]), tuť ani v nejmenším neváháme, označiti tyto pastýřské předpisy co závazné pro duchovenstvo moravské v XII. věku. Vyjímáme tuto z nich ustanovení nejdůležitější.

1. Otče náš a apoštolské vyznání víry mají lidu vštípeny býti v jazyku latinském i zemském. — Stran pozdravení andělského nenalezá se ničeho v bohosloveckých rukopisech z XII. století v kapitolní knihovně.

2. Naleháno má býti na to, aby nejen duchovenstvo, nýbrž všechen při službách božích přítomný lid sloužícímu knězi, zejmena při „Dominus vobiscum", hlasitě odpovídal. — Jest nám známo, že lid v kostele neměl náboženských

---

[1]) Otištěno v d'Achéry, Spicilegium, sv. VI., a Hartzheim, Concilia Germ. II. 17 ssl.

[2]) Cod. membr. sec. XII, fol. n. 135 obsahuje: Liber Officiorum, qualiter missa Romana agatur, Walafrida, Amalaria a t. d. zkrátka co k obřadům a jich vysvětlení náleží.

písní, nýbrž pouze odzpěvoval Kyrie eleison, zohyzděné na Krleš, kdežto duchovenstvo zapělo Te Deum laudamus nebo andělský chvalozpěv „Sláva Bohu na výsosti“, takto na př. roku 973, když první Pražský biskup, Dětmar, byl nastolen, a r. 1039, když mrtvola sv. Vojtěcha v Hnězdně byla vyzdvižena, pak r. 1130, když kníže Soběslav slavil svůj vjezd na Vyšehrad [1]. V hlavním chrámu ostrova Korfu udržel se tento starodávný obyčej, že totiž lid služby boží konajícímu knězi hlasitě odpovídá.

3. Knihy, v nichž každý kněz vyučen býti má, jsou: *a)* kniha svátostí, liber Sacramentorum, také krátce Sacramentarius zvaná, dnešní missale, avšak ve starém, papežem Řehořem Vel. učiněném rozdělení bez lekcí a evangelií. Tyto obsahovalo *b)* lectionarium, jak čteny byly v kostele po celý rok. *c)* Antifonarius, v němž zanešeny byly antifony na celý rok i s notami hudebními. Ve XII. století užíváno bylo v církvi Olomúcké ještě vesměs neumenů — čili hudebního písma s tečkami, čárkami a háčky, ježto beze všech linií v rozličném směru a postavení posazeny byly nad slovy k zpěvu ustanovenými. Modulace hlasu řídila se podle nich. *d)* Baptisterium, čili kniha, v kteréž obsaženy jsou obřady při křtu, a o kteréž mluví již capitularia Karla Vel. [2]). *e)* Computus, čili navedení, jak se má sestaviti církevní kalendář k odbývání služeb božích a služby sborové. Mnichové hradišťští sepsali roku 1052 takovéto navedení, kteréž posud nalézá se ve vídeňské dvorní knihovně [3]). *f)* Liber poenitentialis, kniha pokání s roztříděním hříchů a vyměřením pokání pro každý z nich. Olomúcká kapitolní knihovna chová takové poenitentiale, sepsané okolo roku 1132 péčí biskupa Jindřicha Zdíka pro

---

[1]) Cosmas k r. 973, 1039 a 1130; u Pertze IX. 50, 69 a 135.

[2]) Pertz Lgg. I. 68 k r. 789. Ut audiant episcopi Baptisterium presbyterorum, ut secundum romanum morem baptisent“.

[3]) V kodexu tak zvaného Anonymus Gradicensis nebo Annales Gradicen., sign. č. 395.

církev Olomúckou, pro dějiny vzdělanosti velmi důležité [1]). *g)* Psalterium, kniha žalmů Davidových k službě sborové, a *h)* kniha homilií na jednotlivé neděle a svátky po celý rok. Homilie po pravidle berou svůj předmět z nedělních nebo svátečních evangelií, podávajíce užívání jich v životě — jinými slovy, kázaní tehdejší jsou pro lid obecný. Odbývána byla mezi mší hned za předčtením evangelia. Rozdíl sluší činiti mezi nimi a řečmi „sermones", jež biskup držíval při slavnostních příležitostech, na př. při zahájení synody, k svému duchovenstvu nebo k panovníkovi, anebo o vysokých církevních hodech a t. d. Kronikář Dětmar podává nám obsah jedné takové řeči, kterouž měl Godschalk, biskup z Frysinku, roku 1004 v chrámu sv. Víta, když Jaromírovi bylo holdováno [2]). Kapitolní knihovna Olomúcká má kodex, v němž obsaženo jest 91 takových řečí, ježto dle vší pravděpodobnosti připisovány býti mohou biskupovi Jindřichu II., v jehož rukou kodex se nalézal. Jiný kodex formátu čtvercového obsahuje vlastní homilie, ačkoli také jeho titul slove: „sermones sacri". Biskup Hato po vyčtení těchto každému knězi potřebných kněh končí slovy: „Komu třeba jen jediné z těchto kněh se nedostává, nezasluhuje ani knězem nazván býti" [3]). — Další požadavky, jež Hato činí na duchovního správce, jsou:

4. Zevrubná známosť doby, kdy má se udíleti svátosť křtu, totiž, není-li nebezpečí z průtahu, v Bílou sobotu a v sobotu před sv. Duchem, jinak každého času. Jeden syn knížete Soběslava pokřtěn byl roku 1128 na Bílou sobotu dne 21. dubna v Meziboru, a jiný roku 1134 v svatvečer svatodušní u dvora uherského [4]).

---

[1]) Cod. Ms. memb. sec. XII. fol. 202. Později ještě udá se nám příležitost promluviti o tomto kodexu.

[2]) Thietmari chron. VI. 10; u Pertze III. 808.

[3]) „Ex quibus omnibus, si unum defuerit, sacerdotis nomen vix in eo constabit". Rps. stol. XII. fol. kap. knih. Olom. č. 135, fol. 28.

[4]) Cosmas k r. 1128 a 1134; u Pertze IX. 133 a ssl.

5. Znalosť přikázaných svátků, v kterýchž žádná všední práce nesměla se konati, totiž: na všecky neděle, pak o třech dnech vánočních, na den tří králů, o Hromnicích, po celý oktáv velikonoční, o třech dnech prosebních, na den vstoupení Páně, v sobotu před sv. Duchem, na sv. Jana křtitele, o dnech apoštolských, hlavně však na dny sv. Petra a Pavla, nanebevzetí P. Marie, sv. Michala, posvěcení chrámu v jednotlivých kostelích. Toto poslední platilo pouze pro parochiány (osadníky). O svátcích apoštolů zemských nebylo toho času ještě žádné stopy, naproti tomu platily dny sv. Václava a sv. Vojtěcha, pak narození P. Marie a Marie Loretanské také na Moravě za přikázané svátky [1]). Slavnosť posvěcení chrámu připadala při katedrálním chrámu Olomúckém na den 30. června [2]).

6. Zákaz, oběť mše svaté sloužiti v domech soukromých, v chýších a kostelích nevysvěcených, krom že by se tak stalo před nemocným.

7. Zákaz ženám, přistoupiti k oltáři, i kdyby oběť přinášely. Kněži musili oběť před mříží, kterouž chrámová loď oddělena byla od presbyteria, přijímati a na oltář položiti. — Obyčej, jisté v oběť přinášené dary, zejména obilí, víno, olej, kadidlo a t. d. klásti na oltář, vůbec ještě panoval na Moravě v XII. století. Tyto obětní dary náležely zároveň k dotaci farního duchovenstva. Cosmas vypravuje, že, když kníže Břetislav I. r. 1039 tělo sv. Vojtěcha v Hnězdně vyzvedl, za jediný den 200 hřiven co oběť na oltář bylo položeno [3]). Bylo totiž v kostelech česko-moravských starodávným obyčejem, k ostatkům Svatých vystaviti schránky. Biskup Jaromír v Praze vložil o všech dnech apoštolů a o všech slavných hodech 200 denárů do

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 267. Pak Olom. kap. cod. stol. XII. č. 24. Sermones Henrici Zdík, a cod. memb. stol. XII. č. 22.

[2]) Viz díl III. str. 39 ssl.

[3]) Cosmas k r. 1039; u Pertze XI. 70.

takové schránky, mimo to obětoval za každou mši ve všedních dnech v kapli sv. Víta čtenou 3, a za mši v neděli slouženou 12 denárů [1]). Ještě v pozdějších stoletích, když přinášení obětí k obyčejné mši již bylo přestalo, přinášeli osadníci obyčejně k první mši, kterouž nově nastouplý farář ve svém kostele sloužil, oběti, kladouce je na oltář. Toto „offertorium" náleželo zároveň k platnému ujmutí nového kostela [2]). V Haliči panuje tento obyčej, avšak s rozšířením také na hlavní hody boží, až podnes; hlavně mnoho obilí v kostele se obětuje a nad ním žehnání se udílí.

Avšak při tomto pastýřském navedení biskupa Hatona, kteréž těšilo se všeobecnému rozšíření, na Moravě nezůstalo. Učenosť, zejména u duchovenstva kapitolního a dvorského, dospěla ,hlavně za Jindřicha Zdíka k takové výši, s jakouž setkáváme se pouze u předních chrámů sídelních. K tomuto náhledu přicházíme porovnáním rukopisů, se vší určitostí již v XII. věku v olomúcké kapitolní knihovně uložených, s rukopisy jiných chrámů z té doby. A že rukopisy toho času nebyly zjednány pro okrasu, nýbrž k skutečnému užívání, tomu nasvědčuje vysoká cena hmotná, kterouž do sebe měly. Tak nalézáme v kapitolní knihovně z oné doby díla sv. Augustina, Bernarda a Řehoře Vel., sv. Jeronyma, Walfrieda, Amalaria, Hugona, Anselma a Remigia, rozmanité „sermones de tempore" čili kázaní a napomínání, písmo svaté starého i nového zákona s vysvětlivkami, papežská decretalia, collectio patrum, instructio in officia sacra, liturgii pro biskupa, pohříchu jen co úryvek, život Svatých, tak zvanou „legenda Sanctorum", sbírku snešení církevních sněmů, jak ji založil Burkhard, biskup Vircburský a která v známosť vešla pod názvem

[1]) Cosmas k r. 1090; u Pertze IX. 96.

[2]) Formelbuch sec. XIV. z kláštera Jerušského ohledně farních chrámů moravských, fol. 20. Rps. v univers. knihovně v Štýr. Hradci. Sig. fol. 36/68.

„Burkhardův kající řád“ [1]), výtečná to kniha, s kterouž později ještě budeme se zabývati. Jenom postrádáme zde encyklopédického díla „Isidori Hispaliensis Origines, seu Opus Etymologiarum libri 20“, kteréž vždy považováno za „Pars omnium septem artium liberalium“, kterouž Cosmas zevrubně znal, když k r. 1068 velebil Pražského probošta Marka, že znalcem jest všech svobodných umění [2]). V klášteře Hradišťském nalézala se část toho díla [3]). Že chrám Vyšehradský také svou knihovnu měl, jest patrno z podarování knížete Soběslava z r. 1130. „Rozličnými knihami“, praví se v listině [4]), „rozhojnil tamní sacrarium.“ Již sv. Vojtěch přinesl knihy z Magdeburku do Prahy [5]).

Avšak přes tento zřejmý doklad, že moravské duchovenstvo, zejména duchovenstvo kapitolní, v ohledu vědeckého vzdělání žádnému jinému nemusilo ustoupiti, a vzdor tomu, že za biskupa Jindřicha II., jak se zdá, působením mnichů s ním obcujících, zvláštní psací škola zřízena a knihovna založena byla, kteráž musila přispívati k rozšíření tehdejšího vzdělání vědeckého, přece nalézal Jindřich přečasto podnět k upozornění svého duchovenstva na jisté vady a poklesky, kteréž dovolují nám hluboce nahlédnouti v poměry vzdělanosti na Moravě v XII. století. Poznávámeť tuto biskupskou péči z řečí, jež k svému duchovenstvu míval při synodách nebo jiných veřejných příležitostech, a kteréž nám kapitolní knihovna Olomúcká až podnes zachovala [6]). „Napomínáme vás,“ takto mluví biskup k shromáž-

---

[1]) D. Burchardi Wormatiensis ecclesiæ episcopi Decretorum libri XX. ex conciliis et orthodoxorum Patrum decretis. Coloniæ 1548 fol.

[2]) Cosmas k r. 1068; u Pertze IX. 83.

[3]) Rps. Víd. dvor. knihovny č. 395.

[4]) Erben, Regest. k r. 1130. I. 93.

[5]) Cosmas I. 25; u Pertze IX. 50. Bohactví knihovny Pražské lze poznati z Cont. Cosmæ k t. r.; u Pertze IX. 18.

[6]) Cod. ms. memb. fol. sec. XII. n. 24. „Sermones diversi“. Na 208 listech jest 91 řečí krásným a zřetelným písmem psaných, jakéž nalézá se v kodexech č. 202, 205 a 135 pro Olom. hlavní chrám zvlášť

děné synodě, „aby každý z vás výklad a rozbor symbola a otčenáše od některého pravověřícího učitele písemně choval při sobě, by dle toho vyučoval lid na kázaních. Každý hlediž správně porozuměti modlitbám a kánonu mešnímu, anebo alespoň nazpamět naučiti se jim a zřetelně je přednášeti. Epištolu a evangelium čti každý srozumitelně a hleď vniknouti v jich smysl. Žalmy a obyčejné hymny nauč se každý správně odzpěvovati. Athanasianské symbolum vštípiž každý sobě do paměti; obřady k exorcismům a k přijímání katechumenů, při svěcení vody křestné a křtu samém, při návštěvě nemocných, při opětném do církve přijetí vyobcovaných podle plnomocenství jemu příslušného, a při posledním pomazání, hleď každý z vás alespoň bezvadně odčítati; ale nazpamět se jim naučiti při exekviích za zemřelé a při exorcismech, pak při svěcení soli „a vody". Každý přihlížej k tomu, aby dle možnosti pochopil římský zpěv, římský breviář a vypočítání velikonoci. Martyrologium a poenitentiale nikdy mu nemají scházeti" [1]), — vesměs to napomínky, ježto pohříchu svědectví podávají o obmezenosti vědeckého obzoru tehdejšího venkovského duchovenstva; ale bylo-li toho potřeba, aby biskup kletbou hrozil, aby kněžím povinností svých nedbalým před zneužíváním velebné svátosti a církevních obřadů výstrahy dával [2]), musil-li

---

zhotovených, a jakéž náleží tamní psací škole biskupem Jindřichem Zdíkem založené. Řeči ty pořádány jsou dle výročních svátků, a z obsahu jejich dlužno souditi, že jen biskupem mohly býti předneseny. Přicházející v nich odvolávání a narážení velmi nasvědčují tomu, že tento biskup byl Jindřich Zdík, jehož jméno přichází také na prvním listu „Sdiko Olomucensis". Jelikož tato tři slova současně sice, avšak písmenami psána jsou, s jakýmiž setkáváme se v současných listinách Olomúckých, při tom však prozrazují starou, chvějící se ruku, tuť vzbuzují myšlenku, zdali snad Jindřich sám připsanými slovy tento krásný kodex za svůj neoznačil.

[1]) Ms. memb. sec. XII. č. 502 Olom. kap. knih.

[2]) „Solent quidam sacerdotes, sicut delatum est, quasdam diabolicas coniurationes facere, ut mentes muliercularum ad amorem

poukazovati k pokutám na simonii uloženým a veřejně mluviti proti souložnictví duchovníků, bylo-li mu v synodě veřejně zapovídati, aby kněži s ostruhami a s visícími po boku noži nepřistupovali k oltáři [1]), tuť byla asi mnohá suchá větev na duchovním stromu diécese Olomúcké, jenž zasluhovala, aby byla ulomena a do ohně vržena. Zejména zákony o bezženství dlouho na Moravě setkávaly se s nejprudším odporem. Upamatujme se jenom na snahu sv. Vojtěcha k odstranění manželství v kněžstvu [2]), na shovívavosť samé kurie papežské ok. r. 1075, ana nařizuje metropolitě Mohučskému, aby s provinilci mírně se nakládalo [3]), pak na opravy kardinala-legáta Guidona z roku 1144,

---

suum perverterent, vel pretio conducti a mulieribus, animos hominum ad amorem suum inflammarent. Isti non sunt sacerdotes Domini, sed diaboli. Vertunt nempe Letanias Sanctorum in invocationen demonum. Cum debent Christum vocare, vocant diabolum ut Jovem vel Apollinem. Quid igitur restat, quin sint Joviani vel Apollinarii, non Christiani, ariologi, magi, non presbyteri. Et præterea dicitur, quod Sacramenta ecclesie venerabilia, que non debent tractare indigne manus . . sacrilege arti vertunt. Baptizare cereas imagines feruntur vel obolos argenteos ad homines torquendos et vexandos; vel quando puer baptizatur, ponitur in aqua Sacramenti. Quid est hoc nisi heresis? Corpus etiam dominicum . . . tradire (sic) dicuntur meretricibus, ut cum illo amicos suos deosculentur. O rem execrabilem; ipsum Christum ad negotium immundum portant! Mirum est, quod subito . . . celesti igne non cremantur. Audimus, et eos dicere, et, quod nescio, que verba sacrilega inter misteria misse proferre. Sciatis certe, quod heretici sunt. Omnes hos anathemate ferimus, et ab ordine, si convinci poterunt, eos deponemus. Peccant et alio modo pastores, qui peccata, ipsis privatim communicata, aliis propalant, et sic fit, quod nullus hominum audeat sua peccata detegere". Cod. Ms. memb. sec. XII. fol. n. 24 Sermo de Sacerdotibus n. 35 Olom. kap. knih.

[1]) „Nullus cum calcariis, quod Sporones rustice dicimus, et cultellis extrinsecus dependentibis, missam cantet, quia indecens et extra regulam ecclesiasticam est". Rps. stol XII. fol. 4. Olom. kapit. knih. č. 202.

[2]) Viz díl II. str. 34

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 162.

a jak kníže Vladislav roku 1146 nezdrženlivé duchovní nejen ze své kaply, nýbrž i ze země vyhnal [1]). Neměl-li asi při tom také své vlastní záměry na zřeteli? Proč medle považovali tehdejší světští knížata manželství kněží za neplech pro stát škodlivý? Jsmeť té domněnky, že tenkráte chtělo se započíti s ženěním nižšího duchovenstva, a končiti s manželstvím biskupů, což zajisté bylo by v zápětí mělo přeměnu církevních statků na lénní statky dědičné, kdežto přece rozmnožování lén dědičných nehodilo se k politice tehdejších panovníků, anať naopak věrnosť biskupů k církvi a trůnu hlavně spočívala na bezženství. Císařem Jindřichem II. roku 1022 v Pavii vydané předpisy nepřipouštějí v té příčině žádné pochybnosti [2]). Ale jakou cenu církev přikládala jednání knížete Vladislava, prokazuje Olomúckým biskupem Jindřichem II. okolo r. 1143 jemu přiřčený titul „původce duchovenské zdrženlivosti“ [3]), v čemž zároveň nalezáme průkaz, jak dlouho as mezi venkovským duchovenstvem veřejný stav manželství rozšířen býval, když Vladislav r. 1143 nazván byl původcem, „institutor“, bezženství! Cosmas ještě ve vysokém věku svém mluví se vší úctou o ženách kněží, „presbyteræ“ je nazývaje [4]), jimž také dostalo se cti, že zanešeny byly do nekrologů klášterních. V nekrologu Podlažického kláštera benediktinského v Čechách lze čísti ke dni 16. dubna: „Kristina, choť kněze“ [5]). Ostatně i v sousedním Bavorsku nebylo jináče. I tam jest veřejné manželství světského duchovenstva, jako na Moravě a v Čechách, ještě v XII. století věcí dokázanou [6]).

---

[1]) Viz díl III. 113 ssl., pak Cod. Dipl. Mor. I. 249.

[2]) Pertz Legg. II. 562. „Henrici II. leges Papienses“.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 220.

[4]) Cosmas k r. 1125; u Pertze IX. 132 svrchu.

[5]) Dudík, Forschungen in Schweden. Str. 411.

[6]) Doklady k tomu: Buchner, Geschichte von Baiern. Sv. III. str. 312.

K upevnění a udržení církevní kázně měly sloužiti synody diécesní, kteréž na Moravě byly takového stáří, jako křesťanstvo samo. Zajímavo jest, poznati způsob, jakýmž ve XII. věku synody provincialné, a s malými odchýlkami také synody diécesní, na Moravě byly odbývány. Znám způsob ten z olomúckého rukopisu souvěkého, jenž podnes nalézá se v knihovně kapitolní [1]). Vypravujeť: Na hodinu před slunce východem odstraní se všickni, kdož by se snad v kostele nalézali, dveře až na jedny se uzavrou, a k těmto otevřeným, jimiž kněži mají vcházeti, postaví se ostiarii. Bylo-li několik biskupů přítomno, jakož při synodách provincialných povždy se stávalo, zaujali místa dle stáří svého vysvěcení. Z kněží vstoupili pouze zvolení, „quos causa probaverit introire“, a po nich pak zvolení

1) Cod. Ms. memb. fol. max. n. 202. Pod názvem: „Liber conciliorum et collectarum Purcardi XIII. Librorum ecclesie Olomucensis“ chová Olomúcká kapit. knihovna vzácný kodex, jenž takořka jest pravidlem pro církevní správu diécese, zvlášť k tomu účelu biskupem Jindřichem Zdíkem založen, a rozmnožen ustanoveními, ježto vydána byla za dotčeného biskupa pro diécesi. Hned na první straně: „hec est formula secundum quam debet sancta Synodus in nomine Domini Jesu“ — při tom celé obřady — fol. 8. Capitula canonum apostolorum. — fol. 10. Tituli canonum Niceni concilii. — fol. 49 až 225. „Collectiones Purchardi ex canonibus diversarum Synodorum“ v takovém seřadění, ježto podstatně se liší od Editio princeps v Paříži 1499, jako od Rýno-Kolínské z r. 1548, a dle mnou předsevzatého porovnání Olomúckého rpsu. s Vídeňským, Ius can. 354 a třemi Mnichovskými, Cod. Tegern 94 čili Cod. lat. Mon. 1094 sec. XII. a Cod. Ebersp. 1. čili Clm. 4570 a Cod. Benedictoburanus de anno 1108 čili Clm. 4570 jasně prokazuje, že tato naše collectio podle plánu zcela zvláštního z 20 kněh, na kteréž „Burchardi Wormatiensis ecclesie Episcopi decretorum libri viginti“ rozvrženy jsou, XIII libros utvořila. Pořadatel kodexu Olomúckého důslednějším rozdělením stáhl 20 kněh na 13 a tím upotřebení kodexu valně usnadnil. Mimo to projevuje vynechání pravé těch ustanovení, kteráž nemajíce předmětu nemohla více v užívání přijíti, jako na př. ustanovení stran manželství mezi pohany a křesťany, stran únosu žen a dívek a t. d., že sestavení kodexu Olomúckého dělo se dle plánu promyšleného a za účelem každodenního

jahnové, prvější měli svá místa za biskupy, tito stáli v kruhu před nimi. Když se bylo tak stalo, obdržely pak světské osoby, volbou za hodné uznané, přístup do koncilia, a konečně notáři ku čtení a psaní snešení. Nyní byly dvéře uzavřeny a po chvíli tichého rozjímání provolal jeden z jáhnů: „Modlete se“, načež celé shromáždění vrhši sebou na tváře vyslechlo modlitbu, nejstarším z přítomných biskupů (v synodách provincialných metropolitou) odříkávanou. Ku konci modlitby napomínal arcijahen slovy: „Pozvedněte se“ k povstání a předzpěvující, cantor, započal zpěv „litania septena“, při čemž volání k Svatým i s odpovědí sedmkráte se opětovalo [1]). Když byly litanie ukončeny, řekl jeden z biskupů: „Modleme se“, načež odpovídal jeden z jahnů: „Padáme na kolena“. Pak následovala modlitba, potom „Povstaňte“, předčítání úryvku z evangelií jedním z jahnů, a konečně řeč předsedajícího synodě, v níž hlavně na tresty pro zpozdilé křiklouny a zbojníky ustanovené bylo upozorněno a zvlášť připomenuto, aby každý ve stavu střídmém přicházel do shromáždění a před jeho zakončením neodcestoval. Po té přišly „collatio et instructio de mysterio ss. Trinitatis“, a rozmluvy o jednotě obřadů a služeb chrá-

---

upotřebení. Psán jest na nejvýbornějším, nejkrásnějším pergaménu ve vel. fol. a vesměs rukou elegantní, pevnou a dovednou, kteráž přidaným titulem: „Liber conciliorum . . . ecclesie Olomucensis“ (jako svrchu) zřejmě naznačila účel toho díla, a že tento kodex v církvi Olomúcké požíval veliké vážnosti, tomu nasvědčuje rukou kodexu, tedy současně na fol. 226 učiněné přivtělení dvou pro biskupství Olomúcké veledůležitých listin: „Adalbertus, Moguntinus archiepiscopus, concedit, ut sedes episcopalis Olomucii ad ecclesiam scti. Venceslai transferatur“ okolo r. 1131 (Cod. Dipl. Mor. I. 203), pak „Ordo, qualiter in nostra (sic) ecclesia sacri ordines fiunt“ okolo r. 1132 (Cod. Dipl. Mor. I. 210). Nejlepší vydání Burcharda „Decretorum libri viginti“ i s přístrojím jest, kteréž J. P. Migne dle Pařížského výtisku z r. 1549 v Paříži obstaral r. 1853, ve velké sbírce: Patrologiæ curpus completus. Patrologiæ tomus CXL.

[1]) Bývaly tří-, pěti- a sedmeronásobné litanie. Binterim, Denkwürdigkeiten IV. 1. str. 575.

mravých. Skončeno bylo zasedání opět řečí předsedajícího s krátkou modlitbou. Druhého dne opakovaly se tytéž obřady se změnou úryvku z evangelia, po jehož přečtení a po [illegible] složené přísaze, že se nikdo nedá másti nižádnými lidskými ohledy, přednášely a rozluštovaly se otázky a stížnosti jak duchovních tak světských osob. Totéž dělo se i třetího dne; čtvrtého dne naproti tomu vešel metropolita, nebo předseda, v slavnostním průvodu, oděn jsa v rouše pontifikalním, ještě přede mší do synody za odzpěvování litanií, dal snešení předchozích dnů předčítati a od jednotlivých biskupů podepsati, a po té prohlásiti directorium, čili pořádek služeb božích až k synodě nejbližší příští, kteráž dvakráte do roka, v podzimku a na jaře, se odbývala. Závěrečni řeč předsedy, velká mše „de omnibus Sanctis“ s „Te Deum laudamus“ za zvonění zvonů „signis insonantibus“, rázný zpěv lidu „Kyrie eleison“ a požehnání biskupem udílené zakončily celou slavnost, při kteréž diécesní biskupové nejvýhodnější příležitost nalézali k upozornění na chyby a vady v duchovenstvu i v obecném lidu¹), za kterouž příčinou přítomným farářům jisté otázky se předkládaly, jež taktéž nalezáme v našem rukopisu. Týkají se po větší části **pověry XII. věku** i nemohou považovány býti za platné výhradně pro Moravu; bylyť vůbec od církve předepsány; avšak dá-li se prokázati, že pověry v otázkách zmíněné v skutku na Moravě panovaly, pak mají pro nás značnou cenu. Pokusíme se, zodpovídati některé z nich z pramenů moravských i českých.

Kdyby byla synodalní přísaha, že ohledy lidské nemají vlivu míti na otázky a usnešení, na zprávy a rokování, v ruce předsedy složena, tázal se tento farního duchoven-

---

¹) Takovýto „Sermo synodalis, qui in singulis synodis parochianis presbyteris est enuntiandus“ jest v kodexu č. 202 fol. 4. Otištěn jest dle mínění co řeč Pražského biskupa Jaromíra nebo Heřmana: Beiträge zur Geschichte Böhmens. V Praze 1863 str. 21 a 22. Naše má mnohé dodatky a správnější doslovné znění.

stva jej obstupujícího mezi jiným: Jsou ve vaší osadě kouzelníci, věštci a zaklínači, a z losů hádající proroci? Nebo tací lidé, kteří u stromů, řek a kamenů své prosby přednášejíce tam skládají svíce neb jiné obětní dary, jakoby v těchto věcech vězela bytosť rozdávající dobré i zlé? Jsou ve vaší osadě pastuchové prasat nebo volů, nebo myslivci, nebo jiní, jenž jisté ďábelské průpovědi odříkávají nad kusem chleba, nad kořením nebo nad jistými ohavnými uzly a tyto věci pak chovají v některém stromu, nebo je položí na křižovatky, aby tím vlastní stádo zachránili před nemocí, ale cizé zahubili? Jsou ve vaší osadě ženy, jenž tvrdí, že dovedou pomocí kouzlů a zaklínání převrci mysl lidskou, t. j. nenávisť v lásku a lásku v nenávisť přeměniti anebo blahobyt jiných podrýti a zničiti? Nebo praví některá, že mezi zlými duchy postavu žen na se vzavšími za jistých nocí jezdí na určitém zvířeti a do počtu těchto žen náleží? a t. d.[1]).

Takové a podobné otázky zajisté byly by zbytečny bývaly, kdyby nebyly se udávaly případy k jich zodpovídání, a skutečně vypravuje Kosmas k r. 1092, že kníže Břetislav II. při svém nastoupení vlády všecky čarodějníky, věštce a prorokáře z losů ze země vyhnal, že dal háje a stromy, jež na mnohých místech nevzdělaný lid za posvátné ctil, pokáceti a popáliti, že jisté pověrečné obvyky, ježto mezi venkovským, ještě napolo pohanským lidem třetího a čtvrtého dne svatodušního týdnu panovaly, vykořenil. Venkovský lid totiž o těchto dnech přinášel jisté oběti pramenům, zabíjel zvířata, jež věnoval zlým duchům. Dále zakázal pohřby v lesích a na polích, pak průvody, ježto za poklid duší

---

[1]) Cod. ms. memb. sec. XII. n. 202 fol. 6. Olom. kap. knih. Otišt. v „Burchardi decretorum libri viginti“. Vyd. Migne, v Paříži 1853 str. 576. Tyto otázky nebyly sice, jakož zmíněno, pouze pro Moravu, nýbrž pro synody římské církve vůbec předepsány, jsouce z nejroznanitějších papežských i koncilních snešení Burkhardem sebrány, než však předčítány byly také na synodách moravských.

zemřelých způsobem pohanským na křižovatkách se odbývaly, a vůbec všeliké radovánky, ježto na poctu zemřelých slavily se v maškarách a za rejdů bachantských [1]). Životopisec sv. Vojtěcha, Bruno, podotýká, že za dob Vojtěchových lid v Čechách církevní svátky slavil napolo křesťansky, napolo pohansky [2]). Tuť tedy máme dotvrzeno, že zmíněné otázky nebyly zbytečny, a ještě dlouho zbytečnými se nestaly. Upomeňme se jen na soudy čarodějek, kteréž ještě v XVII. století na Moravě nezanikly. Roku 1678 byl Baltazar Šatel z Vrbna obžalován pro kouzelnictví („Knüpperei"). Vypravujeť, „že se kouzlům naučil od jistého laboranta ze Šťávnice a jich proti správcové vrbenské použil. Napsal prý její jméno na lístek, pak na bříze uzel udělal, popsaný lístek do něho ve jmenu ďábla zavázal, třikrát zaklel a při tom říkal, aby správcová ve 14 dnech mrtva byla" [3]). Tu tedy měli bychom nefaria ligamenta, zlořečené uzly, ježto do stromů kladeny byly, ještě v XVII. století. Víra v čarodějky, ježto na kozlích nebo chvošťatech jezdí, dobytku škodí, nápoje lásky připravují, zaříkáním zlo odvracejí, z řešet prorokují, z karet věští, skrze nehet nebožtíka zloděje poznávají a t. d. panuje až podnes, jakož i pohřební hody dosti často po pohřbu na Moravě, ač tento obyčej také by odvozen mohl býti od obyčejů z prvních dob církve, od tak zvaných „agapæ funerales". Mouka a pečivo, ježto ve Štýrsku vedle rakve se kladou, stínání berana v týdnu posvícenském, obcházení s krály v týdnu svatodušním, rozmanité obyčeje na štědrý den, což jest to jiného, nežli doznívání pohanských obřadů, jichž smysl dávno již přišel v zapomenutí. Olomúcká kapitolní knihovna má kodex z XVI. věku, kterýmž pověra a takořka pohanství oné doby zcela zřejmě se prokazuje. Přivolávání

---

[1]) Cosmas k r. 1092. Lib. III. 1; u Pertze IX. 102.

[2]) „Dies festos confusa religione observant". Pertz IV. 600. 15.

[3]) Původní spisy v ústřed. archivu Německého řádu rytířského ve Vídni.

ďábla k objevení pokladů a rozličná pořekadla zaklínací jsou jeho obsahem [1]). A konečně vykládání snů! Opat Želivský, Gotšalk, vypravuje okolo roku 1183 generální kapitole v Citeaux svůj sen, i žádá na základě tohoto snu za bratrství [2]). A naše snáře a planetáře, ježto na všech trzích se prodávají? Tedy nikoli pouze dotčené otázky byly zcela na místě, nýbrž i následující: Hrají se o novém roce pohanské hry? Nalézají se posud hadači z hvězd a vykladači planet? Odříkávají se při sbírání léčivého koření a při pracích s vlnou mimo otčenáš a vyznání víry také ještě průpovídky na poctu zlých duchů? a t. d. [3]). Že se pověrečnosť tak hrubá, hlavně u ženského pohlaví, mohla udržeti, tomu nesmíme se diviti; ku vzdělání jich nebylo přece v XII. století praničeho učiněno. Sám biskup Jindřich Zdík, dobu svou daleko předhonivší, jest toho náhledu, že, chtějí-li ženy něčemu se přiučiti, mají se na to doma svých mužů potázati [4]).

Bylo-li k takovýmto a podobným otázkám přisvědčeno, pak následovalo ihned vyměření trestu podle řádů pro rozličné farní osady ustanovených, výměra to, jakáž vycházela dílem ze snešení rozličných církevních sněmů, dílem

---

[1]) Cod. Ms. chart. 4. sec. XVI. č. 574. Viz „Ueber den Aberglauben in Mähren", Brünner Notizenblatt, 1860 str. 23.

[2]) Cod. Dipl. Mor. I. 311.

[3]) Burchardus. Vyd. Migne, str. 576 a 577. Hojné příspěvky k předmětu dotčenému podává: Grohmann, Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren. V Praze, 1864.

[4]) Sermo in assumtione B. V. M. „Est enim verecundia, oculis ne femina velit virum videre vel videri. Nunc autem, quod nequaquam dicere sine gemitu possum, nimis inverecunde nostri temporis femine ingerunt se aspectibus virorum, et quod peius est, in sancta ecclesia vacant multiloquio, detrectationi et aliis multis malis utique contra preceptum Apostoli: Mulieres in ecclesia taceant. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est, mulieres in ecclesia loqui. Nam pro peccato, quod Eva induxit, debent semper verecundari". Rps. XII. věku v Olom. kap. knih. č. 27.

z písemných poptávek a poučení u proslulých biskupů a znalců práva kanonického. Takovéto výměry pokání sbírány byly ve zvláštních knihách, jimž dostalo se názvu „libry poenitentiales, knihy pokání.“ K docílení ustáleného měřítka přijato bylo na Moravě poenitentiale Wormského biskupa Burcharda († 1026), kteréž tvoří III. knihu jeho dekretů a „corrector et medicus, mravoučitel a lékař“ se nazývá, poněvadž jako v knize lékařské naučení spásonosná pro tělo, zde taková pro duši obsažena jsou, a každý i sebe prostější kněz nalezá tu navedení, pomocí přispěti každému, nechať jest jakéhokoli pohlaví, stáří a stavu [1]), pročež po krátkém poučení, jak osadníci mají k zpovědi přidržováni a jak k ní mají připravováni býti, dlouhá řada otázek o jednotlivých zločinech a prohřešeních umožňuje knězi i kajícníku, jasně seznati způsob, druh, počet a okolnosť hříchů a přiměřené jim pokání, a takto v ustanovení trestů jakousi jednotu zavésti [2]). Obzvlášť četné a zajímavé jsou otázky, ježto se týkají případů zaklínacích a obyčejů pověrečných a modloslužebných, vyňaty jsouce, jak se zdá, z života a z praxe. Zároveň poskytují průkaz, že v XII. století mravné a duševní vzdělání obecného lidu na Moravě a v Čechách bylo asi na rovni se vzděláním v sousední říši Německé. Modlitby, půst a udílení almužen, putování ku hrobu knížat apoštolů do Říma [3]) s poutnickou torbou a holí, jimž od kněze zvláštními modlitbami bylo žehnáno a zdrženlivosť všeho druhu na kratší nebo delší dobu vy-

---

[1]) Burchardus. Vyd. Migne, str. 949—1014. V Olomúckém rukopise činí tento corrector XIII. knihu (fol. 207—225) a jest s výtiskem zcela stejného znění.

[2]) Jaffé, Reg. k r. 1139, str. 585. „Ne falsæ pœnitentiæ imponantur.“

[3]) Cod. memb. sec. XII. n. 395 Bibl. C. R. Viennæ, Annal. Gradicen. fol. 63. „Ad Capsellas iter agentibus dandas. Accipite has capsellas et hos fustes et pergite ad limina Apostolorum.“ Pak: „Pro redeuntibus de via.“

měřená, toť byly obyčejné skutky pokání [1]), s nimiž často až příliš shovívavě bylo nakládáno, tak že biskup Jindřich II. viděl se býti pohnuta, v jedné řeči k svému duchovenstvu výslovně pokárati přílišnou shovívavosť v ukládání pokání. „Jsou hříšníci," praví, „kteříž zasloužili pět roků pokání, a vy jim ukládáte třídenní půst [2])". „Posty a almužny," praví v jiné homilii, „nikdy nemohou hříchů zprostiti, pokud člověk v hříších setrvá. V hříších setrvati a almužnu udělovati jest tolik, jako podpláceti soudce, aby tím bezpečněji mohlo se dále hřešiti."

Že na synodách také činěny byly otázky týkající se života kněží a jich činnosti duchovenské, samo sebou se rozumí; pro zevní i vnitřní život kněží měly platnosť všeobecné předpisy církevní [3]), a co se dotýče působení duchovního, tuť poznáváme z otázek, že ve XII. století křest, nebylo-li nebezpečí z prodlení, zcela dle starodávných církevních řádů, udílen byl jen dvakráte v roce, v svatvečer Velikonoční a Svatodušní, že svátosť oltářní udělována byla o všech hlavních hodech církevních, a že nemocným, avšak pouze pod jednou způsobou, do domů byla donášena. Biskup Jindřich II. praví v jedné homilii ku kněžím: „Slyšeli jsme, že kdykoli nemocný žádá sobě tělo Páně [4]), posýláte mu je z pouhé lenivosti po laikovi nebo i jen po chlapci. Zapovídáme a zakazujeme tento ohavný obyčej." Přijímání následovalo jen po rozhřešení v tajné zpovědi uděleném. Dle zachovaných kněh obřadních a dle navedení k tajnému

---

1) Ueber die Busse der alten Kirche: Dr. F. W. H. Wasserschleben, die Bussordnungen der abendländischen Kirche nebst einer rechtsgeschichtlichen Einleitung. Halle 1851. Pak Dr. Carl Hildenbrand, Untersuchungen über die germanischen Pœnitentialbücher. Würzburg 1851.

2) Rps. Olom. kap. č. 24. Sermo 16.

3) Jaffé, Reg. k r. 1139, 1187 a t. d. str. 585 a 869.

4) Quando aliquis infirmus querit Domini corporis communionem. Rps. Olom. kap. knih. č. 24. Sermo č. 16.

zpovídání, byl obřad zpovědi skoro tentýž, s jakýmž podnes setkáváme se v církvi ruské [1]). Zpovědi veřejné udávaly se již ve XII. věku jen pořídku. Pražský biskup Heřman zpovídal se veřejně roku 1122 [2]). Také u cisterciáků byla veřejná zpověď v užívání [3]); ale všeobecno bylo ještě veřejné pokání [4]) a slavnostní přijímání exkomunovaných do společnosti, pro kteréž v církvi moravské předepsány byly zvláštní obřady. Pro opětné smíření (rekonciliaci) ustanoven byl Zelený čtvrtek, jelikož veřejné pokání v postní době dvakráte se konalo. Kosmas, aniž by vlastně tak učiniti zamýšlel, zaznamenal nám prostředky, jichž nábožní křesťané v XI. století užívali, aby čtyřicetidenní půst ve smyslu církevním prožili. Vypravujeť k r. 1090, jakým způsobem Pražský biskup Jaromír (Gebhart) tuto dobu obyčejně ztrávil. Po celý čas postní, tak vypravuje Cosmas [5]), nosil pod biskupským rouchem pás kajicníků, v noci chodil v žíněném oděvu do kostela, kdež, na zemi leže, hojné slzy proléval. Pak přistrojil hostinu lásky, agapu, kteráž v Německu a v Italii již dávno byla zrušena, a udílel, dříve ještě než do sboru vešel, almužnu žebrákům před kostelem stojícím. Totéž činil při svém návratu z kostela. Po matutině rozdělil 40 čtvrtin chleba a tolikéž ryb (allecia), nebo jiných potravin, mezi chudé. Při slunce východu umyl 12 poutníkům nohy, daroval jim po denáru a vyčastoval je pak v jizbě soukromé vlastní obsluhou, a to hojně. Pak teprvé šel sám k veřejnému stolu, kdež jedl ve společnosti 40 chudých. Vůbec bylo u něho obyčejem, každého dne ve svém

---

[1]) Hefele, Beiträge zur Kirchengeschichte etc. I. 383 a ssl. dle Rajewsky, Euchologicon. Ve Vídni 1861 II. 47 ssl.

[2]) Viz díl II. str. 453.

[3]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1184; u Pertze IX. 703.

[4]) Cod. Membr. sec. XII. n. 395. Bibl. c. r. Viennæ fol. 84. „Ordo agentibus publicam penitentiam. Mittendus est cinis super caput eius“ etc. Pak: „Absolutio excommunicatorum.“

[5]) Cosmas k r. 1090; u Pertze IX. 96.

sídle v Praze nasytiti 40 chudých a je dvakráte do roka oděvem opatřiti od paty až k hlavě. V postní době sezvával k sobě cizí hosty a chudé duchovní, chtěje vším možným je opatřiti a s nimi za živé i mrtvé žaltář se modliti. Takto Kosmas. Vidíme z toho, že modlitba, půst, udělování almužny a vykonávání služeb pokory považovány byly za vhodné prostředky, jimiž by postní doba důstojně byla ztrávena.

Oběť mše přinášena byla v XII. věku v chrámech moravských každodenně, jako podnes; kostely také již tenkráte měly více oltářů. Chrám kláštera nad Sázavou měl i s kryptou a kaplou roku 1095 jedenáct oltářů [1]). **Liturgie** byla, jakož missál z XII. věku prokazuje, **Gregorianská** [2]), přece však v některých kusech od nynější se lišící, zvláště s velmi četnými préfacemi i k jednotlivým Svatým, jako Vítu, Řehoři Vel., Vavřinci, Nazariu a t. d., a s neobyčejnými mšemi votivními, tak že snadno lze pochopiti, jak biskup Jindřich II., jemuž o jednotu s Římem nade všecko se jednalo [3]), v jedné svých řečí na velký pátek k duchovenstvu držené po právu mohl se vysloviti: „Jeden přeje sobě smrt svého protivníka, a nemoha jej zasáhnouti mečem, hledí jej zahubiti modlitbami [4])." Tak daleko dospělo se v náruživosti, že za možno se pokládalo, jistou mší nepřítele neškodným učiniti. Že za zemřelé, za zdar polního tažení a v dobách velikých trýzní za jejich odvrácení mše se četly, víme z četných listin podarovacích a základních — kníže Vladislav založil fundace i za dva svých

[1]) Monachi Sazaven. chron. k r. 1095; u Pertze IX. 154.

[2]) Herm. Adalb. Daniel, Codex liturgicus ecclesiae universae. Fascic. I. Lipsiae 1847. Missale Ms. sec. XI. fol. n. 584. v Olom. kap. knih. Tento misál pochází, jak se podobá, z některého kláštera franckého. V kalendarium, nebo lépe, v martyrologium touž rukou napsaná dvě jména: „Zamid, presbyter obiit, Bliua laicus occisus est", prozrazují, že vlastník kodexu byl již ve styku se Slovany.

[3]) Viz díl III. str. 130 a 131.

[4]) Cod. Ms. č. 24. kapit. Olom. Sermo in Parasceve.

nevolníků [1]) — a pak z let 1090 a 1163. Roku 1163 vytáhl Vladislav II. válečně proti Uhrům a v Praze byly za tou příčinou veřejné modlitby ohlášeny; roku 1090 stál král Vratislav v boji s knížetem Kunrátem, a Skotský klášter v Řezně přislíbil za polního tažení zvláštní mši pro Vratislava sloužiti, a že kníže Soběslav r. 1140 měl ten nápad, ještě za svého živobytí zádušní služby boží za sebe nařídíti, vypravuje pokračovatel v kronice Kosmově [2]).

Jako liturgie, tak také obřady církevních průvodů a žehnání v církvi Olomúcké XII. století v některých kusech lišily se od dnešních. Nesmíme se na tomto místě pouštěti do jejich podrobností, ačkoli by nám to možno bylo, anať Olomúcká kapitolní knihovna chová obřadní knihy, ježto dosahují až do XII. století [3]), a také obřadní knihy, kteréž teprvé v XIII. věku sepsány byly, [4]) tolikeré odlesky dřívějších dob obsahují, že by se z nich historie obřadů, jakéž při hlavním chrámu Olomúckém hned při jeho založení zavedeny byly, pohodlně sestaviti dala. Tolik jen chceme stručně podotknouti, že charakteristické pro církev moravskou svěcení vody v svatvečer Tří králů a průvod na květnou neděli s jeho až do našeho století sahajícím obyčejem, dle něhož obřady konajícímu biskupu nebo arcibiskupu nejstarším kanovníkem tři švihy svěcenou ratolestí se zasazují, svěcení pečeného beránka v neděli Velikonoční, proti němuž již v IX. století silně bylo žehráno [5]), hned ve XII. století měly již svůj hotový ritus; avšak obšírněji chceme promluviti o církevních obřadech při sňatcích a při pohřbech.

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 220.

2) Viz díl III. str. 84 a 254, a díl II. str. 325.

3) Cod. memb. sec. XI. 4to maius, č. 589. Pohříchu pouhý úryvek, a Cod. memb. fol. sec. XII. „Liber Officiorum, seu Rituale" č. 135

4) Cod. membr. fol. min. sec. XIII. v. init. XIV. č. 488?

5) „Macrone spirituali radicitus est amputandum, illum dico errorem, quo quidam agni carnes in Pascha, iuxta vel sub altari eas po-

Když sv. Vojtěch nastoupil na biskupství Pražské, nalezl manželství v Čechách ve stavu tak zdivočilém, že, vzdávaje se vší naděje, aby kdy mohl je zaříditi dle zákonů církevních, uzavřel u sebe, raději složiti svou důstojnosť.[1]) Kosmas potvrzuje tuto zdivočilosť, když u vypravování, jak kníže Oldřich vedle své manželky venkovskou dívku Boženu za choť svou povýšil, podotýká: „toho času každý mohl dle své libosti dvě, i tři ženy pojmouti, nebo ženu jiného muže uloupiti, anebo kdykoli provdaná žena vzala sobě muže jiného, nebylo to považováno za žádné bezpráví. Když tenkráte muž se spokojil s jedinou ženou, anebo žena s jediným mužem, toť bylo pro ně s hanbou; neboť lidé žili jako zvěř v mnohomužství a mnohoženství[2]).“ Třeba snad Kosmas na tomto místě maluje barvami příliš křiklavými, přece nelze popírati, že, kde únos dívek platí za zákonnitý způsob manželství, tam křesťanský pojem stavu manželského ještě hluboko se nezakořenil. Pojetí druhé choti knížete Oldřicha, žijícího v pravidelném manželství, zavdalo Kosmovi podnět k tomuto trpkému úsudku, a pošlý z tohoto druhého manželství syn, kníže Břetislav I. dopustil se únosu dívky. Unesl ť okolo roku 1029 markraběnku Jitku z kláštera Svinibrodského. Valná synoda v Cáchách nařizuje již okolo r. 836, aby comites vypátrali a potrestali lupiče vdov a panen. Na synodě Pařížské z r. 846 bylo ustanoveno: „Kdož

---

nentes, benedictione propria consecrabant, et in resurrectionis die, ante ceteros corporales cibos de ipsis carnibus percipiebant, cuius benedictionis series adhuc a multis habetur. Quod quam sit supervacuum, et a sacramentis christianæ perfectionis abhorrens, facile perspicit, qui veraciter intelligit, quod Pascha nostrum immolatus est Christus, et vult epulari non in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis et veritatis“. Wallafridi Strabonis, de exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum Cap. 18., „quid offerendum sit in altari“. Maxima Bibliotheca veterum Patrum. Lugduni 1677 fol. Vol. XV. 189. Cod. Ms. membr. sec. XII. fol. n. 135. Cap. Bibl. Olom.

[1]) Vita S. Adalberti cap. 12; u Pertze IV. 586.

[2]) Cosmas I. 36; u Pertze IX. 58.

unese pannu nebo vdovu a pojme ji pak s přivolením rodičů za manželku, má podroben býti veřejnému pokání [1]). Všecky následující synody a církevní sněmy opětovaly tato snešení, a zákony světské, na př. bavorské a burgundské právo, přijaly jejich závaznosť, světskými tresty stíhajíce jejich porušení, a přese všecko to nemohl staroslovanský zvyk unášení dívek vykořeněn býti. Teprvé za dob Olomúckého biskupa Jindřicha II. byl, jak se zdá, tento zlořád na Moravě zcela odstraněn, poněvadž tento biskup ustanovení, panen se týkající, z velkého církevního regulativu, čili ze sbírky dekretů Vircburským biskupem Burkhardem obstarané [2]) nepřijal do exempláře pro církev Olomúckou zhotoveného. Nedostávaloť se těmto ustanovením předmětu, pročež také v chrámových řečích a exhortách, jež tento církevní kníže míval, neděje se více o podobném přestupku nižádná zmínka. .

Že také v Rusku únos dívek byl v obyčeji, poučil nás Nestor. Vypravujeť k r. 969 (r. 6477 od stvoř. sv.), že Vladimír unesl Rognědu, dceru Rogvoloda, knížete Polotského [3]). V Srbsku udržel se tento obyčej až do času Jiříka Černého; přece však, mělo-li manželství platným býti, bylo zapotřebí přivolení dívky, musila se vysloviti v ten rozum, že únos stal se po její vůli, ale pak mohl i duchovní přinucen býti, aby sňatek vykonal [4]). Po pravdě náleželo také v XII. století k církevní platnosti manželství pouze obapolné srozumění, jinak-li nebylo tu kanonických překážek, jako: pokrevenství až do pátého kolena a duchovní příbuzenství, pocházející z kmotrovství při křtu nebo při biřmování. V říši Česko moravské i při takovém svo-

---

[1]) Hefele, Conciliengeschichte IV. 87, 111.

[2]) Viz str. 290 toh. díla.

[3]) Nestor, vyd. Miklosich. Ve Vídni 1860 I. hl. 38 str. 44. Srovn. hl. 70 str. 125.

[4]) Lexicon Serbico-germanicum-latinum. Vyd. Vuk Steph. Kararčich. Ve Vídni 1852 pod slovem Otmica.

lení podléhali i unešená i únosce těžkým pokutám, žádal-li za to otec unešené. Taktéž prohlášeno bylo manželství mezi nevolníky rozličných vrchností i se strany církevní za neplatné, nedostávalo-li se přivolení těchto vrchností. Zákony světské vyžadovaly ještě vínek, „dos", závdavek, čímž nevěsta od rodičů byla jaksi koupena. Břetislav přemýšlel, má-li Jitku uloupiti nebo vínkem zakoupiti, tak vypravuje Kosmas k r 1029. V rodinách vznešených zachována byla dos nevěstina co budoucí požitek vdovy; shledáváme takto na př. u kněžny Olomucké, Eufemie, r. 1078 spoluzakladatelkyně kláštera Hradišťského [1]).

Že na cizoložství ustanoven byl trest smrti, víme ze života sv. Vojtěcha Kanapariem sepsaného [2]). Církevní pokuty pro poklesky a hříchy v manželství stanovily církevní zákony o pokání, jakož obsaženy jsou ve sbírce biskupa Burkharda. Obřady k církevnímu požehnání nevěsty a ženicha, pak k požehnání snubných prstenů „benedictio super sponsum et sponsam et benedictio super annulum" obsahuje na Moravě sepsaný kodex z XII. století, nyní v dvorské knihovně ve Vídni chovaný [3]). Že tyto obřady děly se mezi mší a po předchozím přijímání, soudíme z Gregorianského sakramentáře, jehož se na Moravě výhradně užívalo od doby Jindřicha II. [4])

Vdovy „relictæ" požívaly jako sirotci „orphani" obzvláštní péče se strany církve, kteráž je co ochrany zbavené jaksi přijala do svého poručnictví. I světské zákony dávaly vdově poručníka, bez jehož svolení nesměla žádné po právu platné podarování učiniti, nechť byla stavu jakéhokoli.

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I 162 a 163.

[2]) Vita S. Adalberti. Pertz IV. 589 a 600.

[3]) Cod. Ms. membr. sec. XII. fol. min. n. 395, mezi jinými Annales Gradicenses, seu Chronic. Opatovicen. (u Pertze XVII, 643 a ssl.) obsahující.

[4]) Daniel, Codex liturgicus I. 257 a 260.

Olomúcká kněžna Eufemia zřejmě odvolává se roku 1086 k tomuto obmezení [1]).

Avšak církev nepečuje pouze o živé, nýbrž naopak povždy také obracela svou pozornosť k zemřelým, protože právě tím osvědčuje své naučení o obcování Svatých. Modlitby a dobré skutky konány byly za poklid duší. Obecnému přesvědčení o záslužnosti takovýchto skutků děkujeme naše kláštery a rozmanitá nábožensk á založení, ano na tomto přesvědčení zakládají se všeliké obřady, jichž užíváno bylo při pohřbech a po značné části posud se užívá. Na průkaz našeho výroku podáme tuto na místě všeho vylíčení smrť a pohřební průvod Želivského opata Gotšalka, jak obé popisuje očitý svědek, opat Jarloch [2]). Jarloch praví: „Noc před úmrtím opata Gotšalka v Louňovicích trávily tamější jeptišky na žalmech, hymnách a litaniích, ježto odříkávány bývají za umírající, a v pláči a stěnání. Za jitra nejblíže příštího, bylo to v sobotu dne 18. února 1184, zpívali dva z bratří (prémonstraté), Marsilius totiž a Vilém, slavnou mši za něho Marsilius oznámil to nemocnému, tento děkoval pokynutím hlavy a slovy: dobře jste učinili. Jelikož sestry daly jej požádati, aby, jako povždy činíval, i nyní ještě přijímal, zřekl se toho ve vší pokoře, jsa sobě vědom veliké své slabosti. „Když jsem pozoroval“, vypravuje Jarloch dále, „že jest opat v posledním tažení, zvolal jsem k němu: Vizte, o pane, hodina se blíží, po které jste tak horoucně toužil; pozvedněte hlavu, spasení vaše přichází.“ Okolo hodiny osmé [3]) mezi mší položili převorové Louňovický a Želivský

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 176.

[2]) Cont. Gerlaci Abb. k r. 1184; u Pertze XVII. 704. Srovn. str. 49 toh. díla.

[3]) „Venit hora tertia.“ Cont. Gerlaci Abb. k r. 1184; u Pertze XVII. 704. Jelikož zde mluví opat, v jehož klášteře východ slunce byl hora prima, tento však obyčejně položen byl na hodinu šestou, tuť se domníváme, že hora tertia dle našeho počítání byla hodina osmá.

za podpory přítomných bratří umírajícího na lože kajících popelem posypané, na němž vypustil ducha. Hned potom konány byly obyčejné přípravy k zádušním obřadům, avšak pro něho, jakožto opata, s větší bedlivostí. Mrtvola řeholním šatem, nikoli však chrámovými rouchy oděná, byla nyní do kostela odnešena a tam zádušní služby boží slavně byly odbývány. Po těchto odešli jsme, a zavřevše dvéře udělili jsme sestrám povolení, pozříti na mrtvolu k pohřbu vystrojenou. Srdcelomný byl výraz jejich žalu. Některé líbaly ruce, jiné zase nohy, líce, oči, trávíce u mrtvoly, co ještě zbývalo dne. S večerem započaly slavnostné vigilie, často pláčem přerušované; v noci odzpěvován byl žaltář. Právě zpívali jsme „laudes“, když nastal den (neděle 19. února) a jeden z kněží slavnou mši četl. Po mši odbývána byla „commendatio animæ“, po té následovalo nevýslovné kvílení a hořekování, když měla mrtvola pozdvižena a do Želiva převežena býti. Cesta vedla přes Načeradec, kdež právě světský kněz pro lid četl mši. Tomuto odporučena byla duše zemřelého ústy kněze obřady konajícího. As v polovici cesty přicházeli pohřebnímu průvodu vstříc četní duchovní a bratří laikové ze Želiva, a připojivše se k průvodu s pláčem provázeli svého opata k poslednímu odpočinku. Mezitím oznámena byla smrt Gotšalkova Pražskému biskupu Jindřichovi, jenž v odpověď vzkázal, aby s pohřbením vyčkáno bylo, až on sám přijde, což se také stalo. Biskup Jindřich přišel ve středu, dne 22. února, do Želiva a ve čtvrtek odbýván byl pohřeb; biskup Jindřich, kněžic Děpolt a ještě čtyři opatové na vlastních ramenech nesli mrtvolu k hrobce. Přítomno bylo veliké množství vznešených pánů a paní, jižto zúčastnili se vesměs této slavnosti s takovým zármutkem, jakýž nepoznal jsem v celém mém živobytí“. Takto opat Jarloch.

Z tohoto vylíčení poznaváme, že pohřební obřady roku 1184 podobaly se našim. Sotva asi ještě tu nebo tam v užívání byly pohanské obvyky, o nichž k r. 1092 Kosmas

mluví [1]. Nikoli více v lesích, na nivách a křižovatkách bylo pochováváno, nýbrž v kostelích a v posvěcené zemi kolem chrámů, na tak zvaných hřbitovech čili pohřebištích, coemetaria, polyandria. Kníže Břetislav II. dal se r. 1100 na hřbitově sv. Václava na Hradčanech v levo od chrámového portálu pochovati. Sestra jeho, Ludmila, kteráž byla jeptiškou, dala tamtéž vystavěti kaplu ke cti sv. Tomáše a založila v ní každodenní mši zádušní [2]. Byly tudíž také kaply náhrobní. Kněz Zbihněv dal okolo r. 1132 svůj hrob v Marianském kostele v Únětících tak založiti, aby nohy přišly do jámy, v kterouž odtéká křestní voda [3]. Moravští knížata volili své hrobky na svých založeních, tak Otovci v klášteře Hradišťském, Kunrátovci v klášteře Třebíčském a Vratislavci na Vyšehradě nebo u sv. Víta. Náležel-li zemřelý k stavu řeholnímu, byla mrtvola, jako jsme u Gotšalka viděli, v šatu klášterním, byl-li duchovním světským, v rouše kostelním, laik pak v bílé šaty zahalený do rakve vložen a na marách „feretrum" za odzpěvování truchlopísní k hrobce nebo k rovu donešen — obyčej to, kterýž až podnes se zachovává. Kosmas žasne, vypravěje k r. 1108, že „Krásou zavražděný Božej a syn jeho Bořita bez rakve a bez rubáše i beze vší církevní slávy, jako nerozumná zvířata, o nahém těle vrženi byli do jámy" [4]. Slepého Jaromíra uvádí r. 1037 kvílícího v chrámu Svato-Vítském nad rakví jeho bratra Oldřicha [5]. Za rakví knížete Břetislava II. kráčel r. 1100 kněz až k hrobu zpívaje napolo hebrejsky, řecky a napolo latinsky: „Anima Bracizlai sabaoth adonaj vivat expers thanatos Bracislaus yskiros". Tento zpěv všecky přítomné pohnul prý k pláči [6]. Pohřben

[1]) Viz str. 293 toh. díla.
[2]) Cosmas k r. 1100; u Pertze IX. 107.
[3]) Erben, k r. 1132. Reg. I. str. 96.
[4]) Cosmas k r. 1108; u Pertze IX. 114.
[5]) Cosmas k r. 1037; u Pertze IX. 65.
[6]) Cosmas k r. 1100; u Pertze IX. 117.

býti bez rakve, bez rubáše a bez církevní slávy, povždy považováno bylo za veliké neštěstí, odkudž vypravování pochází, že r. 1185 po bitvě u Lodenice 15, 20, ano i 30 mrtvol do jediné jámy vrženo a zemí i kamením pokryto bylo [1]).

Od věků již prokazoval Čechoslovan svým zemřelým zvláštní úctu. Nerad nechával je pohřbíti na cizí půdě. Svatý Vojtěch přenešen byl z Hnězdna do Prahy, také kostra manželky Břetislava I., v Uhrách zemřelé Jitky, byla do Prahy převežena, a byla-li vzdálenosť tak veliká, že přenešení mrtvoly spojeno bylo se značnými obtížemi, vynasnaženo se alespoň kosti složiti do země v otčině. K účelu tomu odřezalo se maso od kostí, tyto se vyvařily a takto přenesly do vlasti. Tím způsobem dostaly se do Prahy a tu církevními obřady pochovány byly kosti Pražského biskupa Daniela, jenž r. 1167 dne 9. srpna v Římě zemřel [2]).

Vedle duchovenstva světského setkáváme se na Moravě v XII. století také již s duchovenstvem řeholním dosti četně zastoupeným. Od r. 1048 byli tu již benediktini. Kláštery jejich byly: 1. Od roku 1048 Rejhrad u Brna, zachovaný až podnes. 2. Hradiště u Olomúce od r. 1078 až 1151. 3. Třebíč v Jihlavsku od r. 1109 s proboštstvím na Luhu, na Luze nebo Kumrovicích u Brna; Kumrovice co od benediktinů obydlené a k Třebíči příslušné přicházejí okolo r. 1195 a zacházejí v XVI. století. Prémonstraté objevují se: 1. od r. 1151 na místě benediktinů v Hradišti; 2. na Lúce u Znojma od r. 1190, oba kláštery zrušeny za císaře Josefa II.; prémonstrátky v Kúnicích, „Rosa coeli“ zvané, od r. 1183, ztrácejí se v XVI. století. Z náboženských řádů rytířských vládli Johanité v XII. věku na Moravě již dosti hojným zbožím, o Templářích však z této doby není ještě žádné stopy. Tedy benediktini, prémonstraté mniši i jeptišky a Johanité zastupovali na Moravě v XII. století duchovenstvo řeholní.

[1]) Viz str. 57 tohoto díla.
[2]) Viz díl III. str. 267.

První benediktini přišli z mateřského domu Břevnova u Prahy, první prémonstraté ze Strahova v Praze, a jeptišky z kláštera Louňovického, taktéž českého. Johanité, jakožto řád náležející veškerému křesťanstvu, pochazejí z Jeruzalema, i nedosáhli při neustálých změnách svých préceptorů a komendatorů a při své osamělosti v zemi žádného trvalého vlivu. Že řád jejich také paním byl přístupný, vidíme na Eufrosině, matce české kněžny Elišky, o kteréž se okolo r. 1186 praví, že vzala na se oděv řádový [1]).

Zakladatelem Rejhradu jest kníže Břetislav I. Břevnovskému opatu Ménhartovi propůjčil své zboží kolem pustého zeměpanského hradu Rejhradu, vystaviv tam kostel, jenž r. 1048 ke cti knížat apoštolů Petra a Pavla Pražským biskupem Severem dne 26. listopadu byl vysvěcen. Místa: Rejhrad, Popovice, Opatovice, Uhřice, Rejhradice, Loučka a okres Domašovský v Brněnsku náležela k původnímu nadání [2]). Klášter Hradišťský založili Ota I., kníže Olomúcký, a Eufemie, jeho choť. Olomúcký biskup Jan vysvětil dne 3. února 1078 kostel i klášter ke cti sv. mučenníka Štěpána [3]). Vesnice: Kyselovice, Rozčín, Hajčín, okres Laščansky potokem Lodenicí ohraničený, pak dvůr blíže Úsobrna, les Luboška zvaný, podíly na mýtu uherském, rakouském a polském a t. d. byly jeho původní nadací [4]). Veškerý tento majetek přešel na prémonstráty, když r. 1151 vystřídali na Hradišti benediktiny [5]). Základní listina Třebíčská nezachovala se nám; víme jen, že Kunrátovci, Oldřich Brněnský a Lutold Znojemský, okolo r. 1109 klášter ke cti sv. Marie a s kaplou sv. Václava založili a bohatě nadali [6]). K tomu

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 317.

[2]) Dudik, Geschichte des Benediktinerstiftes zu Raigern. V Brně 1849.

[3]) Viz díl II. str. 281 sld.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 163.

[5]) Viz díl III. str. 188 sld.

[6]) „Monasterium in Trebech, quod sumptuosa largitate ab ipsis fundatum esse dinoscitur“ praví Spytihněv, kníže Brněnský r. 1197. Cod. Dipl. Mor. I. 348.

přišly okolo roku 1197 vesnice: Sedlice, na Luze (Kumrovice), Měřín, Načemířice, Zhoř, Svatoslav s lesem dubovým, 1 lán v Oslavanech, podíl na trhu v Pravlově, les u Meziříče, louky nad Jihlavkou, les na Pasekách a t. d.[1]. Prémonstrátky v Kúnicích ctily v pánech Vilému a Svatoslavu z Pulína své zakladatele a přistěhovaly se do tohoto kláštera dne 9. října 1183, jenž postaven jsa pod opatem Želivským byl v držení patronátu farního chrámu Mikulovského[2], a jak se zdá, z větší části udržoval se desátkem 17ti klášterních far a jinými dávkami. Listina základní se nezachovala[3]. Pro klášter Lúcký u Znojma vyhotovena byla základní listina dne 25. října 1190 Otou, knížetem Českým a bývalým markrabětem Moravským, a Marií Srbskou, jeho matkou. Ke cti P. Marie a sv. Václava byl klášter vysvěcen. Co původní nadace udávají se kapla sv. Mikuláše v Znojmě s velikým desátkem, a tři vesnice: Dobšice, Popovice, pak Oblekovice, jeden mansus v Práči, jiný ve Svašici a třetí v Mraveticích, nynějších Mramoticích, dále kapla sv. Jiří v Strachotíně s třemi vesnicemi: Čajkovice, Popovice (nyní zaniklá) a Křepice, pak kapla sv. Jana v Rokytni s vesnicí Popovicemi (zaniklými blíže Frišavy (Vršan); mimo to kapla sv. Ondřeje v starém Hobzí s vesnicí téhož jmena, s hospodou, mlýnem a ještě 17 rozličných vesnic, jako: Zoulkov u Znojma, Chegost, Sedlešovice, Branšúze, Opojovice (Pokojovice), Odrovice, Němčice, Bišice (u Starého Hobzí), Vísky, Roketnice, Březová (nyní mlýn), Litobory, Příluky, Třebelovice, Domamily, Lodenice a Kravsko[4]. Nejstarším majetkem Johanitů na Moravě okolo r. 1159 jsou vesnice Pačislavice a Hrušovany, roku 1168 přišly k tomu Tišnov a Březny, roku 1183, čili správněji 1185, Ivanovice na Hané, Hrobník

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 348 a 349.

[2]) Viz str. 39 toh. díla.

[3]) Wolný, Kirchentopographie von Mähren. II. 1. str. 364 a ssl.

[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 332.

a Hlubčice [1]) v Slezsku, a vše to bývalo druhdy skoro vesměs zbožím zeměpanským! Počítáme-li k tomu ještě statky, které české kláštery a kostely: v Litomyšli, na Vyšehradě, v Opatovicích, na Ostrově, v Boleslavi a t. d. na Moravě měly a jakých příjmů odtud jim přicházelo, tuť věru žasneme nad bohactvím, jímž oplývali panovníci Moravští a Čeští.

Pohlížíme-li na zeměpisnou polohu těchto klášterních statků, tuť pozorujeme, že byly nad míru roztroušeny, ale zároveň také že se skoro výhradně nalézaly v krajích nejúrodnějších a nejlidnatějších. Roztroušenosť prokazuje, že i rodinné statky knížat Moravských — neboť z těchto po větší části povstaly nadace [2]) — netvořily veliké a souvislé pozemkové celky, tedy země silně musila býti zalidněna, jelikož jen za řídkého obyvatelstva vznikati a udržeti se mohou rozsáhlé statky; a zkušenosť, že právě v krajinách nejúrodnějších objevují se kláštery a sídla duchovních společností, poukazuje nám k tomu, že při takovýchto založeních nejednalo se o hmotné účely, na př. o založení osad a zdělávání pusté dědiny, nýbrž o účely duševní, v první řadě o spásu duší, a pak vykonáváním služeb duchovních pastýřů o vzdělání lidu římskou církví, a protož zcela po pravdě stěžuje sobě král Vladislav okolo r. 1167, že jest přinucen klášteru Litomyšlskému dáti veliký les na Moravských hranicích, jelikož nemůže kostel nadati četnými vesnicemi [3]).

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. k dotyčným rokům.

[2]) Co klášterům připadlo z jmění k smrti odsouzených a sebevrahů, musilo býti velmi nepatrné, protože v celém XII. století nalezáme jediný příklad toho druhu. Johanité obdrželi majetek dvou oběšenců „terram duorum suspensorum“. Cod. Dipl. Mor. I. 325 k r. 1188.

[3]) „Quoniam præfatam ecclesiam numerositate villarum dotare non potui, silvam totam a rivo (Zlupnice) usque ad flumen Trebova, et de hinc, quousque fines Boemiæ protenduntur, in dotem perpetuam eidem ecclesiæ contradidi“. Cod. Dipl. Mor. I. 280.

Aby klášterní nadace po právu platnou byla, k tomu v XII. věku nevyhnutelně zapotřebí bylo na Moravě následujících kusů: 1. obdarování, donatio, vystavením listiny svědky potvrzené a zpečetěné, kterouž dárce slavnostně na oltář položil, jako kníže Vratislav Český r. 1078 učinil s listinou hradišťskou [1]), anebo podáním rukavice „assignatione cirotece", jako učinil kníže Vladislav r. 1144, když chrámu Olomúckému daroval celý les Liběčský [2]); 2. přijetí daru náboženským řádem církví uznaným, acceptatio; 3. zeměpanské a biskupské schválení, a 4. apoštolské potvrzení, confirmatio. Kníže Vratislav udělil r. 1078 své přivolení k založení kláštera Hradišťského. Když pán Miroslav okolo r. 1143 vystavil základní listinu cisterciackého kláštera Sedleckého v Čechách, praví: že se tak stalo, když byl opat Jarloch ve Valdsasích založení přijal, kníže Český Vladislav k tomu své přivolení udělil, Pražský biskup Ota mocí své církevní důstojnosti nadaci schválil a Moravský biskup Jindřich potvrdil [3]). Někdy takováto nadace, podle tehdejšího názoru, čím více svědků, tím pevnější jednání, předložena byla také shromážděnému sněmu, aby se jí dostalo tím větší jistoty. Král Vladislav učinil tak roku 1160, vystaviv novou listinu prémonstrátskému klášteru Hradišťskému [4]). Papež Célestin III. potvrdil r. 1196 nadaci kláštera Lúckého [5]) a t. d.

Také povýšení některého kostela nebo poustevnické chýše na klášter záviselo na svolení zeměpanském. Když jakýsi pán Mikulec okolo r. 1086 jistou k Břevnovskému klášteru přislušící jeskyni (cella) vydatným obdarováním přeměniti zamýšlel na klášter, potřeboval k tomu schválení krále Vratislava, jenž svého kapelána Ondřeje, mnicha be-

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 165.
[2]) Svorn. díl III. str. 15.
[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 164 a 221.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 270 a 271.
[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 342.

a Hlubčice [1]) v Slezsku, a vše to bývalo druhdy skoro vesměs zbožím zeměpanským! Počítáme-li k tomu ještě statky, které české kláštery a kostely: v Litomyšli, na Vyšehradě, v Opatovicích, na Ostrově, v Boleslavi a t. d. na Moravě měly a jakých příjmů odtud jim přícházelo, tuť věru žasneme nad bohactvím, jímž oplývali panovníci Moravští a Čeští.

Pohlížíme-li na zeměpisnou polohu těchto klášterních statků, tuť pozorujeme, že byly nad míru roztroušeny, ale zároveň také že se skoro výhradně nalézaly v krajích nejúrodnějších a nejlidnatějších. Roztroušenosť prokazuje, že i rodinné statky knížat Moravských — neboť z těchto po větší části povstaly nadace [2]) — netvořily veliké a souvislé pozemkové celky, tedy země silně musila býti zalidněna, jelikož jen za řídkého obyvatelstva vznikati a udržeti se mohou rozsáhlé statky; a zkušenosť, že právě v krajinách nejúrodnějších objevují se kláštery a sídla duchovních společností, poukazuje nám k tomu, že při takovýchto založeních nejednalo se o hmotné účely, na př. o založení osad a zdělávání pusté dědiny, nýbrž o účely duševní, v první řadě o spásu duší, a pak vykonáváním služeb duchovních pastýřů o vzdělání lidu římskou církví, a protož zcela po pravdě stěžuje sobě král Vladislav okolo r. 1167, že jest přinucen klášteru Litomyšlskému dáti veliký les na Moravských hranicích, jelikož nemůže kostel nadati četnými vesnicemi [3]).

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. k dotyčným rokům.

[2]) Co klášterům připadlo z jmění k smrti odsouzených a sebevrahů, musilo býti velmi nepatrné, protože v celém XII. století nalézáme jediný příklad toho druhu. Johanité obdrželi majetek dvou oběšenců „terram duorum suspensorum“. Cod. Dipl. Mor. I. 325 k r. 1188.

[3]) „Quoniam præfatam ecclesiam numerositate villarum dotare non potui, silvam totam a rivo (Zlupnice) usque ad flumen Trebova, et de hinc, quousque fines Boemiæ protenduntur, in dotem perpetuam eidem ecclesiæ contradidi“. Cod. Dipl. Mor. I. 280.

Aby klášterní nadace po právu platnou byla, k tomu v XII. věku nevyhnutelně zapotřebí bylo na Moravě následujících kusů: 1. obdarování, donatio, vystavením listiny svědky potvrzené a zpečetěné, kterouž dárce slavnostně na oltář položil, jako kníže Vratislav Český r. 1078 učinil s listinou hradišťskou [1]), anebo podáním rukavice „assignatione cirotece", jako učinil kníže Vladislav r. 1144, když chrámu Olomúckému daroval celý les Liběčský [2]); 2. přijetí daru náboženským řádem církví uznaným, acceptatio; 3. zeměpanské a biskupské schválení, a 4. apoštolské potvrzení, confirmatio. Kníže Vratislav udělil r. 1078 své přivolení k založení kláštera Hradišťského. Když pán Miroslav okolo r. 1143 vystavil základní listinu cisterciackého kláštera Sedleckého v Čechách, praví: že se tak stalo, když byl opat Jarloch ve Valdsasích založení přijal, kníže Český Vladislav k tomu své přivolení udělil, Pražský biskup Ota mocí své církevní důstojnosti nadaci schválil a Moravský biskup Jindřich potvrdil [3]). Někdy takováto nadace, podle tehdejšího názoru, čím více svědků, tím pevnější jednání, předložena byla také shromážděnému sněmu, aby se jí dostalo tím větší jistoty. Král Vladislav učinil tak roku 1160, vystaviv novou listinu prémonstrátskému klášteru Hradišťskému [4]). Papež Célestin III. potvrdil r. 1196 nadaci kláštera Lúckého [5]) a t. d.

Také povýšení některého kostela nebo poustevnické chýše na klášter záviselo na svolení zeměpanském. Když jakýsi pán Mikulec okolo r. 1086 jistou k Břevnovskému klášteru příslušící jeskyni (cella) vydatným obdarováním přeměniti zamýšlel na klášter, potřeboval k tomu schválení krále Vratislava, jenž svého kapelána Ondřeje, mnicha be-

---

1) Cod. Dipl. Mor. I. 165.
2) Svorn. díl III. str. 15.
3) Cod. Dipl. Mor. I. 164 a 221.
4) Cod. Dipl. Mor. I. 270 a 271.
5) Cod. Dipl. Mor. I. 342.

rickém líčení mnohý zmatek zavinily, ale i podezření zúmyslného sfalšování vzbuzují, kteréhož podezření my však nemáme.

Že listiny týkající se nějakého majetku neb nějakého stávajícího práva, ač obé beze všeho úpisu bylo ve skutečném užívání, teprvé po letech vystaveny byly, o tom není pochybnosti; odvoláváme se v té příčině ku knížeti Svatoplukovi, jenž podarování za knížete Bořivoje klášteru Opatovickému učiněné okolo r. 1108 proto listinou potvrdil, že nebylo písemně sepsáno[1]; dále odvoláváme se k Olomúckému biskupu Jindřichu II., jenž roku 1146 darování vesnice Lubína, ústně svým sluhům Soběnovi a Bolebudovi učiněné, nyní písemně opětuje, „protože nástupci nemívají paměti pro služby, ježto netýkají se jejich osoby“[2]. Tuto životem nabytou zkušenosť měl asi Sázavský opat Děthart před očima, když roku 1097 o to se postaral, aby z dřívějších let pocházející a pouze na ústním podání se zakládající podarování a práva jeho kláštera, tak jak je právě nalezl, v listinu byla sepsána a řádně ztvrzena[3]. Tímto způsobem povstaly zakladací listiny rejhradská, hradišťská, vyšehradská, kladrubská a t. d., ježto neobsahují žádné smyšlenosti, nýbrž ověřené skutečnosti, pouze s použitím nejstarší zvěsti k datování, pročež také nesmějí přičteny býti k listinám zúmyslně sfalšovaným. Jsou to úhrny listin o přeloženém datování[4].

Jelikož kláštery tak dobře měly světské jmění jako zemští dynastové, hodí se pro ně také všecky poznámky, kteréž o majetcích položiti jsme sobě dovolili na jiném místě. Svobodníci, polosvobodníci i nevolníci sídleli na statcích klášterních, hospodaříce na nich obyčejně pod dozorem

---

[1]) „Quoniam scripturæ testimonio perhennante omnino carebat.“ Cod. Dipl. Mor. I. 194.

[2]) Viz díl III. str. 124.

[3]) „Prædecessorum suorum auctoritate dotalicia acquisita per ducum terræ præcepta et inconvulsa decreta roborando in perpetuum confirmavit.“ Mon. Sazav. k r. 1097; u Pertze IX. 154.

[4]) Viz díl III. str. 14.

klášterního hospodáře dle tehdejšího způsobu. Sázavský letopisec [1]) uvádí stručně klášterní majetek v následujících odstavcích: mansiones t. j. jednotlivá stavení, possessiones, větší, zdělané pozemky rolní, mancipia, nevolníci, otroci, cartulati, činžovní sedláci, jinak také coloni zvaní, offerti, kteří sebe i všecko své zboží pro svou osobu i pro své potomstvo [2]) klášteru přinesli, jako na př. Milota Zdeslavec, jenž co „conversus" klášteru Litomyšlskému přinesl dvě vesnice [3]), ježto klášteru co dítky, oblati, pod způsobem ovinutí rouchem oltářním byly věnovány, servi za mzdu služby konající, mezi nimiž odlišeny byly ancillæ, služky, terræ, půda rolní, vineæ, vinice, silvæ cum montibus et planiciebus, lesy s pastvinami (stráněmi) a loukami, cum aquis et aquarum discursibus atque piscariis čili právo k použití vodní síly a k rybaření. Honitba při klášteřích byla zeměpanská a zeměpanské i duchovní desátky musily odváděny býti panovníku i biskupu diécesnímu, nepříčila-li se tomu zvláštní privilej. Takovouto privilejí biskupa-knížete Jindřicha z r. 1194, „kterouž Pražští kanovníci po skončených nešporách v kůru sv. Václava schválili", byly statky řádu Johanitů v Čechách tohoto desátku na věčné časy zproštěny [4]). Kníže Vratislav postoupil desátek v Manici, kdež přece od roku 1088 chrám sv. Petra v Brně měl svůj majetek, klášteru Kumrovickému, a teprvé kníže Spytihněv zprostil okolo r. 1195 zmíněný chrám tohoto břemena, sám požívav po nějakou dobu tohoto desátku [5]).

Při správném pochopení časového ducha nesmíme se tomu diviti, že v takové míře štědrými ke klášterům i knížete i lid obecný nalezáme, pozorujíce právě při statcích

---

[1]) Monach. Sazav. k r. 1097; u Pertze IX. 154.
[2]) Cod Dipl. Mor. I. 280.
[3]) Cod. Dipl. Mor. k r. 1086. I. 171.
[4]) Cod. Dipl. Mor. I. 336.
[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 184 a 339.

klášterních první immunity [1]). V těchto dobách byla myšlenka na věčnosť, přesvědčenosť o záslužnosti dobrých skutků nejen hluboko zakořeněna, nýbrž byla i zřídlem živého náboženského ducha, kterýmž tehdejším třídám společenským vtištěn byl takový ráz, jejž za dnešních dob, v nichž víra katolická na nejvýše považuje se za záležitosť srdce, sotva lze pochopiti. Tenkráte byl každý z přesvědčení katolíkem a chtěl také u veřejnosti za katolíka uznán býti, odkudž vzešel titul, jejž Ota I. Olomúcký za příkladem Pavelským „Dei gratia sum id, quod sum“, sobě přiložil slovy: „Dei gratia id, quod est“; odtud pochází časté a okázalé přicházení knížat a kněžen Česko-moravských k vysvěcení chrámů, k náboženským průvodům a k církevním slavnostem — Břetislav I. roku 1048 byl přítomen vysvěcení chrámu Rejhradského, kníže Vratislav, kníže Ota I. a choť jeho Eufemia r. 1078 vysvěcení chrámu Hradišťského, kníže Soběslav I. odbýval r. 1130 po svém vyváznutí z rukou vrahů slavný průvod prosebný a poděkovací k hrobu zemských patronů v Praze [2]), sv. Václav při církevní slavnosti ztratil život rukou bratrovou a t. d. — odtud přání věřících, aby se za ně modlili kněži a přijali je do svého bratrství. Kníže Ota a matka jeho Maria v základní listině pro klášter Lúcký položili r. 1190 výslovnou podmínku, aby na ně při mších zvláště bylo pamatováno [3]). Král Vladislav se honosí že r. 1160 přijat byl do bratrství prémonstrátů Hradišťských, aby účastným se stal jejich modliteb [4]). Král Vratislav odporučuje sebe i svůj rod okolo r. 1090 zbožné upomínce Skotských benediktinů v Řezně [5]). Na smrtelném loži žádá

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 225 a 226 k r. 1144. Srovn. díl III. str. 116. pozn. 1.

[2]) Viz díl III. str. 30.

[3]) „Ut in missis eorum propriam pro nobis commemorationem faciant.“ Cod. Dipl. Mor. I. 331.

[4]) „Ut eorum orationum particeps sine fine fierem, devotus munus communionis suscepi.“ Cod. Dipl. Mor. I. 270.

[5]) Cod. Dipl. Mor. I. 186.

Olomúcký biskup Jindřich II. okolo r. 1150 za přijetí do bratrstva prémonstrátů v Želivě [1]).

Bylo-li takovému přání, přislíbením totiž přijetí do bratrstva, vyhověno, pak předsevzato bylo za jistých církevních obřadů skutečné přijetí a zvláštní listina v té příčině sepsaná pojistila přijatému právo, že jméno jeho zanešeno bylo ve knihy zemřelých dotýčného klaštera, a na něj pamatováno býti musilo v modlitbě a o dnech výročních. Takové knihy zemřelých čili nekrology jsou výtečným pramenem našich dějin [2]). Zbožné mysli našich předků díkem jsme za ně zavázáni.

V čem záležely dobré skutky, v nichž účasť měl do bratrstva přijatý, poučuje nás Skotský opat Benedikt ve svém dopisu ku králi Vratislavu z r. 1090: „každodenně má ode všech jeho mnichů žaltář odříkáván, mše sloužena, processí s křížem a s litaniemi odbýváno, a třikráte v týdnu půst zachováván býti“ [3]), jinými slovy: všeliké duchovní výkony, ježto dle pravidla řeholního přisluší jednotlivci, mají ve svých zásluhách připadati na spolubratra, z čehož následuje, že každý řeholníkem ve smyslu poslušnosti vykonaný čin přechází na bratra v tovaryšstvu žijícího. Takovéto skutky však pocházeti mohly dílem z askese, čili z rozjímavého života klášterního, dílem z činnosti klášterů ve světě zevním.

Askese předepsána byla pravidly a stanovami řeholními. Modlitba, půst, držení těla na uzdě jeho umrtvením, podrobení vlastní vůle pod neobmezenou poslušnosť proti rozkazu představeného a zavržení všeho osobního majetku — toť byly obyčejné prostředky k odloučení se od světa; ráznější prostředek záležel v dobrovolném rozhodnutí, dát

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. 1. 262.

[2]) Téměř úplně věc vyčerpal Jiří Zappert, „Ueber sogenannte Verbrüderungsbücher und Necrologe.“ Sitzungsberichte der kais. Akad. hist. Classe. Sv. X. 417—464 a sv. XI. 5—42.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 187.

se za živa zazdíti. V klášterních dějinách říše Českomoravské nalézáme příkladů takovéto tužší askése. V nekrologu kláštera Podlažického v Čechách přichází ke dni 10. listopadu „Hermannus monachus inclusus“ [1], v nekrologu Opatovickém, započatém v klášteře Hradišťském, dne 8. dubna „Valterius inclusus“ [2]. Inclusus nazýval se takový asketa, protože z cely volně zvolené, jejíž vchod za jistých náboženských obřadů zazděn byl, po celý svůj život nikdy více nevyšel, a v ní až do své smrti žil dle zvláštního pravidla [3]. Máme vypsání takové zazděné cely a života v ní uzavřené, blahoslavené Rychildy, jeptišky Hohenvartské v Bavorsku, zemřelé r. 1100, — neboť také paní volily takový život [4]) — z počátku XII. věku. Tam lze čísti: „Kdo se odhodlá, světa zcela se zříci a pouze pro spasení své duše žíti, ten odebeř se na místo tak položené, aby ve dne i v noci službám božím a modlitbě sborové mohl přítomen býti, i zvoliž sobě takového představeného kláštera, jenž by dle svědomí, s ohledem na věk a síly kajícníka, dovedl býti jeho vůdcem. Obydlí — cela — musí býti zděné, délky i šířky 12 stop měřiti a tři okna míti. Prvním, celu spojujícím s kůrem, se zpovídá a přijímá večeři Páně, druhým podává se mu pokrm a nápoj, a třetím dostává se mu světla, musí však temným sklem nebo rohovinou, a jako okno jídelní okenicí opatřeno býti, tak aby nikdo dovnitř nahlížeti ani uzavřený ven vyhlížeti nemohl. Po ukončené tercii postaviž svou mísu a pohár na okno a opět uzavřiž.

---

[1]) Dudík, Forschungen in Schweden, str. 424.

[2]) Dobner, Monum. III. 11.

[3]) „Regulæ inclusorum“ nalézti lze ve: Lucæ Holstenii, Codex regularum monasticarum et canonicarum, edente Mariano Brockie. Ve Vídni 1759, sv. I. str. 291. „Regulæ pro sponte incarceratis monachis“, a str. 418, „pro sponte incarceratis monialibus.“

[4]) Necrologie kapit. Salcburské. Archiv der kais. Akad. in Wien Sv. XVIII. Inclusæ pag. 16, 20, 26, 35, 36, 56, 60. Inclusi pag. 38, 54 57, 83, 87

Okolo nony ohlédniž se, zdali strava jest proň připravena, i jez a pij. Co zbude, přenechejž tomu, kdož to odnese, i nestarej se o den zítřejší. Mělo-li by se přihoditi, žeby žádné potravy neobdržel, neopomínej proto vykonati obyčejnou modlitbu a vyčekej příštího dne. Oděv jeho budiž kabát a kápí, a tím oděn setrvejž ve dne v noci. Kdyby za zimní doby nastala toho potřeba, užívej s přivolením svého duchovního rádce také kožichu, jelikož nesmí míti jiného ohně, leč co svíce snese. Lože jeho budiž tvrdé a hrob svůj připraviž sobě sám. V pondělí, ve středu a v pátek postiž se při vodě a chlebu, v ostatní dny nepožívej ničeho, leč jediného pokrmu moučného a něco ovoce, ale v neděli a o církevních hodech obdržíš také mléka. Zachovávejž stálé a hluboké mlčení, pouze mezi nonou a nešporami může mluviti, jinak-li chce. Každého dne pomodliž se sedmkráte 50 otčenášů a tolikéž „Přijď, svatý Duše“ ke cti blahoslavené Panny, všech Svatých a za spasení duší. Je li vycvičen v modlení žalmů, jest povinen, každého dne modliti se jednu nokturnu, v případě opačném pak 300 otčenášů. Každou neděli přijímejž svátosť oltářní. Takový jest život uzavřených“ [1]).

Obřady a modlitby, za kterýchž vykonávalo se zazdění mnicha nebo jeptišky, zachoval nám nejstarší rukopis moravský, obsahující letopisy Hradišťské námi tak často zmíněné, kterýž nyní nalezá se ve vídeňské dvorní knihovně, důkaz to, že těchto obřadů v klášteře Hradišťském v XII. století, neboť z té doby pochází rukopis, užíváno bylo.

Jakož vůbec každý důležitější výkon církevní započal mší svatou, tak také tento. Kajícník při ní přijímal v rouše kajícím a o bosých nohou. Po mši vrhl se na obličej před

---

[1]) Disquisitionum monasticarum libri XII, auctore Benedicto Hæfteno O. S. B. Antverpiæ 1644, fol. Z toho svrchu položený překlad dle „Chrysostoma“: Eine katholische Monatschrift zunächst für Gottseligkeit und thätiges Christenthum. Od Häglsbergera. V Řezn. 8°. Ročník 1838. I. str. 339 a 340.

[illegible] modlili se sedmero kajících žalmů, načež jako při pohřbu, následovaly litanie a krátká modlitba. [illegible] kajícník krokem zdlouhavým pohyboval se. [illegible] cele, v níž měl zazděn býti. Opět zpívali nové žalmy a modlitby; po té vstoupil kněz do cely, vykropil ji po všech stranách svěcenou vodou, [illegible] se opět. [illegible] kajícníkovi nový oděv i nechal jej vejíti [illegible] tedy nikoli dveře, [illegible]

[illegible]

svého plného sformování, nalézala posilu v listině z r. 1467, v níž jistý papežský legát poukazuje k porušeným mravům, pro kteréž benediktini ztratili Hradiště. My známe tuto obžalobu z dějin r. 1151, a připsali jsme ji jinému původu [1]).

Vedle askése bylo dalším účelem klášterů, duchovní činností pastýřskou, a teprvé v třetí řadě hmotným vzděláváním půdy působiti a takto v posledním ohledu sousedstvu za vzor sloužiti. Řehole benediktinská tak dobře, jako řehole sv. Augustina, dle kteréž prémonstráté se řídí, vyžaduje vedle rozjímavého také život činný, k blahu bližních směřující. Takový činný život jevil se hlavně ve správě duchovní. Kdekoli na zboží klášterním zřízena byla nová fara, byla od mnichů spravována. Že jim, a to zejména prémonstrátům, jichž přední povolání záleželo hlavně v úřadu kazatelském, farní kostely ve správu bývaly odevzdány, vidíme z podarování Olomúcké kněžny Eufémie. Založilať na svém statku Knínickém v Olomúcku kostel. Dle práva církevního přišlušel jí, co zakladatelce a majetnici půdy, na kteréž kostel stál, patronát [2]) nad ním, pročež také plná moc, odevzdati jej správě schopných k tomu kněží. Avšak krátce před svou smrtí 1111 přivtělila tento kostel ku klášteru Hradišťskému, tudíž přenechala jeho správu tamním benediktinům [3]), kteří již okolo r. 1136, kostel sv. Mauricia

---

[1]) Viz díl III. str. 189. Listina z r. 1467 nalezá se ve: Wekebrod, Mährens Kirchengeschichte I. 192. V letopisech Hradišťských I. Rps. zemsk. archivu není zaznamenána, naproti tomu obsahují také letopisy vypravování, jak opat Petr Hořínek 1381 z pouhé všetečnosti otevřel místo, na němž mniši zazděni byli a proto papežem dán byl do kletby.

[2]) „Ius patronatus debet spectare ad episcopum Olomucensem, quia in eius fundo domus illa est constituta", tak píše biskup Robert z Olomúce r. 1213 jeptiškám u sv. Petra v Olomúci. Cod. Dipl. Mor. II. 65.

[3]) Cod. Dipl. Mor. I. 195, „ut fratres s. Stephani a se fundate ecclesie in Kninih provideant in perpetuum."

i s právem patronátním postoupili biskupu Jindřichovi II.[1]). Po přenešení klášterního zboží r. 1151 na prémonstráty přešly také Knínice do jejich správy. Klášter Lúcký měl již co nadaci kostel sv. Mikuláše v Znojmě, kaplu sv. Jiřího v Trachtíně a kaplu sv. Ondřeje v Kobzí v Znojemsku. O mniších Rejhradských nelze nám uvésti takový příklad; stáliť k svému mateřskému klášteru v Břevnově v takovém poměru, jako mniši Kumrovičtí k Třebíči, neměli tudíž žádnou vlastní správu, žádné vlastní profesy, žádného ze svého středu zvoleného představeného, zkrátka byli pouze částmi, kdežto Třebíč, Hradiště a Lúky pod vlastními, ze středu konventuálů volenými opaty tvořily celek.

O hmotném vzdělání pozemkového okrlšku přičiněním klášterů na Moravě v XII. století zachovaly nám dějiny pouze jediný příklad. Vypravujíť, že okolo roku 1169 jistý benediktin kláštera Rejhradského, Jiří, v mluvě lidu Juřík zvaný, požádal svého opata Jindřicha v Břevnově za dovolení, aby se směl co poustevník odebrati do některé neobydlené pustiny. Život poustevnický nebyl v XII. století v řádu benediktinském nic neobyčejného, neboť zakládal se na výroku řeholní zásady, ježto zní: „Jiný druh mnichů jest třída anachoretů, t. j. poustevníků, takových totiž, jenžto nikoli z nevčasné horlivosti v příčině pokání, nýbrž dlouhým zkoušením v klášteře a přispěním mnohých jiných poučeni jsouce dovedou opříti se hříchu, a kteří dobře obrněni vystoupivše z šiku svých bratří vydávají se ve zvláštní zápas na poušť, a zastíněni jsouce pomocí božskou nyní bez lidské útěchy a podpory bojovati s to jsou sami a vlastní páží proti nepravosti těla nebo zlých ponoukání“ [2]). Jelikož opat Jindřich shledal, že tato slova řeholního řádu úplně se shodují s Jiřím a jeho životem, přivolil k jeho prosbě, a Jiří zvolil za jeviště své činnosti lesnatou krajinu tam, kde dneš-

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. I 212. Srovn. díl. III. str. 68.
[2]) Regula s. P. Benedicti, cap. I. de generibus monachorum.

ního dne leží Hranice v Přerovsku. Jelikož poustevníkovi nejednalo se pouze o rozjímavý život, nýbrž také o vyklučení a vzdělání tamního lesa, bylo mu požádati za přivolení Olomúckého knížete Bedřicha, k jehož statkům náležel okršlek okolo Hranic; učinil tak podporou knížecí choti Elišky s úspěchem takovým, že kníže nejen udělil mu plnou volnost, vymýtiti les mezi potoky Šebeníkem a Odrou a na západ v mezích neurčitých, nýbrž k tomuto svolení ještě ve vsi Štípkách přidal dědinu s orní půdou, loukami a zahradami, a vše to na žádost opata Jindřicha listinou z roku 1169 ve prospěch kláštera Rejhradského potvrdil [1]). Průběhem doby sotva 32 roků učinilo zde osazování vedením Jiřího takové pokroky, že povstati mohly městys Hranice (Weisskirchen) s farním kostelem, a ve vůkolí vesnice: Heřmanice, Lúčky, Polom, Bělotín, Jesenice a Na horách [2]). Všecka tato místa s jedinou výminkou posledního, kteréž zaniklo již v starověku, jsou až podnes v plném rozkvětu a jsou důkazem činnosti mnicha rejhradského. Celá tato državnost přešla okolo r. 1201, nikoli bez soudní pře, do rukou kláštera Hradišťského, až roku 1222 Rejhrad uzavřenou smlouvou zcela se zřekl tohoto svého právně získaného zboží [3]). Prémonstráté Hradišťští šťastně pokračovali v tamní krajině v díle Juříkem započatém [4]).

Zdali a kolik orné půdy zdělaly jiné kláštery na Moravě, a zejména benediktini v Třebíči, o kterýchž se praví, že okolo roku 1109 usadili se v děsných lesích, není povědomo, naopak na statcích kláštera Lúckého lze prokázati mnohá místa, kteráž jsouce při založení kláštera obydlena později zanikla, na př. vesnice: Zvašice, Popovice (zaniklé u Nešatic), Krhov, Hvozd, Bransudice, Odřenovice, Březová (nyní mlýn) a Lišňovice. Avšak tím nemá býti řečeno, že, poněvadž

[1]) Cod. Dipl. Mor. I. 283. Viz díl III. str. 277.
[2]) Cod. Dipl. Mor. II. 83.
[3]) Erben, Regst. I. 305.
[4]) Cod. Dipl. Mor. II. 14, k r. 1203.

vesnice u kláštera Lúckého zanikly, také obyvatelstva ubylo, nebo úrodná půda rolní zacházela; my v objevu tom shlédáváme spíše průkaz, že právě kláštery záhy poznaly výhody většího zaokrouhleného hospodářství, a proto po různu roztroušené malé državnosti pozemků ve větší hospodářské celky spojiti se snažily. Klášterní prédie a lána po různu v rozličných vesnicích ležící vyměňovaly se za dvorce ve vsi k zrušení ustanovené, a osadníci byli přeloženi na bývalé klášterní prédie nyní rozparcelované. Půda v XII. věku nad míru rozkouskovaná a roztroušená tím více přiměla kláštery a vůbec kostely k scelování, anoť rozdělování pozemků u nich tak snadno se neudálo, odkudž také pochází, že právě na půdě duchovenské veliké statky, na př. Kroměříž, Hradiště klášterní, Kelč, Výškov, Lúky a t. d. nejprvé se utvořily, na svůj duchovní původ již samým názvem upomínajíce. Biskupice, Opatovice, Popovice, jichž jest na Moravě několik, počítáme k takovým od přestěhovaných bývalých duchovenských poddaných, anebo vůbec od klášterů a biskupství založeným osadám. Tedy netoliko války, nýbrž také hospodářské záměry zavdaly podnět k zrušení obcí nebo k přeložení jich na jiné místo.

Měl-li mnich co duchovní pastýř, nebo co hospodář zdárně působiti, povždy bylo mu zapotřebí znalosti věci, kterou se zaměstnával, bez studií nemohl prospívati. „Zahálka jest nepřítelem duše, protož jest povinností bratří v určitých hodinách zanášeti se pracemi ručními, a v jiných zase božskými věcmi“, tak velí řehole sv. Benedikta [1]). „Kdo neprorývá půdu rádlem, má pergamén popisovati rukou“ praví staré pořekadlo benediktinů [2]), a pořekadlo to vyňato jest ze života. Každý klášter, i s nadáním sebe chudším, měl svou školu, jejíž předním účelem bylo vědecké vzdělání mladších mnichů. Ale když proslulosť vynikajících učitelů

[1]) Regula s. P. Benedicti cap. 48.
[2]) „Paginam pingat digito, qui terram non proscindit aratro.“ S. Ferreol. Reg. 28.

přivábila učně z ciziny, kteří bez porušení kázně školu klášterní navštěvovati nemohli, avšak přece také odmítnuti býti neměli, tuť bohatší klaštery viděly se nuceny, při svých chrámech založiti tak zvané zevní školy, jimž svěřeni byli učňové, kteří dle svého povolání někdy zaujíti měli místo ve světě, buď v duchovním stavu světském buď v povolání mimokněžském. Ve školách těchto bylo tak zvané sedmero svobodných umění, o kterýchž Cosmas k r. 1068 mluví [1], předmětem vyučování. Rozvrženy byly na dvě oddělení, trivium a quadrivium, z nichž první obsahovalo grammatiku, rhetoriku a dialektiku, druhé pak arithmetiku geometrii, hudbu a astronomii. Mluvnici a řečnictví vyučováno bylo dle Donata, Prisciniana, Alcuina a Bedy; dialektice — souhrn to tehdejších studií filosofických — dle Aristotela, Platona, Porphyria a Boëtia, ostatní vědy quadrivia dle Valfrida Strabona, Notkera, Hermanna mrzáka a t. d. Že jazykem vyučovacím byl výslovně jen jazyk latinský, tomu nesmíme se diviti, kláštery na celém západě náležely vesměs k církvi latinské, v kteréž výhradně tento jazyk panoval, a to mluvou takového rázu, kterýž podnět zavdal k označení řeči toho druhu názvem „středověká latina". Způsobem nejvíce nápadným jeví se to v básních, v tak zvaných verších leoninských, s jejich rýmováním uprostřed a na konci verše. Setkati se se starou klasickou latinou a s pravým básnickým nadšením v mluvě bývalého Latia, jakož i se znalostí jazyka řeckého, jen velmi pořídku lze bylo. Jazyk domácí, lingua barbara, nenalézal v klášteřích moravských v XII. věku valného pěstování. Domníváme se, že takto lze nám souditi z listin s jistotou od moravských mnichů složených i sepsaných, v nichž slovanská jména osob i míst objevují se takovým způsobem zaznamenána, jakýž jest důkazem, že pisatel sotva s to byl, aby slovanské názvy jen dle pouhého znění písmem správně

[1]) Cosmas k r. 1068; u Pertze IX. 83.

označil. Což také snadno lze pochopiti, povstalyť přece moravské i české kláštery, vyjma klášter Rejhradský, z osad německých [1]). Pouze v klášteře sv. Prokopa nad Sázavou bedlivě se slovanskou bohoslužbou pěstovány byly také slovanský jazyk a slovanské písemnictví [2]). Proslavené evangelium Remešské, na kteréž francouzští králové v druhé polovici XVI. století až do konce XVIII. věku korunovací přísahu skládali, sepsáno bylo mezi lety 1010 a 1140 zakladatelem kláštera, sv. Prokopem.

Počtářství, měřictví a hvězdářství, k němuž také počítáno bylo lékařství, jakožto ku quadriviu přináležející — vědy tyto měly dvojí účel, polnohospodářský a církevní; první jevil se vyměřováním polností a stavbou budov všeho druhu; stavební nákresy, vyžadující počtářské i zeměměřičské vědomosti, pocházely v XII. věku z klášterů, a hvězdářství bylo zapotřebí, aby „computus", církevní kalendář, kterýž se řídil podle ustanovení hodů velikonočních, pravidelně sestaven býti mohl. Ale i pro vnitřní život klášterní byl computus nezbytným, poněvadž domácí pořádek spravoval se podle slunce, pročež zapotřebí bylo, zevrubně znáti jeho postavení v rozličných dobách ročních. Za pravidlo bylo stanoveno, že noční služby boží, matutina, před svitáním musily býti ukončeny. Prvním zábleskem jitřní zoře počaly laudes, po slunce východu prima, uprostřed ranní doby tertia, v poledne sexta a společný oběd, k večeru nona, po slunce západu vespera, načež následovala večeře, společné čtení a konečně modlitba večerní, completum. Jelikož však celý tento pořádek závisel na postavení slunce, tudíž byly hvězdářské vědomosti, čili computus, v klášteře nevyhnutelnou potřebou. Máme takový kalendář z roku 1052, jenž zhotoven byl v klášteře Hradišťském a nyní nalezá se ve dvorské knihovně Vídeňské [3]). Sluneční hodiny, astrolabia,

[1]) Viz založení prémonstrátů.
[2]) Monach. Sazav. k r. 1097; u Pertze IX. 154.
[3]) Cod. memb. sec. XII. fol. 1. n. 395.

dalekohledy a umělé nebeskoule byly předměty již tenkráte mnichům známé, i užíváno jich co prostředků k vyučování žáků mimoklášterních v těchto realných vědách. Jakož rukopis Hradišťský prokazuje, znázorňovaly se v té příčině v obrazích rozličné astronomické objevy, postavení slunce i měsíce v celém roce, teplota výroční a t. d.

Zdali zeměpis a dějiny přičteny byly také k vlastním předmětům vyučování, mohlo by se pochybovati; alespoň tyto dva odbory vědecké nikdy se nenalézaly v seznamu trivia a quadrivia; ale že obé horlivě pěstováno bylo v klášteřích, tomu nasvědčují klášterní letopisy, ježto z této doby, pohříchu pouze z Hradiště — neboť Třebíčské a Lúcké přišly ve ztrátu — se zachovaly [1]). Biskup Jindřich Zdík miloval tyto vědy, i dal sobě okolo roku 1138 francouzským mnichem Robertem sepsati jakýsi způsob zeměpisu v Palestině [2]). Že při jeho chrámu vedly se letopisy, prokazují pozůstalé úryvky [3]). Avšak ani bohosloví obsaženo není mezi předměty quadrivia, a nicméně jest věcí prokázanou, že mu bylo v tehdejších školách vyučováno. Míníme, že věc ta dá se vyložiti tím, že k triviu a quadriviu přičítaly se pouze soustavné vědomosti, a jelikož před naukou scholastickou nebylo ani památky o systematickém bohosloví, nebylo ani pojato v řadu sedmera svobodných umění XII. věku. Ze zachovaných nám bohosloveckých spisů vysvítá, že methoda, ve XII. století obvyklá, byla ryze historická. „Se žáky čtlo se svaté písmo a výklady svatých otců, hned také jiné náboženské spisy církevních starožitností, díla nejproslulejších církevních otců a spisovatelů církevních a souhrn takto získaných vědomostí nazýval se „učenosť v písmě“ [4]).

---

1) Viz str. 118. toh. díla.

2) Viz díl III. str. 73.

3) Viz str. 119 toh. díla.

4) Hefele, Beiträge zur Kirchengeschichte, Archæologie und Liturgie. V Tubinkách, 1864. Sv. I. str. 290.

Veškerý objem tehdejšího klášterního vědectví seznáváme z kodexu v královské knihovně Stokholmské uschovaného, jenž zhotoven byl v benediktinském klášteře Podlažickém v Čechách. Břevnovský opat Bavarius udává r. 1295 jeho obsah takto: starý a nový zákon, část sedmera svobodných umění, t. j. Isidori Hispaliensis Origines, čili Opus Etymologiarum libri XX, a Isagoge Johannicii Johannis Alexandrini, discipuli Tegni Galieni, de fysica ratione, Josephus Flavius o válce Židovské, kronika Kosmova, řehole sv. Benedikta a kalendář. Toť byla summa scientiarum, kteréž v Podlažicích v první polovici XIII. věku bylo vyučováno [1]). Naproti tomu v kodexu Hradišťském následují předměty takto za sebou: Computus, čili církevní časověda, jak naleznou se kalendæ, jak se vyhledává sluneční kruh i kruh měsíce nebo zlatý počet; formula k tomu nazývala se „angelica linea“, protože učenec Pachomius obdržel ji prý od anděla — důkaz to veliké důležitosti, jakáž zlatému počtu přikládána byla v časovědě církevní — regulares, k nalezení dnu, na kterýž připadá velikonoční úplněk a t. d. Pravidla k tomu se vztahující uvedena jsou zde ve verších, taktéž pravidla k nalezení písmeny nedělní a stálého kalendáře. Po tomto komputu následuje námi již zmíněný obřad zazdění, po té martyrologium s nekrologem [2]), astrologické obrazy perem velmi dovedně, avšak dle tehdejší krasochuti příliš fantasticky kreslené, dále první kniha pravidla kanovnického, daného na církevním sněmu v Cáchách roku 816, výjimky z knihy Isidorovy, rozmanitá žehnání přijatých do bratrstva, požehnání nad poutníky, nad veřejnými kajícníky, nad snoubenci a jejich prsteny, a konečně kronika světská, ku kteréž připojují se letopisy Hradišťské, námi tak často zmíněné.

V úzkém spojení se školstvím byly knihovny a přepisování kněh. Benediktini již svou řeholí byli k tomu

[1]) Dudík, Forschungen in Schweden, str. 210. a ssl.
[2]) Otištěno, avšak závadně, v Dobner, Mon. III. 9. ssl.

zavázáni [1]). Každý klášter měl míti a měl také svou knihovnu, v kteréž knihy, hojně v užívání přicházející, otevřeně rozloženy byly na pulpitech, přikovány jsouce k nim řetízky, aby odnešeny nebo porušeny býti nemohly; nazývaly se „libri incatenati", knihy na řetězích. Hned po kostele byla síň knihovny nejvzácnějším místem kláštera, teprvé po té přišlo refectorium a společné dormitorium; neboť oddělené cely byly v XII. století pouze nemocným povoleny. V knihovní síni scházeli se mniši, aby zbývající jim čas po službě chrámové a sborové, „divinum officium", jak řehole benediktinská praví, užitečně trávili; tu jedni rýdlem linkovali pergamen, jiní psali text tuší, tu pozlacovali nebo okrašlovali titul a začáteční písmeny, tam opět jiní prováděli skvostné miniatury, korrektoři srovnávali přepis s původním zněním a knihaři vázali po vrstvách vyhotovené rukopisy v desky obyčejně bukové nebo dubové, koží potažené, často slonovinou a kovem zdobené. Takto pracovali mniši sobě do rukou, zhotovivše díla, jimž samo XIX. století musí se obdivovati. Mužové, jenž právě o taková díla zásluh sobě získali, zahrnuti byli obzvláštní poctou. Kronikář kláštera Sázavského nemůže nalézti dosti slov, aby důstojně velebil opata Dětharda, v klášteře Břevnovském vzdělaného, protože „tento v latinských vědách dobře zběhlý muž" roku 1097 nešetřil ani píle ani práce, aby knihy buď sám sepsal, buď nakoupil, buď od jiných sepsati dal [2]), neboť dle výroku sv. Bernarda [3]) dříve má v klášteře přestati práce ruční, nežli činnost duševní a vědecká.

Takto byly kláštery, abychom zakončili slovy Palackého, velmistra česko-moravského dějepisectví [4]), semeniště netoliko náboženství v dávném středověku, nýbrž i umění a vědy, osvěty a výroby; i polní hospodařství a řemesla dospěla

[1]) Reg. s. Benedicti, cap. 48.
[2]) Monach. Sazaven. k r. 1097; u Pertze IX. 154.
[3]) S. Bernardns in Apolog. ad Guillelm. 15.
[4]) Palacký, Geschichte von Böhmen, I. 431.

jimi k zdárnějšímu vývinu. Všeliký jejích rozkvět vyšel z téhož ušlechtilého pudu, kterýž v novějších dobách jeví se zakládáním spolků a akademií věd i umění a t. d., a my dokládáme: „rozkvět jejich vzešel z živé víry v Boha a v nesmrtelnosť, z katolického přesvědčení o záslužnosti dobrých skutků, a proto jsou jejich účely ještě vznešenější a obšírnější, jejich prostředky poměrně ještě účinlivější, a proto samy jejich ústavy ještě záslužnější".

A nyní, srozumivše se celou řadou proskumů o stavu vzdělanosti na Moravě, protože způsobem tak překvapujícím jeví se ku konci XII. století, setkáváme se s otázkou takořka samoděk se namítající: jaké místo, anebo jaký stupeň hodnosti zaujímala toho času Morava v ohledu politickém i společenském mezi svými sousedními národy? Jinými slovy: na kterém stupni politicko-socialního vývinu stála Morava, u porovnání se státy ji obklopujícími, v XII. století?

Průběhem našeho vylíčení častěji udála se nám příležitosť, přivésti Moravu ve spojení se státy sousedními, s Rakouskem, Uhrami, Polskem i Německem, i předložiti doklady vzájemného působení těchto zemí. Kdyby Morava byla stála pod stupněm vzdělanosti těchto zemí, byla by co část hmotně nejslabší musila podléhati nátlaku zevně na ni konanému, neboť kde pouze dynamické síly na sebe účinkují, zůstává silnější povždy vítězem. Ale jelikož Morava nepodlehla této přirozené nutnosti, tuť musily duševní síly nahraditi nedostatek sil hmotných, protože jen takto vznikati mohla rovnováha. Ale když Morava ve spojení s Čechami netoliko mocnému Polsku a říši Uherské, nybrž také Němcům, veškeré Evropě rozkazujícím, tak dalece odolala, že neporušena zachovala svou národní i politickou samostatnosť: tuť musila její vzdělanosť v XII. věku dosahovati alespoň takové výše, s jakouž setkáváme se, nechci říci, v Polsku a v Uhrách, nýbrž i v samém Německu. A věru! nechať za měřítko zvolíme kterýkoli živel, označující stupeň vzdělanosti některého národa, povždy seznáme, že Morava, a jakož

samo sebou se rozumí, také Čechy, se svou národní a vlastní vzdělaností nezůstávala v pozadí za vzdělaností německou v oněch dobách vysoce vyvinutou. Když umění a vědy, jakož jsme se snažili vylíčiti, v zemi nalézaly přízně a podpory, když jazyk dosáhl jakéhosi stupně uzavřenosti a dokonalosti, národní povaha jakési pevnosti a vlastního rázu, když obchod i řemesla měly své pravidelné zřízení, rolnictví provozovalo se dle promyšlených zásad, řízení státní vzalo na se tvar pevný, zákony stanovený, když bezpečnosť osoby i majetku byla zaručena, život církevní, rodinný i občanský těšil se značnému vývinu, ano skutečnému rozkvětu, když národ veliké své muže, jako Břetislava I. a Vladislava II., poznával, jim porozuměl a za nimi se ubíral; pak věru Morava XII. věku nepotřebuje se štítiti porovnání se stavem vzdělanosti v zemích sousedních. Představujeť se nám v ohledu hmotné moci sice slabou, ač husté zalidnění ani tuto moc podceňovati nedovoluje, avšak představuje se nám tím mohútnější bohatostí své duševní převahy, kteráž jen muže velikána měla zapotřebí, aby dosáhla všestranné platnosti, a takového muže dostalo se zemi v osobě Přemysla Otakara II. Když s jedné strany velicí zákonodárci, panovníci, básníci a mudrcové pro své národy základ položili nové doby, tuť se strany druhé jeví se vlastní výše právě těchto velikých mužů přece jen co výsledek duševního života dotyčných národů. Zevní lesk a sláva Přemysla Otakara II. a stupeň vzdělanosti říše Česko-moravské mají se k sobě tak, jako účinek k příčině.

I. O. G. D.

Biskupové na Moravě

Od nepamětných dob přičítána byla Morava k diécesi Pasovské (I. 61). Morava úplně na křesťanství obrácena r. 863*).

Biskupové.

I. Sv. Cyril, vysvěcen v Římě Hadrianem II. dne 6. ledna 869, zemř. v Římě dne 16. února 869. Pohřben v chrámu sv. Klimenta v Římě.

II. Sv. Metoděj, vysvěcen v Římě Hadrianem II. dne 6. ledna 869, co arcibiskup zemř. na Moravě dne 6. dubna 885, pohřben „ve velikém chrámu moravském na levé straně ve stěně za oltářem sv. Bohorodičky". (I. 175).

Viching, biskup Nitranský od r. 885 až do r. 899. (I. 219).

N. N. Arcibiskup a tři biskupové, pro Moravu ordinovaní z Říma vyslaným arcibiskupem Janem, pak biskupové Daniel a Benedikt od r. 899 (I. 222) až do r. 907.

Od r. 907 až 973 postavena jest Morava opět pod biskupství Pasovské. V této době panovali v Pasově biskupové: Burkard (902 — 914), Gumpolt (914—930), Gerhart (930—945), Adalbert (945—970) a Pelhřim (971—991) (II. 13).

*) Římské a arabské číslice v závorkách značí díl a stránku tohoto díla, kdež nalézají se potřebné doklady.

Od r. 973 až 1063 podřízena byla Morava biskupům Pražským. V této době panovali v Praze biskupové: Dětmar (973—982); za tohoto určen byl pro Moravu okolo r. 976—983 biskup Vracen (II. 27); sv. Vojtěch (982, 19. února [II. 32] — 997); Thiddag (998—1017), Ekart (1017—1023), Hizzo (1023—1030) a Sever (1030—1063).

Založení biskupství Olomúckého za papeže Alexandra II. knížetem Vratislavem II. a podřízení jeho pod metropolitu Mohučského r. 1063 (II. 211). Biskupové Olomúčtí:

III. Jan I., benediktin Břevnovský, jmenován r. 1063 knížetem Vratislavem II., vysvěcen v létě Sifridem v Mohuči a lénem podělen císařem Jindřichem IV. téhož roku, zemř. dne 25. listopadu (II. 213 a 315).

Diécese Olomúcká spojena s Pražskou Klimentem III. od r. 1086 až 1088. Biskupem Pražským byl Jaromír (II. 317).

Vecel (Vernhart), dvorní kapelán Vratislava II., jmenován knížetem Vratislavem II. r. 1088, nebyl, jak se zdá, ani investován ani konsekrován (II. 324). Kdy zemřel, není povědomo.

IV. Ondřej, kanovník Olomúcký nebo Pražský, jmenován r. 1091 knížetem Vratislavem II. (II. 334), investován císařem Jindřichem IV. dne 4. ledna 1094 v Mantově (II. 335), konsekrován v Mohuči dne 12. března 1094 metropolitou Ruthardem (II. 354), zemř. dne 22. května 1096 (II. 359).

Jindřich I. Vyjma zvěsť, že okolo r. 1096 vysvětil prý farní kostel v Knínicích (II. 359), není o něm žádné jiné zprávy. V posloupnosti biskupů Olomúckých Jindřich nikdy nebyl uveden. Olomúcká kniha zemřelých udává jeho úmrtí ke dni 13. června (II. 360). Rok jeho úmrtí klade se na r. 1099.

V. Petr. Také o tom biskupu nemáme ž ných zpráv. Olomúcká kniha zemřelých nazývá jej pátým v řadě biskupů moravských a klade jeho úmrtí na den 3. července. Kosmas pak do roku 1104. Domněnka panuje, že vládu svou nastoupil r. 1099 (II. 360 a 380).

VI. Jan II., jmenován po měsíci červenci 1104 knížetem Bořivojem II., vysvěcen metropolitou Ruthardem, kdy a kde není povědomo (II. 380), zemř. dne 21. února 1126. Pohřben jest v křížové chodbě kláštera Hradišťského (III. 14). — Sídlo uprázdněno po 4 neděle (III. 17).

VII. Jindřich Zdík, kronikáře Kosmy a Božetěchy syn, nar. před r. 1093, jmenován dne 22. března 1126 knížetem Soběslavem I., vysvěcen v chrámu sv. Cyriaka ve Vormsu dne 3. října 1126 metropolitou Adelbertem, v léno dosazen králem Lotharem téhož roku (III. 16 až 18), zemřel v Olomúci dne 25. června 1150 a pohřben byl co prémonstrát na Strahově v Praze (III. 184).

VIII. Jan III., prémonstrát na Strahově v Praze, knížetem Vladislavem II. r. 1150 jmenovaný a ještě průběhem téhož roku metropolitou Jindřichem vysvěcený (III. 187). Kdy a kde obdržel investituru od krále Kunráta III., není známo (III. 187). Zemřel 19. února 1157 (III. 191).

Dragon, knížecí dvorní kapelán, Vladislavem II. jmenovaný, zřekl se biskupování v několika nedělích, aniž by byl konsekrován a investován (III. 218).

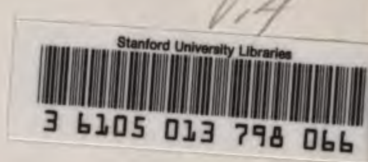
IX. Jan IV., syn Obidy, opat premonstrátský v Litomyšli, knížetem Otou co zástupcem biskupství Olomúckého navržený, knížetem Vladislavem II. dne 29. září 1157 jmenovaný (III. 218) císařem Fridrichem I. ve Vircburku v první polovici měsíce října 1157 investovaný a metropolitou Arnoldem v Erfurtu dne 20. října 1157 vysvěcený (III. 219). Jan IV., jenž sám se nazývá 9. biskupem Olomúckým, zemřel dne 1. dubna 1172 (III. 285). Pohřben jest co prémonstrát v klášterním chrámu Hradišťském u Olomúce (III. 285).

X. Dětleb, bezpochyby domácí kapelán Pražského biskupa Daniela, jmenovaný králem Vladislavem r. 1172 (III. 286), vysvěcený metropolitou Kunrátem I. r. 1174 (III. 288), zemřel dne 4. listopadu 1181 (III. 40). Po několik měsíců zůstala biskupská stolice uprázdněna (IV. 40).

XI. Pelhřim, kanovník Pražský, jmenovaný knížetem Bedřichem r. 1182, vysvěcený v Mohuči dne 23. května 1182 metropolitou Krystianem z Buche? (IV. 40), prékonisovaný papežem Luciem III., investovaný císařem Fridrichem I. v květnu 1182 na říšském sněmu v Mohuči (IV. 42), zemřel dne 2. března 1184 (IV. 49). Panování jeho trvalo 21 měsíců a 9 dní.

XII. Kajim, prémonstrát Strahovský, jmenovaný r. 1184 markrabím Otou (IV. 50 a 54). Kdy a kde obdržel investituru a konsekraci, není známo (IV. 54). Kajim zemřel dne 13. ledna 1194 (IV. 87).

XIII. Engelbert z Brabantu, prémonstrát Strahovský, jmenovaný v lednu 1194 biskupem-knížetem Jindřichem (IV. 89). Investituru obdržel od císaře Jindřicha VI. a konsekraci od metropolity Kunráta, a to bezpochyby ve Vormsu r. 1195 (IV. 92). Engelbert zemřel dne 17. prosince 1199.

Stanford University Libraries
3 6105 013 798 066

